תנ״ך · אחרונים · העמק דבר · תורה

העמק דבר על במדבר

רבי נפתלי צבי יהודה ברלין [הנצי"ב]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

העמק דבר על במדבר

רבי נפתלי צבי יהודה ברלין [הנצי"ב]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/העמק-דבר-על-במדבר/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פתיחה לספר במדבר 4
פרק א 5
פרק ב 11
פרק ג 13
פרק ד 20
פרק ה 26
פרק ו 32
פרק ז 40
פרק ח 45
פרק ט 51
פרק י 57
פרק יא 63
פרק יב 72
פרק יג 75
פרק יד 82
פרק טו 96
פרק טז 108
פרק יז 118
פרק יח 126
פרק יט 136
פרק כ 142
פרק כא 150
פרק כב 157
פרק כג 165
פרק כד 176
פרק כה 186
פרק כו 189
פרק כז 195
פרק כח 201
פרק כט 209
פרק ל 210
פרק לא 213
פרק לב 221
פרק לג 227
פרק לד 230
פרק לה 232
פרק לו 238

פתיחה לספר במדבר

זה הספר נקרא בפי התנא רחב"ג סוטה דל"ו חומש הפקודים. וכ"כ בה"ג. ונרשם בדעת רבותינו ענין שני הפקודים שבזה הספר. יותר משארי דברים שמיוחדים בזה הספר. כמו המרגלים וברכת בלעם ועוד הרבה. משום דעיקר זה הספר הוא מחליף ומשנה הליכות עם ה' בחיי העולם מאז שהגיעו לא"י. מן הדרך שהלכו במדבר.

שבמדבר היו מתנהגים במדת תפארת שהלך לימין משה שהוא לגמרי למעלה מהליכות הטבע. ובא"י הלכו בדרך הטבע בסתרי השגחת מלכות שמים ב"ה. וזה השנוי התחיל עודם במדבר בשנת הארבעים כמו שביארנו בפי חקת. עפ"י זה השנוי נעשו מלחמות ישראל עם הכנעני ועם סיחון בדרך הטבע. וגם המטה לא הי' עוד ביד משה תמיד אלא לעת הצורך לפי ההכרח כמו שביארנו שם.

וע"ז השנוי המצוין בזה הספר אמרו חז"ל בבראשית רבה פ"ג ויבדל אלהים בין האור ובין החשך זה ספר במדבר שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים ובין באי הארץ.

אכן עיקר ההפרש הזה הי' ניכר בשני הפקודים שהיו שני ענינים שוים בחומר המעשה. ונשתנו בצורת המעשה לפי הליכות ישראל. מש"ה בפעם הראשונה הי' עפ"י סדר הדגלים מד' רוחות כמרכבה לשכינה. והי' אפרים ראש הדגל וקודם למנשה. ולא כן בפקודי פ' פינחס בשנת הארבעים. כמש"כ בפנים ב' כ'. ועוד בפקודי פ' במדבר היו הראשים מוכרחים להיות מאותו השבט. ולא כן הי' בפקודי פ' פינחס כמש"כ בפנים א' מקרא ב'. מש"ה רשום זה הענין מאד. עד שראו חז"ל לקרוא שם להספר חומש הפקודים.

והנראה דעפ"י זה הכונה אמרו חז"ל דויהי בנסוע הארון הוא ספר בפ"ע. ללמדנו באשר כי התחלת השנוי הי' מן ויהי העם כמתאוננים וגו' כי בשביל שהתנהגו במדת תפארת נענשו מיד אחר שחטאו. כי הי' צל ההשגחה על יד ימינם. ודבר זה היה קשה עליהם לסבול עד שגרם לשלוח מרגלים כאשר יבואר ר"פ שלח. ומזה נשתלשל והלך עד שהגיע לזה השנוי כאשר יבואר שם. וא"כ פרשה זו קטנה היא המחלקת בין שני אופני הליכות ישראל. עד שכל הלק א' מן הספר הוא ספר בפ"ע. כמו זה ההילוך הוא ספר בפ"ע. וזה ההילוך הוא ספר בפ"ע. וכמש"כ בפי בראשית עה"פ זה ספר. שספור ענין גדול נקרא ספר:

פרק א

פסוק א

במדבר סיני. פירש הכתוב המקום אע"ג שא"צ לדבר שהרי ידוע דאוהל מועד טרם נסעו בראשונה הי' במדבר סיני. מכ"מ בא להודיע בזה דתכלית המנין אז וכ"ז הדבור לא הי' כי אם משום שהי' במדבר סיני. והיו נצרכים לילך כל המדבר הגדול עד בואם אל ארץ נושבת ולא הי' אפשר כי אם בהשראת שכינה בהפלגה יתירה והיו נמשלים באותה שעה כמו מלך ההולך בראש צבאו במדבר למלחמה. ואין מלך הולך בעצמו ובכבודו. כי אם במחנה כבודה והגונה לפ"כ. כך הי' נדרש להשראת שכינה בזה האופן דווקא. וכעין דאי' ב"ק דפ"ג ללמדך שאין שכינה שורה על פחות כו'. אלא שם מיירי בהשראה דמנוחה בעינן רבבות אלפי ישראל. וכאן בהשראה דהילוך שהי' כמו מלחמה הי' נדרש זה הסך ובזה האופן. **והנה** כבר עמדו ברבה וגם הרמב"ן ז"ל על גוף המנין שנשתוו כאן ובמנין אדנים שהי' כמה ירחים קודם. והרבה דברים נאמרו בזה. ולדעתי באשר לא נמנו כי אם יוצאי צבא. היינו ראוים להמנות בחיל המלך למלחמת הכנענים. והי' במנין הראשון שש מאות אלף וג"א וחמש מאות וחמשים ונקבע ע"ז הסך השראת השכינה והי' ידוע דנדרש להיות במדבר זה הסך. ומאז ואילך אפי' נעשו עוד הרבה בני עשרים מכ"מ לא נכנסו לצבא להמנות. כי אם בהפקד ע"י מיתה או סבה אחרת שיצאו חוץ למחנה היו נצרכים למלאות זה הסך מבני עשרים אחרים. ובהיותם עומדים במקום א' לא חש הקב"ה לצוות למלאות הצבא עד שהגיע קרוב לעשרים יום בחודש השני שאז היו מיועדים לצאת לדרך וה' בראשם כמלך בראש צבאיו. ע"כ בא הצווי לחזור ולמנות ולמלאות. זה הסך. ומלכותא דרקיעא כמלכותא דארעא. שכל מלך לפי ערכו יודע כמה יהיו יוצאי צבא בחילו וכמה גדודים. ואיזה סך בכל גדוד עד שנתמלא הסך שנדרש. ומכ"מ בעת מנוחה במדינה אינו חושש במה שנעדרים ע"י מיתת כמה ב"א בכל גדוד. אך בעת שנדרש לצאת למלחמה והוא בראשם. מצוה לפקוד את כל הגדודים ולמלאות משארי בני מדינתו מספר הידוע עד שנכנס בעומק המלחמה והמלך כבר יצא בראש שוב אינו מקפיד להשלים הנעדרים במלחמה. וכך הי' בישראל ידוע הי' סך יוצאי צבא בכלל אך נחסרו בזה המשך ע"י העגל וכדומה. וגם יצאו מן המחנה כל צרוע וכל זב. ונצטוו כעת למלאות וגם לדעת ראשי כל גדוד כאשר יובא בסמוך. וכ"ז הי' המקום והשעה גורם מש"ה פירש הכתוב שהי' במדבר סיני. ובא' לחודש השני לא רחוק משעת היציאה לדרך. ואח"כ אע"ג שנחסר הרבה ע"י מתאוננים ומרגלים ועוד. מכ"מ כבר הופיע ה' בכבודו ית' ע"ז האופן:

באהל מועד. משום דבסוף ספר ויקרא כתיב בהר סיני. מש"ה חזר ופירש דזה נדבר בא"מ. הרמב"ן. ויותר י"ל משום דבסי' ויקרא היו כל הדבורים מצות קבועות לדורות. שהם במעלה עליונה מדברות שהם לשעה. כאשר יבואר להלן ז' פ"ט. מש"ה פי' הכתוב דמכ"מ גם זה נדבר בא"מ:

באחד וגו'. כמש"כ בשביל שהיה סמוך ליציאה ולמסע השכינה הי' גורם לזה הדבור:

פסוק ב

שאו את ראש וגו'. ובסמוך כתיב עוד הפעם תפקדו אותם לצבאותם. וכן בלוים כתיב אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא. הרי שני דברים המה. והיינו משום שהיו יודעים כי כך הוא הסך הכולל שנדרש להיות בישראל בהליכתם במדבר. אבל היו נצרכים לדעת כמה בכל שבט ובכל שבט כמה ראשים היינו שרי אלפים ושרי מאות וראשי משפחות ונצטוו כאן לשאת את הראשים כמה יש תחתיו עד שיצטרפו כל ראשי המשפחות ואנשיהם לנשיא השבט והי' לגדוד אחד לפי השבט. ובמקרא ג' כתיב תפקדו אותם. האנשים שמבן עשרים שנה והן יוצאי צבא:

למשפחתם לבית אבותם. סמוך לראש כל עדת ב"י. שהי' הצווי שלא יהי' ראש משבט אחד על בני שבט אחר. והיינו דכתיב למשפחותם לב"א לפני מבן עשרים שנה וגו' דשם מיירי במנין היוצאים לצבא. ובזה הפסוק מיירי במנין הראשים. משא"כ במנין דפי' פינחס דכתיב שאו את ראש כל עדת ב"י מבן עשרים שנה ומעלה לבית אבותם. סמיך אזהרה דב"א להא דמבן עשרים שנה ומעלה ולא להא דאת ראש ב"י היינו משום דשם נמנו לתכלית חלוקת הארץ והי' באמת כמה ראשים משבט אחד על בני שבט אחר כמו יאיר בן מנשה שהוא משבט יהודה והי' ראש על שבט מנשה. וקבל עמהם נחלה בעה"י. וכן הי' עוד הרבה. ורק הנמנים בכלל היו לבית אבותם. אבל בהלוך המדבר שנמנו לתכלית כבוד השכינה ההולכת בראשם. הי' המצוה שיהיו הראשים דווקא איש על שבטו:

במספר שמות כל זכר לגלגלותם. פרש"י בקע לגלגלת. והוא פלא דמחצית השקל הי' במנין הראשון לאדנים. ושוב לא היו נצרכים. וגם לתרה"ל א"א. חדא דבזה היו משתתפים גם הלוים. ותו דתרה"ל זמנו בר"ח ניסן ולא באייר שאחריו. ותו דתרה"ל לא הי' נוהג במדבר אלא בפעם ראשונה כמש"כ בפי' תשא. אלא לשון המקרא כמשמעו במספר שמות. כל א' הושיט שמו ושם שבטו. ואח"כ מנו הפתקות אבל הי' מצורף לכל פתקא האדם בעצמו. הוא בעצמו הביא פתקא שלו והיינו לגולגלותם אצל הגלגולת. ולא שיושיט א' כמה פתקות של חבריו. דבזה הי' מקום לחוש אולי יניח א' כמה שמות

בשקר. משי"ה הי' הצווי שכל א' יושיט את שמו סמוך לגולגלתו. ומנו את הפתקות והוי כמו אצבעות דמס' יומא רפ"ב. וע' להלן גבי לוים ובכורי ישראל שנוים בלשון ויבואר שם טעם השנוי:

פסוק ג

כל יוצא צבא בישראל. כל אדם יש לו צבא עלי ארץ. אבל יש אשר צבא שלו רק בביתו על בניו. באומנתו וכדומה. ובלוים כתיב ג"כ כל הבא לצבא. שזה הי' עסק שלו לשאת משא הקודש. אבל משונה הוא צבא איש מלחמה בשני דברים. חדא שאינו יכול לשמור צבאו שיהא רק בעירו. דמוכרח הוא לצאת אל המקום אשר רוח הענין נושאו וכמש"כ בס' בראשית מ"ט ט"ו. שנית שאינו יכול לשמור צבאו כי אם בצרוף חברים הרבה. דאפי' הגבור כ"ז שהוא בעצמו אינו יכול לעמוד במלחמה אם לא בדרך פלא כמו שמשון. והיינו שביאר הכתוב שלא נמנו אלא אנשים שהיו יוצאי צבא. היינו צבא מלחמה. ובישראל בקרב אחיו. ומי שלא מצא בעצמו שהוא מזורז למלחמה לא הי' נמנה והי' בכלל טפלים. ומשי"ה הי' הצווי שיהיו מבן עשרים שנה ומעלה. דבן כ' לרדוף. היינו מלבד כחו יכול לרדוף בזריזות ובקלות. וזה נדרש למלחמה:

תפקדו אותם לצבאותם. שיהא משמש ועומד בצבא שלו מה שראש השבט יפקוד עליו לפי טבע שבטו. ועיין להלן ב' ל"א:

פסוק ד

ראש לבית אבותיו הוא. כל מטה הי' לו כמה בתי אבות. וכל בית אב הי' לו ראש. והנשיא הי' ראש לכל בתי אבותיו של המטה. ואין משמעות של בית אבותם דלעיל דומה לכאן דשם משמעו לשבט של אבותיו. אם ראובן או שמעון. אבל כאן משמעו לבתי אבות של אותו שבט. **והנה** לפי הנראה הוא ידיעה שלא לצורך. שהרי מעצמו מובן שאחרי שהקב"ה בחר אותם אנשים בשמם. המה ראשונים בשבטו. אבל באמת יש להבין דלפי הנראה נעשו ונתמנו נשיאים ביום בוא דבר ה'. והלא לא כן הדבר שהרי כבר בעת נדבת המשכן וכן בחנוכה היו המה הנשיאים. אלא צ"ל כמש"כ להלן ז' א' דהנשיאים היו מכבר בהסכמות השבט שהוא ראוי להיות להם לראש. וכאן הקב"ה הסכים על ידם. ומנה אותם בדבר ה'. וזהו כונת המקרא איש ראש לבית אבותיו הוא מכבר. המה יעמדו על הפקודים עפ"י ה'. ולמדנו מזה שגם עדת ישראל לא בחרו לראש מצד עשרו והנהגת המשרה בטוב לבד. כי אם מצד שהיו ג"כ מצוינים בתורה ויראת ה' עד שראוים היו להיות ראשים ולעמוד לפני ה' בראש השבט:

פסוק טז

נשיאי מטות אבותם. ראובן נקרא אב לזרעו. וכל זרעו נקראו מטה ראובן. נמצא הנשיא הוא נשיא למטה אביו ראובן:

ראשי אלפי ישראל. אלפי לא שייך אלא באנשי מלחמה שנמנים למאות ולאלפים. והיי ס"ד שהנשיאים לא היו אלא גדולי הנהגת השבט. ולא לעמוד בראש הצבא למלחמה משה"כ כתיב שהיו ג"כ מוכשרים להיות ראשי אלפים:

פסוק יח

במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה. שהיי רשום בפתקא שמו וסך שניו שהוא למעלה מבן עשרים וגו':

פסוק יט

כאשר צוה וגו'. כולו מיותר. ובא ללמד דאע"ג שהיו כמה ראשים בלי שום שנוי מאז שהיו מנין הראשון. ולא היי צריך למלאות החשבון ולמנות מחדש. מכ"מ אחר שצוה ה' את משה משום הטעם של החסרון כמש"כ. נעשה מצות עשה אפיי למי שלא היי לו אותו טעם. ומנה את הצבא שלו. וכמו לדורות כך הוא שגם בבטל טעם המצוה לא בטל המצוה אלא נעשה חק כמש"כ בעשרת הדברות ובסי ויקרא כ"ה ל"ז. כך מצוה שבאה לשעה נעשית לחק באותה שעה. כלשון הגמי ערכין דיי ואי ס"ד תקיעה תרועה תקיעה חדא היא אמר רחמנא עביד פלגא דמצוה. הרי נחשב תקיעות שבמסעות שלא היי אלא לשעה למצות עשה. כך נעשה המנין באותה שעה למ"ע מבלי לדעת הטעם אלא לחק:

פסוק כ

ויהיו בני ראובן. היה ראוי לכתוב לבני ראובן כמו דכתיב בפקודי דפי פינחס. אלא משום דלפני המנין היה בשבט ראובן מספר אחר. ועכשיו מלאו לכלל המנין ויהיו זה הסך:

פסוק כב

פקודיו במספר שמות לגלגלותם. האי פקודיו מיותר וכן לגלגלותם. והרי בכל השבטים ליתא וסמך על הא דכתיב בשבט ראובן הראשון. וא"כ למאי כתיב הכי בשבט שמעון. ונראה משום דשבט שמעון מאז עודם במדבר סיני היי בשבטו פורה ראש. וראוים להענש עד שנגלה הדבר בשטים. ע"כ היו בהם טובים ורעים. מש"ה כתיב פקודיו שני אופני פקודים. ואחר שכתיב שנוי בשבטו. חזר הכתוב לכתוב לגלגלותם כיון שיצא לידון בדבר חדש א"א יכול להחזירו לכללו עד שיהי נכתב בפירוש:

פסוק מב

בני נפתלי. שמעתי מפי חותני הגאון מוהריי"ץ זצ"ל בשם האריי" הקדוש. שמתחלה היו מניחין כל הפתקאות דכל ישראל בתיבה גדולה אחת. ואח"כ באו כל הנשיאים כל א' בתיבה שלו. ובוררים כל א' הפתקאות. וכל נשיא שמצא א' משבטו הי' מטיל בתיבתו. ואח"כ מנה מה שנתקבץ בתיבתו. משי"ה כתיב בכולהו **לבני**. פי' זה הפתקא שייך לזה השבט. אבל בני נפתלי האחרון לא הי' נשיא שלו בורר כלל. אלא כל שבטו נשאר בתיבה הגדולה. משי"ה כתיב בני. כי"ז שמעתי. ומזה למדנו דעת האריי" ז"ל כמש"כ שהיו מונין שמות הכתובין בפתקאות ולא ע"י בקע לגולגולת:

פסוק מה

ויהיו כל פקודי ב"י וגו'. הודיע הכתוב שכולם היו מבן עשרים שנה וגם יוצאי צבא בישראל. ולא נטפלים. כמו שעושים רק כדי למלאות הסך אפי' עם אנשים שאינם ראוים כ"כ. משי"ה בא הכתוב כי לא כן הי':

פסוק מו

ויהיו כל הפקודים וגו'. עתה מודיע סך הכולל. שזה הסך הי' נדרש להיות תמיד במדבר כמש"כ לעיל:

פסוק מז

והלוים וגו'. הרמב"ן וספורנו נתנו טעם משום שלא מנה הקב"ה ראש לשבטם השכילו דעת ה'. ולא נראה שהרי הי' אפשר לחשוב דמשה או אהרן הוא הראש לשבט לוי. אלא העיקר הוא כמש"כ הרשב"ם על הפסוק אך את מטה לוי וגו'. ומפרש הטעם כי לא ילכו בצבא המלחמה. אלא הפקד וגו'. וזה הטעם עצמו הי' שלא התפקדו גם לפני הדבור. משום שלא הי' בשבטם סך שראוי להעשות גדוד יוצאי צבא למלחמה. בשביל שהיו עוסקי תורה. כמו שיבואר להלן ובסי' דברים פי' עקב. משי"ה אע"ג דבמנין הראשון יוכל להיות שנכלל גם לוים במנין אדנים שהיו כמה אנשים יוצאי צבא. ונמנו גם הלוים מעשרים שנה. אבל בזה המנין שבא הצווי שיהיו דווקא כל שבט בפי"ע. ולא היו יכולים מעט הלוים שהיו יוצאי צבא להיות נכלל בתוכם. ולהיות נמנה בפני עצמם לא היו ראוים להעשות גדוד בפי"ע. ע"כ לא התפקדו כלל. וזהו דיוק הכתוב **בתוכם**. משום שנזהרו עתה להיות כל שבט בפי"ע. ולא הי' אפשר לכוללם בתוכם:

פסוק מט

אך את מטה לוי וגו'. בא למעט אחרים דודאי היו כמה מישראל ג"כ שהיו גדולי מעלה כמו הלוים. מ"מ אך את מטה לוי וגו'. **לא תפקוד**. היינו מנין פשוטי הלוים:

ואת ראשם. היינו הראשים שבהם כמש"כ לעיל:

פסוק נ

על משכן העדות. ייחס המשכן בשביל העדות ולא בשביל עבודה. דבמדבר כל תכלית העבודה לא היה בשביל פרנסה כמו באי"י. אלא בשביל יעוד ולהגדיל כח התורה כמש"כ בפי' תצוה:

ועל כל כליו. המה כלי האהל:

ועל כל אשר לו. הנצרך לעבודת הכלים. ומפרש מה יעשו במשכן וכליו:

המה ישאו וגו'. ומה יעשו בכל אשר לו. **והם ישרתהו**. למלאות מה שנצרך לפקודת הכלים ותכליתן ולתקן באם יראו איזה קלקול. משא"כ במשכן וכליו לא שייך לומר והם ישרתוהו. דעבודת הכלים היתה בכהנים:

וסביב למשכן יחנו. כדי לראות כל הצורך למשכן וגם לכבוד המשכן:

פסוק נא

ובנסוע המשכן וגו'. שלא נימא דפריקת האהל והקמתו הרי זה כבנין המשכן מתחלה שנעשה ע"י ישראל. מש"ה פי' דגם בנסוע וגו' ובחנות וגו' הכל שייך להלוים:

פסוק נב

וחנו ב"י וגו'. אין כאן מקומו של דבור דבני ישראל. וגם הוא פרשה בפ"ע בסמוך. אלא לא בא זה המקרא לכאן רק משום מקרא הבא אחריו. וה"פ הן אצוה את ב"י שיחנו איש על מחנהו. ע"כ הנני מצוה את הלוים וגו':

פסוק נג

והלוים יחנו וגו'. לעיל דכתיב וסביב למשכן יחנו. היה משום כבוד וצורך המשכן וכאן הוסיף הכתוב שיחנו סביב למשכן בשביל שמירת ישראל באשר היה השראת שכינה בגלוי במשכן. ע"כ עלולים ישראל להענש על איזה חטא. כמו חוטא בסמוך לפלטרין ש"מ. ע"כ באו הלוים והגינו על הקצף:

ושמרו הלוים וגו'. וגם להיפך שישמרו את ישראל שלא יתקרבו למשכן העדות. ויש לפרש עוד דהוא הוספת ביאור לדקמי'. דמשכן העדות היינו כח התורה היה שומר את ישראל מנחשים ועקרבים במדבר כידוע שהיו זיקי אש יוצאין מן הארון ושורף נחשים ועקרבים. ועתה צוה ה' שגם הלוים ישמרו אותה משמרת של משכן העדות היינו שיתעסקו בתורה ובזכותם יהיו ישראל נשמרים. כמו על ידי כח משמרת העדות:

פרק ב

פסוק ב

באתת לבית אבותם. אלו היה כתיב על דגלו לבית אבותם. משמעו ג"כ שהיה לכל שבט צורה השייך לו. כמו לראובן דודאים וליהודה ארי' וכדומה. והיה דגל כל שבט מצויר לפי שבטו. וא"כ פי' בית אבותם היינו שבטי ישראל. אבל לשון לאתת משמע עוד כונה דכל שבט היה לו כמה בתי אבות. וכל בית אב היה לו דגל בפ"ע קטן באותה צורה של דגל הגדול מכל השבט. אך היה כל בית אב רשום עליו א' ב' ג' והיינו באותות לבית אבותם כל בית אב אות שלו:

פסוק ד

וצבאו ופקודיהם ארבעה ושבעים וגו'. הוא צווי שיהיה כ"ז החשבון בשלימות. ואם יהיה נחסר אזי יראו למלאות מאנשים שלא היו עד כה יוצאי צבא למלאות הסך כמש"כ לעיל. והרמב"ן ז"ל כ' שבא להודיע שבדרך נס לא נפקד אחד כל עשרים יום. ולא נראה שהרי כ"ז הפרשה כולה צווי ולא מעשה עד הפסוק האחרון. וגם לא נזכר מתי נאמרה פרשה זו. ואפשר נאמרה באותו יום של פרשה ראשונה או למחרת. אלא כמש"כ:

פסוק ו

וצבאו ופקדיו. ברוב השבטים כתיב ופקודיהם רק כאן ובזבלון וראובן. ונראה משום דמשמעות ופקודיהם שיפקדו לאיזה ענין בעסק הצבא. והיה זה השבט מסוגל לזה העסק. ושבט אחר לעסק אחר. ובכ"מ דכתיב ופקודיו. היינו שהיה מהם מקצת נפקדים לזה ומקצת לזה. וא"כ היו בהם שני אופני פקודות:

פסוק יב

והחונם עליו. כאן חונם חסר. דשבט שמעון לא נתקרבו כ"כ לשבט ראובן. מפני שהיו בהם אנשי רשע כמש"כ לעיל:

פסוק יז

בתוך המחנת. הקודמים. היינו בני גרשון ובני מררי נושאי א"מ היו בין מחנה יהודה ובין מחנה ראובן. וכ"כ ראב"ע. וכן מבואר בפ' בהעלותך:

כאשר יחנו כן יסעו. דבישראל מבואר במצוה אשר כמו בחנייתם כן במסעיהם יהיו איש על דגלו. שהרי כתיב איש על דגלו יחנו וגו' ואח"כ כתיב ראשונה יסעו. אבל בלוים כתיב לעיל והלוים יחנו וכו' ובמסעם לא כתיב והרי היו כמה מהם שלא היה להם מה

לשאת והלכו בטל והייתי אומר שלא היו מצוין ללכת עם נושאי המשא. מש"ה כתיב כאשר יחנו כן יסעו. כמו שהיו חונים כל בני גרשון יחד. כך בנסיעתם יהיו הולכי בטל: **איש על ידו**. סמוך. כמו באיוב ב' הבקר היו חרשות והאתונות רועות על ידיהן. היינו סמוך לנושאי המשא אהל מועד:

לדגליהם. מפרש הטעם למאי נצטוו להיות סמוך לנושאי א"מ. היינו משום שהיה לדגליהם. דמחנה הלוים היה להם ג"כ דגל כל בית אב בפ"ע. והצווי היה שיהיו גם הלוים סמוך לדגליהם. והדגלים הלכו עם נושאי א"מ:

פסוק כ

ועליו מטה מנשה. משונה הלשון כאן. ויש נ"מ במשמעות. דהחונים עליו משמע כקטן הנסמך על הגדול. וחנייתו במלוי צרכיו תלוי בדעת מי שגדול ממנו. משא"כ משמעות ועליו להיפך דעת הגדול על הקטן והוא מנהיגו. והיינו דאע"ג דאפרים היה ראש הדגל היינו משום שהנהגת המדבר היה נסיית ובזה גדול כח אפרים. אבל מכ"מ מה שנדרשו להליכות העולם היה מנשה גדול מאפרים ומזה הטעם היה במנין דפי' פינחס קודם מנשה לאפרים. משום דכניסתם לארץ היה יותר נוטה להליכות הטבע ובזה מנשה קודם כמש"כ בס' בראשית מ"ח י"ד משה"ה כתיב גם כאן ועליו. דמנשה הנהיגו לאפרים בהליכות העולם :

פסוק לא

כל הפקדים וגו'. כאן לא כתיב עוד הפעם לצבאותם כמו במנין שלשה דגלים הקודמים. הטעם ע"ז דפי' לצבאותם ביארנו לעיל א' ג' למה שהוא מסוגל בעסק מלחמה. והיה כל דגל מיוחד לאיזה פרט. משא"כ דגל מחנה דן היה גם מאסף לכל המחנות לצבאותם של כל המחנות. היה נתוסף על אותו דגל. מש"ה לא כתיב בהו כאן לצבאותם שהיה הרבה בהם שלא היה להם צבא בפ"ע אלא ממלאים כל צבא הדגלים:

פסוק לג

והלוים לא התפקדו. כאן מיירי לענין תכונת עמידתם ומעשיהם באהל מועד עוד לא נפקדו יחד עם ב"י:

כאשר צוה ה' וגו'. היה בקבלה שבכלל המאמר את מטה לוי לא תפקוד נכלל פקודת עבודתם ועמידתם ג"כ:

פרק ג

פסוק א

ביום דבר ה' את משה. לפי הדרש שהביא רש"י בפי' תולדות אהרן ומשה. משום שלמד תורה עמם. דייק הכתוב את משה ולא אל משה. דבאמת אינו מובן בהשקפה ראשונה הא כל ישראל למדו ממשה. ומאי אולמייהו דבני אהרן שנקראו ביחוד בני משה. אבל הענין דמה שאמרו בסנהדרין די"ט ארשב"נ אר"י כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו. היינו בחכמת התלמוד שנעשה עפ"י זה בריה חדשה כדאי' עוד בסנהדרין דצ"ט המעשה את חבירו לד"ת מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו. והתם בלמוד התלמוד איירי כמבואר בלשון שאלתות דר"א ריש פ' לך דמחייבין דב"י למיגמר אורייתא ולאגמורי למיגרס ולקיומי וכל מאן דמעשי לחבריה למיגמר אורייתא חשובין עלי' קמי שמיא כמאן דהוא ברי' דאמר ר"ל המעשה את חבירו כו' הרי דמיירי בגמרא שמביא לידי קיום שאינו אלא תלמוד. וע"ז הוסיף בשאלתות שם והביא המאמר ארשב"נ אר"י כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו שנאמר ואלה תולדות אהרן ומשה ובמדבר לא הרבה חכמו עוד בחכמת התלמוד עד בואם לעה"י שם באר את התורה לפני כל ישראל. והלוים קבלו עליהם להתעסק בזה כמו שיבואר בס' דברים בס"ד. אבל במדבר היו בני אהרן המיוחדים בזה. מש"ה נחשבו המה תולדות משה:

והנה כבר ביארנו בס' שמות ל"ב י"ח ובזה הספר להלן ז' פ"ט דעל למוד תורה שבע"פ שהיה משה ג"כ מדבר ומפלפל בכח סיעתא דשמיא מיקרי לדבר אתו ולא אליו והיינו דכתיב ביום דבר ה' את משה. אז הנה הנם בני אהרן נחשבו לתולדות משה:

פסוק ג

אלה שמות בני אהרן. קאי ביחוד על אלעזר ואיתמר כמו שיבואר לפנינו:

אשר מלא ידם לכהן. האי לכהן משמעו בכה"ג כמו לשון המקרא בסמוך ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם. ואין זה רבותא אם לא בכה"ג וכמו שיבואר. ולשון זה עצמו כתיב בפ' אחרי ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו. וכן הפי' בפינחס ברית כהנת עולם שיהיה מזרעו כה"ג. וכאן הפי' שבשעת משיחה מלא ידם שיכולים להיות כה"ג. אבל עוד לא הרגישו אז במעלת כה"ג שהרי אהרן לבדו היה כה"ג עד שהגיע

פסוק ד

וימת וגו'. אז ויכהן אלעזר ואיתמר. שהרגישו במעלת כה"ג גם **על פני אהרן אביהם**. במה שהוזהרו גם המה ראשיכם אל תפרעו. וגם אכלו קדשים באנינות עד שמזה הבין משה שיכולים לאכול אפי' קדשי דורות. ואם שמ"מ לא נשתוו לאהרן באמת כמו שאמר

אהרן הן היום הקריבו וגו' בכ"ז טעמו טעם מעלת כה"ג. ומש"ה כתיב ויכהן אלעזר ואיתמר ולא ויכהנו. דבאמת א"א להיות אלא כה"ג אחד. אלא כל אחד נחשב כאלו הוא ראוי להיות האחד. אלא שאין השעה נצרכת לו:

בהקרבם. חסר יו"ד דכבר ביארנו בפ' שמיני שלא הקטירו נו"א שתי המחתות אלא מחתה א' והשני סייע לו. מש"ה כתיב חסר:

פסוק ז

ושמרו את משמרתו. היינו מה שנצרך לעבודה. להכין הקרבנות והמנחות והנסכים שהוא משמרת הכהונה במעשה ומשמרת כל ישראל בהבאה ולהתכפר ולהתרצות. ונצטוו הלוים שיהיו המה מכינים כל דבר בעתו. והיכן היה הכנה זו. **לפני אהל מועד**. שם הכינו הכבשים והסולת והיינות וכ"ד:

פסוק ח

ושמרו את כלי אהל מועד. שיהיו הכלים על מתכונם בלי חסרון. שיהא בהם כח לקדש. שאין כל"ש מקדש אלא כשהיא שלמה כדאי' בזבחים דפ"ח כל"ש שנשברו אין מתקנין כו'. והיינו **משמרת כלי א"מ** בשביל יוקר מעלתם:

ומשמרת ב"י. שהמה מחויבים להכין הכלים כדי **לעבוד את עבודת המשכן**. וזה הוטל על הלוים:

פסוק ט

ונתתה את הלוים וגו'. לדורות:

מאת בני ישראל. דבא"י ניתן מעשר ב"י חלף עבודתם ובזה קנו אותם במחיר פרנסתם לעבודת ה'. ומהם ניתנו לכהנים שיעמדו לפניהם:

פסוק יב

והיו לי הלוים. לי לדורות כדתניא בספרי פ' בהעלותך. שלא יתחלפו לעולם כמו בכורים. ובמס' בכורות ד"ה נדרש זה מלשון והיו בהוייתן יהא. כצ"ל שם. ולפי הפשט פירוש והיו לי הלוים כמו שביארנו בס' שמות פ' תשא מי להי' אלי שהוא מופרש ומובדל להי' ולא לצרכי עצמו וביתו. כך המשמעות כאן שיהיו עסוקים ומופרשים לגבוה:

פסוק יג

הקדשתי לי וגו'. דהפדיון שנצטוו גם בפ' בא לא היה אלא כדי להתירם להשתמש גם לחול אבל מ"מ מופרשים היו לעבודת הכהונה:

לי יהיו. לדעת הספרי דלי לדורות. פי' לי יהיו דעד היום יש בבכור סגולה מיוחדת משארי אחיו אלא שנפסלו לעבודה:

פסוק יד
במדבר סיני. כבר נתבאר דבא ללמד שהמקום גרם לזה הצווי. שכך היה כבוד השכינה ההולכת לפני ישראל כמלך לפני חילו במלחמה. ויש לו גדוד שומרי ראשו ביחוד. כך היו הלוים. **והנה** לא כתיב כאן באהל מועד. שהדבור נמשך חוץ לא"מ כמו שיבואר:

פסוק טו
פקוד את בני לוי. כאן לא כתיב שאו את ראש. וידוע הטעם ברבה. ולדברינו לעיל א' ב' אין כאן שנוי. דכאן לא מיירי בראשים אלא במנין אנשי השבט מש"ה כתיב פקוד כמו שם תפקדו:
לבית אבותם למשפחותם. הקדים לומר בית אבותם. דיחס שם אביהם גרם להם כמבואר ברבה במנין ב"ג. והנה לא הזכיר כאן שיהיה במספר שמות. משום שלא היו יראים מנגף כדאיתא בב"ב ד"ח רבנן לא צריכי נטירותא שנא' ולי מה יקרו רעיך אל וגו' אספרם מחול ירביון מ"ק אילימא כו' אלא אספור למעשיהם ש"צ כו' ומה חול מגין על הים כו' הבינו חז"ל בזה המקרא שני פירושים. חדא אספרם היינו מעשיהם שהרי בשביל זה כל אחד שקול נגד הרבה וא"כ נעלם מספרם. שנית. אספרם. אספור את ראשם ואיני ירא מנגף. כי מחול ירביון מה חול מגין על הים כו'. והלוים היו ריעי הקדוש ב"ה כ"י:

פסוק טז
כאשר צוה. פי' כמו בשעת הצווי היה רוה"ק בשפע חל על משה. כך בשעת מנין היה עפ"י ה' באותו שפע היה הולך מאהל לאהל ויודע מה בתוכו. והוא בכלל הדבור וע"ע בסמוך כ"ג:

פסוק יז
ויהיו וגו' בשמותם. תיבת ויהיו מיותר. וע' מש"כ בס' בראשית ט' י"ח. אלא בא ללמד שבני לוי נזהרו להיות בשמותם שהיו נקראו. ולא כשארי שבטים שכמה נשתנה כמבואר בפ' פינחס:

פסוק כב
פקודיהם. שתי פעמים. אולי בשביל שנפקדו על שני דברים כמש"כ להלן ד' כ"ג ע"ש:

פסוק כג
יחנו ימה. הוא צווי מהקב"ה. ובא זה הצווי אחרי המנין. והוא כמו שביארנו שהיה נמשך הדבור עד כלות כל המנין:

פסוק כד
ונשיא בית אב וגו'. נמשך אחר הצווי שיהא הוא הנשיא וע' מקרא ל"ה:

פסוק כו

ואת מיתריו לכל עבודתו. של החצר. בין בשעת עמידה נצרך לקשור הקלעים להעמודים וליתדות בין בשעת מסעות נצרך לקפל ולקשור במיתרים:

פסוק כח

שומרי משמרת הקדש. עדיין לא נתבאר משמרתם והאיך קאמר שהם שומרי משמרת הקודש. אלא כלפי שיבואר לפנינו בסוף הפרשה שהלוים בכלל היו במצרים מופרשים לעבודת ה'. ומש"ה היו נמעטים. מש"ה מפרש הכתוב דבני קהת היו מרובים מגרשון ומררי. משום שהם היו שומרי משמרת הקודש. פי' שעמדו במה שקבלו על עצמם לשמור. מש"ה לא נמעטו כ"כ. משא"כ גרשון ומררי לא יכלו לשמור כ"כ:

פסוק לא

והמסך וכל עבודתו. בבני גרשון דכתיב לכל עבודתו ובבני מררי דכתיב וכל עבודתו מתפרש יפה עבודת החצר והמשכן. אבל כאן לא נזכר המשכן. וע"כ פי' עבודתו על המסך עצמו שהוא הפרכת. וזה פלא. דאיזה עבודה היתה במשא הפרכת. ולא עוד אלא אפי' במשא עצמו לא היה נישא בפ"ע אלא יחד עם הארון. והכהנים היו מורידין אותו ומכסין את הארון. והלוים נשאוהו ביחד. ונראה דהיינו דתנן במס' שקלים פ"ח שעושין שתי פרכות חדשים בכל שנה ובמדרש רות איתא בן יערי אורגים שהיה עוסק בפרכת. והיינו במעשה הפרכת בכל שנה. והיה בזמן הבית נמסר לאיזה משפחה רמה בישראל. ובמדבר היה נמסר לבני קהת. והנראה שהיה סגולה לעסק התורה כמו מעשה הארון כדאיתא ברבה פ' ויקהל:

פסוק לב

פקודת שמרי משמרת הקדש. הוא היה מפקד ביחוד על בני קהת כמו שהיה איתמר על בני גרשון ומררי כדכתיב בפ' נשא ביד איתמר. משא"כ בבני קהת לא כתיב שם הכי. ומבואר כאן דפקודתם של שומרי משמרת הקודש היה ביד אלעזר. ובא הכתוב לכאן כדי לפרש דמש"ה היה אלעזר נשיא נשיאי הלוי בשביל שהיה בידו משמרת הקודש תכלית מעשה המשכן כמו הלב לכל אבריו:

פסוק לה

ונשיא בית אב וגו'. כאן נמשך אחר הספור שהיה מקודם נשיא. משה"ה הקדימו הכתוב לצווי על ירך וגו':

פסוק לז

ומיתריהם. שנקשרו עם הקלעים. ואף ע"ג שלעיל כתיב בב"ג קלעים ומיתריו מכ"מ הדבר מובן שהיו מיתרים מצד אחד מחוברים לקלעים. ומצד אחד מחוברים לעמודים ואח"כ היו נקשרים אלו עם אלו. והמחובר לדבר הרי הוא כמוהו:

פסוק לח

לפני המשכן קדמה. היינו פעם היו יושבים מבחוץ למשכן. **לפני אהל מועד מזרחה**. ופעם היו יושבים בחצר לפני אהל מועד. משא"כ כל הלוים ישבו רק חוץ למשכן. שהרי לא היה להם פתח ליכנס לחצר:

שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל. תכלית השמירה היה בשביל בני ישראל. שלא יצא קצף על איזה עון שעושה מי מישראל קרוב לשכינה ובאשר שצד המזרחי היה נצרך שמירה יתירה ע"כ ישבו שם אהרן ובניו ומשה עמהם:

והזר הקרב. לפנים מן המשמרת. **יומת**:

פסוק לט

ואהרן. נקוד לומר שלא היה במנין הלוים. רש"י בשם ספרי פרשת בהעלותך וגמ' בכורות. והפירוש שלא היה בחשבון הנמנין כמו משה ובני אהרן. והטעם משום שבאו הלוים במספרם. לפדות הבכורים שחטאו בעגל. ובשביל שאהרן היה הגורם לזה. לא נמנה לכך:

שנים ועשרים אלף. הרמב"ן נתעורר על המספר המועט בלוים. והרי עוד לא נשאו המקדש שהיה מכלה בם. ונראה שגם במצרים המה היו מרכבה לשכינה היינו שהיו פרושים ומובדלים לעבודתו ית'. ומש"ה היו מעוטים משני טעמים. חדא דסביביו נשערה מאד. ע"כ נענשו מהר על איזה עון. וגם כי המה ידעו גם קודם מ"ת מהו חטא ועון שלא זהו רצון ה'. וקבלו עליהם עול תורה ומצות כמו האבות. ונעשה כמו נדר אשר בהעותו נחשב לחטא כמש"כ בס' בראשית ל"ב כ"ו ומ' כ"ג. משא"כ כל ישראל לא ידעו מאומה עד מ"ת ולא קבלו עליהם כל דבר פרישות. שנית דכל המשובח גידולו יקר וקשה לצאת אל הגמר. כמו עץ מאכל שאינו ממהר גידולו כמו אילני סרק. וכל עץ מאכל שהוא יקר מאד גידולו קשה יותר. והאדם עץ השדה. כל מי שצורתו גבוה מחבירו גידולו קשה ומתאחר. משי"ה כלל ישראל מא"א עד שבאו למצרים לא פרו ורבו כ"כ. עד שבאו למצרים שם נגמר גידולם ובני לוי נתאחרו עוד יותר עד שבאו לא"י. וכ"ז נכלל במאמר חז"ל בב"ר ריש פ' מ"ה יע"ש:

פסוק מ

את מספר שמותם. כמו במנין ישראל שהיה חשש נגף ע"כ היה הצווי שיתנו פתקות וימנו השמות. מיהו במנין ישראל כתיב לגולגלותם. שיושיט כל א' פתקא שלו שלא יהיה בזה איזה זיוף. אבל כאן לא היה חשש כמבואר בסמוך:

פסוק מא

ולקחת את הלוים לי וגו'. לא נתבאר לקיחה זו מהו. והרי כבר נפדו עפ"י דבר ה' שלוקח הלוים תחת כל בכור. ומה היה למשה לעשות. אלא נראה דהיה למשה רבינו לומר על כל בכור בישראל פדאך בן לוי זה כלשון הגמרא סנהדרין ד"ז מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי. ולא תני מי שעלה בידו בן לוי הלך לו. ובזה חלה קדושת הבכור וסגולתו על הלוי וכבר ידוע עפ"י לשון המשנה פסחים פ"ד דתנן לא תקרא לה שם. דמצוה במילי דקדושה להוציא בשפתיו וכמבואר בזוה"ק פ' זו דבמילי דקדושה כל מילי דבעי למתישבא בדוכתיה לא מתיישבא עד דמדכר בשמא. **ובאמת** עיקר זה המקרא אין מקומו כאן שהרי בסמוך אחר מנין הבכורים כתיב פרשה שלמה קח את הלוים וגו' אלא עיקר המקרא הלז בא ללמדנו דלא בא מנין הבכורים כדי לפוטרן מחמשה שקלים. דלזה לא היה צריך למצות מנין אלא היה הציווי שיעלו הלוים תחת הבכורים. ואם יהיה מותר בבכורים יתנו חמש סלעים. אבל עיקר מצות מנין היה כדי להחל קדושת כ"ב אלף בכורי ישראל על כ"ב אלף לוים. וכל בכור בא עם הלוי למשה. ומשה במאמרו החליף את קדושת הבכורה על הלוי. ומש"ה נמנו הבכורים לדעת אם היו הבכורים פחות מהלוים. היו בע"כ כמה לוים חסרים קדושת הלוי. והיה קלפי להיפך בלוים. וזהו משמעות הכתוב דתכלית זה המנין משום שלאח"כ אצוה ולקחת את הלוים וגו' ובזה מובן שלא היה חשש זיוף בפתקות השמות. אחר שכל בכור הלך עם בן לוי:

פסוק מב

כאשר צוה ה' אותו את כל בכור בבני ישראל. כ"ז נראה מיותר. אבל כבר ביארנו בכ"מ. דלשון אשר צוה ה' משמעו עפ"י הקבלה שבא אליו לבד מלשון הדבור שהוא תורה שבכתב. והיינו דלבני ישראל שבמאמר ה'. היה משמעו שנמנה בכלל שבטי ישראל אפי' מי שהיתה אמו מהלוים. כמו לבני ראובן. הנמנים אחר אביו בשבט ראובן. אבל בכור בבני ישראל משמעו דהבכורה הוא בבני ישראל. לאפוקי אם האם בת לוי. וכדאי' בבכורות דף מ"ז דלויה שילדה בנה פטור מחמש סלעים וקי"ל כדמר בריה דר"י דאפילו איעברא מישראל דבפ"ר תלא רחמנא. ומלשון המאמר הייתי אומר שגם אלה יהיו בכלל המנין להחליף קדושת בכורתו על בן לוי. ואע"ג שאם לא יזכה בקלפי בן לוי יהיה פטור

מח"ס. מכ"מ יבא להחליף קדושתו על הלוי. משה"ה היה בקבלה כי לא ימנה כי אם את כל בכור בבני ישראל:

פסוק מה

ואת בהמת הלוים תחת בהמתם. בגמ' בכורות ד"ד דייק מכאן דבהמה אחת של הלוי יכולה לפדות כמה בכורי ישראל :

פסוק מו

ואת פדויי השלשה וגו'. אף ע"ג שעוד לא נזכר בפרשה זו שצריכים פדיון מכ"מ כתיב בלשון ידוע. משום שכבר כתיב בפ' בא שצריכים פדיון. משום הכי כתיב הכי:
העודפים על הלוים מבכור בני ישראל. אין לשון המקרא מדויק והכי מיבעי ואת פדויי השלשה והשבעים והמאתים מבכור ב"י העודפים וגו'. אלא בא הכתוב לסמוך מבכור ב"י למקרא הסמוך ולקחת וגו' ללמדנו דרק מבכור ב"י לקחו ולא כל בכור ב"י. ובא ללמדנו שלא נימא דמי שאמם היתה לויה והרי מכ"מ היה בכלל בני ישראל. גם הוא נתן חמשת שקלים. משה"ה כתיב מבכור בני ישראל ולא כל הבכורים נתנו:

פסוק מז

ולקחת חמשת וגו'. שיעור ערך זכר מבן חודש. וכדכתיב בפ' קרח ופדויו מבן חודש תפדה בערכך כסף חמשת וגו'. ואף ע"ג שאם נשתהה הבכור ולא נפדה עד עשרים שנה ג"כ א"צ יותר. היינו משום דכך דרכה ש"ת. דעיקר המצוה בטעם והפרטים חקה וכמו בהא גופא דהא דכתב בן חודש הוא משום חשש נפל כדתניא בתוספתא שבת והובא בגמ' שם דקל"א. ומכ"מ אפי' ידוע שכלו חדשיו א"א לפדות בפחות מבן חודש. והרבה כיב"ז:

פסוק מח

פדויי העודפים בהם. פי' שיתן לשם פדיון דוקא. וכן הדין לדורות אם נתן לכהן חמש סלעים ולא פירש שהוא בשביל פדה"ב לא יצא י"ח כמש"כ התוס' כתובות דק"ב א' ד"ה אמאי ע"ש :

פסוק מט

מאת העודפים וגו'. פירש הכתוב שלא לקח זה הסך מכל הבכורים שיעור העודפים. אלא כדאי' בגמ' סנהדרין שעשה קלפי ומי שפדאו בן לוי לא נתן כלל. ולא לקח אלא מאת העודפים והיינו משום שנצרך להעמיד את הבכור וליקח הלוי תחתיו. ובזה נפטר אותו בכור לגמרי:

פסוק נ

מאת בכור ב"י לקח וגו'. לא שהם נתנו כל אחד חמשה שקלים לכהנים כדין פדה"ב שטובת הנאה לבעלים. אבל כאן היתה הוראת שעה שמשה יקח את הכסף מאתם ויקבץ כל הסך **חמשה וששים וגו'**:

פסוק נא

על פי ה'. היינו מחצה לאהרן ומחצה לבניו. כדאי' בב"ב ד' קמ"ג וכמו בלחם הפנים. ומכאן הוא שלמדנו דכך הוא המשמעות. דאי חלקו בשוה א"כ מאי על פי ה' הא ממילא הכי הוא. אלא היתה הקבלה בפי' אהרן ובניו דמחצה לאהרן כו':

פרק ד

פסוק ג

כל בא לצבא. בכל מקום כתיב כל הבא לצבא. זולתי בזה המקום. ולאו דבר ריק הוא. והענין דנכלל בזו התיבה משמעות אחרת. היינו כל הכשר לכך. כמו לשון הנביא יחזקאל ט"ז ט"ז לא באות ולא יהיה. דמשמעו שם לא כשר הדבר ולא יהיה. וכן ביארנו בס' דברים י"ח כ"ב לא יהיה הדבר ולא יבא יע"ש. ובל"א אומרים (עש קומט ניט צו) כך הפי' כאן ולמדנו שלא כל שהיה מבן שלשים שנה נמנה כאן. אלא מי שראוי למשמרת הקודש. והיינו דאיתא ברבה טעם שהיה מבני קהת בני שלשים פחות משליש ולא כבני גרשון ובני מררי. הוא משום שהיה הארון מכלה והורג בהם. ותמוה שהרי נמנו קודם שהגיעו לכך. אלא ה"פ בשביל שהתבוננו בסכנה שלפניהם ממה שראו מכבר בשעת הקמת המשכן ופירוקו בימי המלואים שמי שנגע בארון ולא היה מוכשר לכך ניזק. ע"כ לא נמנו בכלל נושאי המקדש ונכנסו בכלל טפלים:

לעשות מלאכה באהל מועד. אין לפרש מלאכת המשא דא"כ יהא מוכח מכאן דהעברת ד"א ברה"ר מיקרי מלאכה. וברי"פ הזורק לא משמע הכי. אלא פי' מלאכה עשיית כלי קודש אם נדרש לעשות מחדש איזה כלי שרת וע"ע להלן כ"ג. וע' מש"כ לעיל ג' ל"א. וא"כ פי' **לצבא** למשא שזהו עיקר עסק בני קהת:

לעשות מלאכה. בפ"ע אם יהא נדרש גם לזה:

פסוק ו

ונתנו עליו כסוי עור תחש וגו'. יש להתבונן על שנוי הכסוים ואופני הקיפול שבין כ"א וא'. ובל"ס שכ"ז מיד ה' עלינו להשכיל על תכונת כל כלי שרת שראוי להיות כן. והנה ראשית השנוי הוא בארון הקודש. שבכל כל"ש היה בגד תכלת למטה וכסוי עור תחש

מלמעלה. ובארון הקודש להיפך. והענין דבגד תכלת מורה על הנהגה למעלה מן הטבע כעין כסא הכבוד. ועור תחש נעשה לשמירה בדרך מחול וגשם וכדומה. מעתה נבין דכל כלי שרת כל אי' מורה על פרט כמו השלחן על מלכות והמזבח הפנימי על כה"ג כדאיתא ביומא פ' בא לו לענין הזירים שעליהם. והמנורה על כח פלפולה ש"ת כמש"כ ר"פ תצוה ובפ' אמור וכל אלו אף ע"ג שמקורם למעלה בקודש ובהשגחה פרטית על כל מתנשא בישראל. מכ"מ לפי הנראה לעין אדם באו בהשתדלות האדם להגיע לכך. משה"ה הבגד תכלת למטה ועור תחש למעלה משא"כ הארון להיפך כליל תפארתו נגלה לעין כל שהוא למעלה מטבע אנושי והארון נושא את נושאיו. מכ"מ גנז הקב"ה גם בו הליכות הטבע עד שמכ"מ היה נישא ביד אנשים משה"ה בא עור תחש למטה ובגד כליל תכלת למעלה:

ושמו בדיו. כבר ביארו התוס' יומא דף ע"ב א' דלא ששמו ממש. שהרי כבר היו הבדים עליו אלא משום שהיה בעמידה הבדים יוצאים למזרח ובולטין בפרכת כשני דדי אשה. ובשעת המסע התקינו שיהיו יוצאים משני הצדדים בשוה. זהו כוונת התוס' וגו' משכ"כ בס' שמות כ"ה י"ד ט"ו:

פסוק ז

ונתנו עליו וגו'. היו כלי השלחן מונחים על השלחן בבגד תולעת שני. והשלחן לבדו בבגד תכלת מפסיק בין השלחן בין כליו. ולא כמו כלי המנורה. היינו משום דשלחן בא למלכות כמש"כ. ואין מלך בלי ראשי העם סביביו. אבל מכ"מ הוא מופשט מהם. ומוראו עליהם מבלי יהא רגיל עמהם כ"כ. גם אופני הנשיאות ראש שלהם משונים. דהמלך הוא מושגח פרטי ממקור עליון ב"ה. משה"ה הונח בכסוי תכלת. משא"כ סנקליטין שלו תלוי בדעת המלך ואין להם השגחה פרטית יותר משארי ב"א. משה"ה פרוש עליהם בגד תולעת שני:

פסוק ט

ולקחו בגד תכלת. הקדים במנורה לקיחת הבגד קודם שהזכיר את המנורה ולא ככל כלי שרת שבפרשה. ללמדנו דכח פלפולה ש"ת בעי' סיעתא דשמיא לעמלים בה עוד קודם שהגיעו להיות ת"ח. שיהיו יכולים להגיע לבסוף לכבודה:

וכסו את מנורת המאור ואת נרותיה וגו'. ללמדנו שהרב עם התלמידים הוא מוכרח להיות בצוותא אחת. והיו עיניהם רואות את מוריהם ומשמשים אותו. וכולם מושגחים בפרטות כמו הרב כן התלמידים. ומשה"ה היו הכל בבגד תכלת אחד:

פסוק יא

ועל מזבח הזהב וגו'. כבר ביארנו שהוא נגד כהונה גדולה. ובאשר אין מוכרח לכה"ג שיהא כהנים הדיוטים סביביו. מש"ה הונח מזבח הזהב בפ"ע בתכלת ובעור תחש:

פסוק יב

ולקחו וגו'. נגד כהנים הדיוטים וגם המה משרתי עליון המה ומושגחים בפרטות מש"ה גם המה נתכסו בבגד תכלת מלמטה:

פסוק יג

ודשנו את המזבח וגו' בגד ארגמן. באשר כח עבודה היא במזבח החיצון. ושפע ברכה בא ע"י מזבח החיצון שמזין כדאיתא בכתובות ד"ח. ואפי' קטרת שעל מזבח הפנימי מוכרח להביא הגחלים ממזבח החיצון. מש"ה בא עליו בגד ארגמן שהוא בגד מלכים ומי שיש לו שפע עשירות:

פסוק טז

פקודת כל המשכן וגו'. גם זה פקודת אלעזר שהוא היה הסגן שהוא ממונה בכל הנעשה במשכן:

בקדש. בעבודת הקרבנות הוא היה מצוה להביא בכל עת לפי הצורך:

ובכליו. היינו במשא הכלים ובהבאתם לעבודה כדתנן במסכת תמיד אמר להם הממונה כו':

פסוק יט

וחיו ולא ימותו. יוסיפו חיים ולא יכרתו. הראב"ע. פי' כל קדושה נותנת חיים לנזהר בהם כראוי. ומכרית למי שאינו נזהר כראוי. ועובד אדום ובניו יוכיחו שנתברכו הרבה בשמירת הארון כראוי:

ושמו אותם איש וגו' ואל משאו. אין הכונה שיפרשו מי ומי ישא הארון וכדומה. שזה היה גם במשא גרשון ומררי. כמבואר ברבה פ"ו. ותו א"כ על משאו מיבעי' אלא אהרן ובניו יעמידו את נושאי כל כלי קודש אל המשא משום שהיו הכל מכוסה ואם לא היו עושין כן היו בע"כ מגביהין הכסוי כרגע לדעת איזה כלי הוא. וזהו שפירש הכתוב עוד

פסוק כ

ולא יבאו לראות כבלע. פי' כהרף עין. וכמו באכילה שהבולע בלי לעיסה אינו נהנה מאכילתו אלא רגע הבליעה. כך הרואה ואינו משביע עינו נקרא שהוא בולע. והזהיר הכתוב שלא יראו אפי' כבלע את הקודש:

פסוק כב

גם הם. משמעו שנשא כבודם באיזה פרט כמו שנשא בני קהת במשא קודש הקדשים כך ב"ג היו מיוחדים באיזה פרט ויבואר בסמוך:

לבית אבותם למשפחותם. כאן הקדים לבית אבותם. משום שיחוסו על מררי הוא משום שהיה בכור לאביו. מ"ר:

פסוק כג

כל הבא לצבא צבא. בבני קהת ומררי כתיב כל הבא לצבא. וכאן כתיב לצבא צבא. ולאו דבר ריק הוא. והענין דיש לדעת דבני גרשון היו מיוחדים במעלה בשיר שבשעת עבודה. כמו בימי דוד ושלמה היה אסף מבני גרשון הראש קודם להימן מבני קהת ובביאורי על הספרי הוכחתי הכי מברייתא שם. וזהו משמעות לצבוא צבא. דצבא לחוד משמעו איזה התמנות של כל אדם בביתו או בעירו. ועוד משמעו צבא קיבוץ אנשים לד"א כמו הנשים הצובאות. ולצבוא צבא משמעו מצביאים את הקיבוץ. והיינו עבודת השיר דבקיבוץ כדאיתא בערכין פ"ב. וברבה איתא לצבוא צבא אלו שוערים לעבוד עבודה אלו משוררים. והיינו דכתיב כאן **לעבוד עבודה**. ולא כתיב לעבודה כמו בבני מררי. אלא כדרשת הגמ' בערכין דף י"א במקרא עבודת עבודה. עבודה שבעבודה הוי אומר זה השיר וע"ע לעיל ג' כ"ב:

לעבוד עבודה. וכן בבני מררי כתיב לעבוד את עבודת א"מ משא"כ בבני קהת כתיב לעשות מלאכה. היינו משום דב"ג וב"מ אם נתקלקל איזה דבר תקנו זה הכלי כדאיתא שבת פ' הבונה בקרש שנפל בו דרנא. מש"ה מיקרי עבודה לעבודה שמכבר. משא"כ בבני קהת אם נתקלקל איזה כל"ש לא היו מתקנים אלא עושים מחדש כדאיתא פ' המזבח מקדש דסכין שנפגם אין מתקנים משום הכי כתיב לעשות מלאכה מחדש:

פסוק כד

לעבוד. עבודת התיקונים ולהעמיד בשעת הקמה:

ולמשא. בשעת מסע:

פסוק כה

מכסהו. הוא של עורות אילים מאדמים. ולמ"ד שלא היה אלא מכסה אחד עם התחש. מכ"מ נקרא זה של אילים מאדמים סתם מכסהו. משום שהיה מונח על רוב המשכן היינו על ההיכל. משא"כ עורות תחש לא היה מונח אלא על קודש הקדשים וזהו מלמעלה כמש"כ בפ' תרומה:

פסוק כו

כלי עבודתם. כלי האריגה וכדומה שנצרך לתקון:

ואת כל אשר יעשה להם. המעשה והתיקון עצמו. **ועבדו**. לא שיצוו לעשות אלא שהמה בעצמם יעבדו:

פסוק כז

ופקדתם עליהם במשמרת. ממונים שישמרו שיהיה המשא כפי הצווי על ידי אהרן ובניו:

פסוק כח

ומשמרתם. ראש השמירה שיהיה הכל על מקומו ביד איתמר:

פסוק כט

למשפחותם לבית אבותם. כבר כתבנו טעם השנוי מלשון דכתיב בב"ג לבית אבותם למשפחותם. דיחס ב"ג הוא משום שנולד ראשון לאביו מש"ה כתיב תחלה לבית אבותם. משא"כ בבני קהת ומררי:

פסוק לא

לכל עבודתם באהל מועד. וכן להלן ל"ג. משמעו משום דב"מ היה עסק עבודה בפרוק והקמה מרובה מעסק המשא על העגלות מש"ה כתיב בלשון שנראה דמשאם טפל לגבי עבודת הקמה והפירוק:

פסוק לב

ומיתריהם לכל כליהם. שנצרך מיתרות לקפל הכלים שבידם:

ולכל עבודתם. שנצרך מיתרות לתקן הקמת המשכן יפה וכדומה:

ובשמות תפקדו וגו'. כל קרש נקרא בשם קרש א' ב' ג' וכדומה. כדי שבשעת הקמה יעמוד כל קרש שזכה לקנות מקומו שלא במק"א. והיינו דאי' בירו' דמס' הוריות דקרש של צפון לא עמד בדרום. וכן עמודים ואדנים. ועי' מש"כ בס' שמות כ"ו כ"ד:

פסוק לג

ביד איתמר וגו'. כאן היה מתחלה נמסר לאיתמר. ולא כעבודת ב"ג שהיה מתחלה עפ"י אהרן ובניו:

פסוק לד

ונשיאי העדה. לחלוק להם כבוד כן הוא ברבה. שנראה מזה שנטפלו במניינם שהמה הלוים באים בשליחות כל ישראל בעבודת המשכן. וכדכתיב לעיל ג' ז' ח' שעבודתם הוא משמרת בני ישראל:

פסוק לו

אלפים וגו'. ביארנו לעיל טעם שהיה מעט לפי ערך מספרם מבן חודש משום שהיו כמה אנשים מבן שלשים שלא נפקדו לעבודה מפני פחד שלא היו ראוים לכך:

פסוק לז

על פי ה' ביד משה. מה שנטפל אהרן במנין הקהתי. היה למוד ביד משה אע"ג שלא בא בדבור מפורש. כי אם שיהיו נמנים כמו בדגלים וכדומה דכתיב הדבור גם לאהרן. ומכאן מבואר משמעות ביד משה. וכמש"כ בספר ויקרא ס"פ צו ובפ' שמיני ובפ' בחקתי עפ"י הגמ' כריתות דף י"ג שאינו אלא בכח משה מה שלמד והוכיח מדבר ה':

פסוק מ

ויהיו פקודיהם למשפחותם לבית אבותם. האי לבית אבותם מיותר. שהרי כבר כתיב במקרא ל"ח. והרי בקהת ומררי לא כתיב שתי פעמים לבית אבותם. וכן בכל מספר השבטים בפ' במדבר. אבל תחלה יש להבין השנוי דכתיב בקהת ובני גרשון למשפחותם ולבית אבותם. משא"כ בכל המקומות דכתיב לבית אבותם. אלא הענין דכבר ידוע משמעות לבית אבותם. דמשפחה של אביו ולא של אמו. וכדאיתא במס' ב"ב דק"ט ב'. אבל זה הפי' א"א לפרש אלא בלשון לבית אבותם א"כ הוא ביאור על למשפחותם אבל היכא דכתיב ולבית אבותם. הוא ענין בפ"ע. שנפקדו למשפחות וכל משפחה לבתי אבות. והטעם כי בקהת ובני גרשון היו מבני שלשים עד בן חמשים שנה. פחות לפי ערך שהיה מבן חודש ולמעלה. לפי ערך שהיה בבני מררי. והיינו כמש"כ לעיל ד' ג' שלא הכל היו ראוים למשא הקודש. משה"ה היה בבני קהת עוד פחות לפי ערך מבני גרשון. מעתה מובן דהראוים ונמנים למשא ג"כ לא הכל היו ראוים לכל כלי קודש. ואינו דומה נושאי הארון הקודש לשארי קודש. וכן לפי ערך כל כלי קודש. תדע שהרי ידוע לשון המדרש בפ' קרח שקרח היה מנושאי הארון. מבואר שלא כל בני הקהתי הנמנים היו ראוים לכך. וא"כ היו מתחלקים למשפחות. וכל משפחה לבתי אבות אלו לכלי קודש זו ואלו לזו. וכך היה בבני גרשון. משא"כ במשא מררי. **מעתה** דמשמעות ולבית אבותם דכתיב בבני גרשון היינו שנתחלקו לבתי אבות. הייתי אומר דמי שהיה מבני קהת ואמו מבני גרשון. ולא הגיע למשא קהת מחמת שלא היה ראוי לזה. מכ"מ הרי יכול להגיע למשא בני גרשון. משה"ה חזר ופירש הכתוב למשפחותם לבית אבותם דווקא משפחת בית אביו ולא בית אמו. משא"כ בקהת לא נצרך לפרש דמי שאמו מבני קהת לא היה נושא במעלת הקודש. שהרי רק בני קהת נבחר לזה ולא פחות ממעלתם:

פסוק מא

על פי ה'. ולא כתיב ביד משה. כבר ביארו חז"ל ברבה. שלא ידע משה שכך הוא רצון ה' גם בבני גרשון. ומכ"מ עשה שלא כמצווה ועושה כמו שצירף את הנשיאים מדעת עצמו. אח"כ בבני מררי חלה עליו רוח יד ה'. שכך הרצון בכל בני לוי. מש"ה כתיב גם בבני מררי ביד משה:

פסוק מט

פקד אותם ביד משה איש איש וגו'. בכח חכמתו וגדלו הכיר מי ראוי לעבודה זו ומי לזו: **ופקודיו אשר צוה וגו'**. וכן הממונים אשר צוה ה' לעשות כדכתיב לעיל כ"ז ופקדתם עליהם וגו'. גם זה נעשה בצווי למשה היינו ברוה"ק זה יהיה ממונה ע"ז וזה ע"ז:

פרק ה

פסוק ב

צו את בני ישראל. משום שהוא דבר קשה לשלח חוץ ממחנה ישראל. מש"ה בעי זרוז. וכמש"כ ריש פ' צו:

כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש. במסכת פסחים דס"ז דרשינן כל זב לרבות בע"ק. כל טמא לנפש לרבות מגע שרץ. והא דכתיב כל צרוע. מיישב הגמ' איידי דכתיב כל זב וכו'. ונראה דפרשה זו של שלוח טמאים אף על גב שנאמרה מיד ולדורות. מכ"מ משונה היה המעשה של אותה שעה מהדינים שלדורות. היינו במצורע לא הוזהרו לדורות אלא אותו מצורע שהוא טמא. כדכתיב בפ' מצורע וטמא טמא יקרא מחוץ למחנה מושבו. הא צרוע טהור אין מושבו חוץ למחנה. והמצורעים של אותו דור היה אפי' שנצטרעו לפני מ"ת וא"כ היו טהורים כדתנן במס' נגעים רפ"ז אלו נגעים טהורות שהיו קודם מ"ת. ומכ"מ אי' בנדרים ד"ז דע"כ הא דכתיב בדתן ואבירם כי מתו כל האנשים וגו' לא היו מצורעים וכ' הר"ן דאי משמעות מתו שנצטרעו א"כ היאך היו במחנה אח"כ. וכבר תמה ע"ז בעל ש"ש סי' פ"ח אות צ"ב שהרי היו טהורים. אבל הישוב הנכון ע"ז דודאי באותו דור נצטוו על שלוח כל צרוע. וכן הא דקי"ל דזב משתלח חוץ למחנה לויה וטמא מת רק ממחנה שכינה. כ"ז אינו אלא לדורות אבל באותו דור ע"כ אזהרה לישראל שישלחו טמאי מת אינו ממחנה שכינה. שהרי לוים היו שומרים סביב וישראל היו חונים מנגד. אלא היו מוזהרים לשלחם ממחנה ישראל ולא כמו לדורות. תדע שבמלחמת מדין הזהיר משה לשבי מלחמה שיחנו מחוץ למחנה כל הרג נפש וכל נוגע בחלל וע"ע בסמוך מקרא ד'. ולהלן ל"א י"ט מש"כ עוד בזה. ומעתה משמעות כל צרוע מתיישב שפיר לאותה

שעה. אלא בשביל לדורות צ"ל איידי כו' וכיב"ז נתבאר בס' ויקרא פ' שחוטי חוץ יע"ש. וכיב"ז ביאר הגר"א ז"ל בפ' אחרי מקרא ובא אהרן אל א"מ. במה שהעלו חז"ל שאינו כסדר היום ע"ש:

פסוק ג

עד נקבה. אע"ג שלא חלק הכתוב בין איש לאשה בכל אזהרות. מכ"מ בשביל מצורע דכתיב בפריעה ופרימה והצרוע אשר בו הנגע וגו' והדרש מצורע חייב בפו"פ ואין מצורעת בפופ"ר והייתי אומר דכמו כן נדרש בסיפיה דקרא מחוץ למחנה מושבו. מש"ה כתיב עד נקבה:

אל מחוץ למחנה. האי אל מיותר ללמדנו שלא נימא הרחק מן המחנה כדי שלא יזיק וכדאיתא בכתובות ס"פ המדיר דאויר המצורע מזיק. ומש"ה כתיב ריש פ' מצורע והובא אל הכהן. משום דדרך המצורע לשבת הרחק הלאה מאדם העיר. והכהן יצא אל מחוץ למחנה היינו סמוך ופי' הכתוב כאן שלא הוזהרו לצאת אלא סמוך חוץ למחנה. ורק **ולא יטמאו וגו'**. ולא משום היזק:

פסוק ד

וישלחו אותם אל מחוץ למחנה. ולא נתייראו מאוירו. אלא סמוך למחנה:

כאשר דבר ה' אל משה וגו'. מלבד שהוא מיותר. עוד משונה הלשון כאן מכל המקומות דכתיב כאשר צוה ה' את משה. והיינו משום שבכ"מ בא הכתוב ללמדנו שעשו כפי הקבלה שהיה למשה לבד הדבור שבכתב. וכמש"כ בספר ויקרא ח' ה' שע"ז כתיב זה הדבר אשר צוה ה' לעשות יע"ש. אבל פרשה זו אע"ג שבאו הרבה קבלות בתורה שבע"פ. אבל כ"ז היה לדורות. משא"כ באותה שעה עשו כאשר דבר ה' אל משה. היינו שטחיות הפרשה בתורה שבכתב דמש"ה כתב כאשר דבר ה' אל משה כמש"כ בכ"מ ולהלן במקרא אחרון בסדרה זו דמשמעו זה הלשון בדבור שבכתב [וכמו כן נתבאר בספר ויקרא י' מקרא ה'] וכפי המשמעות נשתוו דין מצורע וזב ומ"מ הכל חוץ למחנה ישראל. וכל צרוע אפי' טהור. וכמש"כ לעיל ב' [ואל תדיחני מדאי' בירושלמי מכות פ"ב ה"ו בכ"מ שנאמר דבור חידוש מקרא שם. דשם אין הפי' חידוש הלכה אלא חידוש מקרא. היינו פ' מד"ת מפי ה']:

פסוק ו

מכל חטאת האדם. מחטאות שהאדם עלול לחטוא בהם. היינו כחש בדבר שבממון וכדאי' בב"ב דקס"ה רוב בגזל:

למעול מעל בה'. והוא יוסיף לזה החטא שישבע שבזה נקרא מעילה משום דשבועה קונה עכ"פ שחייב באונסין כדאיתא ב"ק דף ק"ו. ועתה ימעול בה'. במה שנשבע בה': **ואשמה**. תכיר שהוא אשם בדבר. וכפרש"י ויקרא ה' כ"ג עה"מ והיה כי יחטא ואשם:

פסוק ז

והתודו את חטאתם וגו'. לא את המעל בלבד שמביא הקרבן ע"ז. אלא גם עיקר החטא הקודם. וכמש"כ בס' ויקרא בפי' קרבן עולה ויורד. ומש"ה כתיב מצות ודוי בשתי פרשיות אלו אע"ג שה"ה בחטאת:

פסוק ח

ואם אין לאיש גואל. יותר היה ראוי לכתוב קרוב או יורש. אלא בא ללמדנו דדין גאולה תלוי בירושה דאע"ג דבשניהם מבואר לשון משפחה. וידענו דדוקא משפחת אב קרוי' משפחה ולא משפחת אם. מכל מקום עדיין לא ידענו אלא להקדים משפחת אב למשפחת אם. אבל לעקור משפחת אם לגמרי פליגי בב"ב דף קי"ד ב'. ומבואר שם קראי למר ולמר. והכל בירושה. ולמדנו מהאי קרא דגאולה שוה לירושה למר ולמר:

לה' לכהן. פירש רש"י קנאו השם ונתנו לכהן והנ"מ בזה שאין הכהנים יכולין לומר הרינו כאלו נתקבלנו כ"ז שלא ניתן לה'. ולא כמו שהבינו התוס' בדעת רש"י דלאו ממון בעלים הן והדברים עתיקין:

מלבד איל הכפורים וגו'. ללמדנו דכמו איל הכפורים לכהן שבמשמר. כך האשם המושב אע"ג שהוא חולין. וע' בסמוך:

פסוק ט

וכל תרומה וגו'. לפי הפשט ענין שני הכתובים הללו. ומה שהגיעו לכאן. הוא באשר דקדשי המקדש ניתנו לכהני המשמר שעובדים בקרבן. משא"כ קדשי הגבול שאין לכהנים עסק בהם ה"ז לבעלים ליתן לכל כהן שירצה. זולת גזל הגר והנלמד ממנו היינו שדה החרם כדאי' בערכין דכ"ח מש"ה פי' כאן הכתוב דזולת גזל הגר כך הדין. דכל תרומה וגו' **אשר יקריבו לכהן**. היינו שמוכרחים להביא אליו לעשות בו מעשה. אזי **לו יהיה**. מי שעושה או ראוי לעשות. אבל:

פסוק י

ואיש את קדשיו. שאין בהם מעשה הכהנים כלל אלא הוא עצמו גומר קדושתו:

לו יהיו. שלו המה ופירש הכתוב שאין הכונה לו ממש אלא **איש אשר יתן לכהן**. שירצה. **לו יהיה**. אבל בלי נתינת כהן כלל אינו שלו . ועדיין אין לשון המקרא מרווח. והכי מיבעי ואיש את קדשיו לו יהיו לכהן אשר יתן לו יהי'. אלא בא ללמד עוד על פי' ת"א

וגבר ית מעשר קודשיה כו' פי' מעשר בהמה שהן קודש ולבעלים ומכ"מ **איש אשר יתן לכהן**. שיהא רצונו בכך **לו יהי'** שלא נימא דמעשר בהמה הוא כשאר שלמים ופסח דמצוה לבעלים לאכול. והרי מברכין אקב"ו לאכול את הזבח. וא"כ אסור ליתן לכהן. אבל לא כן מעשר בהמה אם ירצה נותן לכהן. והוא מקרא מפורש בדה"י ב' ל"א ו' ובני ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה גם הם מעשר בקר וצאן וגו' הרי הביאו לבהמ"ק לכהנים. וכיב"ז ביארנו להלן ט"ו כ"ה בשעירי ע"ז ע"ש. ובפי' קרח י"ח י"ט במה שהרבו לתרום ע"ש:

פסוק יב

כי תשטה אשתו. שתעשה דברים מכוערים. והוא שטוי מבעלה ואח"כ. **ומעלה בו מעל**. ידוע דמעילה הוא יציאה מרשות לגמרי. שתאסר לגמרי עליו. ולא נימא דבסטוי לחוד נאסרה לגמרי עליו באין עצה. מש"ה מפרש הכתוב עוד ושכב וגו' שלא נאסרה אלא אם שכב וגו':

פסוק יג

ושכב איש אותה ש"ז ונעלם מעיני אישה וגו'. לפי הפשט אין המקרא מסודר שהרי אחר ששכב ודאי היאך אמר שהוא ספק. אלא ושכב קאי על הקרא דלקמי' היאך ומעלה בו מעל שתצא מרשותו. היינו אם ושכב וגו'. ואמר הפסוק דבמה ששטית בדברי כיעור תגיע גם לידי מעילה ע"י ושכב וגו'. וע' בסמוך. **והנה** ראוי הי' לכתוב ושכב איש עמה. דמשמע דוקא ברצון ולא באונס כמש"כ ס"פ מצורע ולא הי' נצרך לכתוב והיא לא נתפשה. אלא בא לדרוש אותה שכיבתה אוסרתה ואין שכיבת אחותה אוסרתה. כדאי' יבמות דצ"ה:

ונעלם וגו'. כמו אם נעלם מעיני אישה אם שכב איש או לא. וגם **ונסתרה והיא נטמאה**. במה שנסתרה נטמאה ונאסרה על בעלה. ומפרש שני תנאים לזה הספק. **ועד אין בה**. דאם יש עד יצא מגדר ספק. **והיא לא נתפשה**. דאם באונס נסתרה לא נאסרה. וקאי זה התנאי גם על ושכב איש וגו'. ומש"ה כתיב ושכב וגו' בזה המקרא ושלא בסדר. כדי שיהא זה התנאי גם על ונסתרה גם על ושכב:

פסוק יד

ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו. פרש"י וקנא הוא התראה שלא נאסרה בסתירה אם לא שהתרה בה שלא תסתרי. אכן לפי זה אין לשון המקרא מבואר וקנא את אשתו והיא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וגו' והי' צריך לכתוב וקנא את אשתו והיא נטמאה או לא נטמאה. או כ"ז מיותר שהרי כבר כתיב ונעלם מעיני אישה. אלא עיקר פי' וקנא

הוא כמו אל קנא וכמו המקנא אתה לי. ויקנא ה' לארצו. שמשונה משמעות אל קנא. ממשמעות המקנא אתה לי ויקנא ה' לארצו. דאל קנא משמעו מקנא לכבודו וכועס על המורדים. המקנא אתה לי בשביל כבודי. ויקנא ה' לארצו שחושש לטובת ארצו ומרחם עליה. וכאן משמעות **וקנא את אשתו**. הראשון הוא כמו ויקנא ה' לארצו. שחושש לה מה שנאסרה עליו ע"י דברים מכוערים והיינו. **והיא נטמאה**. ולשיטת הירושלי' מס' סוטה נאסרה ממש בדברים מכוערים. ולשיטת ש"ס דילן דשיטת רוב פוסקים שמותרת לבעלה מכ"מ לכ"ע היא מגונית בעיניו שהרי ראוי ומצוה להקפיד וא"כ רוצה באהבתו אותה להכשירה לו ע"י ידיעתו בברור שלא נבעלה. **או** להיפך. **עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו**. ומשמעות זה הקנוי כמו אל קנא שכעס עלי' אע"ג **והיא לא נטמאה**. שלא עשתה דברים מכוערים שהיא חייבת בדבר. אלא הוא כעס עלי'. זהו פי' המקרא לפי פשוטו. ומכ"מ ממילא למדנו דבכלל וקנא הוא התראה. שאין לפרש ונסתרה והיא נטמאה בלא התראה. א"כ הרי לא גרם הוא כלל שתאסר עליו. ולמאי כתיב וקנא את אשתו. ולא שייך שני אופנים הללו. אלא ודאי אינה נאסרת אלא ע"י התראה וגם זה נכלל בפי' וקנא. ומעתה פי' המקרא דבשני אופנים נאסרה בסתירה והותרה ע"י תורת הפרשה. בין שעשתה דברים מכוערים והוא קנא כדין. בין שלא עשתה כלל והוא קנא שלא כדין וכראוי וע"ע להלן כ"ט ל':

פסוק טו

כי מנחת קנאת הוא. אם טהורה היא ובחנם הקפיד הבעל. משה"ה אין רצון ה' לקבל ממנו מנחה מהודרה. משום שלא ראוי לקנא בחנם. ואם נטמאה בדברים מכוערים וגרמה לזה שיקנא הבעל בצדק. מכ"מ. **מנחת זכרון מזכרת עון** הוא. ואין שום קרבן בא לרעה כי אם לטובה. שהרי בזמן שאדם מישראל מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי כו':

פסוק טז

והעמידה לפני ה'. להגיד לה מוסר ותוכחה אולי תודה ואם לא תודה אזי

פסוק יז

ונתן אל המים. לא כתיב מי המרים המאררים. דבעסק הכהן לעצמו אין צריך לפרש תכונת המים:

פסוק יח

את מנחת הזכרון. כאן הקדים הכתוב טעם הזכרון. דמשה"ה יעמיס עלי' המשא כדי שתזכור שהיא מזכרת עונה ותודה. וכאן פי'. **מנחת קנאות היא**. קנאת המקום שלא חסה על שמו שנמחק:

וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים. מבואר ברבה וברמב"ם הל' סוטה שאוחז בכל זה העת שהמנחה על כפיה המים נגד פני' ומודיע לה תכונת המים שהמה מרים המאררים:

פסוק יט

אם לא שכב איש אותך. לא קאמר עמך אלא אותך דמשמעו אפי' בע"כ דאפי' אם בעלה בע"כ ומותרת לבעל. מכ"מ היא ראוי' לעונש. שהרי היא גרמה לדבר שהלכה עמו למקום סתירה:

ואם לא שטית וגו'. שלא הי' אפי' דברים מכוערים. ובחנם גרם הבעל לדברים אלו. אזי **הנקי**. עצתי שתשתה כדי לנקות א"ע. ולא לחוש למחיקת השם. שכך הוא רצונו וכבודו ית'. ומכלל ברכה זו אתה שומע קללה היינו באם היו דברים מכוערים שהביאה לידי כך. או נסתרה ברצון ושכב הבועל אותה באונס. בזה האופן אין הכהן מיעצה לשתות. ומכ"מ אין מאררה בקללה הסמוכה בפירוש. אלא תענש לפי ערך החטא. וה' צדיק שופט צדק :

פסוק כ

ואת כי שטית וגו'. שהיו דברים מכוערים. וגם **ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך**. היינו שנבעלת ברצון כמו שכיבת אישך. אז והשביע וגו':

פסוק כג

ומחה אל מי המרים. כאן דמיירי במעשה הכהן לעצמו. הרי מיותר להודיע תכונת המים. והרי משום זה לא פירש הכתוב שהם מים המאררים. וא"כ למאי כתיב מי המרים. אלא מכאן למדו בסוטה ד"כ דצריך שיתן דבר מר במים. וכן הוא ברבה זה הדרש בדיוק ע"ז הכתוב. ובחנם נתקשה בזה הרמב"ן ז"ל:

פסוק כד

והשקה את האשה וגו'. אמר שכבר מחק את השם. יראה הכהן שתשתה אחר שיקריב את המנחה ולא יטיל ספיקות ופתוים שלא תשתה. אלא בודאי תשתה. וגם **ובאו בה**. ולא יחוס עליה. זהו לפי הפשט. אמנם רבו הדעות בסדר מעשה זו ובפי' הפסוקים:

פסוק כז

והיתה אם נטמאה. בדברי כעור המביא לטומאה. וגם **ותמעל מעל באישה**. בביאה:

פסוק כח

ואם לא נטמאה האשה. בדברי כעור:

וטהורה היא. שלא נבעלה:

ונקתה. הא אם היו דברי כעור אלא שלא נבעלה. תקבל עונשה לפי החטא. והי' שופט צדק:

פסוק כט

אשר תשטה אשה וגו'. בדברי כעור. ואסורה לבעל בלי סתירה ובדיקה לדעת הירו' הוא מעיקר הדין ולתלמוד דילן לרוב הפוסקים הוא מצד דעת יפה להקפיד ולחקור ע"ז. ובזה הבדיקה מתברר יפה:

פסוק ל

או איש אשר תעבור וגו'. להיפך שהיא כשרה לגמרי אלא שהבעל קנא ואסרה עליו בסתירה זו עד שהעמיד וגו':

פסוק לא

ונקה האיש מעון. לכל אופנים. אם באמת נטמאה בביאה והמים לא בדקו מאיזה סיבה אין לו לחוש. ואם היא כשרה לגמרי והוא אסרה עליו והביא לידי כך מכ"מ מנוקה הוא מעון מחיקת השם:

והאשה ההיא וגו'. באופן הראשון כמשמעו עון טומאה ולא דמי לפסולי כהונה דנשים מוזהרות על האנשים. הא כ"ז שאין האנשים מוזהרים אין איסור גם לנשים כמש"כ התוס' בשם רא"מ שלהי מס' נדרים. אבל כאן אם היא באמת טמאה **תשא את עונה**. ובאופן השני תשא את עונה שנסתרה אחר הקנוי והיא גרמה לידי זה. והכי אי' בספרי שמעון ב"ע א' בטהורה הכ"מ הואיל והביאה עצמה לידי דברים הללו כו':

פרק ו

פסוק ב

כי יפליא. כבר ביארנו בפי' אמור ובפי' בחקתי שמשמעו שעושה דבר למצוה ואינו לרצון להי' אם לא בדרך פלא שהשעה או הענין נחוץ לכך:

לנדור נדר נזיר להזיר לה'. אריכות לשון הוא ולפי הפשט שני אופני נדרים המה או נדר נזיר או נדר להזיר. והאי להי' קאי על שני אופני הנדר. וביאור שני האופנים. היינו סתם נדר נזיר. הוא מקובל לחז"ל סתם נזיר שלשים יום וא"צ לפרש. אלא הריני נזיר להי'. אבל אם יותר מזה צריך לפרש כמה או לעולם. ע"ז כתיב להזיר. שמפרש כמה יהי נזירותו. ולפנינו יבואר כמה המקרא מדייק בשנוי לשונות אלו:

פסוק ג

מיין ושכר יזיר. האי יזיר מיותר. והכי מיבעי יין ושכר וחומץ יין וגו' מכאן למדו חז"ל סחור סחור לכרמא לא תקרב. ומשמעות יזיר כאן יהא מובדל לגמרי כמו וינזרו מקדשי וגו'. ודבר זה אינו בשאר נדרים מאיזה דבר מאכל כדמוכח מתוספתא דמאי והובא בבאורי הגר"א או"ח סי' תרי"ב. וע"כ בנזיר מרומז בקרא. וכבר מוכח הכי מעובדא דשמשון דכתיב וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה ויבאו עד כרמי תמנתה והנה כפיר אריות וגו' ולא הגיד לאביו ואמו. וקשה היאך לא ראו במהלכם עמו את אשר הוא עושה אלא כיון שבאו עד הכרמים. הוא סר מן הדרך אתם. ע"כ לא ידעו מה שנעשה:

פסוק ד

כל ימי נזרו. הוא מיותר. והכי מיבעי מכל אשר וגו'. מכאן למדנו בנזיר ד"ג דקאי על דבור הנזירות. וה"פ ימי נזרו מכל אשר יעשה וגו' שיזיר עצמו מהם. אזי מחרצנים וגו'. ובזה פליגי ר"ש וחכמים. ר"ש ס"ל דדוקא שיזיר עצמו מכל אשר יעשה מגפן היין ולא מדבר א'. וחכמים ס"ל מאחת מכל אשר יעשה. וכיב"ז פליגי במכות דכ"ד בפי' המקרא אל תטמאו בכל אלה. אמנם כאן הכריחו זה הפי' מדכתיב מיין ושכר יזיר דרשו ג"כ שאמר הריני נזיר מיין ושכר. הרי דמאלו לחוד הוי נזיר. וע"כ מכל אשר יעשה מדבר א' במשמע. אפי' אמר ה"נ מחרצנים וזג כל דקדוקי נזירות עליו:

פסוק ה

כל ימי נדר נזרו וגו' עד מלאת הימם אשר יזיר לה' וגו'. אריכות דברים הללו מלמדנו שיש הבדל בין נדר נזרו. היינו שאומר הריני נזיר סתם. בין אשר יזיר לה' שהוא אומר ה"נ חמשים יום או לעולם. היינו דל' יום חמור שנסתרים ג"כ. משא"כ אשר יזיר לה' אינו אלא אזהרה. אבל אינם נסתרים אלא ל' יום שיעור פרע:

קדוש יהיה. פי' הרמב"ם בה"נ ספ"ז דמש"ה נזיר מצורע מגלח שהרי בל"ז אינו קדוש [ואע"ג דביבמות ד"ה מפרש בגמ' הטעם משום שעשה דתגלחת דוחה ל"ת ועשה שישנו בשאלה. ס"ל להרמב"ם דלא קיי"ל הכי. והיא דעת הרי"ף שלהי מס' פסחים שהביא הירושלמי דהנשבע מן המצה כל השנה אסור לאכול בפסח. ואין עשה דוחה ל"ת ועשה]:

פסוק ו

כל ימי הזירו לה'. כאן כתיב מתחילה הזירו. שאין נ"מ בין סתם נזיר למפרש כמה:

פסוק ז

ולאחתו. הפת"ח על האל"ף שלא כדקדוק התיבה דמיבעי להיות וְלַאֲחותו וכ"ה בפרשת אמור. ושמעתי מהגאון ר"א משה נ"י האב"ד דק"ק פינסק. דבא ללמד הא דתניא מי

שהלך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ומת לו מת לא יטמא ופי' לְאַחותו. לאחוי שלו שיצא מידי כרת שמכרית נשמתו:

פסוק ח

כל ימי נזרו קדש וגו'. הפסיק באמצע דיני טומאה בזה המקרא. מבואר שהוא טעם על אזהרה זו. ונצרך ע"ז האזהרה טעם יותר מאיסור יין ותגלחת. למדנו מזה שיש אופן נזירות שאינו מוזהר על טומאת מת. והיינו נזירות שמשון שבא בקבלה. ואופן הדיוק הוא כך. דיש לדעת דתכלית הנזירות בא לשני אופנים. א' כדי להתקדש ולהשיג רוה"ק וכלשון הנביא (עמוס ב':י"א) ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזרים. הרי דענין א' הוא. וע"ז כתיב להזיר לה'. שהוא מופרש לגבוה. והב' כדי להבדל מניאוף כדאיתא ריש מס' סוטה הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מה"י. וזה התכלית פעמים בא על מקרה שקפץ עליו איזה הרהור כעובדא שבא לפני שמעון הצדיק ונודר בנזירות סתם ל"י. ופעמים בא בשביל שעלול להכשל בעריות מפני טבעו. ע"כ מזיר עצמו לעולם והוא נזירות שמשון. והנה לתכלית הראשון מבואר טעם שלש אזהרות שבפרשה דיין ותגלחת בא להפרישו מתאות עוה"ז וטומאת מת בא להפרישו מעצבות שמונע ג"כ מרוה"ק שאינו בא אלא מתוך שמחה ש"מ. אבל לתכלית השני אין טעם להפרישו ממת. ואדרבה יטמא במת ויזכור יום המיתה ויפרוש מעבירה. מש"ה בא זה המקרא כל ימי נזרו בכל אופנים שהוא נזיר סתם. בין שנדר בשביל רוה"ק בין בשביל להפריש מעבירה מכ"מ קדוש הוא לה'. צריך להתקדש וממילא יהי פרוש ממת ומעצבות. משא"כ הזירו. שהוא מפרש יש בזה נ"מ אם בא בשביל רוה"ק ה"ז קדוש ומוזהר. אבל יש עוד אופן הזירו שהוא נזיר לעולם בנזירות שמשון. א"צ להתקדש ואינו מוזהר על ט"מ:

פסוק ט

בפתע. משמעו כרגע. כמו כי כפשע ביני ובין המות. אף כי זה בשי"ן וזה בת':

פתאם. משמעו שלא עלה עה"ד שתבוא הסיבה. ויש שהוא פתאום אבל אינו כרגע. וא"כ יכול הנזיר להבדל בעודו מפרכס ויש שהוא כרגע אבל עלה עה"ד שיהרג כרגע וא"כ היה להנזיר להבדל ממנו תחלה. אבל אפי' נהרג כרגע ופתאום. **וטמא ראש נזרו**. האי וטמא אינו טומאה ממש. אלא כמו לשון טומאה דכתיב במאכלים אסורים. או בהמה טמאה דכתיב בקרבן בעל מום. שהכונה שמגונה הוא לענין זה. כך המת מגנה ומבלבל ראשית נזרו שהוא להיות שמח ועלז באלהים ודביקות מחשבותיו עמו:

פסוק יא

מאשר חטא על הנפש. אחר שכתיב במת שבא בפתע פתאום שאין שום אשמה על הנזיר מבואר דהחטא הוא שפירש עצמו מן היין. ואם לא אירע לו זו הסיבה לא היה נקרא חוטא עה"נ. שהרי כדאי הוא להזיר עצמו מן התענוג הגשמי כדי להשיג תענוג רוחני של דביקות בה'. אבל אחר שאירע לו באונס זו הסיבה. אות הוא שאינו ראוי לכך. וא"כ בחנם ציער עצמו מן היין. וביקש דבר שגבוה מערכו. וכיב"ז ביארנו בפרשת קרח הפסוק את מחתות החטאים האלה בנפשותם:

פסוק יב

והזיר לה'. מעתה יהי נזהר ביותר להפריש אותם ימי נזרו לה'. ולא כיום הנדר שיכול להיות שהזיר עצמו מחמת כעס או שירא מיצה"ר כמש"כ. אבל לא חשב להפריש עצמו לתורה ועבודה. ע"כ קרה לו הסיבה. מעתה יהא בישוב הדעת לה':

והביא וגו'. מבואר דמתחיל למנות גם עד שלא הביא האשם [אלא דפליגי הרמב"ם והראב"ד אי דוקא דמכ"מ יביא אשמו למחר. הא אם לא הביא כלל מעכב כמשמעות לשון הגמ' נזיר ד"ס והא בעי אשם. או שאינו מעכב כלל. וק' הגמ' אינו אלא אשיגרת לישן מסוגיא דנדה גבי מצורע. והדברים עתיקים]:

והימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו. לא משום שגלח. דא"כ אינו סותר אלא ל' יום. אלא כל ימיו יפלו מחמת סתירת הטומאה:

פסוק יג

יביא אותו. זה הלשון מונח על נושא ונשוא. ולא על הבא בעצמו. וכאן הפי' שתכלית הנזירות להגביה צורת הנפש כמש"כ. ואחר ל' יום שהרגיל עצמו בפרישות השיג מעלה זו להכיר סגולת אהבת ה'. ע"כ יביא את נפשו בצורה זו לפני א"מ שיהא ראוי להקריב קרבן עולה שאינו ראוי באמת להביא נדבה אלא משכיל על דבר ה' ויודע להשיג דעת אלהים כמש"כ בס' ויקרא כ"ב י"ח ע"ש:

פסוק יד

וכבשה אחת. ואיל אחד. בחטאת ושלמים הקדים אחת לתמים. ובעולה כתיב בן שנתו תמים אחד. והיינו משום דעיקר משמעות אחד. ללמד ולא שנים [ולא הוצרך הכתוב לכתוב שיהא אחד ולא שנים גבי חטאת חלב שבא לכפרה. כי אם גבי חטאת מצורע בס' ויקרא י"ד י' וכאן גבי חטאת נזיר. באשר המה אינם מכפרים כדאיתא בזבחים ד"ט ב' חטאת נזיר וח"מ הני עולות נינהו. וגם אינו מכשיר לאכילת קודש במצורע וליין בנזיר. דעיקר המכשיר במצורע הוא האשם ובנזיר השלמים. מש"ה היה עולה עה"ד שיכול

להביא יותר לנדבה כמו עולה ע"כ הזהיר הכתוב אחד ולא שנים] ואינו דומה משמעות אחד דכתיב בעולה לאחת דכתיב בחטאת ושלמים דבעולה יכול להקריב יותר. ואינו תנאי אלא דין שא"צ יותר. משא"כ בחטאת הוא תנאי דוקא א' ואם הביא שנים לא יצא כלל. דכל שאינו בזה אח"ז אפי' בב"א אינו. מש"ה כתיב בחטאת אחת קודם תמימה ששניהם לתנאי. וכן בשלמים דאע"ג שבא בנדבה. אבל שיהא בדין נזיר עם סל המצות ובזרוע בשלה זה א"א אלא אחד ולא שנים. ובדברינו מיושב סדר המקרא שהקדים עולה לחטאת היינו להסמיך חטאת לשלמים ששניהם שוין שאין באין נדבה כאן:

פסוק טו

וסל מצות וגו'. שבא כמו תודה לה' שמביאים לחם להודות ולהלל על הנס. כך בא כאן להודות לה' על שעזרו לכך להיות קדוש לה'. כמש"כ ממקרא דעמוס ב' שחשב מטובות שעשה הקב"ה לישראל שהקים מבחוריהם לנזירים. היינו שעזר אותם להתקדש ולהשיג מעלת קדושה ואהבת ה'. אלא דבתודה מביאים גם לחם חמץ. משא"כ כאן אין מקום לחמץ שאינו עולה על המזבח משום שמעורב בו תחבולות אנוש. כמש"כ בסי' ויקרא ב' י"א. והא דכתיב **וסל מצות** ללמד שמביאים כל לחמים בסל אחד כמש"כ הרמב"ם ה"נ פ"ח ה"א. ויבואר עוד רמז ע"ז לפנינו מקרא י"ט:

פסוק טז

והקריב הכהן. את הנזיר והקרבנות עם הסל:

לפני ה'. כמו שכתוב במצורע והעמיד הכהן המטהר את האיש המיטהר לפני ה'. אלא דשם כתיב והעמיד. היינו בתחילת כניסתו בפתח העמידו שלא ילך לפנים ממחיצתו. וכאן כתיב והקריב. שהרי רשאי ליכנס בכל עזרת ישראל. ומהראוי לקרבו לפנים. כדי שיחול עליו ביותר כח הקדושה:

פסוק יז

ואת האיל יעשה וגו'. בכ"מ דכתיב עשיה בקרבנות משמע גם שחיטה וזריקה גם הקטרה כדאי' זבחים דף ח' ועשה הכהן את החטאת שיהו כל עשיותיו לשם חטאת וע' בתוס' שם ד"ז ב' בד"ה וזבחת ועשית יכול אף הקטר חלבו ת"ל וזבחת. וא"כ היה במשמע כאן ג"כ שיקטיר אימורין ואח"כ וגלח הנזיר. והכי משמע מדכתיב ועשה הכהן את מנחתו ואת נסכו שהוא אחר הקטרת אימורין. אבל באמת אינו כן אלא תגלחת מיד אחר שחיטה וזריקה. וכדתנן בנזיר דף מ"ה היה שוחט את השלמים ומגלח עליהם . וטעמו ש"ד דמפרש יעשה שחיטה וזריקה לבד יבואר במקרא כ' וא"כ פי' **ועשה הכהן את מנחתו וגו'**. אין הפי' כאן הקטרה כמש"כ. אלא פי' ועשה שיכין הבילה וכדומה

וכיב"ז מתפרש להלן ט"ו ה"ו כ"ח כ' ע"ש. וזה באמת כשר בבעלים. אלא משום שהבעלים עוסקים בגלוח ובישול השלמים ע"כ כתיב ועשה הכהן וגו' הוא יכין:

פסוק יח

אשר תחת זבח השלמים. פרש"י לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל כו'. אין כונת רש"י שבשביל זה נפסל יוצא מעזרת ישראל כמו חטאת ואשם. דאאל"כ. דזרוע אינו אלא ככל האיל רק שנאכל לכהנים. ובפירוש תנן במס' מדות פ"ב דבעזרת נשים היה מתבשל. והוא מחנה לויה כמו כל ירושלים. וכ"כ התוס' בנזיר דף מ"ה ב' ד"ה ולא. דשלמים נאכלין בכל העיר ואם מגלח פתח אוהל מועד ודוד שלמים בעיר כו' אלא כונת רש"י בעזרת נשים. ולא שנפסל אם נתבשל בירו'. אלא שדרך היה לבשלן סמוך למקדש בשביל הזרוע. והא שפרש"י הכי. הוא משום דכתיב וגלח הנזיר פתח א"מ. ונהי דלא מתפרש כמו בכ"מ דכתיב פתח א"מ דמשמעו במחנה שכינה. מכ"מ משמעו סמוך לא"מ והיינו ע"נ. תדע שהרי בפי' תניא בנזיר שם וחכ"א הכל לא היו משלחין תחת הדוד חוץ מן הטהור שבמקדש מפני שנעשה כמצותו. הרי דמצוה הוא שיגלח במקדש והיינו ע"נ סמוך למקדש והכי מוכח מדתניא שם ר"ש שזורי א' הנזיר ולא הנזירה שמא יתגרו בה פרחי כהונה. אלמא דמצות הגלוח הוא בע"נ במקום שהכהנים מצוים. וע"ש בתוס'. **וראוי** לדעת דבגמ' שם נדרש מזבח השלמים לרבות חטאת ואשם. ומפרש בגמ' דהיינו אשם נזיר טמא. ואף ע"ג דחכמים ס"ל שלא היו משלחין תחת הדוד אלא טהור. וכן פסק הרמב"ם פ"ו הי"ד דתגלחת טומאה לא היה במקדש. ולא היה משלח תחת הדוד. מכ"מ נקטינן דרשה זו כמש"כ הרמב"ם שם והמגלח במקדש אם השליכן תחת הדוד יצא. ופי' דאע"ג דאסור בהנאה וא"כ היה אסור לשרוף את השער תחת הדוד של האשם שהרי נהנים בבישולו. מכ"מ אם השליכן תחת הדוד של אשם יצא. ואינו עובר באיסור הנאה. ולכאורה תמוה מאין נמצא כאן רמז על נזיר טמא. דיתורא דזבח אפשר לדרוש על החטאת של טהור לבד. ונראה דלשון וגלח הנזיר קשה. דהנזיר מיותר שהרי ידענו דבנזיר מיירי שנצרך לתגלחת. בשלמא במקרא ונתן על כפי הנזיר. או ואחר ישתה הנזיר יין. ניחא דס"ד דקאי על הכהן דמיירי בי'. אבל כאן א"א לטעות דמיירי בכהן. שהרי כתיב וגלח פתח א"מ את שער ראש נזרו. אלא ע"כ בא ללמד דמיירי בנזיר טמא ג"כ שהוא עודנו נזיר. והיינו תגלחת טומאה. וראיה לדבר דר"ש שזורי דריש הנזיר ולא הנזירה. והרי א"א לדרוש מלשון זכר שאין הנקבה בכלל אלא א"כ הוא מיותר כמש"כ התוס' ספ"א דב"ק. אלא ע"כ דכאן ג"כ מיותר. והיינו דת"ק דריש לרבות נזיר טמא:

פסוק יט

הזרוע בשלה מן האיל. הזרוע מן האיל מבושל מיבעי. שהרי מבשלים בשלמות. ואין לומר דבאמת לא היה מבושל אלא הזרוע שהרי בפירוש כתיב על האש אשר תחת זבח השלמים. והיה במשמע מכאן דהזרוע בשלה בפ״ע ולא עם האיל אבל א״כ למאי כתיב מן האיל. והרי ידענו דבשלמים מיירי שהרי החטאת כולה לכהנים. אלא ע״כ ללמדנו שיחתכו כשהוא מבושל מן האיל. וא״כ היה לכתוב מן האיל מבושל. ע״ז אי׳ בירו׳ נזיר פ״ו ה״ט כתיב ולקח הכהן את וגו׳. אי בשלה יכול בפ״ע ת״ל מן האיל הא כיצד חותכה עד שמניח בה כשעורה . **והנה** ענין הצווי בזה ללמדנו שהנזיר השיג מעלת הכהונה בקדושה זולת שאינו יכול לעבוד בבהמ״ק. וע״כ מה שעפ״י דין מותר בדיעבד בכל האיסורין. שרי כאן לכתחלה שיתבטל קדושת שומן הזרוע חלק הכהן בבשר האיל. והנזיר יאכלנו. ומש״ה המצוה כמו כן שיהיו מונחים כל החלות בסל אחד בלי חשש משום פרורין מחלק הכהן ללחמי הנזיר כיון שעפ״י דין אין לחוש ובטלים בהיתר:

פסוק כ

על חזה התנופה וגו׳. פרש״י בשם הספרי מלבד חו״ש הראוים לו מכל שלמים כו׳. ובאמת עיקר הא דכתיב אצל תנופת הזרוע על חזה התנופה בל״ז ניחא שבא ללמד שאינו תנופה בפ״ע. אלא ביחד עם חזה התנופה. ומזה למדנו שעדיין לא נקטרו האימורין. שהרי תנופת חו״ש יחד עם החלבים. ומכאן למדנו פירוש יעשה זבח שלמים וגו׳ במקרא י״ז שאינו אלא שחיטה וזריקה כמש״כ שם. והא דספרי שהביא רש״י אינו אלא על הא דאסמכי׳ האי על חזה התנופה להא דכתיב קודש הוא לכהן. דמשמע דבא כן הכתוב ללמד דחזה התנופה ושוק התרומה המה לכהן ג״כ כמו הזרוע. ע״ז הוא שבא הספרי לומר לפי שיצא לידון בדבר החדש. ואין לומ׳ דמש״ה כתיב לכהן על חזה התנופה ללמדנו ג״כ שאין הכהן זוכה באכילת הזרוע כי אם לאחר הקטרת האימורין כמו חו״ש שאין הכהן זוכה באכילתן עד אחר הקטרת האימורין כדאי׳ בפסחים דף נ״ט ב׳. דבאמת אינו כן אלא כמו דהבעלים יכולין לאכול השלמים גם לפני הקטרת האימורין ה״נ כהן אוכל הזרוע עמו. והכי משמע לשון הרמב״ם הל׳ מעה״ק פרק ז׳ הי״א ואין הכהנים רשאין בחו״ש כו׳ ולא הזכיר הזרוע והלחם דמיירי בהו שם. והכי נראה עוד מתוספתא מנחות פ״ז אלא שהיא משובשת בדפוס ואכ״מ לבארה:

פסוק כא

אשר ידור וגו׳ מלבד אשר תשיג ידו. שאם ידו משגת להרבות בקרבנות מצוה להרבות אפי׳ לא נדר לגלח על יותר מהחיוב. וכתיב **אשר ידור וגו׳**. ומה מקרא חסר זאת תורת

הנזיר מלבד אשר תשיג ידו. אלא ללמדנו דדוקא אשר ידור קרבנו על נזרו. היינו שהוא המביא קרבנותיו על נזירותו. הוא שמצוה להרבות אם ידו משגת. משא"כ אם הוא מגלח על נזירות אחר כהא דתנן במס' נזיר פ"ב ועלי לגלח נזיר כו'. אין על המביא קרבנותיו של הנזיר להוסיף אפי' אם השיגה ידו:

כפי נדרו אשר ידור וגו'. היינו אם אמר ה"נ על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים. א"א לגלח בפחות אפי' לא השיגה ידו. והכי תניא בספרי שאם אמר ה"נ ע"מ לגלח על מאה עולות כו' קורא אני עליו כפי נדרו כו'. [ולא כדמשמע מפרש"י כאן שהעמיד זה הדין על רישא דקרא מלבד אשר תשיג ידו. ואולי הוא טה"ד וצ"ל כפי נדרו שאם אמר כו']:

פסוק כג

אמור להם. לפי הפשט שני אופני ברכות כהנים היו גם בבהמ"ק. חדא בנשיאת כפים כמו האומר לחבירו. וחדא בתפלה כדאי' במס' תמיד פ"ה והובא בברכות די"א אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת וברכו את העם כו' וברכת כהנים. וכמש"כ התוספות שם וכבר ביארנו מקור הדבר בפרשת שמיני גבי ברכת אהרן ביום השמיני. ומש"ה פירש הכתוב כאן דנוסחות שתי הברכות שוין היינו **כה תברכו** בשעת התפלה שלא באמור להם:

אמור להם. הוא בנשיאת כפים ובאמירה לישראל:

פסוק כד

יברכך ה'. נכלל בזה לכל אדם כפי הראוי לו להתברך. כמש"כ בספר דברים ט"ז ט"ז עה"פ ולא יראה את פני ה' ריקם וגו' כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך. הברכה תהא לפי הברכה שנתברך עד כה. לעוסק בתורה בלימודו. ולעוסק במסחור בסחורתו. כך נכלל בזו הברכה הכללית יברכך ה' תוספת לכל אדם במה שיש לו:

וישמרך. דכל ברכה בעי שמירה שלא יהפכו לרועץ ח"ו. בעל תורה בעי שמירה מן הגאוה וחה"ש וכדומה. וכמשמעו שלא ישכח. בעל נכסים בעי שמירה שלא יהי עושר לרעתו כמו בקרח ונבות היזרעאלי וכדומה. וכמשמעו שמירה מגניבה ואבידה. וכדומה כל ענין הטעון ברכה. נדרש לשמירה מן הגורם לצער:

פסוק כה

יאר ה' וגו'. היינו שהכל יראו שעליך זורח ה' ולא שזהו הצלחת המזל. ומשמעות פניו. היינו השגחתו כעין לשון ופניתי אליכם. ויש שהוא מושגח מהקב"ה אבל אינו ניכר

שאך השגחת ה' עליו. וא"כ ההשגחה שלא באורה. אבל כאשר הכל מכירים שהשגחת ה' היא מצלחתו מיקרי **יאר ה' פניו אליך**. יהיה פניו אליך בהארה:

ויחנך. קבלת התפלה ובקשה מיקרי חן וחסד. כלשון המקרא בס' ישעיה (לג ב) ה' חננו לך קוינו. ואין קווי אלא תפלה כדתניא במכילתא וספרי. ומשה רבינו בשעת העגל אמר בסמיכות לבו בטוח בה' שישמע תפלתו. משום שאתה אמרת כי מצאת חן בעיני כמש"כ בס' שמות ל"ג י"ב. ומזה הטעם דרשו בחגיגה דף י"ב כל העוסק בתורה בלילה חוט ש"ח משוך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי. פי' מה יהיה חסדו אשר יצוה ה' על העוסק בשירה בלילה. היינו תפלה לאל חיי. שתקובל תפלתו. **והנה** אחר שיאר ה' פניו. והכל יראו שאהוב אתה בעיניו יתי' ממילא מובן שיבקשו בני אדם ממך להתפלל ברעותיהם. מש"ה הסמיך הברכה לזה **ויחנך**. שתקובל תפלתך גם עבור אחרים:

פסוק כו

ישא ה' פניו. כאן משמעות פניו מדותיו. שמכונים פנים. באשר לפי מדת האדם משתנה צורת הפנים. אם בפנים צוהלות או נזעמות וכדומה. ותכונת הברכה שיהיו מדותיו של הקב"ה רחום וחנון וכדומה נשואות אליך וע' בס' שמות ל"ג י"ד:

וישם לך שלום. אחר כל הברכות. מברכים בכלי המחזיק אותם. שבלי שלום אין נחת בשום ברכה:

פסוק כז

ושטו את שמי וגו'. עוד הכהנים מועילין לבית ישראל במה שישימו את שם ה' על ב"י. שהתפללו להשרות כבוד שמו עליהם בכל פרט לומר ה' יתן לך כך. וכדומה בכל ענין. ובזה **ואני אברכם**. בכל עת לפי הצורך והברכה שיברכו:

פרק ז

פסוק א

ויהי ביום כלות משה וגו'. היינו באחד לחודש הראשון. וא"כ הוא פלא מאין ידעו אז מי יהיו העומדים על הפקודים ומי המה נשיאי ישראל. והרי כ"ז לא נהיה עד אחד לחודש השני. אבל באמת מצינו כבר במלאכת המשכן כתיב והנשיאים הביאו וגו' וצריך לומר דהנשיאים היו בהסכמת כל שבט שהוא הגדול בהם. והקב"ה הסכים בשעת המנין אשר המה יהיו עומדים על הפקודים:

ואת המזבח ואת כל כליו. פי' העמיד את המזבח וגו' ואח"כ וימשחם וגו'. ומשונה הלשון במזבח מרישיה דקרא במשכן עצמו. דשם כתיב הקמה תחלה בו לבד. ובמשיחה וקידוש מסיים ואת כל כליו. ובמזבח כתיב בהעמדה המזבח וכליו ואחר כך במשיחה וקידוש כוללם ביחד. ללמדנו הא דתניא בספרי שלא קידש אחד מהם עד שנמשחו כולם. פי' דמש"ה כתיב במשיחה וקידוש אותם משום שביחד נתקדשו כמו דמפרש הגמ' ביומא ד"ה אותם דכתיב בבגדי כהונה. וע"ע מש"כ בספר שמות מ' י"א בשם הירו':

פסוק ב

הם נשיאי המטות. שבחרו בהם המטות. ובספרי דריש המה היו נשיאים בעת שהוכו במטות בשביל התבן:

הם העומדים עה"פ. שבחר בהם הקב"ה אחרי כן:

פסוק ג

ויקריבו אותם לפני המשכן. המה בעצמם ובכבודם הוליכו את העגלות והכבודה לפני ה' כענין שאמרו בפסחים ס"פ אלו דברים תנא כל א' ואי נותן פסחו בעורו ומפשיל לאחוריו א' רב עילית טייעות. הכונה שלא היו מתכבדים לצוות לעבדיהם לישא את הפסח. אלא הם בעצמם נשאו כדרך שהערביים עושים. וע' ס' שמות י"א כ"א וכך עשו הנשיאים כאן:

פסוק ז

את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר. ראוי היה לכתוב שתי עגלות וארבע בקר. אלא הפי' אותם העגלות ואותם הבקר ולא נתחלפו הבקר לעגלות אחרות. ומה שזכו למשאם זכו לכל הימים. ואע"ג שביארנו בס' שמות כ"ו כ"ד דלא שייך זה הדין אלא באדם שיש לו משפט וזכות. מכ"מ ה"נ אותו נשיא שזכה עגלה שלו והבקר שלו ע"ז. ה"ז זכה לאותו דבר:

נתן לבני גרשון. לא באותו יום היה שהרי לא נתברר משא של כל אחד עד אחר המנין. אלא בעת שהגיעה השעה לישא בראשונה. נתחלקו העגלות והבקר:

פסוק ט

כי עבדת הקדש עלהם. האי עליהם מיותר. ואפשר לפרש בשני אופנים. א' לדרוש דוקא בשעה שעליהם בכתף ישאו משא"כ אם ישאו אחרים את הקודש אינו כן. ב' אשר המצוה במשא הארון שיהא דוקא עליהם ולא על אחר. **והנה** דוד המלך בראשונה הוביל את הארון על העגלה. לא ששכח מקרא דבי רב. אלא הבין כפי' הראשון. ע"כ הנהיג את הארון ע"י עוזה ואחיו שאינם לוים ועל עגלה. אח"כ ראה והתבונן כי טעה בדרשת

הכתוב ויש לדרוש להיפך עבודת הקודש עליהם דוקא והיינו שאמר דוד ללוים בדה"י א' ט"ו התקדשו אתם וגו' כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט. פי' לא כוננו איך לדרוש :

בכתף ישאו. בבדים ישאו מיבעי וכלשון המקרא בפי' תרומה וממילא נישאת בידים או על הכתף. אלא בא לרמז שבשעת משא כלי קודש אלו יש להם בעצמם להיות מרכבה לשכינה. וא"כ עליהם להיות דבקים במחשבתם בדעת אלקות. וזה הכח של דעת הוא במוח של אחורי הראש. והוא בכתף. וע' מש"כ בס' שמות ס"פ בא על מאמר יאשיהו המלך אין לכם משא בכתף. ובערכין די"א איתא דבהאי קרא בכתף ישאו נרמז מצות שיר שבבהמ"ק. והיינו דאז ג"כ היו הלוי' מתדבקי' במחשבתם למעלה:

פסוק י

ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח. לפי הפשט הקרבה ראשונה היתה קדושת פה. והקרבה שניה הוא שהביאו לפני המזבח להקריב וכסבורים להקריב כולם ביום אחד. וכמש"כ בספר ויקרא א' ג' דשם הקרבה חל על כל מיני קריבה לה'. אבל רש"י פירש בשם הספרי דתניא ובאו ועמדו לפני המזבח ולא קיבל משה מהם עד שנאמר לו מפי הקודש יקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח. ולא נתבאר מוצא הדרש וגם למה לא קיבל. ונראה דלהכי לא קיבל משה משום שהיה שלא כדין להביא חטאת וקטרת שלא כחובה . ומעתה מובן מוצא הדרש. שהוא מדאמר ה' יקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח. ואי איתא שלא בא דבר ה' אלא ללמד שנשיא א' ליום יקריב. אם כן מיותר האי לחנוכת המזבח. אלא גם זה בא בדבור יקריבו את קרבנם אע"ג שהוא שלא כחק מכ"מ יקריבו לחנוכת המזבח. וכל שהוא לחנוכה כשר אפי' שלא כחק. ולפי זה הדרש יש לפרש ויקריבו הנשיאים את קרבנם. כמו ויקרב את משפטן לפני ה' כך עמדו הנשיאים לפני המזבח ושאלו למשה אם יקבל מהם והוא שאל ובא התשובה בדבר ה':

פסוק יא

יקריבו את קרבנם. יקריב מיבעי שהרי בנשיא אחד מיירי. אלא בא ללמד דנשיא א' ליום יקריב בשביל כולם. וכמו שכולם מקריבים בכל יום משנים עשר יום. וכמבואר עוד לפנינו בפרשה זאת חנוכת המזבח:

פסוק יב

נחשון בן עמינדב למטה יהודה. ולא כתיב נשיא כמו בכל השבטים דכמו שבימי התנאים היה הנהוג להיות גדול מרבן שמו. כך בימי משה רבינו היה גדול. מכנוי נשיא שמו. ואולי משום שכל נשיא הראה נשיאותו ושררותו ביום שמחת מצוה שלו. משא"כ

נחשון היה ביום מר של מות נו"א בני אחותו אלישבע. ולא נהג אלא שמחת מצוה לחוד. וא"כ יש ללמוד מזה לאבל במועד דאע"ג שאין אבלות נוהג כלל מכ"מ מה שאינו נוגע לשמחת יו"ט אסור:

פסוק יג

קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה וגו'. לפי סדר סיפיה דקרא גבי מזרק היה ראוי לכתוב קערה אחת כסף שלשים ומאה שקלים בשה"ק. ולהלן מקרא פ"ה השוה הכתוב הלשון בקערה ומזרק. אבל כאן שינה. משום שהמזרק היה לדם ופשוט דסגיא בגילדה דק אבל קערה הוא ביסא שבגמרא ובו היו עושים המנחה לישה ובעיטה ביד. ומשום הכי היה נדרש להיות גילדה עבה ביותר והייתי אומר שהיה בה הרבה נחשת. ורק סביבה היה כסף צרוף מאה ושלשים שקל. אבל משקל הקערה היה הרבה יותר. מש"ה דייק הכתוב קערת כסף. רק כסף ולא ד"א ופירש עוד דמשקלה לא היה אלא שלשים ומאה: **שניהם מלאים**. במס' זבחים דפ"ח אי' אין מלאים אלא שלמין והוא משום דא"א לפרש כמשמעו מלאים שהרי אין מנחה באה אלא בשיעור המפורש בתורה עשרון א' או שנים. ואין לומר שגם זה היה חידוש והוראת שעה כמו קטרת וכדומה. דלהלן מקרא פ"ה יבואר דע"כ לא היה במנחה שום חידוש. אלא ע"כ משמעות מלאים שיעור מלא באופן שיהא כל"ש מקדשו:

פסוק יד

מלאה קטרת. כאן ע"כ הפי' כמשמעו. שהרי אין שיעור קצוב אפילו לקטרת הפנימי שבכל יום והא דתניא פרס בשחרית ופרס בה"ע אינו אלא שיעור שקבעו חכמים. מכש"כ קטרת על מזבח החיצון כדאי' במנחות ד"נ שהנשיאים הביאו על מזבח החיצון ולזה ודאי לא שייך שיעור. וע"כ משמעות מלאה כמשמעו :

פסוק טו

בן שנתו. עשו אותם כק"צ. דכל הכבשים שבאין בשביל צבור למוספין ותמידין ועוד הכל ב"ש. משא"כ יחיד המביא עולה. ומש"ה כתיב להלן בפי' זאת חנוכת שהיה לעולות הללו מנחות נסכים. והרי מחלוקת תנאים היא אי קרבו יחידים נסכים במדבר. ואפי' למ"ד דקרב אינו אלא אחר מרגלים שנאמרה פרשה זו של נסכים. אלא ע"כ שנהגו בקרבנן דין ק"צ ומש"ה דחה שבת ג"כ [והנה הרמב"ן פ' שלח כ' וכן הנשיאים בחנוכה שלהם לא הביאו נסכים. ולכאורה פלא שהרי מפורש כתיב להלן ומנחתם. אכן בביאורי עה"ס הראיתי מקום לחלק בין מנחות דבני הקרבה נינהו לנסכים]:

פסוק טז
ולזבח השלמים. ולזבח שלמים מיבעי. אלא משום שהיה יום שמחה גדולה בישראל. כדתנן שלהי תענית ביום שמחת לבו זה בנין בהמ"ק וכמש"כ בפי בהעלותך עה"פ וביום שמחתכם. מש"ה היה ידוע דצריך שלמים כמו בשמחת מועד. משום הכי כתיב השלמים :

פסוק יח
ביום השני וגו'. הקריבו על סדר הדגלים. אף על גב שעדיין לא נצטוו על ענין הדגלים וסדורן עד החדש השני. מכל מקום כבר ידעו שיהיה כן מצואת יעקב אבינו כדכתיב בספר בראשית נ' י"ב ויעשו בניו לו כן כאשר צום. ואיתא ברבה שצוה שישאו אותו כדרך שיהיה בדגלים:

פסוק מח
ביום השביעי. היה בשבת. ודחה הקרבן שבת. וכבר איתא ברבה משום שעשו אותו כק"צ שדוחה שבת. והיינו כדתנן בתמורה פרק ב' מה בין ק"י לק"צ. שק"י אינו דוחה שבת וטומאה. וק"צ דוחה שבת וטומאה . אכן לדעת ר"מ ור"י שאין הדבר תלוי אלא בזמנו קבוע. א"כ צ"ל הא שדחה שבת הוא משום דהוי שמחת חנוכה כמו מועד. שאין הפסק בשבת כך אין הפסק בחנוכה וע' מש"כ להלן י"י ותבין:

פסוק עב
ביום עשתי עשר יום. האי יום השני מיותר. ללמדנו דהוי כאלו הקריב בכל עשתי עשר יום. וע' בסמוך:

פסוק פד
ביום המשח אותו מאת נשיאי ישראל. ברבה אי' דשקל הכתוב כאלו הקריבו כולם ביום המשח. וכן כאלו הקריבו כולם אחרי המשח כמש"כ להלן פ"ח והיינו כמש"כ דכולם הקריבו בשביל כל ישראל ולא כל אחד בשביל שבטו:

פסוק פה
שלשים ומאה וגו'. ולא כתיב שהיו מלאים סולת כמו בסמוך בכפות זהב משום דלא חזר המקרא למנות אלא מה שבא בחידוש ללמדנו שהיה ק"צ דכל ישראל. והמנחה לא היה חידוש. משא"כ הכלים שנעשו בזה כלי שרת שבאין דווקא משל צבור:

פסוק פו
מלאת קטרת. זה בא בחידוש קטרת זרה על מזבח החיצון. ומשום שהיה ק"צ:

פסוק פז
ומנחתם. מזה ג"כ מבואר דהיה ק"צ. דקרבן יחיד לא היה עוד בחיוב נסכים כמש"כ לעיל ט"ו:

פסוק פח
וכל בקר זבח השלמים. גם בזה היה חדוש שהיה בשביל צבור. ואין שלמי צבור אלא בעצרת והם קדק"ד. וכאן היו קדק"ל ונאכלים לישראל. אלא שאני חנוכה. ומש"ה לא כתיב כאן ומנחתם משום דק"צ כאלה אין טעון נסכים. וע' מש"כ בהר"ד:
אחרי המשח אותו. כבר נתבאר דמשמעו כאלו כולם הקריבו ביום שנים עשר:

פסוק פט
ובבא משה וגו' לדבר אתו. לשון אתו משמעו שניהם מדברים כדאי' בש"ר פמ"א עה"פ ככלתו לדבר אתו. שהוא תורה שבע"פ שהיה משה שואל והקב"ה משיב. או שהיה משה למד בשפע רוה"ק מן השמים. ואמר הכתוב שהי' משה רגיל בכל יום לבא לא"מ לתורה שבע"פ שאין לה תכלה וקץ. והגיע כ"פ אשר **וישמע את הקול מדבר אליו**. דבור מפורש שמשה היה שומע ושותק:
וידבר אליו. שני אופני דברות היו שם. הא' פרשיות שבתורה מיד ולדורות. השני לצורך שעה. והראשון שהוא הדבור המובחר היה בא ממקום מצומצם מעל הכפרת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים:
וידבר אליו דברות לצורך השעה. ולא היה מצומצם ממקום קדושה עליונה זו. אלא מכל הכפורת. וע' להלן י"ז י"ט משכ"כ :

פרק ח

פסוק ב
בהעלותך את הנרות. כ' הראב"ע שנסמכה פרשה זו להודיע כי הדבור יהי' גם בלילה. והרמב"ן תפסו ממאמרם ז"ל בשבת והלא לא נדבר עם משה אלא ביום. אבל כבר ביארנו ריש פ' תצוה ובפ' אמור דהמנורה תכליתה לפלפולה ש"ת. וזה הלמוד הי' בלילה כמבואר בש"ר פ' תשא שבלילה חזר משה בעצמו. והיינו תורה שבע"פ. עם סיוע מה"ש. והי' משה בא לא"מ גם בלילה בשביל תורה שבע"פ. ומש"ה בא הסמיכות של הנרות :
אל מול פני המנורה. פני המנורה אינו הנר האמצעי כפרש"י. שהרי תניא בספרי ויעש כן אהרן שעשה לה פנים. ותו הרי כתיב והאיר על עבר פניה. משמע דכל המנורה יש לה פנים. אלא הפי' כמש"כ בס' שמות פ' תרומה דפנים משמעו מאותו צד שבאים אל

המנורה להדליק. ובא שם האזהרה שיטה הנרות לזה הצד ולא לצד השני שהוא אחורי המנורה. וכאן באה אזהרה שיהיו נטוים באלכסון היינו לפנים שבגוף המנורה הוא הנר האמצעי כפרש"י:

יאירו שבעת הנרות. משום שבתורה שבעל פה נכלל שבע חכמות שבלי ידיעה בכל החכמות א"א לבא לכמה עיקרי תורה. כמו שיעורי כלאים ועוקצין וקדה"ח ועוד הרבה עניני שיעורים. וכל החכמות באו לשמש ולבאר אזהרות תורה שבכתב. וגם מי שיש לו עינים מוצא כל החכמות מרומז בתורה שבכתב. כמו שמצא ר' יהושע לכמה נחש מוליד כדאי' בבכורות פ"א. וכן כל פרטי המוסרים מרומז בתורה (כמש"כ בקדמת העמק השני בביאור מה שאמרו חז"ל אלו זכו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה ח"ת כו') והיינו שהזהיר הקב"ה שיהיו מאירים כח כל החכמות לפני המנורה שהוא נגד עיקר התורה. וע' מש"כ בס' שמות ל"ז י"ט:

פסוק ג

ויעש כן אהרן. כבר ביארנו בשם הספרי שעשה לה פנים והפי' שהוא בעצמו הדליק בראשונה. והעמיד את המעלה שעולין בה להדליק במקום קבוע. ובזה נעשה הפנים לעד. ובניו היו מדליקים אח"כ בזה הפנים:

כאשר צוה ה'. בקבלה באיזה צד יעשה הפנים. אם במזרח ומערב יהיו מונחין או בצפון ודרום:

פסוק ד

וזה מעשה. כמו שהזהיר הקב"ה על הארת הנרות שיהיו מכוונים דוקא לפני המנורה לרמז שתהי' הארת החכמות להבין ולהשכיל בהמה חכמת התורה. כך מעשה המנורה הי' מקשה אחת ללמדנו דכל החכמות ממקור התורה חוצבו:

כמראה אשר הראה וגו'. כפי אשר הראה ה' למשה מקור החכמות ואיך ממקום קדוש של תורה יהלכו ונפרדים למעינות הרבה. **כן עשה את המנורה**. ע"ז הכוונה. דהמעשה לשם זה מועיל להגיע לתכלית מעשה המנורה. שיהי' זכות ההדלקה פועל להשוקדים עה"ת להשיג אור הגנוז בה וגם להשרות את השכינה בשפע הגלוי כמש"כ ריש פ' תרומה:

פסוק ו

קח את הלוים. כאן מדבר בשמנת אלפים שעמדו לעבוד את עבודת המשכן. והזהירם שיהיו נבדלים מכלל ישראל בקדושה ובטהרה. זהו כלל הפרשה. וזהו לשון המקרא **מתוך בני ישראל**. שלא יהיו מעורבים עם כלל ב"י כ"כ:

וטהרת אותם. שיהיו מצוינים בטהרה :

פסוק ז

הזה עליהם מי חטאת. וממילא בעי טבילה שאין הזאה בלא טבילה:
וכבסו בגדיהם. ת"א ויחורון לבושיהון. היינו כביסה כמו וכבסו שמלותם בס' שמות י"ט י' דת"א ויחורון ולא ויצטבע דמשמעו טבילה. מיהו שם ביארנו שלמד מדכתיב שמלותם שאינו אלא בגד עליון משום נקיות דבכ"מ דמיירי בטבילה כל הבגדים שוין. אבל הכא דכתיב בגדיהם הי' ראוי לתרגם ויצטבעו. אלא משום דכתיב והטהרו שהוא טבילת כל הבגדים ע"כ מוכרח לפרש וכבסו לשון נקיות והא דכתיב בגדיהם הוא משום והטהרו:

פסוק ח

ולקחו פר בן בקר. היינו לעולה ולא פירש הכתוב שיהא לעולה. משום דהדבר מובן דלהשיג דעת אלהים המה נדרשים. ולזה העולה הוא מסוגל כמבואר בדברי הושע ו' כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות. וכיב"ז ביארנו בפ' תמיד דפ' תצוה. ויותר נראה דמש"ה לא פירש הכתוב בשעת לקיחה שיהא לעולה. משום דכשם דהקרבת חטאת ראשונה לעולה. כך הקדשה כמש"כ בספר ויקרא י"ב ח'. וא"כ לא באה לקיחה זו לקרוא על הפר הראשון שם עולה. אלא לברר המשובח שבשניהם ולא לקרא עתה עליו עולה. אלא אחר שיקרא חטאת על השני. אח"כ יקרא הראשון עולה וע' מש"כ להלן מקרא י"ב. **ופר שני בן בקר תקח לחטאת**. פי' חז"ל שלא נאכל כמו עולה. וא"כ הי' מעין חטאת כה"ג שבא לשגגת הוראה שהי' ג"כ פר ב"ב. אלא שלא הובא לפנים כמו פר הוראה:

פסוק ט

והקרבת את הלוים לפני אהל מועד וגו'. הקרבה זו אינה אלא שיהיו מוכנים לדבר ה' במקרא הסמוך. לאחר שיהיו נקהלים עדת ישראל. והזהיר הקב"ה שיהיו הלוים נקרבים ומוכנים לפני שיקהלו ישראל. וכענין דכתיב בס' יחזקאל ג' ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד היינו עומד כ"י וממתין על יחזקאל. וכדאי' בנדרים ד"ח א'. כך היו הלוים מצוים לעמוד הכן על קהלת ישראל:
והקהלת את כל עדת בני ישראל. משום שנצטוו לסמוך ידיהם עליהם וגם שנעשו הלוים כמו קרבן שהביאו ישראל. מש"ה על הבעלים לעמוד בשעה שנעשו לקרבן. וע"ע ס' ויקרא ח' ב':

פסוק י

וסמכו וגו'. שהיו הלוים כמו קרבן המכפר. בזה שהפרישו אותם לתורה ולעבודת א"מ כעין דאי' בנדרים דל"ח המדיר בנו לת"ת אסור להשתמש עמו. מש"ה נצטוו לנהוג בהם כמו עם קרבן בסמיכה ותנופה:

בני ישראל. איזה מגדולי ישראל בשליחות כל ישראל:

פסוק יא

והניף אהרן וגו' מאת בני ישראל. דתנופה בעינן כהן ובעלים. וא"כ הי' ראוי שיהיו גם ישראל מניפים. אבל אהרן בא בשליחות כל ישראל. ובזה הי' מניף לפני ה' ככהן ומאת ב"י היינו בשליחותם:

והיו לעבוד את עבודת ה'. אין הפי' שבזו התנופה רשאים לעבוד. שהרי עוד חסר הקרבן אלא ה"פ משעת סמיכה ותנופה יהיו מוכנים לעבוד את עבודת ה' לאחר שיביאו קרבן:

פסוק יב

את האחד חטאת ואת האחד עולה. אין הלשון מדויק והכי מיבעי ועשה אחד חטאת ואחד עולה. דהאחד משמעו המיוחד ושניהם א"א להיות מיוחדים. וע' מש"כ בס' ויקרא ט"ו ל'. איברא כאן משמעות האחד חטאת. שהוא מיוחד בהקרבתו. שמעשיו כחיצון ונשרף כפנימי. והאחד עולה כמשמעו. המיוחד שבעדר לעולה. וחטאת נמשך אחר עולה לענין מובחר כמש"כ בס' ויקרא י"ב ח':

פסוק יג

והנפת וגו'. פי' תנופה זו היא תנופת הרוח והמעלה. שבזה שתעמיד אותם לפני אהרן ובניו יהיו מכשירים עצמם להגביה לבבם בדרכי ה' וישיגו צורה אחרת. וכמו דת"ח בשעה שבא להפריש עצמו לת"ת מיד הוא משיג צורה אחרת. כדאי' בב"מ דפ"ד א' גבי ר"ל דמשקבל עליו עול תורה תשש כחו. והיינו משום שנעלה צורתו במעלה רוחנית מש"ה נחלש גופו. ככה הלוים במה שהכינו עצמם לעבודת א"מ הונף רוחם להי':

פסוק יד

והבדלת את הלוים וגו'. תצוה אותם להיות מובדלים ומופרשים בהנהגתם לשם ה'. כמש"כ לעיל ו':

והיו לי הלוים. יהיו כל מעשיהם ומחשבותיהם לי לשמי כענין דכתיב מי להי' אלי. שביארנו משמעו שעושה רק לש"ש. אלא דשם לא הי' בתורת אזהרה. אבל כאן שנבדלו להיות נושאי המקדש. הוזהרו שיהיו מתנהגים בחסידות. וכפי שראוי להיות מרכבה לשכינה:

פסוק טו

וטהרת אותם. חזר להזהיר על הטהרה. כי מעלת האדם כשם שהיא מגביה לב האדם בדרכי ה'. כך יש להזהר שלא תוסיף מכשול ע"י גאות וחה"ש וגם כל הגדול מחבירו יצרו גדול. ונמצא הקריבה לקדושה גורם לטומאה וכדבר חגי הנביא ואשר יקריבו שם טמא הוא וכמו שביארנו בס' ויקרא ו' י"א וכמו שאירע באמת אח"כ לקרח והבאים אחריו מבני לוי. שגדולתם היא הכשילתם. ע"כ באה אזהרה דלאחר שיעבדו את א"מ יהיו נזהרים בטהרה לפי ערכם:

והנפת אותם תנופה. תחלה היתי העמדה לפני אהרן ובניו מניף לבבם בדרכי ה' ואח"כ כשיעבדו במשכן יוסיפו לעלות ולהניף את דעתם לידיעת ה' ואהבתו אם אך נטהרו מדברים שעלולים להכשל כמש"כ. **והנה** אע"ג דקריבה לקדושה ומכש"כ העבודה שם מביאים לידי הנפת הדעת. מכ"מ בא בלשון צווי ואזהרה. דכל זה אינו אלא כמו כלי אומנות למי שהוא אומן. שהמה סבה והכשר לעשות כלי. מכ"מ בלי רצון וחשק לעשות יאבדו כל הכשרונות. כך כל אלו הסבות המקריבים להי' מכ"מ מבלי משים יאבד ההכשר :

פסוק טז

בכור כל מבני ישראל. כל בשר מיבעי. אלא משמעות ראשון לכל דבר מכונה בשם בכור כמו בכור מות. בכורי דלים. בכור שורו. וענין הכתוב דפטרת כל רחם היו ראשונים לכל דבר כמו שאמר יעקב לראובן כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז. ועתה לקחתי את הלוים שיהיו המה ראשונים לכל דבר השייך לי היינו לדברים שבקדושה. ובא זה המקרא לתת טעם על האזהרה הקודמת לטהרם ביותר. ולהוסיף הנפת רוחם כי המה תחת פטרת כל רחם להיות ראשונים לכ"ד שבקדושה. ע"כ המה מוזהרים על כך כמובן:

פסוק יט

ולכפר על בני ישראל. הם יתפללו עבורם ובזכותם ינצלו מכל עונש הבא על עון. וע' מש"כ בס' דברים י' ח':

ולא יהיה בב"י נגף בגשת ב"י אל הקדש. עוד יועילו שלא יניחו את ישראל לגשת אל הקודש ובשביל שאינם ראוים יפרוץ בהם ה' ועתה יהיו הלוים שומרים ע"ז. ובירושלמי תענית פרק ד' ה"ב אי' ולא יהיה בב"י נגף בגשת בני ישראל זה המעמד של ישראל. מפרש בא"א. היינו בשעה שנגשים אל הקודש. היינו בשעת המעמד שהיו נגשים לעמוד על הקרבן ויוכל להיות שלא יהיו נזהרים כראוי מחמת שאין רגילים לעמוד בהיכל

ה'. ע"ז ישגיחו הלוים להורותם איך יעמודו. והדבר מובן דה"ה לכל יחיד שבא לעמוד על קרבנו:

פסוק כ

ויעש משה. באזהרת דברי מוסר להטהר ולהגביה לבבם בדרכי ה' כמבואר במקרא י"ד:
ואהרן. בהקרבת קרבנם ותנופה:
וכל עדת ב"י. בסמיכה ושליחותם לאהרן להניף בשבילם כמש"כ במקרא י"א:
ככל אשר צוה וגו' כן עשו להם ב"י. היינו שהבדילו עצמם מהם. ולא חשבו זאת להעדר הכבוד להגביה אנשים שהיו מעורבים עמהם עד כה. ונכלל בלשון ככל אשר צוה וגו' שהיו כמה פרטים במה יהיו נבדלים מההמון. כמו שעשו חז"ל בת"ח כמה פרטים. כך פי' הקבלה ללוים:

פסוק כא

ויתחטאו הלוים. הלוים מצדם ג"כ מלאו דבר ה' שטהרו עצמם. ועוד

פסוק כב

כן עשו להם. אהרן ובניו לסדרי עבודה במשא א"מ. כן פירש הספורנו. ונכלל בזה דברי מוסר אחר שנכנסו כמש"כ במקרא ט"ו. והיו אהרן ובניו מסייעים לזה:

פסוק כד

יבוא לצבא צבא. כמש"כ לעיל ד' כ"ב שהוא השיר:
בעבודת א"מ. לתקונים שבמשכן דדוקא למשא שנדרש לכח היה הצווי דוקא בן שלשים אבל לתקן שיהיה הכל על מתכונתו כשר בן כ"ה. אלא שלא נמנה אלא מי שראוי לכ"ד היינו למשא ג"כ:

פסוק כה

ישוב מצבא העבודה. העבודה המיוחדת שהוא המשא:
ולא יעבוד עוד. לא רק שאינו נמנה אלא שלא יעבוד עוד למשא. משא"כ לשיר הוא כשר אלא שאינו נמנה לכך. רק הוא כצעירי הלוים לדורות. שכשרים לשיר עם הלוים אשר הם יותר מבן עשרים כך היה אז פסולי שנים במדבר. זהו כונת רש"י ומסולקת השגת הרמב"ן ז"ל:

פסוק כו

לשמור משמרת. תיקון כלי המשכן נקרא משמרת לעיל ג' ח'. גם להיות אמרכלים וגזברים נקרא משמרת שם ז'. גם לעסק תורה שהיה אז מוטל על הלוים ונקרא משמרת משכן העדות כמש"כ לעיל א' נ"ג:

ועבודה לא יעבוד. דהעומד במשמרת עליו להזהר ביותר שלא יהי' בעזר המשא ג"כ מש"ה חזר המקרא והזהיר על אלו:

פרק ט

פסוק א

בשנה השנית. הוא מיותר. שהרי הוא שנה ראשונה שבמדבר מהיכי תיתי הייתי חושב שהיה בשנה השלישית. אלא בא ללמדנו דרק בשנה השנית נצטוו ועשו פסח ולא יותר. כפרש"י בשם הספרי. אלא דשם תני הדרש במקרא ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום בגנות ישראל דבר הכתוב שלא עשו אלא פסח זה בלבד. וכה"א הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה. והביא הרמב"ן ונדחק בפי' ההוכחה מזה המקרא. ונראה שהוא מדכתיב פרטי הזמן ולא נזכר השנה ג"כ ואלו משום שהוא סומך על הצווי לא היה לכתוב הזמן כלל. וע"כ צ"ל דלהכי לא כתיב השנה משום דמעצמו מובן שהיה בשנה השנית שהוא ראשון שבמדבר. וא"כ למאי כתיב בראש הפרשה. אלא לדרשה זו כמש"כ. נמצא דממקרא ויעשו את הפסח למדנו להוכיח ממקרא שאנו עומדים. [**ובטעם** הדבר שלא הביאו פסח. ועל מה נקרא גנותן יש בזה מבוכה. דחלילה לומר שנתעצלו אותו הדור כורתי ברית עלי זבח. ומשה עמהם. ואין לומר הטעם משום שלא היו נימולים משום שלא נשב להם רוח צפונית. דזה לא היה אלא דור השני. אבל דור יוצאי מצרים היו מולים. ואין לומר שמילת זכרים היו מעכבין אותם. שהרי אין מעכב אלא כשאפשר למול כדאיתא בפ' הערל שאם היה הבן חולה אינו מעכב. ותו דהספרי הביא ע"ז המקרא הזבחים ומנחה וגו' ובכל הקרבנות אין מילת הבנים מעכבין וע' תוס' יבמות דע"ב. והעיקר הוא כמש"כ התוספות בקידושין דף ל"ז שס"ל כתנא דאמר דבכל מקום שנאמר ביאה לאחר ירושה וישיבה במשמע ובפסח נאמר ביאה. ובאמת לא הוצרכו רבותינו לזה דלכ"ע ביאה לארץ מיהא בעי. וכדתניא במכילתא בא פי"ב תלה הכתוב מצוה זו בביאתן לארץ והא שנחשב בזה גנותן ש"י הוא דכמו כל הקרבנות תמידין ומוספין שעיקר תכליתן בשביל פרנסה לא היה אלא בא"י ומכ"מ קרב גם במדבר בשביל יעוד ואהבת ה' לישראל כמש"כ בפ' תמידים דפ' תצוה. ומש"ה משנתנדו ישראל במעשה מרגלים לא הקריבו עוד תמידים כיון שלא היה יעוד. כך הפסח שעיקר תכליתו לזכירת י"מ ותכלית הספור אינו אלא בא"י כמו שביארנו בפרשת ראה בפרשת מועדות מכ"מ גם במדבר צוה ה' להביא בזמנו משום יעוד וחביבות וכאשר יבואר במקרא הסמוך. ע"כ ממעשה מרגלים ואילך שוב לא הביאו. מעתה היה אפשר לפרש לשון הספרי בגנות

ישראל דבר הכתוב. שגרמו לזה שנעשו מנודים. אבל אאל"כ. דא"כ למאי פי' הגנות ביחוד בפסח יותר מכל הקרבנות. ותו דגנות על ענין מרגלים לא נצרכנו לרמזים כאלה. אלא ע"כ הפי' גנות על העדר הקרבה ביחוד בפסח. והענין דלהלן בספר דברים פ' שמור את חודש האביב יבואר בס"ד דמשונה פסח מכל הקרבנות שלא אפשר להקריב משחרב בהמ"ק אפי' כשהמזבח קיים משא"כ פסח. ע"ש. ואם כן ה"ה במדבר משנעשו מנודים לא היו יכולין להקריב שום קרבן שלא בא לריח ניחוח. משא"כ פסח היו יכולין אף ע"ג שאינן בחיוב וזהו הגנות שלא נתעוררו ע"ז אבל אם היו מחויבין מעיקר הדין ודאי היו מביאין]:

פסוק ב

במועדו. פרש"י אף בשבת במועדו אף בטומאה. פי' שתי פעמים כתיב במועדו כאן. והכי אי' באמת בספרי. אבל זה אינו אלא לתנא דלא משמע ליה מלשון במועדו שבת וטומאה אלא מצד יתור וג"ש. אבל לברייתא דת"כ דמשמע לשון במועדו שבת וטומאה וכמש"כ התוס' פסחים דס"ו א'. א"כ יש לפרש האי במועדו כך פירושו. דאף ע"ג שאין ענין לפסח בהיותם במדבר. מכ"מ אחר שהוא במועדו בא"י יש לעשות גם במדבר. וכמש"כ לעיל שהוא משום יעוד וכמו כל הקרבנות:

פסוק ג

במועדו. היינו אפי' לשבת ובטומאה כדין כל קרבן שיש לו זמן קבוע שדוחה שבת וטומאה. וכבר ידעו ישראל שבאותו הדור זה הכלל. משה"ה צעקו האנשים למה נגרע וגו' במועדו. ועוד יבואר. ובאמת באותה שנה חל ע"פ בשבת. שהרי ר"ח ניסן שמיני למילואים היה ביום א'. וזה ידוע דשבת וטומאה מישך שייכן להדדי. כדאי' פסחים דף ע"ו ומדשבת לא דחי כו':

ככל חקותיו וככל משפטיו. דבפסח מצרים לא נהגו בזריקת הדם כחקת הפסח לדורות ועוד איזה שינוים. אבל היום יעשה ככל חקותיו והמה דרשות שלמדין מי"ג מדות שהתורה נדרשת. ומשפטיו. המה חי' תורה שבע"פ שהעלה משה וב"ד עד כה. וכמו שביארנו בס' ויקרא י"ח ה' בס"ד. זהו עיקר הפשט. והדרשה תדרש מלשון ככל. וא"א לפרש הפשט חקותיו כמו זאת חקת הפסח. דשם לא מיירי אלא באכילה וכאן מיירי בעשיה ותו מה הם משפטים אלא כדברינו:

פסוק ד

לעשות הפסח. כ"כ לימדם בשעה זו חוקי ומשפטי הפסח עד שהגיעו לידי מעשה וכדאיתא במכילתא ריש פ' משפטים ערכם לפניהם כשלחן ערוך. ומכש"כ כאן בשעת מעשה:

פסוק ה

ככל אשר צוה וגו'. היינו הלכות בע"פ כביאורינו בכ"מ עפ"י הגמרא ברכות ד"ה והמצוה זו המשנה והיינו דיוק לשון ככל דמשמעו הרבה דברים. וע' בסמוך מקרא ח':

פסוק ו

אשר היו. מיותר. ומה מקרא חסר ויהי אנשים טמאים וגו'. והיינו דתניא בספרי והובא בסוכה דף כ"ו אותם אנשים מי היו ריהגי"א נושאי ארונו של יוסף היו. רע"א מישאל ואלצפן היו. ריצ"א כבר היו יכולין ליטהר אלא טמאי מת מצוה שחל שביעי שלהן להיות בעה"פ שנאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא. ביום ההוא אינם יכולים לעשות הא למחר יכולין לעשות. ולכאורה תמוה למאי סיים ריי"צ דרשה דביום ההוא לכאן. אלא מתחלה לא היו שואלים אותם אנשים מי היו דודאי לא יתכן שיהיה מחנה גדול שלא ימותו שם מתים בכל יום כמש"כ הראב"ע. אלא שקשה לחז"ל יתור לשון אשר היו. ומשמעו ללמדנו שכבר היו טמאים ומכ"מ לא נטהרו. ומש"ה ודאי יש לחקור מי היו שלא נזהרו ליטהר ואח"כ באו עוד לצעוק. ויישבו ריה"ג ור"ע דנתעסקו בעצמות יוסף או בקברות נו"א באופן שחשבו שמצוה עליהם שלא ליטהר. וכסבורים שמכ"מ לא יהיו נדחים מפסח. אבל ריי"צ חולק שהרי יכולין היו ליטהר ולמה לא שאלו מתחלה אי יטהרו בע"כ או יעשו בטומאה ג"כ אלא ודאי טמאי מת מצוה היו. והא דקשה למאי כתיב אשר היו ע"ז השיב שחל שביעי שלהן בע"פ דכתיב ביום ההוא והוא ג"כ מיותר והיה אפשר לפרש ביום ההוא אינם יכולין לעשות הא אתמול היו יכולין. והיינו למדים מכאן דרשאי לטמא לקרובים אפי' בע"פ עצמו. וכבר הוי בה טובא במס' זבחים ד"ק. ואפשר לפרש ביום ההוא אינם יכולין הא למחר יכולים ולמדין מזה שאין שוחטין וזורקין על ט"מ בשביעי שלו. וא"כ אין אנו יודעים איך לפרש דיוק ביום ההוא מש"ה כתיב אשר היו דמשמעו מכבר. היינו זה שבעה ימים. וע"כ יש לפרש ביום ההוא הא למחר יכולין לעשות:

ויקרבו לפני משה ולפני אהרן. להלן ט"ו ל"ג ביארנו עיקר פשוטו ש"ד שהיו שני ראשי סנהדראות. משה למד הלכה חדשה שלא היה מקובל מתוך הפלפול והחידוש עפ"י חקי

התלמוד. ואהרן היה מורה ובא מתוך הסברא מדמי מילתא למילתא ומכוין אל האמת. וכאן הביאו טענתם לפני שני ראשי סנהדראות משה ואהרן:

פסוק ז

לנפש אדם. ה"ז טומאת מגע ולא טומאת הגוף שאין דוחה אפי' בצבור. וגם לא טומאת מגע של יום א' דאפשר לטבול ולהקריב וא"כ למה נגרע וגו':

במועדו. א"כ הוא זמן קבוע שדוחה טומאה:

בתוך ב"י. לת"ק במשנה דתמורה פרק ב' דתלוי בק"צ שקרב בטומאה מתפרש כמשמעו שטענו עוד טענה בשביל שקרב בצבור. אבל לר"מ ור' יעקב דס"ל שאינו תלוי אלא בזמן קבוע אינו מובן מה זה דקדקו בתוך ב"י. אבל באמת לא מצינו שקרבן דוחה טומאה אלא הקרבה ולא אכילה ופסח מצותו העיקרי באכילה. וא"כ אין ראיה מכל ק"צ. מש"ה דקדקו בתוך ב"י. ויהיו מנוים עם טהורים ויהיה נאכל מהם. והכי תניא בספרי שאמרו שיהיה הבשר נאכל לטהורים :

פסוק ח

עמדו. המתינו. או שתקו כלשון המקרא עמדו ולא ענו עוד. אמר להם משה אל תצעקו עד שאשמע:

מה יצוה ה' לכם. לא אמר מה ידבר. משום שהיה משה כסבור שלא יהיה מזה דבור ופרשה חדשה. אלא כעין כל הקבלות אם דוחה כה"ג טומאה או לא. זהו דיוק לשון יצוה והיינו דכתיב אשמעה בה"א יתירה להקטין הענין וכמו סימן נקבה שבתורה שבע"פ. כמש"כ להלן כ"א י"ז:

פסוק י

ועשה פסח לה'. לא כמו שטענו האנשים שזמנו קבוע וא"כ ראוי לדחות טומאה. לא כן אלא אפילו לא יעשה בראשון אפי' מטעם דרך רחוקה או שארי מניעה מכם מכ"מ ועשה פסח לה'. וא"כ אין זמנו קבוע כ"כ מש"ה אינו דוחה ליחיד את הטומאה. אבל צבור עבדי בטומאה. שהרי אין צבור עושין פ"ש אפי' היו זבין בראשון. ותו לדעת ת"ק במשנה דתמורה הנ"ל צבור דוחה טומאה אפי' משום מצוה לחוד:

פסוק יב

לא ישאירו ממנו. ולא כתיב ולא תותירו כמו בפ"ר היינו משום דכבר נתבאר בספר שמות י' ט"ו דנותר משמעו שניתותר ממילא ולא בכונת המותר. אבל השארה משמעו שבכונה משאיר. מש"ה בפ"ר דאפשר להרבות מנוים עליו ונזהרים להרבות מנוים

באופן שלא יבא לידי נותר. משא"כ פסח שני אפשר שלא ימצא מנוים עליו כ"כ. ובע"כ יבא לידי נותר ואין אזהרה אלא שלא ישאירו בכונה :

ככל חקת הפסח. היינו כפרשה זאת חקת הפסח דמיירי באכילה:

יעשו אותו. מיותר לדרשה כדאי' שם דצ"ה שאין שוחטין אה"פ על היחיד דכמה דאפשר להדורי מהדרינן ופרש"י בפ"ש. ומהדרינן לטמא אחד בשרץ כדי שלא יהי' יחיד :

פסוק יג

וחדל לעשות הפסח. שלא נימא דא"כ שיש פ"ש. אין עונש כרת אלא אם עבר גם על זמן ש"פ. אבל כ"ז שאפשר להביא פ"ש אינו אלא חסרון זריזות וכמו שלא עשה חגיגה ביום הראשון. משה"כ כתיב והאיש וגו':

כי קרבן ה' וגו'. בפסחים דף צ"ג אי' דרבי ס"ל דקאי כל פ"ש אם שגג בראשון והזיד בשני. וכתיב חטאו ישא שהוא כרת. ואי' שם שלמד מדכתיב במברך את השם ונשא חטאו והוא בכרת. וכבר ביארנו בספר ויקרא פ' אמור שם שזה אינו אלא לר"מ דס"ל כינוין בכרת. אבל לרבנן לדעת הרמב"ם דכינוין רק באזהרת איסור בעלמא. צ"ל דרבי יליף ממקומו דכתיב חטאו ישא אצל כרת בפ"ר וה"ה בשני. וכ"ה בירו' פסחים פ"ט ה"ג:

פסוק יד

וכי יגור אתכם גר וגו'. בפסחים שם פליגי רבי ור"נ בגר שנתגייר בינתים וקטן שנתגדל בינתים וס"ל לרבי דחייב בפסח שני. וא"כ פי' המקרא ועשה פסח לה' היינו פסח שני. וה"פ וכי יגור אתכם גר בין זמן ראשון לשני ועשה פ"ש. וע"ז כתיב כחקת הפסח וכמשפטו. והיינו שכ' הרמב"ן בפסוק ג' דבפסח שני כתיב חקים ומשפטים ותמהו ע"ז הרבה. אבל לדעת רבי ודאי כן הוא. מיהו לר' נתן דס"ל שאין גר שנתגייר בינתים מביא פ"ש. א"כ מיירי בגר שנתגייר לפני פ"ר. והכי נדרש בספרי ופי' חקה אחת יהיה לכם וגו'. כמו קטן שנתגדל בינתים אינו עושה פ"ש כך גר שנתגייר בינתים ולא נימא דגר שאני שהיה יכול להתגייר לפני ראשון. ודומה לגדול שלא עשה בראשון. משה"כ כתיב חקה אחת וגו' דמי שלא הגיע זמנו לעשות פ"ר אינו עושה פ"ש:

פסוק טו

לאהל העדות. משכן נקרא כל ההיכל. והוא אהל מועד. אבל אהל העדות הוא קדק"ד שבו היו לחות העדות. ועליו היה בא הענן ונמשך משם גם על המשכן הסמוך לאהל העדת ובשעה הראשונה של הקמה כתיב סוף ספר שמות ויכס הענן את אהל מועד.

ומש"ה לא היה משה יכול לבא לשם. אבל משם ואילך לא נמשך על כולו. אלא לצד קדק"ד:

ובערב יהיה. אותו הענן עצמו היה בלילה מראה אש. ולא כמו הענן שהלך לפני ישראל שהיה עמוד אש אחר בלילה. וכלשון הפסוק להלן י"ד ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה. ולא עוד אלא שהיה עמוד האש מקדים לבא קודם שהלך עמה"ע. כמבואר בשבת פרק שני. אבל זה היה הענן שהלך לפני ישראל. משא"כ הענן שעמד על המשכן כתיב ועננך עומד עליהם. אינו אלא ענן אחד והוא האש בלילה. והכי מתבאר להלן מקרא כ"א ובסי' שמות מ' ל"ח ושם י"ג כ"ב:

פסוק טז

כן יהיה תמיד. אחר שהודיע הכתוב מה שהיה באותו יום של הקמה אחר שעה ראשונה. מודיע הכתוב שכן היה תמיד:

ומראה אש שבו **לילה**:

פסוק יז

ואחרי כן. ביאור זה הלשון יבא עפ"י מה שביארנו סוף ספר שמות בשם ברייתא דמלאכת המשכן פי"ג עפ"י ג' דברים נוסעין ישראל עפ"י הקודש ועפ"י משה ועפ"י חצוצרות כו' ונתבאר שם דעפ"י משה היינו שהיה הערה ברוה"ק למשה מבערב למחר בהשכמה אתם יוצאים. והתחילו לקפל הבגדים והמשא ולהניחם על הבהמות לצאת. ועפ"י החצוצרות התחילו להתאסף כל אחד לשבטו ולדגלו. דבשעת חני' אע"ג שהיו אהליהם איש על דגלו מ"מ המה היו מפוזרים. ובשעת תקיעת החצוצרות החלו להתאסף ובאותה שעה החל הענן להתקפל ועומד וממתין עד שנגמר עסק אסיפה איש על מקומו ואז הורד המשכן וקפלוהו. וכ"ז נמשך איזה שעות עד שנגמר הכל הלך הענן בדבר משה קומה ה'. וזה נקרא עפ"י הקודש. נמצא פי' זה המקרא ובהעלות הענן היינו שנקפל ועמד לצד. **ואחרי כן**. שכבר היה מקופל ועומד יסעו בני ישראל. היו הולכים ממקום למקום ובאו לדגליהם. ולא מיירי כאן בהליכה ממש. ויבוא עוד להלן בפרשת המסע. וכאן מיירי רק בענין הענן. או נכלל בפי' **ואחרי כן** גם בהליכת הענן **יסעו ב"י**. הלכו ממש וזהו נסיעה שלישית. וא"כ שתי הנסיעות נכללו בזה המקום. דשניהם נעשו בפעולת הענן. היינו **בהעלות הענן מעל המשכן** היתה נסיעה שניה ואחרי כן היתה נסיעה שלישית:

פסוק יט
ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים. כמו בקדש ישבו י"ט שנה כמש"כ בפרשה דברים א' מ"ו:
ושמרו בני' וגו'. המתינו מלשון ואביו שמר את הדבר. וכ"פ הספורנו:

פסוק כא
מערב עד בקר. ואם כן לא נחו כל צרכם מכ"מ **ונעלה הענן וגו' או יומם ולילה**. זהו רבותא יותר. דאם לא היו עומדים אלא לילה ידע משה שילכו למחרת והודיעם ולא פשטו את אהליהם ולא היה טורח כ"כ במסעם. אבל אם היה יום ולילה ולא נודע למשה בשעת חנייתם מזה והחלו להפשיט את אהליהם ובמשך מועט חזרו וקפלו:
ונעלה הענן. אע"ג שהיה בלילה מכ"מ לא כתיב האש אלא הענן. והיינו כדברינו שהענן עצמו היה כמראה אש בלילה:

פסוק כב
או יומים או חדש או ימים. היינו שנה כפרש"י. וזה גרם לעשות ענינים הנמשכים הרבה עד שיגמרו. והנה בכלות השנה היו מוכרחים להפסיק הענין וללכת:

פסוק כג
עפ"י ה' ביד משה. פרש"י במקרא י"ט כמו וביד משה שאמר שובה ה' קומה ה'. אבל מלשון הברייתא שהבאנו מבואר כמשמעו שהיה הערה למשה במשך קטן לפני מסעם שיכינו עצמם לדבר. ומשמעות ביד משה בכ"מ זה אינו בדבור ממש. אלא בקבלה כדאיתא בכריתות דף י"ג ביד משה זה גמרא. וע' מש"כ בסוף ספר זה:

פרק י

פסוק ב
והיו לך. דוקא לך שהי' כל מקרא העדה ומסע המחנות עפ"י ה' מש"ה היה מצוה ועבודה ע"כ בא אזהרה שיהיה בזה האופן דוקא. אבל לדורות כל שופט ומלך מקריא עדתו ומסיע חילו עפ"י דעתו. מש"ה יהי' באיזה אופן שירצה:

פסוק ג
ותקעו בהן. וניכרים היו כשתוקעים בשניהם שהיו קולות שניהם משונים זמ"ז. או שהיו מאריכים באחד יותר מחבירו:

פסוק ד
ואם באחת יתקעו. משמע שנים היו תוקעים באחת זה א"ז:

פסוק ו
תרועה יתקעו למסעיהם. לצפון ולמערב היינו דגל אפרים ודן. הכי תניא בספרי:

פסוק ז
תתקעו ולא תריעו. מזה למדנו דבכל מקום דכתיב תקיעה סתם. היינו ביחד עם תרועה כמו להלן וביום שמחתכם וגו' אבל בהקהיל דוקא תקיעה לחוד:

פסוק ח
לחקת עולם לדורותיכם. רק הכהנים תוקעין בחצוצרות כן בבהמ"ק כן ביובל ובמשיחת מלך:

פסוק ט
וכי תבאו מלחמה בארצכם. אין הלשון מובן. דהאיך יביאו ישראל מלחמה בארצם. וזה א"א אלא כמו מלחמת יהודה ובנימין על עשרת השבטים. וא"כ היאך כתיב על הצר הצרר אתכם. אלא צריך לפרש או בארצכם או על הצר הצרר אתכם היינו אומה אחרת. זהו לפי הפשט. ובספרי תניא בין שאתם יוצאים עליהם בין שהם יוצאים עליכם. וא"כ ה"פ **וכי תבאו מלחמה** בארץ אחרת או **בארצכם**. היינו שיביאו ממדינה אחרת על ארצכם. ועדיין אין הלשון וכי תבאו מדויק וכי תביאו מיבעי. אלא יש עוד כונה כמבואר בת"א וארי תיעלון לאגחא קרבא. מפרש תבאו מלשון ביאה שתתקבצו בארצכם טרם תצא למלחמה. אז בשעת כניסה למקום אחד **והרעתם בחצוצרות**. היינו ותקעתם דמקרא הסמוך שהרי אין תקיעה בלי תרועה ואין תרועה בלי תקיעה. אלא פי' והרעתם היינו תפלה שיזעקו ויתעוררו בתפלה עם החצוצרות. וכן פי' הרמב"ם הל' תענית. וכבר ביארנו בספר שמות י"ד ט"ו דכך הפי' בספר יהושע ו' וירע העם ויתקעו בשופרות. פי' שהתפללו ביום השביעי קודם שנכנסו ליריחו ובתפלה תקעו בשופרות. וע"ע מש"כ בספר דברים ל"ג כ"ה בפסוק ברזל ונחושת מנעלך. כ"ז בעת צרה. משא"כ ביו"ט אע"ג שהוא ג"כ עת תפלה ומקרא קודש כמש"כ בפרשת אמור ובכ"מ אבל אין מתריעין בשעת תפלה בחצוצרות. ומזה מבואר דברי"ה דכתיב יום תרועה ה"נ הפי' תקיעת שופר בעת התפלה כמש"כ שם:
ונזכרתם לפני ה' אלהיכם. לפי הפשט שיהיו מלאכי מעלה מליצים ומזכירים אתכם לטובה לפני כסא כבודו. וכענין ה' זכרנו יברך. אבל יש לדקדק בשנוי לשון שבזה הכתוב כתיב לפני ה' אלהיכם. ובמקרא הסמוך כתיב לזכרון לפני אלהיכם. ולא דבר ריק הוא. אלא יש עוד כונה. היינו דווקא לפני ה' שהוא הארון או הציץ שאז ה' הוא עמכם אז תוקעין בחצוצרות. והיינו דכתיב בפרשת מטות שלקח פינחס כלי הקודש וחצוצרות

התרועה. ותניא בתוספתא סוטה כלי הקודש זה הארון וי"א אלו בגדי כהונה. והכונה הוא הציץ. משום שבל"ז לא היה אפשר להשתמש בחצוצרות :

ונושעתם מאויביכם. מצורריכם מיבעי'. וכלשון המקרא על הצר הצורר וגו' וכבר ביארנו להלן י' ל"ה ובכ"מ דאויב לא משמע אלא בלב ואינו פועל רע בידים והיינו דתניא בספרי במלחמת גוג ומגוג הכ"מ או בכל המלחמות ת"ל ונושעתם מאויביכם. אמרת צא וראה איזהו מלחמה שאין אחריה שעבוד אי אתה מוצא אלא מלחמת גוג ומגוג שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם מה כתיב אחריו והיה ה' למלך על כל הארץ. ולא שהברייתא מפרש גוף המצוה במלחמת גוג ומגוג. אלא ההבטחה שהבטיח הכתוב בברור. והיה קשה לנו שהרי אנחנו רואים כ"פ שאין תפלה וחצוצרות מועיל. ועון הדור גורם. וא"כ האיך כתיב בברור ונושעתם. ע"ז תניא דמתחלה לא באה ההבטחה אלא במלחמת גוג ומגוג שהרי כתיב ונושעתם מאויביכם ולא מצורריכם. אלמא שאין הבטחה זו אלא באופן שתהיה ישועה גם מאויב שבלב. וזה א"א אלא במלחמת גו"מ שאז יכירו כל העולם גדולת ישראל ויקבלו את ה' אלהי ישראל למלך:

פסוק י

שמחתכם. לא נתבאר מהו יום שמחת ישראל. ובספרי תניא אלו שבתות רנ"א אלו תמידים אבל זה אינו אלא דרש על וביום. לרמוז גם אלו. אבל עיקר הפשט שהוא יום המצוין בשמחה לא נתבאר. והראב"ע כ' שהוא בשובם ממלחמה בניצוח. ואנחנו לא ראינו בכל המקרא שעשו מלכי ישראל הצדיקים והשופטים כן. אלא עיקר הפי' הוא יום חנוכת המזבח וכדתנן שלהי מס' תענית ביום חתונתו זה מ"ת וביום שמחת לבו זה בנין בהמ"ק. והיא שמחת לב ישראל ג"כ. והיינו דכתיב בדה"י ב' ה' י"ג וכהרים קול בחצוצרות וגו' ובהלל לה' כי טוב כי לעולם חסדו. והכי כתיב בחנוכה דעזרא ג' ויעמידו הכהנים מלובשים בחצוצרות וגו' ויענו בהלל ובהודות לה' כי טוב כל"ח. למדנו שאז אמרו הלל ג"כ כמו ביום התקדש חג :

והיו לכם לזכרון. למדנו דימים אלו מרוצים לזכרון טוב וכמו בשעת מלחמה הוא עת רצון לתפלה להשיג ישועה ככה בימי המועדים להשיג פרנסה וכמש"כ בספר דברים שם עה"פ וכימיך דבאך. ולא כתיב כאן לפני ה' אלהיכם דמשום דמצות חצוצרות אינו אלא על הקרבן הרי מובן בל"ז שכן הוא. ולענין הזכרה ודאי למדנו שבכ"מ שאלהותו עלינו היינו בכל המקום אשר אנו מזכירים שמו. ימים אלו מסוגלים לזכירה לטובה והיינו דמצלינן בהו בנוסח יעלה ויבוא כמה זכרונות טובות. והא דכתיב **ועל זבחי שלמיכם**. ע"כ לא קאי על ר"ח שלא היו בשם שלמים. אלא על יום שמחתכם ומועדיכם :

והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם. ולא כתיב לפני ה' אלהיכם כמו במקרא הקודם דמשמעו בבהמ"ק שמקריבין שם. אלא כדי ללמדנו דימים אלו המה לזכרון בכ"מ אפי' שלא בבהמ"ק שהוא לפני ה'. אלא בכ"מ שאלהותו ית' היינו השגחתו עלינו והיינו דמצלינן במועדים וברי"ח יעלה ויבא שיש בה הרבה זכירות. וא"כ פי' המקרא כך הוא. דהחצוצרות שעל הקרבן בבהמ"ק יהיה מועיל לאותו זכרון שבכל מועד ורי"ח שהוא לפני אלהיכם בכל מקום:

פסוק יב

למסעיהם. למקומות שצריכים להיות נוסעים עד א"י וכלשון המקרא אלה מסעיהם:

פסוק יג

ויסעו בראשונה על פי ה' ביד משה. למש"כ לעיל ט' י"ז אין הפי' כאן בראשונה המסע הראשון מהר סיני. אלא המסע הראשון שבכל נסיעה ממקום למקום. והיינו קיפול הבגדים ואהלים היה על פי ה' ביד משה. שהודיעו בהערה לא בדבור מפורש אלא כמו הלכות בע"פ. כי למחר ילכו:

פסוק יד

ויסע דגל וגו'. זהו מסע שניה שבכל נסיעה היינו שהזיזו עצמם כל בני השבט איש לדגלו ולצבאו. וזה היה על פי החצוצרות:

פסוק יז

והורד המשכן. באותה שעה שהזיזו בני יהודה וכל דגלו עצמם ע"י החצוצרות נתקפל הענן מעל המשכן ועמד מקופל. והלוים הורידו המשכן:

ונסעו בני גרשון ובני מררי. הכינו עצמם איש על משאו. ועל העגלה שלו. אבל עוד עמדו ולא הלכו:

פסוק יח

ונסע דגל וגו'. הכינו עצמם איש על דגלו. שיהיו הולכים אחר דגל בני יהודה. **והנה** בכל השבטים כתיב בני זולת אצל ראובן כתיב מחנה ראובן. ואין דבר ריק בתורה. ונראה דמכאן הוציאו חז"ל שהר"ן איש שהיו עם קרח במחלוקתו היה אליצור בן שדיאור וחבריו. והיה מקור המחלוקת מצד חסידות ולא כמו דתן ואבירם כמו שביארנו במקומו. אלא מצד שהיו פרושים ומתבודדים להתקרב אל ה'. וזה היה מדת ראובן עצמו שהי' בדל מאחיו ומשוקע בחסידות כמובן מן המקרא וישב ראובן אל הבור כמשכ"ש משה"ה כתיב ברמז שלא היו כמו בני ראובן. אלא כראובן עצמו:

פסוק כא

ונסעו הקהתים. הזיזו עצמם להעמיד איש על משאו. ושילכו אחר בני ראובן או אח"כ. וממילא יבאו אחרי בני גרשון ומררי שהלכו אחר בני יהודה:

והקימו. בני גרשון ובני מררי:

את המשכן עד בואם. של בני קהת. ולשון עד בואם אינו מדויק. ולפני בואם מיבעי. מכאן העלו בירו' מס' עירובין פרק ה' שהארון הי' מכוין להם את הרוחות. וא"כ משמעות עד בואם. ועד בכלל. כמשמעות בכה"ת. דבואם של בני קהת הי' סיוע לב"ג וב"מ להקים את המשכן :

פסוק כה

מאסף לכל המחנות לצבאותם. מי שנחשל ולא יכול ללכת עם מחנהו. והי' נשאר יחידי אחורי המחנה. נאסף למחנה בני דן. ומחנה בני דן היו הולכים לאט עם הנחשלים עד שהביאום לצבאותם:

פסוק כח

ויסעו. היא מסע השלישית של כל נסיעה ע"י דבר משה קומה ה'. והלך הענן. וזה נקרא עפ"י הקודש שהענן הולך והמה אחריו:

פסוק כט

ויאמר משה לחבב וגו'. יש בזה דעות אצל חז"ל ואחריהם המפרשים אם הי' קודם עוד לפני מ"ת או אחרי כן. אמנם הלך בברור כמש"כ וילך לו אל ארצו. וגם שב למדבר כמו שכתוב ובני קיני חותן משה וגו' ובלעם ראהו במדבר ואמר עליו. ע"כ נראה כי חזר עפ"י הדברים שבזו הפרשה:

לכה אתנו. לפי דיוק הירו' סוכה פ"ג וכמש"כ בס' בראשית ל"ז י"ג בה"א יתירא ולך מיבעי. אלא אם אין אתה אין לנו אחר. כי אין אנו רוצים להתרועע עם אחר שיהי' יודע חנותנו כמותך ורק עמך טוב לנו:

והטבנו לך. כבר פי' הרמב"ן דהטבה זו הי' במשמע מן השלל כסף וזהב. וזהו שסיים משה **כי ה' דבר טוב על ישראל**. ולא הוצרך לומר כזה על עיקר כבישת הארץ אלא כי יהי' הרבה שלל ג"כ באשר דבר טוב על ישראל:

פסוק ל

כי אם. תיבת אם מיותר. והרמב"ן ס' שמות כ"ב כ"ב פי' מלשון אלא. אבל א"כ בתיבת כי לחוד סגי. והוא משתמש בלשון אלא. אלא **אם** נגרר למטה וכלל בזה שני משמעות. א' כמש"כ הרמב"ן. ויהי' הפי' כי אם לא אשר מתחלה אלך **אל ארצי**:

ואל מולדתי. ליטול רשות ופטירה מהם. אז אוכל אח"כ לשוב לא"י. ועוד משמע **אם** למטה. כי אם אל ארצי. והפי' האיך אתה אומר לי לילך עמכם. וכי אלך אל ארצי ומולדתי. הלא אני לא אהי' כי אם כגר בלי אחוזת נחלה. ולא ירצה עוד מי ממולדתי לילך עמדי כדי להיות לצוותא. והאיך עצתך ללכת עמך. ומשה הבין שתי הכונות. ע"כ חזר ואמר

פסוק לא

אל נא תעזוב אותנו. לגמרי. אלא תחזור בעוד אנו במדבר:

כי על כן ידעת חנתנו במדבר:

והיית לנו לעינים. למורה דרך כאן סמוך זו העיר וזו האומה:

פסוק לב

והיה הטוב ההוא. כמש"כ הרמב"ן דבזה נכלל גם אחוזת נחלה. ואמר אחר שנשיג טובה מאתך נוכל לתת גם אחוזת נחלה. וזה הי' תשובה על משמעות טענה שניה של יתרו:

פסוק לג

דרך שלשת ימים. היו יודעים בשעת מסעם כי נוסעים על דרך ג' ימים. ומאין ידעו מפרש הכתוב **וארון ברית ה' נוסע וגו'**. מזה הבינו כי לשם יבואו :

פסוק לד

וענן ה' וגו'. כי בהיותם יושבים במחנה היו באהלים להגין מן השרב. אבל בנסעם מן המחנה הי' הענן מגין. נמצא מש"כ כי בסוכות הושבתי את ב"י וגו' הי' גם סוכות ממש גם ענני כבוד. היינו בשעת חניה הי' סכות ממש. ובשעת המסע הי' ענני כבוד. וע"ע מש"כ בס' ויקרא כ"ג מ"ג בא"א:

פסוק לה

בנסוע הארון. שהלך לפניהם:

קומה ה'. פי' בת"א אתגלי ה'. שיראו אוה"ע גלוי שכינה בדרך הליכתם ויהיו יראים היושבים במדבר להתחרות עם ישראל. וכמו שהקם בין היושבים הכל רואים אותו כך המליצה קומה ה' על גלוי כבודו ית':

ויפוצו אויביך. אויב נקרא מי ששונא בלב. כמש"כ לעיל בפסוק ונושעתם מאויביכם. ומשמעות אויביך. שאויבי ה' בלב המה מבקשים להרע לישראל נושאי כבודו ית' בפועל. כענין דאי' ברבה ס"פ תצוה איש צר ואויב צר למטה ואויב למעלה. צר לי ואויב לך צר לבנים ואויב לאבות [כצ"ל שם. ולא כהנו' שלפנינו. וגם לא כהגה' הרד"ל] והנה יש שני אופנים שהי' מקום לחוש שירעו לישראל בעת הליכתם במדבר. ולא היו אז

נאספים יחדיו. וא"כ הי' אפשר בשעה שעוברים דרך עיר מלא הגוים שיבזו את ישראל בדרך איבה ומשטמה או שהיו מתכנסין גדודים במדבר להלחם עם הנחשלים אחורי המחנה המעטים כמו שעשה עמלק. ע"ז התפלל משה **ויפוצו אויביך**. השרוים במקומם בעריהם יפוצו מפחד גלוי שכינה בנקרות ובבתים ויהיו יראים לצאת ולבזות אמנם לא שייך להתפלל עליהם שינוסו. דלהיכן ינוסו. אלא יפוצו ויחבאו עצמם. אבל אם יתקבצו גדודי מלחמה כדי להלחם ממש ע"ז התפלל **וינוסו**. ועל אלו קרא **משנאיך**. בבנין הכבד. באשר מכוונים ובאים למלחמה. והתפלל שבהתקבצם להלחם בעת שיגיע ישראל סמוך להם. ואח"כ כשיראו בבואם כבוד ה' שעליהם. ינוסו מפני ה' והדר גאונו. למקומם במושבותם:

פסוק לו

ובנחה יאמר שובה ה'. שעד כה הלך הארון של ברית ה' חוץ למחנה ישראל. ולא הי' רוה"ק בתקפו להצלחת תורה שבע"פ כ"כ. כמו בעת שרבים מקובצים במקום א' כדאי' בב"ק ס"פ מרובה שאין השכינה שורה פחות משני אלפים כו'. ועתה בשעה שנחו ושב הארון למקום רבבות אלפי ישראל. התפלל משה שישוב רוה"ק בתקפו אל רבבות אלפי ישראל. וכבר ביארנו בכ"מ שאע"ג שהענין ראוי להיות בעצמו. מכ"מ התפלה מועיל הרבה להיות כרצון הקב"ה גם בלי תפלה. כמש"כ בס' שמות פ' בשלח בפ' מה תצעק:

פרק יא

פסוק א

רע. שלא הי' התואנה שחסר להם טוב כאנשי התאוה. אלא שיש להם רע. ולא ביאר המקרא התואנה. אבל בספרי פי' שהי' ההילוך דרך ג' ימים קשה עליהם. ואין זה מעין תאות האספסוף:

באזני ה'. בכ"מ דכתיב באזני המשמעות סמוכים להשומע. וכ"פ הדיוק שדבר בלחש שמגיע אך לאזניו וע' ס' בראשית מ"ד י"ח. אבל באזני ה'. הכונה שהי' השכינה שורה בישראל. ומש"ה תיכף כשדברו הי' כמו שמדברים באזניו כי"י מש"ה פגע בהם העונש מיד. ולא כמו דכתיב לדורות כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע ומסיים המקרא פן יראה בך ערות דבר ושב מאחריך א"כ לא יהיה העונש מיד. אלא ממילא יהיו מסוכנים במלחמה. אבל לא בא ההיזק מיד בהשגחתו ית' הנפלאה. משא"כ במדבר לעולם לא שב ה' מן הארון והמקדש ורבבות אלפי ישראל הצדיקים. וגם כי כבר הבטיח ה' למשה במעשה העגל אשר איך שהוא יהיו פניו הולכים עמהם. אבל א"כ פגע בהם

מדה"ד וכמו שאמר ה' פן אכלך בדרך. וכמו שביארנו יפה בפ' תשא. ולא הועיל תפלתו של משה אלא שא"א לכלות ח"ו בשום אופן:

ותאכל בקצה המחנה. כאשר יצא אש מקה"ק בערה בקצה המחנה הסמוך למשכן ובעוד לא הלך האש הלאה התפלל משה ותשקע האש:

פסוק ד

והאספסוף וגו' התאוו תאוה. לא התלוננו על רע. אלא שחסר תאוה ותענוגי בשר. דלא לכולם הי' המן מוטעם יפה כדאי' במס' יומא. והם גרמו אשר. **וישובו ויבכו גם ב"י**. אע"ג שהי' להם המן מוטעם יפה. מ"מ אמרו **מי יאכלנו בשר**. שהוא עיקר הנאת סעודה כמבואר בב"ר פס"ז א"ל עשו ליצחק מה האכילך כו' כיון שהזכיר בשר מיד בכה כו' והנה לשון וישובו. בא ללמדנו שזה הרעיון הי' להם כבר. אלא שלא יצא מן השפה ולחוץ עד עתה והיינו כדברינו בס' שמות ט"ז יע"ש :

פסוק ה

את הדגה. משמעו מתים. והיינו מלוחים להמשיך המאכל:

את הקשואים ואת האבטיחים וגו'. אלו פרפראות שלפני המזון ואחר המזון:

ואת החציר וגו'. אלו דברים חריפים שנאכל הפת עמם. ופי' את החציר עם החציר. והיינו שדקדק בת"א בשנוי התרגום על תיבת את:

פסוק ו

אין כל. לפני המזון:

בלתי אל המן עינינו. בתוך המזון. והרמב"ן פי' שאמרו אפי' המן שאנו חיים בו אינו בידינו שתהי' נפשנו דשנה בראיתו אלא נתאוה לו ונשא עינינו עליו אולי יבא לנו. והנני להוסיף שזהו כונת הספרי עה"מ התאוו תאוה. יכול שהיו מתרעמים על דבר שלא טעמו מימיהם ת"ל התאוו תאוה היו מתרעמים על המן שהי' יורד בכל יום. הכונה דתאוה משמעו שהוא באמת דבר שראוי ליתאב לו. והיינו המן הנפלא. ועליו התאוו והתלוננו. והיינו על מה שהי' יורד בכל יום. ולא פעם אחת בשנה. ולא היו צריכים שהיו עיניהם תלויות אם ירד למחר. כדאי' ביומא דע"ו א'. זה הי' עיקר תרעומת. אלא שבושו לומר שאין רוצין לתלות את עיניהם לאביהם שבשמים. מש"ה חפשו עלילה אחרת לומר שתאוה נפשם לבשר וכיב"ז. וזה כללו בלשון בלתי אל המן עינינו וכמש"כ הרמב"ן ז"ל:

פסוק י

את העם. קבוצת העם:

בוכה למשפחותיו. וגם ראה שכמה יחידים שבכו:

איש לפתח אהלו וגו' ובעיני משה רע. הבין שבסוף יצא מזה מכשול גדול. ורצה להקדים הרעה ולהשקיט המיית העם ע"י מוסרים טובים. ע"כ הקדים לבא לפני ה' לבקש נושאי בעול הצבור עמו:

פסוק יא

למה הרעת לעבדך. נגד המתאוננים רע אמר שאותו הרע שטוענים נוגע לי כאלו לי רע אחר שאינו יכול להשקיט דעתם ולא לכלכל רעתם:

ולמה לא מצתי חן. נגד העם המתאוים טוב. כאלו חסר לי זה הטוב באשר שמת **משא כל העם הזה עלי**:

פסוק יב

האנכי הריתי. שהיו לי כמו האם שמפייסת את התינוק בשני דברים. גם בטבע הילד שנגרר אחר אהבת האם. גם בשדיה. עוד זאת שנוח לה לסבול הטפול מחמת הנאת גידול בנה. וגם הנאת החלב שנוח להניק:

אם אנכי ילדתיהו. אב המגדל את היונק יש לו ע"פ הכשר א' לפייס את התינוק מצד שנגרר בטבע אחר האב. וגם נוח לו לסבול הטפול מטעם זה:

כי תאמר אלי שאהו בחיקך. כדכתיב ויצום על ב"י ותניא בספרי א"ל בני סרבנים הם כו' והרי צום לסבול מהם:

כאשר ישא האומן. האומנת חסר לה הכשר הראשון אבל יש לה הכשר השני היינו השדים להניק. וגם יש לה נחת בשעת הנקה. אבל האומן אין לו שום הכשר לזה באשר התכלית הוא **על האדמה אשר נשבעת לאבותיו**. ולבו הי' נוקפו ע"ז הרבה. וא"כ האיך אוכל לסובלם:

פסוק יג

מאין לי בשר וגו'. הוא המענה שאינו אף כאומנת שיש לה שדים להפיס דעת התינוק:

פסוק יד

לא אוכל אנכי לבדי וגו'. הוא הטענה שאינו כאב אלא כאומן. שהרי האב מוצא דברים לפייס את התינוק מצד הטבע כמש"כ. ואני אין לי כח דברים לשאת בהם **את כל העם הזה**. אע"ג דודאי הי' למשה כח בפיו להיות לוקח נפשות. אבל כל העם הזה אינו יכול:

כי כבד ממני. טבע העם הגוי כולו. וכל אחד בשנוי דעת כבד ממני לכלכל דבריה שיהא בהם כדי שישקיט דעתם:

פסוק טו

ואם ככה את עשה לי. אם כמו שאתה מצמצם בצרכיהם. שאין להם תאות נפשם. כך אתה מצמצם בכחי שאין אתה מחזק לבבי לסבול עד שאני מרגיש כבדות המשא. והיינו שאמר בלשון את. בלשון נקבה. כמו המקבל שיש לו גבול כמה שנותנים לו. כך הקב"ה התנהג בשפע נתינתו לישראל בצמצום צרכיהם. ולא כתאות לבבם. ע"ז אמר משה אם ככה את מתנהג עמדי לצמצם כח הנהגתי שאיני יכול לסבול משא העם הזה:

הרגני נא הרוג. בהיותי בעצם בריאותי כעין הרג שאינו מחמת חולי. וזה מה **שאמצא חן בעיניך**. שלא יהי' לי כאב לב ויגון:

ואל אראה ברעתי. שהמת מתוך כאב לב. צרתו כפולה שהרי רואה כמה ימים לפני מותו שימות בקרב הימים. כך אם לא תהרגני הלא אמות מצער ויגון ועוד אראה ברעתי ע"כ טוב לי למות בעוצם בריאותי (ואח"כ מצאתי זה הפי' בס' פענח רזי):

פסוק טז

אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. היינו גדולי המעלה שיהיו ראוים לעמוד לפני בקבלת רוה"ק:

אשר ידעת כי הם זקני העם. שבהנהגה של העם ג"כ המה זקנים והעם יהיו נגררים אחרי דבריהם:

ושוטריו. שיכולים להראות עוז ומורא במקום שנדרש כמו שוטרים שרודים את העם:

פסוק יז

ודברתי עמך שם. ובמעשה מקרא כ"ה כתיב וידבר אליו. וכבר ביארנו לעיל ז' פ"ט ובכ"מ. דבדבור ממש היינו תורה שבכתב כתיב אליו. שאז לא הי' משה מדבר מאומה אלא מאזין ומקשיב. אבל בתורה שבע"פ שהי' משה חוקר ומדבר ג"כ כתיב בכל מקום לדבר אתי וכדומה. וכאן הי' האצלת מרוח משה על הזקנים בשני דברים. חדא בכח הדיבור ולקחת נפש שומעיו. ובזה ישאו במשא העם. שנית בכח הנבואה ממש. מש"ה כאן דמדבר הקב"ה לענין ונשאו אתך במשא העם. שזה הי' מבוקש משה מש"ה ודברתי עמך. היינו שידבר עמו תורה בע"פ. ומכח הדבור של משה שמדבר לפני ה'. אצל על הזקנים ובזה ונשאו אתך וגו'. ולהלן מספר הכתוב שדבר אליו ובזה נאצל כח הנבואה.

והנה הי' ראוי לכתוב כאן ודברתי אתך כמו בכ"מ. אלא אע"ג דאתו ועמו משמעות א'. מכ"מ יש הבדל קליש בין שתי הלשונות. דעמו משמע יותר השתוות המדברים מלשון אתו. ע' להלן כ"ב כ' והראה הקב"ה ענותנותו בשעת דכאות רוח משה שדבר במרי שיחו. וכדכתיב ואת דכא אשכון:

ואצלתי מן הרוח אשר עליך. שאתה משיב בדעת יתירה לפני:
ונשאו אתך. בשפע דעת וכח הדבור על לב העם:

פסוק יח

התקדשו. הזמינו משפחות משפחות לסעודת בשר. שאין הזמנה לסעודה בלי בשר:
באזני ה'. נכנסו לאזניו. אע"ג שלא בקשתם בתפלה. מכ"מ נכנסו הדברים באזניו:
כי טוב לנו במצרים. דאלו התאוננו בל"ז מי יאכילנו בשר לא הי' חש למלא דבריכם וכלשון מ"ר שמות פמ"א שומעין לשוטה מה שהוא מבקש אתמהה. אבל אחר שאמרו כי טוב לנו במצרים. וא"כ נתנו מגרעת ביציאת מצרים אשר היא יסוד לכל התורה והיא ניתן למזכרת בכל דור. ע"כ **ונתן ה' וגו'**. לדעת כי אין בה מגרעת. וטובה היא היציאה מכל צד:

פסוק יט

לא יום אחד תאכלון. לפי הפשט משמעו כמו בסמוך ולא יומים. דפירושו לא רק יום אחד ולא יומים אלא עד חודש ימים. אבל א"כ שלא הי' נכלל בזה כונה אחרת ג"כ איך הגיע מכה רבה מאד באותו יום הראשון. אלא ע"כ נכלל בזה הלשון עוד כונה אחרת היינו לא יום אחד תאכלון אלא בפחות מזה ונתן הקב"ה לדעת שיש בדברים הללו משמעות אחרת מדהפסיק בתיבת תאכלון. ולא אמר לא תאכלון יום ולא יומים וגו' או לא יום א' ולא יומים וגו' תאכלון עד חדש וגו'. אלא לכלול ביום אחד שתי כונות. **ובאמת** הדבר פלא האיך מצאו ישראל לב לאכול מזה הבשר אחר שאמר משה בשם ה' כי יצא מאפם והי' להם לזרא. וכי אפשר לומר שלא האמינו בזה. או שגבר התאוה כ"כ עד שלא חשו לאבדן הגוף. אלא ודאי הם הבינו דבר ה' כפשוטו שאחר שיאכלו חודש ימים יצא מאפם. וכסבורים היו שלאחר שיאכלו איזה ימים יתאפקו מלאכול. אבל הקב"ה אמר בכוון לשון שלא יעמדו על הבנתו. ואפי' משה רבינו בעצמו לא הבין מתחלה עד שראה הסוף ויבואר עוד בסמוך. וכ"ז הי' כדי שיגיע עונשם:

פסוק כ

יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם. כבוד גלוי שכינה שבקרבכם. שהרי בהיותכם במצרים לא הי' לכם העונש הנעלה הלז. וכאשר אתם אומרים כי טוב לנו במצרים שהי' לנו בשר. הראיתם לדעת שתענוג מאכל בשר יקר לכם מתענוג גלוי שכינה. ואין בזיון ומאוס גדול מזה:
למה זה יצאנו ממצרים. עוד היו בהם אומרים דשטות הי' ממנו שיצאו ממצרים ושמענו לדבר משה. וא"כ היו תוהים על הטוב והישר שעשו ודומים כאלו לא רצו לצאת כדאי'

במס' קידושין ספ"א בתוהה על הראשונות והרי מי שלא יצא באמת מת בימי החושך כידוע. ע"כ גם אתם תספו:

פסוק כא

רגלי. ההולכים ברגל. והמה אוכלים הרבה כדאי' במס' שבת דקנ"ב דוק בככי ותשכח בנגרי. ונצרכים להרבה בשר:

אשר אנכי בקרבו. אשר הנני נושא ונותן עמם בהנהגה. והדבר מובן שלכל א' יש טפלים הרבה נשים ובנים ועבדים וכולם צריכים לאכול. א"כ הוא מספר הרבה מאד:

בשר אתן להם ואכלו חדש ימים. לא אמרת בשר אתן להם חודש ימים. ואכלו. שהי' במשמע שיתן בכל יום כדי צורך היום. וכמו שהי' בשליו הראשון שירד עם המן דבר יום ביומו. משא"כ עתה אמר ה' ונתתי להם בשר. הרי נתינה אחת. ואכלתם חודש ימים. א"כ הוא שפע שאין לשער. ויפה כתב הרמב"ן שלא הסתפק משה אם אפשר בדרך נס. אלא שידע שלא יהי' נס. ומיהו בטעמו של דבר שידע משה כן. סיים הרמב"ן משום שלבסוף יהי לקללה וכבר אמרו חכמים אין דבר רע יורד מן השמים עכ"ל. וזה המאמר במחלוקת אמוראי בב"ר פנ"א. וגם אינו ענין לנס. שהרי אפשר להיות הנס שלא מן השמים והרי בפירוש אי' בחולין דף קכ"ז א' דאיכא ניסא לפורענות. וע"ע חגיגה דף י"ב ב' בענין שבעה רקיעים. אבל עיקרו ש"ד הוא משום דאי' בתענית דכ"ד דחזא למלאכי דמייתי חלא והוי קימחא דסמידא ואמרי מהא לא תזבנו דמעשה נסים הוא. ופרש"י דבמה שאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון. ואם כן האיך יעשה הקב"ה נס להנות להם באיסורא. ולא דמי למן ובאר דחיי נפש הוא וא"א בלעדם. ותו דהמן והבאר היו בריאה ממעשי בראשית כדתנן במסכת אבות פרק ה'. משא"כ בשר שיבא בשביל תלונה בדרך נס לצורך הנאה אסור להנות ממנו. מש"ה ידע משה שרק בטבע יהיה כך. ע"כ לא צייר בנפשו איך יהיה בטבע. שבנתינה אחת יהיה מאכל חודש ימים לששים רבוא רגלי לבד מטף לאין שיעור:

פסוק כב

הצאן ובקר ישחט להם. בחולין דף י"ז אי' דלרבי ישמעאל דס"ל בשר תאוה של נחירה היה אסור במדבר פי' ישחט להם כמשמעו ור"ל יהיה בשלמים. דבחולין היה אסור במדבר. אבל לר"ע דס"ל דבשר תאוה היה מותר בשל נחירה ינחר להם מיבעי. פי' שהרי לא היה צורך להביא דוקא שלמים ולשחוט אלא רשאין בחולין ובנחירה ומשני נחירתן זהו שחיטתן :

אם את כל דגי הים. אע"ג שהקב"ה אמר בשר אתן להם. מכ"מ אפשר לומר דהיינו בשר דגים דבלשון תורה גם דגים מיקרי בשר בפ' שמיני מבשרם לא תאכלו. וה"נ לשון הקב"ה. אבל ישראל שהסיחו בלשון ב"א אמרו מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה וגו' בשר בפ"ע ודגה בפ"ע דבלשון ב"א אין בשר דגים בכלל בשר כדתנן בנדרים הנודר מן הבשר מותר בבשר דגים:

פסוק כג

היקרך דברי. לפי פשוטו מלשון מקרה. אבל א"כ הכי מיבעי היבוא דברי או היקרה דברי. אלא נכלל בזה עוד כונה מלשון קריאה אם אתה קורא דברי. פי' אם אתה מבין אותם לתכליתם. וכמש"כ לעיל שלא הבין משה כונת הקב"ה. וכיב"ז נתבאר בפרשת בשלח בענין והיה ביום הששי והכינו וגו' אלא דשם נתרעם הקב"ה על משה. משא"כ כאן סיכל המקום בכוון הבנת משה שלא יבין עד אשר יראה כדי שיגיע לידי כך. וכיב"ז ביארנו בספר בראשית י"ח י"ג אצל א"א שלא הבין א"א דבר ה' מחמת שלא רצה הקב"ה שיבין. **והנה** השיב הקב"ה למשה שתי תשובות. חדא היד ה' תקצר גם בדרך הטבע להביא סך כזה. שנית שלא הבין לקרות דבר ה' והכונה שהרבה ימותו ביום הראשון. וממילא לא יהיה הצורך כ"כ לכל החודש:

פסוק כד

סביבות האהל. לא פתח האהל כפי שהיה המנהג אפי' בהקהל שכל העם עמדו בחצר פתח האהל אבל כאן עשה בכוון להגיד להם שלא יהיה כח כל א' לכל ישראל אלא איש לשבטו. והעמיד אותם כל א' לנכח שבטו. ומש"ה כתיב כאן מזקני העם ולא מזקני ישראל כדבר ה'. אלא משום שכבר ביארנו לעיל ט"ז דזקני ישראל היה משום רוה"ק ונבואה. וזקני העם היה משום כח הנהגה לעם. וכאן במעשה שהעמיד אותם סביבות האהל. הוא משום שהיו זקני העם לצורך הנהגה. משום זה הכח היה הענין נדרש להעמיד דוקא סביבות האהל. אבל במה שהיה כחם להיות נביאים ובעלי רוה"ק אין נ"מ. ונביא לשבטו נביא לכל ישראל:

פסוק כה

וידבר אליו. כבר נתבאר לעיל י"ז שהיה גם דבור מפורש שנופל ע"ז לשון וידבר אליו. ומזה הרוח נאצל כח הנבואה על הזקנים. לבד מה שהיה עוד דבור בתורה שבעל פה כמש"כ לעיל:

ויתנבאו ולא יספו. משמעות ולא יספו מבואר בספרי ובגמ' סנהדרין די"ז ובת"א ולא פסקין. ולפי הפשט נראה משום דזה כלל גדול שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון א'

כדאי' בסנהדרין דפ"ט. וא"כ כששני נביאים מתנבאים ענין א' בע"כ אחד מוסיף ע"ח איזה דבר. והודיע הכתוב דהזקנים הללו נתנבאו מה שאמר משה בשם ה'. אבל **ולא יספו** מאומה. אלא הגידו מה שאמר הקדוש ב"ה למשה במכוין. והיינו משום שנבואתם לא בא אלא מהאצלת רוח משה. משא"כ אלדד ומידד התנבאו ענין א' מה שלא בא תחלה למשה:

פסוק כו

ותנח עלהם הרוח והמה בכתובים וגו'. לפי הענין היה ראוי סדר הכתוב להיפך. ושם השני מידד והמה בכתובים ולא יצאו האוהלה ותנח עליהם הרוח ויתנבאו. אלא משום שהיה במשמע שנתנבאו במחנה באותה שעה שחל רוה"ק על שבעים איש סביבות א"מ. והיה קשה מדוע לא יצאו האנשים עפ"י דבר משה. ואפי' אם חשבו שאין כדאים כפרש"י בשם ספרי. מכ"מ לא היה להם לסרב על מאמר משה חלילה. מש"ה ביאר הכתוב שמאז הודיעו להם שהמה הנבחרים ועליהם לצאת. נחה עליהם הרוח. ושוב לא יכלו לצאת. ואח"כ נתנבאו ג"כ. מעתה מובן שלא היה נבואתם אותו דבר שנתנבאו שבעים איש שהוא אותו הדבור שנדבר עם משה כמש"כ. שהרי עדיין לא נדבר עם משה. מש"ה דרשו שהיה איזה נבואה השייך למשה שהוא משה מת וכו'. ובסנהדרין ספ"א איתא שנתנבאו מלחמת גוג ומגוג. ודקדקו מכתוב א' בס' יחזקאל:

פסוק כז

וירץ הנער. המשרת ששלח משה אחריהם לקרות אותם לא"מ. שב בהודעה זו:

פסוק כח

ויען. בקול רם. [כמבואר בסוטה דל"ב ב' דעני' משמע בקול רם. וע' בס' בראשית י"ח כ"ז ובס' שמות ב'] צעק מעומק לבבו ע"ז:

אדני משה כלאם. אמרו בסנהדרין ספ"א משום דהוי כמורה הלכה בפני רבו. וכבר הזכיר הרמב"ן דוגמא במגילה די"ד ב' ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנבאה חולדה ומשני חולדה קרובת ירמיה היתה ולא היה מקפיד עליה. והענין דאע"ג שרוח היא חלה על האדם. ואח"כ כאש עצור בלבבו להגיד דבר ה' מכ"מ לא חלה נבואה אלא מתוך הכנה לזה. והכנה זו אסורה במקום רבו. אם לא בפניו וברשותו כמו שהיו בני הנביאים בימי שמואל ואליהו או חוץ לג' פרסאות שגם הוראה שרי. מש"ה היה כאן חשד שהכינו עצמם לקבל שפע נבואה גם בלי האצלה ממשה:

פסוק כט

כי יתן ה' וגו'. הוא מיותר אבל בזה בא משה להודיע כי אין שום אשם עליהם. באשר שלא בא בהשתדלות. וע"ז אמר דנהי דכל עם ה' א"א שיהיו מתבודדים ומכינים עצמם לנבואה. דא"כ בטל ישוב העולם. אלא זה אפשר שיתן ה' רוחו על כל עם ה' לשעה בלי שום הכנה. ושלמה המלך התפלל בדרך שיר מי יתנך כאח לי וגו' אמצאך בחוץ אשקך וגו'. והבאור שיהיה כ"כ רוח נבואה ודביקות בה' מצוי בישראל עד שיהיה גם בהליכה בחוץ בשוקים וברחובות בלי שום הכנה משיג הערה ודביקות. וזו היא תוחלתנו שיהיה לע"ל. וע' מש"כ בספר בראשית ב' כ"ה עה"פ ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו:

פסוק ל

הוא וזקני ישראל. לא נתבאר למאי יצא משה אל המחנה. והלא מקומו היה תדיר לפני א"מ ולא יצא משה אם לא לצורך. וצ"ל דביקש משה להוכיח את ישראל יחד עם הזקנים להבדל מתאותם. אבל לא הועיל. וכבר גזר הקב"ה להכותם. וכך מפורש בספרי שהלך משה להוכיחם וא"ל היד ה' תקצר הן הכה צור וגו'. ולמדו מזה המקרא:

פסוק לא

כדרך יום כה וגו'. זה היה בפעם אחת וכמש"כ לעיל כ"א. ולא היה באמת בזה מאכל לכל העם על חודש ימים. אבל אחר שהיה מכה רבה מאד. סרה כח התאוה ואכלו אחר כך הנותרים בלי חמדה חודש ימים:

פסוק לב

הממעיט אסף עשרה חמרים. שמעתי בשם הגר"א ז"ל שהיה הממעיט בקצה המחנה מלפנים. וא"כ היה נצרך להלוך פרסה וחצי בהליכה וכמו כן בהבאה. וזכה עשה עשר פעמים. והיה שלשים פרסאות מהלך יום ולילה ויום. וא"כ פי' **וישטחו להם שטוח סביבות המחנה**. מבפנים קרוב לאהלו. ולא כפי' סביבות המחנה דלעיל שהיה מבחוץ על השדה:

פסוק לג

ואף ה' חרה בעם. על שקידתם כ"כ בלי מנוחה יום ולילה למלא תאותם:

ויך ה' בעם. ולא היו שוב מתאוים כ"כ. ושוב אכלו מכ"מ מעט וכסבורים שלא ימותו עוד אחר שכבר נענשו ביום הראשון הרבה והמה נותרו. עד שאחר חודש מתו ג"כ ונתקיים דבר ה' לא יום אחד תאכלון וגו' כדברינו:

פסוק לד

את שם המקום וגו'. האי את מיותר. וכמש"כ בס' בראשית כ"ח י"ט ע"ש. וגם כאן בא ללמד דגם המקום שנקרא תבערה לעיל ג' נכלל בשם קברות התאוה. ע"כ לא נזכר במסעות שם תבערה כלל:

קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאוים. דמי שהוא שקוע הרבה בענין נקרא ע"ש אותה הפעולה. כמו והיה ברכה. ואני תפלה. ע"כ נקראו העם המתאוים תאוה. וכשמתו נקרא המקום קברות התאוה:

פסוק לה

ויהיו בחצרות. בספרי תניא וכי ב' חצרות היה. אלא כיון שנסעו ישראל לא הספיקו להלוך עד ששמעו שנצטרעה מרים וחזרו וחנו שם. וא"כ פי' ויהיו עוד הפעם בחצרות. ולפי הפשט העיר חצרות היה במקום שחנו ישראל. והחניה עצמה היה סמוך לחצרות. וכל העם פשטו לעיר לקנות ולהכין צורך הדרך הלאה:

פרק יב

פסוק א

כי אשה כושית לקח. לפי הפשט משמעות כושית גויה. אלא שנתגיירה. וכסבורים אהרן ומרים דמש"ה פירש משה ממנה. משום שאינה לפי כבודו של משה. שתהי' אשתו שלא מיחוסי ישראל. ודברו בזה שמכ"מ אינו נכון. אחר שכבר לקח וידע שהיתה גויה ולא הטעתו. וא"כ אינו ראוי לצערה ולפרוש ממנה. [אח"כ ראיתי שפי' כן בספר פענח רזי לפי דרכו שמפרש כושית שחורה]:

פסוק ב

ויאמרו. שאין לומר דלא משום זה פירש מאשתו. אלא משום שהנבואה גורמת לזה. זה א"א שהרי **הרק אך במשה וגו'**. כפל לשון. לכלול בזה שתי כונות. חדא כמשמעו שלא עם משה בלבד דבר ה' והרי גם המה היו במצרים נביאים. ושנית דודאי הבינו דנבואת משה רבה מהם. מכ"מ הלא זה אינו משום מעלת עצמו. אלא משום זכות כל ישראל. ויהי' פי' וכי אך במשה דבר ה' עמו. הלא גם בנו. היינו בזכותנו דבר ה' עם משה. והיינו דתניא בספרי והלא עם אברהם יצחק ויעקב דבר ה' ולא פירשו מן האשה. ולא נתבאר היכן רמוז בענין אבותינו אברהם יצחק ויעקב. אבל לפי דברינו מבואר דמה נ"מ במה שאמרו דבזכות כל ישראל דבר ה' עם משה. היינו להגיד שהרי אברהם יצחק ויעקב גדולים היו ממשה. שהרי נדבר עמם בזכות עצמם. ומ"מ לא פירשו מנשותיהם:

וישמע ה'. שמע כדי להשיב. וכמו וישמע ה' את נאקתם:

פסוק ג

והאיש משה עניו וגו'. ביאר הכתוב דלא משום משה וצערו ענה ה' כי היכי דלא לחליש דעתו. אבל באמת משה לא חשש כלל לזה דהאיש משה עניו וגו'. אלא משום שנוגע לעיקר התורה לדעת כח מעלתו של משה שהוא למעלה מכל נבואה שבעולם. **ומשמעות** עניו הוא שאינו חושש לכבודו וצערו. ולא משום שהוא שפל בעצמו ואינו מכיר בעצמו שאינו ראוי לזה הצער והעדר הכבוד אלא משמעות עניו שהוא מתנהג בלי חשש על כבודו. והיינו דאמר רב יוסף שלהי מס' סוטה לא תיתני ענוה דאיכא אנא והוא כדאי' שלהי מס' הוריות דכל שני דמלך רבה רב יוסף אפי' אומנא לביתי' לא קרא. ופרש"י שלא רצה לנהוג שררה בעצמו שבשעה שנצרך לאומן הלך אליו ולא קרא את האומן לביתי'. אע"ג שידע רב יוסף שהוא בערך רבה מכ"מ לא חשש לכבודו והיינו ענוה:

אשר על פני האדמה. הוא מיותר וכבר דרשו בספרי ע"ז. ולפי הפשט כי באמת בטעמו של ענוה יש הרבה אופנים על מה שאינו חושש יש מזה הטעם ויש מזה הטעם לפי ענין של כל א' אבל הוא היה כאדם שאינו עוד על פני האדמה. היינו כמת שאינו יודע או שאינו מרגיש. וא"כ אינו מרגיש שום צער והיינו דאיתא במס' תמיד דאלכסנדרוס מוקדון שאל לחכמים מה יעשה אדם ויחיה. והשיבו ימית את עצמו. ופי' ישפיל א"ע שלא ירגיש בצער ובהעדר הרצון והכבוד וזה היה מדתו של משה רבינו:

פסוק ד

ויאמר ה' פתאם. כדי להפחיד אותם. והנה יש מקום לחקור מדוע נדבר עם משה ג"כ פתאום כדי להפחידו. אבל תניא בספרי ר"ש בן מנסיא א' פתאום נתיירא משה בפתאום נדבר עמו. וביארנו בס' שמות ד' ג' שהוא משום שנס מפני הנחש בעמדו לפני ה' והוא משום שהיה פתאום ונבהל עד שלא התבונן לפני מי הוא עומד. משום הכי בא לכאן העונש שנדבר עמו פתאום:

צאו שלשתכם וגו'. נדבר באותה שעה לשלשתם יחד. ואמר בלשון שלשתכם ללמד לאהרן ומרים. שאינם ראוים לדבור לולי שגם משה עומד עמהם בפתח א"מ. וכמו שהיה בימי נח ובניו כמש"כ בס' בראשית ט' ח':

פסוק ה

ויצאו שניהם. יצאו מא"מ. דמתחלה נכנסו שלשתם לאהל מועד. כמו שהיה רגיל משה להיות נדבר עמו בא"מ. אבל הם לא זכו לכך באותה שעה. אלא הענן עמד פתח האהל והמה נצטוו לצאת לחוץ. ומשה נשאר בפנים. וע' מש"כ בספר דברים ל"א ט"ו:

פסוק ו

אם יהיה נביאכם ה'. דיש נביא בשם אלהים ויש בשם ה'. כמו דכתיב בבלעם בפעם ראשונה ויקר אלהים אל בלעם. ובפעם שנית ויקר ה' אל בלעם. ויש מתנבא בשם מלאך. ומראה נמוך אפשר לראות בברור. אבל אם יהיה נביאכם ה' אזי **במראה וגו' או בחלום אדבר בו**. משא"כ כשמתנבאים בשם אלהים אז גם המה רואים בברור. וע' ס' בראשית י"ז א' מש"כ שם. וה"ז כמו שר מושל גדול וגם הוא רופא וכדומה. יש הבדל בין כשמדבר בשם ממשלתו בין כשמדבר בתור רופא:

פסוק ז

בכל ביתי נאמן הוא. הוא יודע בשם המפורש שבו נבראו שו"א אך באמונת לבבו אינו עושה מאומה. ולא שייך לומר נאמן אלא על מי שיש בידו לעשות ואינו עושה :

פסוק ח

ותמונת ה' יביט. דוגמא דהבטת ה' על כל העולם כך הוא משה מביט. ואם כן יודע הוא מה שאתם מדברים בו:

ומדוע לא יראתם וגו'. והרי לא מצאו לב לדבר בפניו. וע"ז הוכיחם ה' שגם עתה הוא כמו בפניו:

פסוק ט

וילך. חרון אף הלך כרגע. והיה העונש לאחר שהלך החרון. דאלו היה מעניש בחרון אף לא היה משתייר ח"ו שריד חלילה. אלא כבש חרונו ואחר שהלך ענש את מרים:

פסוק י

והענן. שהיה עומד פתח האהל בשעה שדבר עמם. ולא כספורנו בפסוק ט"ו שפירש בענן שהיה תמיד על האהל ועתה עלה. אלא אינו מדבר באותו ענן כלל:

ויפן אהרן אל מרים. ביקש להיות נדבר עמה מה לעשות ולפייס את משה:

והנה מצורעת. היא מבוהלת ונאלמת דומיה מרוב צער:

פסוק יא

אשר נואלנו ואשר חטאנו. כונת בקשה זו יבואר עפ"י דתניא בספרי והובא בתוס' זבחים דק"ב אמר אהרן נמצאת מפסיד לאחותנו שאיני יכול להסגירה ולא לטמאה ולא לטהרה. והקשו התוס' במה היה מפסידה הא כיון שאין אדם רואה את הנגעים הרי היא טהורה. אבל מתחלה יש להבין מוצא זה הדרש שאמר כן אהרן. והענין כבר ביארנו בס' ויקרא י"ג א' דעיקר כפרה שבצרעת הוא מנהג דיני מצורע שמלבד יסורים של צרעת עוד הוא בזיון לפרסם עצמו ולשבת בדד מחוץ למחנה ועוד. ואמרו ברבה ריש פ' מצורע זאת

תהיה תורת המצורע המוציא שם רע. למדנו דאע"ג דצרעת בא על לשה"ר אפי' באמת כמו שנענש משה בצרעת על שדבר על ישראל. מכ"מ די להתכפר ביסורים כרגע לחוד. משא"כ מוציא ש"ר היינו לשה"ר בשקר אינו מתכפר עד שיהי' נוהג תורת המצורע. מעתה אם היה אהרן ומרים מדברים על משה דבר אמת. היה כפרה שלהם בצרעת לחוד אבל כשדברו בלא אמת וה"ז בכלל הוצאת ש"ר עונשה בדיני צרעת. ובל"ז אין לה כפרה. וביקש אהרן ממשה שלא יהא חושב חטאם בכלל מוציא ש"ר אלא בכלל לשה"ר. והסביר טעם שהרי מוציא ש"ר הוא בזדון שיודע שאינו כן והוא מדבר. משא"כ המה אך נואלו וכסבורים שכן הוא. וא"כ אינו אלא חטא לשה"ר של אמת ולא של מוציא ש"ר שכפרתו דוקא בדיני צרעת. והיינו דבר אהרן אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו. גם השגגה כסבורים שכן הוא. גם אשר חטאנו לדבר על האמת ולא תחשוב לחטא רק אשר חטאנו. ולא אשר נואלנו. ואם כן סגי בצרעת לחוד. ומזה הגיעו חז"ל לדרוש דמה איכפת לאהרן שתנהג דיני טומאת צרעת. מש"ה דרשו שאמר שאין מי לטמאה ולטהרה וא"כ לא יהי' לה כפרה. וע' מש"כ בס' דברים כ"ד ט':

פסוק יב

אל נא תהי כמת אשר בצאתו וגו'. וא"כ אין אדם משגיח ע"ז המת ונימוק והולך. לנסות דבר אולי יש לו עוד רפואה ותקוה:

פסוק יג

לאמר. שהוא הקדים שבח לתפלה כדאי' בע"ז ד"ח. וכאן לא פי' הכתוב לשון השבח. אלא תמצית התפלה. והיינו לאמר. הוא צעק בסדר תפלה כדי לאמר בתוך התפלה בקשה זו **אל נא וגו'** ורבינו בחיי פרשת קרח כ' דאל הוא השבח הקודם:

פסוק יד

תסגר שבעת ימים. להיות נוהג דין מסוגרת. ובזה יהי' לה מזבח כפרה והיינו מאמרם בספרי ובזבחים שם דהקב"ה הסגירה. הקב"ה טימאה. הקב"ה טיהרה:

פרק יג

פסוק ב

שלח לך אנשים וגו'. פרש"י לדעתך אני איני מצוה לך כו'. ודאי לשון שלח לך אינו במשמע אלא כמו קח לך. לך לך. שהוא מצוה כמשמעו. אלא ההכרח לפרש הכי כמבואר בספר דברים שמתחלה אך המה ישראל בקשו זאת. אבל מכ"מ א"א לעקם גם זה המקרא לגמרי. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. עוד יש לשום לב מה ראו ישראל בכאן

לזה ולא בהיותם בחורב. אלא כך הענין. דודאי לפי הליכות עולם הטבע היה השלוח נחוץ לראות איך ובאיזה צד לכבוש הארץ. וכמש"כ הרמב"ן ז"ל וכמבואר בלשון ישראל שאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ. וישיבו אותנו דבר. את הדרך אשר נעלה בה. ואת הערים אשר נבא אליהן. הרי לא בקשו לדעת הטובה היא אם רעה. ועוד כמה דברים אם ראוי ליכנס לא"י או לא. לא הסתפקו עדיין בזה כלל. רק לדעת איך יכבשו. וזה ודאי ראוי ומוכרח אם הכבישה הוא בדרך הטבע. אבל אם הוא למעלה מה"ט כאשר הלכו עד הנה במדבר. אין מקום לשליחות כלל. שאין דבר חוצץ בפני תפארת עוזו ית'. והנה בעמדם בחורב ובתחלת נסיעתם משם היה באמת בדעתם ליכנס בזה האופן לא"י. וא"צ לשליחות כלל. אבל בהליכה שלש מסעות הללו ראו והתבוננו כי קשה עליהם לעמוד בזה האופן. באשר עפ"י גלוי שכינה שבקרבם כל מה שמדברים שלא כהוגן הוא באזני ה' כמו שמדברים בפלטין של מלך. ותומ"י בא מלאכי מות ומשכלת. ואינם יכולים לעמוד בזהירות יתירה כזו. ולא מצאו עצמם מוכשרים לעמוד בהיכל מלך מלכי המלכים הקב"ה. ע"כ בחרו לעמוד בחוץ והשכינה תהי' בקרבם במדת מלכות. וכמו שביארנו בספר דברים בפסוק פנים בפנים דבר ה' עמכם. דמשמעו דבפנים שהאדם מישראל מתנהג עם עבודתו לפני ה' באותו פנים הקב"ה והשגחתו עליו. ע"כ הסכימו לשלח מרגלים ותהי' הכניסה בדרך הטבע. **עוד** יש להוסיף עפ"י מאמר חז"ל דנבואת אלדד ומידד היה משה מת ויהושע מכניס ישראל לארץ. ונהי דנבואה של משה מת לא הוחלט כ"כ. ולא עלה ע"ד משה שלא תועיל תפלתו לשנות הגזירה. אבל הא שהתנבאו דיהושע מכניס לארץ. הוא גזירה לטובה על יהושע. ובזה נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כמש"כ בספר שמות ל"ג י"ב. ומעולם לא ביקש משה ע"ז כי אם שיכנס לא"י ולראות אותה. ולא בתור מכניס. מעתה מצאו מקום וזמן מוכשר למבוקשם. דכ"ז שמשה מנהיג הדור והוא העלה הליכות הדור כמש"כ בס' שמות י"ז ג'. אי אפשר לגרע כחו. ולא יגרע מצדיק עינו. ומש"ה במלחמת עמלק שהשעה היתה נותנת שתהיה במלחמת תנופה בדרך הטבע כמבואר במקומו. נסתלק משה רבינו וצוה את יהושע והוא אחז את החרב. מעתה ששמעו דיהושע מכניס לארץ אפשר לבקש כזה שיהא בהליכות הטבע. ונדרש למרגלים. **והנה** בפי' דברים כתיב שבהיותם בחרב אמר הקב"ה באו ורשו את הארץ. אבל בהיותם בקדש ברנע אמר משה מעצמו עלה רש וגו'. אבל הקב"ה ידע שאינם מוכנים ומוכשרים לכך שיהיה בגלוי שכינה ובלי מרגלים. ואחר שהציעו מבוקשם לפני משה הבין משה גם הוא וייטב בעיניו כי לפי כחם ההכרח להיות כך. כדי שלא יהיו כלים ונענשים בהנהגה גבוה ועליונה כ"כ והקב"ה ג"כ צוה כמשמעו

שלח לך אנשים. היינו לפי דרכם שאינם מוכשרים. ויראים המה לעמוד בהר ה' ובמקום קדשו. הנני מצוה לעשות הכנה להליכות הטבע. ועוד יבואר בהמשך הפרשה:

ויתורו את ארץ כנען. ובספר דברים כתיב ויבאו עד נחל אשכול וירגלו אותה וכן כתיב להלן כ"א ל"ב לרגל את יעזר. וההבדל בין לתור או לרגל הוא. דההולך לראות איזה מקום טוב יותר לכבוש משם שייך לשון ויתורו דמשמעו מחפש איזה מקום הוא הטוב יותר לענינו. וע' מש"כ בפרשת ציצית בפסוק ולא תתורו וגו'. ומש"ה בס' שופטים א' כתיב ויתירו בית יוסף בבית אל. הפי' שהלכו לראות מאיזה מקום נוח לכבשה. וכמבואר שם ששאלו הראנו נא את מבוא העיר. משא"כ ההולך למקום ידוע. רק להבין איך לכבש לא שייך לשון תור אלא וירגל שהולך ברגליו לראות תכונת זה המקום. מש"ה כשהלכו ביחוד לחברון או ליעזר כתיב וירגלו. וכן ביהושע ששלח ליריחו לדעת רוח אנשי המקום כתיב מרגלים:

כל נשיא בהם. מי שנשיא היינו גדול בישראל ויודע טכסיסי מלחמה הוא ילך. ולא הדיוט אע"ג שאפשר שיודע יותר טכסיסי מלחמה. ובקי בטיב הענין הנדרש יותר מכל מקום היה הצווי ליקח גדולי ישראל ויודעים לתור ולעמוד על הענין הנדרש ג"כ. בכדי שיהיו דבריהם נשמעים ביותר. ומזה יש לנו ללמוד בכל הליכות עולם לנו:

פסוק ג

על פי ה'. שהקב"ה בחר באנשים אלו. ולא מצדקתם ויושר לבבם. אלא מתבונתם שידע הקב"ה שמוכשרים לענין הנדרש לעמוד על ידיעת הדרך והערים:

פסוק ד

למטה ראובן וגו'. מונה והולך לא לפי סדר התולדה ולא לפי הדגלים. אלא לפי חשיבות השלוחים. וכ"כ הרמב"ן. וכיב"ז אי' בדה"י א' ט"ו שמנה דוד המלך ראשי הלוים מכל משפחה והקדים מררי לגרשום. וע"כ משום דערכי ראשי מררי היה אז גדול מראשי גרשום. כך הוא סדר פרשה זו. אמנם חשיבות בזה הענין לא היה תלוי בתורה ויראת ה' ובמעלה כמש"כ הרמב"ן אלא בהכשר ויתרון דעת השליחות לדעת הדרך והערים שראוי להחל בהם המלחמה:

פסוק יא

למטה יוסף למטה מנשה. נכלל כל זרע יוסף על שבט מנשה ולא על מטה אפרים. הוא משום שכבר נתבאר לעיל ב' כ' דאע"ג שאפרים היה קודם למנשה במנין ראשון משום שהיו מתנהגים אז בהנהגה נסית. מכ"מ מאז נדרשו להליכות עולם הטבע היה מנשה

גדול מאפרים ומש"ה במנין דפי' פינחס נמנה מנשה תחלה לאפרים. מעתה כאן שבקשו להכנס בעולם הטבע עשו עיקר למטה מנשה. ונקרא עליו כל מטה יוסף:

פסוק טו

ויקרא משה להושע בן נון יהושע. ידוע המדרש בפרש"י יה יושיעך מעצת מרגלים. והוא פלא אם ידע משה שמרגלים יקלקלו כ"כ לא היה לו לשלחם. אלא כך הדבר. דכבר נקרא יהושע במלחמת עמלק ומזה הטעם שהתפלל משה עליו שיושיעו במלחמתו. אך לא היה זה השם כי אם לשעה זו בשעת מלחמה. ואח"כ נשתקע זה השם וחזרו וקראו אותו הושע. עד אותה שעה שנתברר שיהושע מכניס ישראל לארץ אם ע"י נבואת אלדד ומידד. אם מזה שהבין משה שלא תהי' ביאתם לארץ בדרך נס נגלה כ"כ שהרי הסכים הקב"ה למרגלים. וא"כ יהי' ע"י יהושע ע"כ ברכו לחלוטין בזה השם. מיהו נסמך זה השם לכאן. ללמדנו שבזו התפלה נכלל מלחמת היצר ג"כ. אם תהיה עצתם לרעה יהיה נושע בה' גם בזה. וע' מש"כ ס' דברים ל"ב מ"ד:

פסוק יז

לתור את ארץ כנען. הוא הארץ כולה. אך בתחלה **עלו זה בנגב**. הוא ארץ האמורי. **ועליתם את ההר**. הוא הר האמורי:

פסוק יח

ואת העם. המה אנשי חיל:

החזק הוא הרפה. משמעו אם חזק הוא בדעתו או נרפה בלבו:

פסוק יט

ומה הארץ אשר הוא. חיל המדינה:

יושב בה. לשמור המדינה:

הטובה היא אם רעה. יש ליזהר לכובשי המדינה לדעת מעמד רגלם במקום מוזר להם. אולי הוא רפש וטיט או בורות וכדומה:

הבמחנים אם במבצרים. ערי פרזות לא נקרא בשום מקום מחנים כי אם כאן שאינו מדבר אלא באנשי החיל. אם יושבי פרזות המה דרכם במחנה מקובצים ומזורזים יחד. משא"כ אם המה במבצר בטוחים המה שלא בנקל יגיע עליהם הרודף. עד שבין כה יתקבצו לעת הצורך:

פסוק כ

ומה הארץ וגו'. עתה הזהיר על כלל הארץ. וזה אינו נוגע לעיקר שליחות. וגם ישראל לא בקשו כזה שבושו לשאול אחר שה' הבטיח שהיא ארץ זבת חלב ודבש. אלא משה רבינו

שידע שלא ישבעו נחת לשמוע מאופן אנשי חיל שבא"י. שהרי יודע שיש ענקים שמה. ויהי הכבוש עליהם למשא. ע"כ רצה להשביע עינם בטוב הארץ. שיהא להם חשק נמרץ למסור נפשם עליה ואינו דומה ראיית העין לאמונה. עד שאמרו במדרש פ' תשא דלא שבר משה את הלוחות עפ"י דבר ה' עד שראה בעיניו את העגל ומחולות משום שאינו דומה שמיעה לראיה. דשורייקי דעינא בלבא תליא כדאי' בע"ז פרק ב'. כך ביקש משה לפרש טובת הארץ ופרטיה למען תפוש את ישראל בלבם:

פסוק כא

עד רחב לבא חמת. הוא קצה הצפוני של א"י. ואם כן הלכו כל א"י. שהרי החלו מנגב:

פסוק כב

ויעלו בנגב. סיפור פרטי מה שהיה עם האנשים שהלכו בנגב. דבאמת לא הלכו כולם ביחד. אלא חלקו את הארץ לשנים שנים. ע"כ נשלם הליכתם בארבעים יום. ומעתה מדבר הכתוב בשנים שעלו בנגב. והמה כלב ועוד אחד:

ויבא עד חברון. אחד מהם והוא כלב בא בתוך העיר והמבצר. והשני ירא ליכנס לעיר מפני אימת בני הענק וגם במבצר קשה לנוס אם תהא השעה צריכה. אבל האחד בא בלי פחד וגם ראה את ילידי הענק ולא חת מפני כל:

וחברון שבע וגו'. ואם כן היה מבצר ישן נעלה. דידוע שדרך לבצר את המבצר מדי שנה בשנה. וא"כ היה מאד חזק. ומכ"מ לא חש לדבר:

פסוק כג

ויבואו. שניהם כלב וחבירו שהלכו בנגב:

עד נחל אשכל. שהיה בפרדס מחוץ לעיר:

וישאהו במוט בשנים. כמשמעו המה השנים נשאוהו עד אשר נתקבצו כל האנשים. ומשם נשאו את האשכול עד מדבר פארן. ואז נשאו שמנה אנשים כדאי' בסוטה. ואי לא כתיב בשנים ה"א דפירוש וישאוהו במוט. כל אחד מהם נשא מקצת הדרך. מש"ה פירש הכתוב דשניהם הניחו המוט על הכתף ביחד:

פסוק כד

קרא. האחד שנתן נפשו על הדבר. והיה הענין של הכריתה אצלו דבר מסוים כי **כרתו משם בני ישראל**. בשליחות כל ישראל ולתועלתם ע"כ כדאי להקרא שם המקום ע"ז המעשה משא"כ השני לא נחשב בעיניו לענין כלל. ע"כ לא נשתתף בקריאת השם:

פסוק כה

וישובו מתור הארץ. אין הכונה ששבו למשה. שהרי עוד כתיב במקרא וילכו וגו'. אלא כאן הפיי ששבו איש איש ממקומו למקום אחד שיחדו להתקבץ שם. ואח"כ ילכו יחד למשה וישראל:

פסוק כו

וילכו. מאותו מקום:

וישיבו אותם דבר. כל כת השיב דבר מה שראו בדרך הילוכם. לבד מה שנשתוו ובאו בעצה אחת להגיד בדרך כלל:

פסוק כז

אשר שלחתנו. תחלת דברים הללו לנרגן. כי כך היה להם לומר אל הארץ אשר ה' נותן לנו. ולא אשר שלחתנו. ועדיין איננה שלנו:

פסוק כח

כי עז העם. עז אינו במשמע חזק אלא חצוף כלשון עז כנמר. ומזה הוציאו כי לא נפל לבב אנשי המלחמה מאומה. ועומדים הכן למלחמה הוכחה גדולה על הנצחון כמו שהבין שאול בראותו את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלב נכון בטוח כי יצלח ואמר לך וה' יהי עמך:

היושב בארץ. ולא אמרו כי עז עם הארץ. באשר בדעתם היה לומר ארץ אוכלת יושביה היא. ואנשי המלחמה שבה המה שכירים ממדינות אחרות כאשר יבואר לפנינו. משה"ה אמרו היושב בארץ:

וגם ילדי הענק ראינו שם. לבד בני הענק שראה כלב בחברון. ראו המה ילידי משפחה זו מפוזרים בארץ וראום שארי מרגלים:

פסוק כט

והכנעני יושב על הים וגו'. המה היו בטבעם סוחרים. משה"ה ישבו על אפיקי המים. ועפיי זה נקרא סוחר כנעני כמשכ בפי מצורע ואמרו המרגלים בספורם שלא יאמרו לבא מצד מערב הארץ או עיי הירדן במזרח. ולא בנגב כמו שחשבו מתחלה. דגם זה אי"א. דהכנעני יושב שם אומה עזה מאד:

פסוק ל

ויהס כלב. אמרו חז"ל דמשה"ה לא החל יהושע. דבשעה שהחל לדבר אמרו ליה דין ריש קטיעא ממלל. ופירשו המפרשים באשר לא היה לו בי"ז אינו חש לכליון הדור והוא פלא. אם יאבד הדור חלילה מה יהיה ממנו. ואם לא יאבדו כולם כי אם הרבה מישראל

אפי' אם היה לו ב"ז היה לו לבטוח שהם ינצלו כמו הוא בעצמו. אלא נראה דה"פ שחשדוהו שרוצה להכניס את ישראל לארץ למען יהא ראש לכל הדור כאשר נודע להם. משא"כ במדבר אינו אלא נשיא וראש בשבטו. וזהו משמעות ריש קטיעא. מנהיג קטן אשר בדעתו להיות ראש גדול ולא הגיע למטרת חפצו עדיין. מש"ה חשדו שאינו מדבר בשביל רצונו של משה רבן של ישראל. אלא לטובת עצמו. אבל כלב כשדבר הכל הבינו שאינו מדבר לטובת עצמו כי אם **אל משה**. באשר משה מנהיגם ולא לטובת יהושע או טובת עצמו:

עלה נעלה. מצד ההר האמורי כמו שחשבו תחלה. ולא נצרך להקיף ולבא אל הים או הירדן:

וירשנו אותה. בכבוש מלחמה:

פסוק לא

לא נוכל לעלות. אפי' לעלות כלל לא נוכל:

כי חזק הוא ממנו. לפי הפשט חזק הוא מישראל ולא יניחום לעלות כלל. והדרש חזק הוא ממנו כ"י אין בעה"ב יכול להוציא כליו. ואין הכונה שלא יכול בשום אופן. והלא ראו גבורות ה' במצרים אלא עפ"י דרך הטבע והליכות מלחמה כפי שעלה בהסכמה א"א. ועדיין יש להעיר מה זה העלו חז"ל בדרשה זו. הלא גם לפי הפשט כי חזק הוא מישראל. כך הכונה כי ידוע שרצונו ית"ש להכניסם לארץ. ואחר שאומרים שלא יוכל ישראל לכבוש. הרי הוא הוא המאמר. כי אין ביד ה' להושיעם ולעזרם במלחמתם. אבל באמת היה עיקר התלונה הגלויה של ישראל היא בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמרי להשמידנו כמבואר בפי' דברים. ויבואר עוד לפנינו מקום המביאם לטענה זו. וא"כ היה מקום לומר שלא נמצא אז כלל אנשים קטני אמנה לחשוב שאין ביכולת כלל ח"ו. ע"כ פירשו חז"ל כי היו במרגלים עצמן גם קטני אמנה כאלה. ומסתמא נמשכו כמה מישראל אחריהם גם בזה. ועוד יבואר בסמוך שהיה עוד כת אחרת:

פסוק לב

הארץ אשר עברנו בה לתור אותה. חקרנו ודרשנו טיבה כדרך התרים. משא"כ ראשית הדברים אפס כי עז העם וגו'. אמרו אל הארץ אשר שלחתנו. ולא זכרו אשר עברנו בה לתור אותה כי זה אין צריך לחקירה. באשר העין רואה העם והערים. ע"כ אמרו רק אשר שלחתנו:

ארץ אוכלת יושביה היא. המה הנולדים ומתגדלים בה:

וכל העם. היינו אנשי חיל ובעלי מלחמה שע"ז בא עיקר החקירה המה **אנשי מדות**. מצוינים ומלוקטים אחד לאחד מכל הארצות. ואין מקבלים כי אם אנשי מדות. ובאשר המה עשירים ע"י פריה הטוב. ע"כ ראו מי גבור בארץ אחרת ושכרוהו:

פסוק לג

ושם ראינו את הנפילים. גם המה לא נולדו ולא נתגדלו באי"י. אלא שכורי מלחמה המה:
בני ענק מן הנפלים. לבד הנפילים עצמם. היה א' מיוחד בהם שמו ענק והיו בניו ידועים לגבורי כח:
ונהי בעינינו כחגבים. שנפל לבבנו. וזה אות לנו שלא נכבשם כדכתיב בשאול (שמואל א' כ"ח) וירא שאול את מחנה פלשתים וירא ויחרד לבו מאד. פי' ע"י שנפל מורא בלבבו. חרד לבו שאות הוא כי לא יצליח. וע' ס' בראשית ל"ב א':
וכן היינו בעיניהם. שלא נפל לבבם כלל וכמש"כ לעיל:

פרק יד

פסוק א

כל העדה. המה ראשי העם שעמדו שם. כדכתיב לעיל ואל כל עדת בני ישראל. וברור שלא עמדו ששים רבוא באותו מקום. אלא עדת בני ישראל. היינו ראשי העדה. והמה נתנו קולם תומ"י:
ויתנו את קולם. ואח"כ כל אחד אחר שחזר לאהלו דרש במקומו לפני העם שתחתיו:
ויבכו העם בלילה ההוא. כולם שמעו ובכו גם המה:

פסוק ב

וילונו. למחר נתקבצו בתלונה:
כל העדה. הראשים דברו בשביל כל ישראל:
לו מתנו בארץ מצרים. כבר ביארנו דעיקר התלונה היה להגיד קבל משה ואהרן בלי בושה. כי בשנאת ה' את הדור הזה חפץ להמיתם בארץ כנען. וכאשר יבואר במקרא הסמוך. וחשבו סיבת השנאה הוא או בשביל שעבדו ע"ז במצרים או על חטא העגל. וזהו שצעקו לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה בשביל העגל:

פסוק ג

נשינו וטפנו יהיו לבז. אם הכונה שיקחום בשבי לעבדים ולשפחות. היה להם לומר יהיו לשבי. אבל משמעות לבז שיבוזו נכסיהם לבד. כי לא יכלו להכחיש שהקב"ה חפץ להוריש את הארץ לישראל ולהקים את השבועה לאבות. וגם להקים את התורה ומצות.

אלא חשבו כי את זה הדור שנא. והיה להם הוכחות ע"ז כמש"כ בס' דברים א' כ"ח ולהלן מקרא ט'. וחשבו כי רצונו ית' שיהיה זה הדור הרוגי חרב. והטף ונשים יהיו נשמרים בהשגחה פרטית שלא יהיו נכבשים לעבדים ולשפחות עד שיגדלו וישובו לכבוש את הכנעני בעזרו ית'. ועד כה וכה יהיו לבז עכ"פ:

הלוא טוב לנו שוב מצרימה. אחר שאין הקב"ה ממית אותנו. טוב לנו שוב מצרימה:

פסוק ד

נתנה ראש וגו'. לפי ת"א ופרש"י נשים עלינו מלך. קשה למאי הודיע הכתוב רצונם איך ישובו. ומה מקרא חסר שאמרו נשובה מצרימה. אלא ביאר הכתוב שנמצא עוד כת גרוע מכולם. שהאמינו ביכולת וגם ברצון ה' להביאם בשלום. אבל המה לא רצו בביאת א"י שיהיו מוכרחים לכוף ראש תחת עול מ"ש. ובל"ז תהיה השגחת ה' לרעה. ע"כ אמרו **נתנה ראש**. עלינו להיות ברשות עצמנו **ונשובה מצרימה**. שאין שם עול תורה ועבודה כטעות כמה דורות המאוחרים. שאין כלל תורה ומצות ה' אלא באי"י כמש"כ בפרשת בחקתי. וחז"ל דרשו נתנה ראש לשון ע"ז. והיינו הך. שבקשו להיות חפשי מעול מ"ש. והיינו מרידה ממש. וכ"כ הרמב"ן להלן ט"ו ל' בפירוש מקרא זה יע"ש. אלא לא כמו שהבין הוא ז"ל שכל הדור דברו כן ח"ו. אלא שנמצא כת כזה ג"כ. ואדרבה זה הכת היתה קטנה בישראל. משה"כ כתיב ויאמרו איש אל אחיו. והיו מתיראים עד כה לדבר כאלה אך בשעת מחלוקת כל א' מוציא רוחו ומחשבתו בלי פחד:

פסוק ה

ויפל וגו' לפני כל קהל עדת בני ישראל. מתחבטים לפניהם. והראו עד כמה הגיעו בתלונתם. עד שנמצאים פורה ראש מרידה ממש. מה שלא עלה ע"ד רוב קהל עדת ישראל:

פסוק ו

קרעו בגדיהם. על דברי נאצה הללו. אמנם לא השיבו להם מאומה. דמי שנגע לאפיקורסות אין טוענין עמו דכש"כ דפקר טפי. אבל הקדוש ברוך הוא דבר על דברת זה הכת בפ"ע כאשר יבואר:

פסוק ז

אל כל עדת בני ישראל. שלא הגיעו לידי נאצות כאלה. וקרבת עבודת אלהים יחפצון. רק מתלוננים על ביאת הארץ וכבישתה. מצד כח הדמיון שהקב"ה שנא אותם:

טובה הארץ מאד מאד. לא באו לשבח הארץ כמה היא זבת חלב ודבש שהרי ראו בעיניהם וכל המרגלים העידו כי כן הוא. וא"כ לא היה להם לומר אלא אם חפץ בנו ה'

ונתנה לנו אל תיראו את עם הארץ וגו'. וכל מה שבינתים נראה הכל מיותר וגם לשון ואתם אינו מובן כלל. שהרי מדברים עמהם. ומה מקרא חסר אך בה' אל תמרודו ואל תיראו וגו'. אלא העלו כי ארץ טובה כמוה אינו בעולם כלל. ואם כי יש הרבה ארצות טובות בעולם ואולי עוד יותר מא"י. אבל כל טוב תמידי מלבד שאין הרגש בטובה. עוד כרוך רע הנהגה לרגל הטוב. כי לפתח תענוגים חטאת רובץ. ואין לך רע יותר מזה. ע"כ דרשו חז"ל על הא דכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. מאד זה מלה"מ ועוד הרבה כיב"ז. ביארו בזה דיש בעולם כמה רעות בעצם. אבל המה מוסיפים שבח בטובה. מצד שמרגישים בטוב. וגם שומרים את האדם שלא יבעט עפ"י הטוב. כך אמרו לכל עדת בני ישראל נגד מה ששמעו נאצות הכת. המבקשים לפרוק עול מ"ש. הן באמת טובה הארץ מאד מאד. במה שהשגחה תמידית שמה כאשר יבואר במקרא הסמוך. היא טובה מאד. שאין הטוב שבה מחטיא הרבה כי ההשגחה שולטת ביותר להעניש. וממילא הרגשת הטוב הרבה. באשר הרע מצוי שם לפי ההשגחה על כל איש לפי מעשיו. כאשר ראו המרגלים הרע שאירע לכנענים אז לצורך השעה היא היא טובת הארץ מאד מאד. ומש"ה אמת גם המה אשר עברנו בה לתור אותה שחקרו סיבת הדבר שראו מתים הרבה. שהוא מרוב השגחה שבה:

פסוק ח

ונתנה לנו ארץ אשר היא זבת חלב ודבש. אין הלשון מדויק והכי מיבעי והביא אותנו אל הארץ הזאת אשר היא זבת חלב ודבש ונתנה לנו. אלא ה"פ אינה כשאר ארצות הטובות שא"צ השגחת ה' אלא בתחילת ביאה לאותו מקום שהיא טובה. אבל אחר שכבר הביא והרי היא טובה שוב עולם כמנהגו נוהג עפ"י הטבע. אם לא במקרה שהקב"ה מעניש כמו סדום וכדומה. משא"כ אה"ק גם אחר שכבר הביא וכבר היא ארץ זבת חלב ודבש גם אז אנו צריכים לברכתו שלא יתקלקל ועוד הרבה סיבות ומאורעות. וזהו דבריהם ונתנה לנו ארץ אשר היא זבת חלב ודבש. גם אחרי שהיא מלאה בברכותיה עוד נדרשים אנו שיתן אותה לנו. ובזה טובה הארץ מאד מאד. וע' בספר דברים י"א מקרא ט' י':

פסוק ט

אך בה' אל תמרודו. מתנתו תלויה בזה שתהיו מקבלים עול מ"ש. ולא תהיו כאותם האנשים שרצו לפרוק עול מ"ש מעל ראשם. וזה נקרא מרידה במלך ה' צבאות. והנה עד כה אזהרה גם לאותו הדור גם לדורות הבאים אחריהם. עתה הוסיפו לדבר בענין הכבישה **ואתם** מה ששייך אך לאותו הדור שמדברים עמם:

כי לחמנו הם. על דבר עיקר הטענה הגלויה שהיא בשנאת ה' אותנו וגו' והיה הוכחתם לזה ממה שראו המרגלים עם גדול ורם ובני ענק וערים בצורות. ואי לא כך רצון ה' להשמיד אותו דור. היה ראוי שתהיה השגחת ה' לשלוח דבר וחלישות בגבורי מלחמה הללו. ואז לא היה פחד. וטענה זו מבוארת בס' דברים א' כ"ח. ע"ז בא תשובת יהושע וכלב. שהם דומים ללחמם שרוצה הקב"ה להראות תמיד השגחתו פרטית על כל יחיד לפו מעשיו. הן במדבר שהיה דבר ה' בפירוש ע"ז כמש"כ בספר שמות ט"ז ד'. וכן לדורות איתא בתענית דף ט' גשם בשביל יחיד. והיינו פרנסה כל יחיד ניזון לפי מעשיו. כך רצה הקב"ה להראות השגחתו בשעת כבישה לכל יחיד לפי מעשיו. ואלו לא היה מה לעשות בשעת כבישה. כמו ביציאת מצרים וקריעת ים סוף לא היה ניכר אדם גדול בתורה וי"ש לפני הדיוט. משא"כ כאשר היו בעלי מלחמה מבני ענק ועוד גבורים. היתה ניכרת הצלחת כל א' לפי מה שהוא. והרי כתיב בספר יהושע דכלב הוריש את שלשה בני הענק וזה היה הצלחה נפלאה. ולפי ערך היה ביד כל א'. והיינו כי לחמנו הם. **עוד** נכלל בזה המשל. באשר אינו דומה השגחה פרטית דפרנסה להשגחה דמלחמה. דבפרנסה אפי' מי שהוא חוטא וההשגחה עליו לרעה. מכ"מ אין מת לשחת. אלא באופן רע משיג פרנסתו. משא"כ במלחמה אם הוא חוטא. ה"ז מסוכן ממש. ומזה הטעם בא המצוה לדורות דמי שהוא ירא מעבירה ישוב ממלחמה. וא"כ היו יראים ממלחמה המוכרחת הלז. ע"ז השיבו כי מלחמה זו אינה דומה אלא ללחמנו. שמי שאינו הגון לא יצלח במלחמתו. אבל לא יהרג. וע"ז הוסיפו לומר **סר צלם מעליהם**. דכל אדם אית ליה מזלא כדאיתא ריש מס' ב"ק וכמש"כ בספר בראשית ד' י"ב. א"כ מלבד חוזק גופו עוד המזל שהוא כצל רוחני מלתחת כך המזל רוחני מלמעלה מגין עליו. אבל הכנענים סר המזל מעליהם. ולא נשאר להם אלא כח הגשמי שהוא כמו סוס ושור. ולהיפך אנחנו **וה' אתנו**. לבד עזר המזל שלכל אדם עוד ה' אתנו שהוא בלי גבול. ע"כ **אל תיראום**. אין מקום לפחד. כמו שאין אדם ירא ללחום עם שור וחמור. אע"ג שהמה חזקים ממנו. וגם אין הסכנה מצויה אפילו לא יצליח להרוג מחמת חטאו מ"מ ימלט מהסכנה כמו שאדם נמלט מבהמה שאינו יכול לה:

פסוק י

לרגום אותם באבנים. לא קיבלו תשובה זו. וכמבואר להלן ל"ב י"א כי לא מלאו אחרי. וביארנו עפ"י עומק הלשון. שלא רצו להכנס תחת השגחה פרטית במלחמה. משום שיראו להיות בסכ"נ בהשגחה פרטית. וע"ע משכ"ש:

וכבוד ה' וגו'. ובזה נפל פחד ה' עליהם. ומש"ה נראה הכבוד **אל כל בני ישראל**. כדי שלא ישחיתו. ועי' מש"כ בס' שמות ל"ג י' ובזה הספר להלן כ' ז':

פסוק יא

עד אנה ינאצוני. משמעות נאצה הוא בזיון. כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה' בשמואל א' ומי שמסיר מעליו השגחת ה' ה"ז מבזה אותו כ"י. וכמו דכתיב נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור (ישעיהו א':ד') פי' המה לא רצו בהשגחתו. מש"ה הסיר המקום השגחתו מהם וה"ז כמו נזורו לאחור מבלי הביט ע"צ. ואמר הקב"ה למשה זה הלשון גם על הכת שאמרו שאין הבעל הבית יכול להוציא כליו גם על הכת שרוצים להנתק מהשגחתו ומעול עבודתו יתי':

עד אנה ינאצוני. והבדל בין עד אנה לעד מתי. דעד מתי משמעו בכמות הזמן. ועד אנה משמעו באיכות הענין ועל הכת שאמרו והסתפקו במעוט היכולת אמר עד היכן מגיע נאצה זו. דגם עד כה הסתפקו במעוט היכולת אם לחם יוכל תת אם יכין שאר לעמו. וגם זו נאצה. אבל אינו כ"כ. שהרי באמת הוא דבר פלא למעלה מהליכות הטבע. אבל היכולת להגבירם במלחמה בדרך הטבע אינו מן הפלאות כ"כ. וא"כ הנאצה רבה בזה. וכן על הכת שמרדו בהשגחה אמר עד היכן מגיע נאצה זו. דגם עד כה בקשו להנתק מתחת השגחה בדרך תפארת עד אשר משום זה שלחו מרגלים כמש"כ. אבל אינו נאצה כ"כ שהרי באמת הוא דבר קשה ולמעלה מכח טבע אנושי. אבל שעבוד מ"ש והשגחתו יתי' עפ"י דה"ט אינו קשה כ"כ. וא"כ הנאצה רבה בזה:

ועד אנה לא יאמינו בי. זה אמר ה' נגד הכת שאמרו בשנאת ה' אותנו מביא אותנו לנפול בחרב. ע"ז אמר ה' עד היכן אעשה כ"כ אותות שלא כן הוא. אלא רצוני שיכבשו א"י. וכמו שמבואר בפרשת דברים שהוכיח משה לפניהם ממה שעשה הקב"ה נפלאות בקרבם מה שאין נוגע לבניהם אלא להם עצמם. מזה אות ברור שאין מחשבה אחרת ח"ו. ולא אמר ה' בכל נפלאותי משום שאין הכונה כאן שיכירו מזה יכולת ה'. אלא שיקחו מהנפלאות אות שכך הוא רצונו יתי'. ובתהלים ק"ו כתיב וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו. היינו מה שאמר שהוא אוהב אותם ורצונו בטובם:

פסוק יב

אכנו בדבר. בפעם א' את כולם כמכת דבר:

ואורישנו. אין הפי' ואורישנו אליך. והיאך יעלה עה"ד להרוג טף ונשים ועוד כמה צדיקים שלא חטאו גם שבט לוי. אלא ה"פ ואורישנו לבניהם שישארו הטף במדבר עד שיגדלו ויכבשו א"י וכ"כ הספורנו:

ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו. משום שאם יהרוג את בעלי המלחמה בשעה אחת. הלא יפול פחד המלחמה שלא יבואו אוה"ע שסביב המדבר או הכנענים עליהם. ע"ז אמר ה' שאתה בעצמך היינו בכח הנסיי שבך יועיל יותר מגוי גדול ועצום כמוהו. אבל ודאי ישארו עוד צדיקים וכמו יהושע וכלב. אלא שלא יועילו להגן על הטף ונשים. אחר שאין להם כח נסיי. וכל אותו הדור שהיו מזוינים במלחמה ימותו. והטף שלהם יירשום. ואך כח משה יגן עליהם בדרך נס נפלא עד שיגדלו ויעלו למלחמה [והכי משמע בפסיקתא רבתי דיוה"כ שמשה עמד על מדת ארך אפים והשיבו הקדוש ב"ה שתהיה נצרך לה במרגלים הרי שלא היה מתחלה הגזירה אלא על אותו הדור שימותו מיד. ומשה פעל בתפלתו להאריך אף מ' שנה]:

פסוק יג

ושמעו מצרים. הלא ישמעו מצרים מכת דבר הלז. וכ"פ הספורנו:

כי העלית וגו'. הוא טעם על החלטתו שישמעו תומ"י באשר העלית וגו'. ע"כ המה חוקרים ודורשים מה נעשה עמהם. ע"כ בברור כי ישמעו:

פסוק יד

שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה. לא יהיו תולים הכליון הנפלא הזה בעון הדור. כמו דכתיב בפ' נצבים שיאמרו אוה"ע על אשר עזבו וגו'. אבל כאן יאמרו ששמעו ג"כ כי כבודך עמהם בגלוי שכינה. א"כ ניכר להם שגם עתה אתה מחבבם והמה לא חטאו:

וענך עומד עלהם. הוא הענן שעל אהל העדת שהיה ביום ובלילה ענן אחד כמש"כ בפ' בהעלותך שאותו הענן שעמד ביום הוא עמוד האש לילה:

ובעמוד ענן וגו' ובעמוד אש לילה. לפניהם הלכו שני עמודים:

פסוק טו

את העם הזה. אנשי הצבא:

כאיש אחד. היינו בשעה אחת. כ"ז יספרו מצרים ליושבי הארץ הזאת. שיודעים כמה אתה מחבבם במדבר. וכי המתה אותם בשעה אחת. וזה פלא:

ואמרו הגוים. המה מצרים לא יוכלון לומר עתה מבלי יכולת וגו' שהרי המה ראו מה שנעשה ע"י גלוי שכינה בהעברת ה' בהם ובאלהיהם שפטים. אשר מן הנמנע לחשוב כי לא יוכל לעשות בגלוי שכינה כאשר הקב"ה נראה בקרב ישראל בהיותם במדבר עד כה. כל אשר חפץ ה'. ואינו דומה לתפלת משה על ההר בשעת העגל כמבואר בס' דברים ט' כ"ח. פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי יכולת ה' וגו'. דשם עוד לא נראה שהקב"ה בקרב ישראל יוכלו לחשוב דגלוי שכינה א"א להיות אלא כרגע. משא"כ

בכניסה לארץ שאינו יכול להנהיג את ישראל בגלוי שכינה. אבל כאן בעמדם בקדש ברנע וכבר שמעו כי ה' בקרב העם הזה בגלוי שכינה. א"כ לא היו יכולין המה לומר כלל אע"ג שיהיה הדבר לפלא:

הגוים אשר שמעו את שמעך. ולא ראו היד הגדולה כמצרים:

פסוק טז

להביא את העם הזה. זה הדור עד שיגיע דור השני ועד כה וכה בע"כ יהיו הטף ונשים במקום אחד ויהי' ישוב במקום המדבר. מש"ה **וישחטם במדבר**. הרגם לפני עתם משא"כ אם היו האנשים האלה חיים. והיו בע"כ נכנסים לא"י וזה אין יכולת לכבשם. וגם זה בודאי אין רצון ה' שיהיו כלים ביד הכנענים שהרי הכל ראו שרצונו ית' לעשות אותם לו לעם. ולא יאמרו אלא שאין יכולת להביאם לא"י. אבל יעשם לעם במדבר. וע' מש"כ עוד בספר דברים שם בשנוי נוסח התפלה:

פסוק יז

כח אדני. שזה השם מסוגל לעשות נפלאות וגבורות כמו שביארנו בפרשת תשא עה"פ ילך נא אדני בקרבנו. וע"ז היה התשובה שם נגד כל עמך אעשה נפלאות. ואנו מזכירים בתפלה אתה גבור לעולם אדני. מש"ה אמר שיהי' כח זה השם מתגבר על כח הדין שקבע הקב"ה בהם אה"ע שמגיע מזה שראוי לכלותם כרגע. וכמו שכח אדני מתגבר על הליכות הטבע שקבע הקב"ה את עולמו כך יגדל זה הכח על כח הדין המתוח עליהם:

פסוק יח

ה' ארך אפים וגו'. הזכיר את המדות אשר יסכנו לאותה השעה והענין כמש"כ הרמב"ן ז"ל ואמנם לא ביקש סליחה לגמרי. שהרי אמר בכלל המדות ונקה לא ינקה אלא שרצה שיכנסו אותו הדור לא"י. ויענשו שמה המה ובניהם על שלשים ועל רבעים:

פסוק יט

כגדל חסדך. לא אמר כרוב חסדיך. דמשמעו הרבה פעמים אלא כגדל דמשמעו חסד גדול ונעלה. והיינו להתנהג עמם בדרך נס בתחלת ביאה לארץ:

וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה. כמו שביקש בשעת העגל אשר מכ"מ ילך ה' עמנו. חזר וביקש גם עתה שיהי' כן ויהיו נכנסים בדרך נס ומשה עמהם בתחלת ביאה:

פסוק כ

כדברך. הוא מיותר. ודרשו בברכות דף ל"ב שא"ל הקב"ה עתידים אוה"ע לומר כן אשרי עבד שרבו מודה לו. ויש להבין מה לו למשה לדעת אם עתידים אוה"ע לומר כן או לא. והוא אינו מבקש אלא סליחה יהא מאיזה טעם. אלא הענין דכלפי שנתן שני טעמים

חדא ושמעו מצרים וגו' והוא דברי משה עצמו. שנית ועתה יגדל נא וגו' כאשר דברת וגו'. והשיב הקב"ה סלחתי אבל כדברך לא מטעם המדות שהן המה דברי אלא מטעם דבריך שעתידים אוה"ע כו'. ונ"מ מזה שאין הסליחה אלא מצד חלה"ש שיאמרו אוה"ע מבלתי יכולת וגו'. א"כ אין הסליחה אלא באופן שיסור חשש חה"ש וכאשר יבואר:

פסוק כא

ואולם חי אני. הוסיף הקב"ה להגיד למשה הטעם שאינו סולח בשביל המדות. ויהי מכניס אותו הדור לארץ. ע"ז אמר דחי אני. משמעות חי כ"פ בתכלית השלימות כמש"כ בספר בראשית ב' ז' ובכ"מ. ומשמעות אני כ"פ בחשיבותי. כדאיתא בב"ר פ' מקץ עה"פ ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך וגו' מאני של בו"ד למדנו מהו אני של הקב"ה כשאמר פרעה אני פרעה ובלעדיך וגו' היה לו כל הכבוד הזה לכשיבוא אני של הקב"ה אני עשיתי ואני אשא על אחת כמה וכמה. העלו חז"ל דמה שאמר פרעה ליוסף אני פרעה לא היה כדי להודיעו מי מדבר עמו. וכי לא ידע יוסף מי מדבר עמו. אלא אני בחשיבותי וכחי לעשות גדולות. וכן מאמר ה' אני עשיתי פירושו אני בכחי כ"י וכבודי. ומזה הכונה אמרו חז"ל בסנהדרין פרק ה' בזמן שאדם מישראל מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי. ופי' בגמ' ירושלמי אנן תנינן קלני אית תנוי תני קל אני מאן דמר קליני לית הוא אלא קליל. פי שנעדר כ"י כבוד שמים וא"כ נתמעט כח של **אני**. ובאשר דשלימות של **אני** להקב"ה לא שייך באמת כלל שהרי לית מחשבה תפיסא ביה אלא משעת בריאת שו"א. וכשמגיעים לתכליתם מתמלא הכנוי **אני**. ותכלית בריאת שו"א הוא גלוי כבודו ית' כמבואר בכתוב כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו וגו'. וא"כ כשמתמעט כ"ש נעשה קיל שם **אני**. וזהו דבר ה' ואולם חי אני. אימתי בא בשלימות שם אני **וימלא כבוד ה' את כל הארץ**. כשיתמלא כבוד ה' כל הארץ ממקצה הארץ עד קצהו. ורמז בזה להודיעו כי עפ"י גזרה זו תהיה סיבה שימלא כבוד ה' את כה"א שזהו התכלית. ומש"ה א"א לוותר על הגזירה ולמחול לגמרי מחמת המדות. ולא נתבאר כאן מהו ואיך יהיה סיבה לזה. ובא דוד המלך ברוה"ק בתהלים ק"ו ואמר וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות. וביחזקאל כ"ג אמר ע"כ נשאתי ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות. ולא נתבאר כ"ז בתורה. ומה שפרש"י שנגזר חורבן הבית. לבד שאין מזה רמז במקרא. עוד אין זה שייך לגלות ופזור הגדול בארצות. אלא הכל נרמז בזה המקרא. שמזה שנגזר פזור ישראל בכל ארצות. נגלה באמת כבוד ה' ע"י ישראל. (אחר כך ראיתי שכך פי' חז"ל בפסיקתא זוטרתי). ומזה יצא שחלפו עבודת אלילים. עד שיגיע שכליל יחלופו ויעברו ונגלה כבוד

ה' בכל הארץ. וכתיב וישא ידו להם. היינו שנשבע כמו אשר נשאתי את ידי. היינו משום שמכ"מ משמעות חי אני שבועה ג"כ כמו להלן כ"ח ובכ"מ. והנה בשביל זה נגזר אח"כ שיהיו במדבר ארבעים שנה וכמו שיבואר להלן במקרא ל"ד. **ויש** לבאר עוד מה שהגיע עון מרגלים לאותו עונש ולזה התכלית. ובלי עון מרגלים לא הגיע כך. וא"כ האיך היה מגיע זה התכלית. אבל באמת אם לא סירבו מתחלה על הנהגה נסית והיו עומדים ברצון בזהירות יתירה כפי הראוי לזה האופן כמש"כ לעיל. ואם היו חוטאים היה בא העונש מיד כמו שהיה במדבר. אז היה נשמע גם בהיותם בא"י איזה משך בכל העולם כבוד שמים ועבודתו. שהרי בקריעת ים סוף לבד נודע לכמה אוה"ע מסביב מכש"כ שהיה בזה האופן בא"י בישובם באופן נעלה מטבע כל הארצות. והרי היה מגיע ע"י לזה התכלית באיזה מאות שנים. משא"כ כשבקשו הנהגה טבעית ובהשגחה נסתרת ולא ניכר בחוצות אוה"ע השגחתו ית"ש וכח עבודתו אלא לעמו. וא"כ לא היה מגיע לזה התכלית אם לא ע"י פזור ישראל ועם ה' נמסרים על קדוש שמו ית'. והכל רואים שאין כל אומה ולשון יכולים בהם ושהיא רק השגחתו ית' להציל שה פזורה ישראל משבעים זאבים. ובזה מגיע בדור דור לזה התכלית (וע' מש"כ בס' דברים כ"ט א') כ"ז הוא הסיבה שלא נשמע תפלת משה ע"פ י"ג מדות. אמנם מטענתו הראשונה ושמעו מצרים נתקן גזירה שלא ימותו במכת דבר כאיש אחד. כי אם לאט לאט ויסור החשש כאשר יבואר:

פסוק כב

כי כל וגו'. הוא עוד ענין שבא בשבועה. וכדכתיב בתהלים שם שנשבע על שני דברים:
הרואים את כבודי. נגד המנאצים בזה שאינם מאמינים ביכולת ושאינם רוצים בהשגחת ה' כלל. וא"כ למאי הראם את כבודו וגדלו ויש בזה העדר הכבוד:
ואת אתתי. עד שאינם מאמינים שהקב"ה רוצה בטובתם כפי האותות שעשיתי לעיניהם להראות רצוני כמש"כ לעיל י"א:
ולא שמעו בקלי. לא הבינו ולא שמו לב להשכיל על רצוני. וכבר ביארנו בספר בראשית כ"ב כ' ובכ"מ. דמה שנראה מפעולותיו ית' כי כך רצונו. הוא דברו וקולו. וע"ע ספר שמות ד' ח':

פסוק כג

וכל מנאצי לא יראוה. אלו המנאצים לא יראוה אפי' פחות מעשרים שנה. אבל מי שלא האמין ברצון ה' לא נענש אלא מבן עשרים שנה. באשר להם ביחוד הראה את כבודו ואותותיו לכך ולא השגיחו:

פסוק כד

וימלא אחרי. ליכנס במקום סכנה לחברון כדי להראות כמה נכון לבבו בטוח בהשגחתו ית"ש. ויהושע לא בא לידו זה הענין כמש"כ לעיל. וע' מש"כ להלן ל"ב י"א י"ב:

פסוק כה

והעמלקי וגו' מחר פנו וגו'. אינו מובן לכאורה זה הצווי לכאן. שהרי עוד לא כלה המקום ית"ש דבריו כמו שדבר עוד פרשה בזה. אבל הענין כי באמת ע"כ אינו מחר ממש. שהרי ישבו בקדש ימים רבים. אלא אינו בתורת צווי לחוד אלא נוגע לתשובת ה' למשה. כאשר הוא אומר סלחתי ולא יהיה דבר להמיתם כאיש אחד. אבל מכ"מ לא יראו את הארץ וימותו במדבר. הנני מזהירם שלא לישאר בזה המקום כל המשך. כמו שהיה ההכרח להיות אלו מתו כאיש אחד. והיה הטף ונשים בע"כ נשארים פה עד שיגדלו. והיה מקום לומר שאין יכולת להביאם. אלא רצון ה' לעשות להם במדבר ישוב. אבל עתה הנני מזהירם שילכו להם מכאן. והזהירם בפחד העמלקי והכנעני קרובים למלחמה. ובע"כ מוכרחים לילך ממקום למקום. ובזה ידעו הכל שאין רצון ה' שישארו במדבר. אלא להכניסם לארץ בדור השני. ובזה סרה טענת משה ושמעו מצרים וגו':

פסוק כו

וידבר ה' וגו'. עד כאן היה הדבור למשה לבדו. תשובה וידיעה על תכלית הגזירה. אבל לא לאמר כ"ז לישראל. ועתה חזר ודיבר למשה ולאהרן מה להשיב ולאמר לישראל:

פסוק כז

עד מתי לעדה הרעה. רש"י פי' עשרה מרגלים. ולמד רבינו מסוגית הגמ' בכ"מ ללמוד מכאן דעשרה נקרא עדה. אבל מכ"מ הרי אנו רואים להלן בפסוק ל"ה לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי. דלא מדבר במרגלים ביחוד עד מקרא ל"ו. וכן לעיל מקרא א' ותשא כל העדה הפי' סנהדרין שבכל השבטים. אלא הדיוק בכאן מדלא כתיב לכל העדה ש"מ דעשרה לחוד מכונה עדה. ויהי' משמע כמו שמדבר ביחוד על עשרה מרגלים ראשי המלינים. אבל מכל מקום עיקר הכונה על כל ראשי העם. ולפי שעד שבא זה המאמר היו הולכים ומלינים בשביל שרצו שיהי' איזה שנוי בדבר ה' מאשר היו מוכנים להכנס לא"י. ע"כ בא הדבור עד מתי ילינו. אין להם להתלונן עוד. כבר שמעתי תלונות בני ישראל. וכך השנוי:

פסוק כח

כאשר דברתם באזני. כבר נתבאר לעיל י״א א׳ י״ח. דבשביל שהשכינה בקרבם. כל מה שמדברים הרי מדברים באזני ה׳. והפקודה נמהרה לצאת. לכן כאשר דברו או במדבר הזה לו מתנו היה באזני ע״כ:

כן אעשה לכם. והוא תשובה להכת שיראו ליכנס מחמת שלא האמינו שרצון ה׳ שיהיו כובשים. אלא בשנאת ה׳ רוצה להפילם ביד הכנעני. ומשום הכי בקשו שיותר טוב למות במדבר. כן יהי׳:

פסוק כט

יפלו פגריכם וכל פקודיכם וגו׳. שני דברים המה. פגריכם היינו של העדה המה הזקנים שהלינו את ישראל:

וכל פקודיכם לכל מספרכם וגו׳. אלו כל הדור. ופירש ה׳ אותם בפ״ע. משום שהיו כמה מסנהדרין המלינים. אשר לא היו בכלל הפקודים לצאת בצבא. אם מצד שהיו יותר מבן ששים. או שלא היו ראוים לצאת בצבא המלחמה כמש״כ לעיל בריש פרשה במדבר. ומכל מקום היו חכמי וגדולי ישראל שהלינו את הדור. והיו בכלל הגזירה כדין מחטיאי הרבים. ופי׳ הקב״ה דמש״ה נגזר רק על בן עשרים:

אשר הלינותם עלי. משום דעיקר הלנה היה אותם שהיו אנשי הצבא כמש״כ לעיל מקרא ג׳:

פסוק ל

אם אתם וגו׳. חזר וגזר. וכן בסמוך ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה. ואינו כפל ח״ו. אלא פנה עוד להכת שלא רצו למות ותלונתם היתה שאין רוצים ליכנס לארץ. ולהיות משועבדים עי״ז לעול מ״ש ועבודתו. אלא טוב להם להיות ברשות עצמם ובמקום אחר. להם השיב אם אתם תבאו וגו׳ **לשכן אתכם בה**. ולא אמר להביא אתכם אליה אלא לשכן אתכם. דמשמעו שתהא שכינתי עמכם בשכונתכם בה. ובשביל שאתם לא חפצתם בזה ע״כ לא תבאו כלל אל הארץ:

כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון. הוציאם מן הכלל הפקודים. וגם מכלל העדה המלינים. אף על גב שהם גרמו בתשובתם להתלונן יותר במה שהודיעו שהקב״ה רוצה שיהיו מושגחים כל אחד במלחמה לפי מעשיו כמו שביארנו בדבריהם כי לחמנו הם. ומש״ה הוסיפו כל העדה סרה ורצו לרגום אותם באבנים. וביחוד הוסיפו בדבריהם אלו להתלונן אותה הכת שקשה היה עליהם עול מ״ש והשגחתו ית׳ לפי המעשים אפי׳ בפרנסה. והנה באו יהושע וכלב והוסיפו כי כן יהי׳ אפי׳ בעת מלחמה וכבישת א״י.

וא"כ היו יהושע וכלב גורמים להוסיף תלונה. משה"ה הודיע הכתוב כי המה יצאו מן הגזירה. שהרי הודיעו האמת ושכך רצון ה'. **ובשביל** שהיה מקום לחשוב שזו הכת ילכו לעצמם ולהיות ברשות עצמם. ע"כ חזר ופירש ופגריכם אתם וגו'. אמנם עד שהגיע לזה פירש הקב"ה שאין הגזירה הלז על הבנים:

פסוק לא

וטפכם וגו' והביאתי אותם וידעו את הארץ וגו'. כלל בזה הטף של החושבים שיהיו לבז. וגם הטף אשר אביהם לא רצו לדעת טיב הארץ האיך היא עומדת בהשגחה פרטית. המה יבאו **וידעו את הארץ אשר מאסתם בה**. מזה הטעם של השגחה:

פסוק לב

ופגריכם אתם וגו'. לא תחשבו זה הכת אשר בקשו להיות ברשות עצמם כי גם המה בכלל כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם. לא כן. אלא אתם תפלו במדבר הזה. ובע"כ הנני משגיח עליכם ואתם בעול עבודתי עומדים:

פסוק לג

ונשאו את זנותיכם. מה שאתם זניתם מאחרי ה' בהחל מעשה השילוח. שלא רציתם לעמוד במשא גלוי שכינה והסכנה המרחפת על העומדים לפני ה'. אע"ג שהסכים ה' לזה אלו לא חטאו והיו נכנסים לא"י. אבל עתה בע"כ בניכם ישאו משא הכבד הזה:

פסוק לד

וידעתם את תנואתי. באשר יהי' לפלא זה המשך הרב. ולא שייך לומר כי הוא בתורת מדה כנגד מדה. שהרי להדור החדש אין מגיע עונש. וא"כ הרי טוב היה שימותו כל אותו הדור במשך קצר. והבנים יכנסו לארץ. ע"ז השיב וידעתם את תנואתי. עוד תגיע שעה שתדעו טעם שאני מניא אתכם הרבה. והוא מה שפירש משה רבינו לישראל בערבות מואב. כמבואר בספר דברים א' ב' ג'. ובדרך כלל הוא על יסוד א' ללמדנו אורח הגלות והפזור. ולא הודיעם כאן. שלא לשבר לבבם בלי תועלת. ודיה לצרה זו של אותה שעה שנגזר גלות במדבר ארבעים שנה. אבל בעבר הירדן הי' בא ההכרח להודיעם כדי לגלות להם כח התלמוד ופלפולה ש"ת שהחל לבאר בעבר הירדן. וע"ז היה יסוד כל ספר דברים כמו שיבואר במקומו שהיה ההכרח בשביל עת הגלות [והיינו דאי' בירו' הוריות פ"ג ה"ח ר"י דסכנין בשם ר' לוי משה שצפה ברוה"ק שעתידין ישראל להסתבך במלכיות וראשיהן עומדין על גביהן הקדים ראשים לזקנים]:

פסוק לה

אני ה' דברתי וגו'. עד כה היתה הגזירה להעדה המלינים ולכל הפקודים. אמנם עוד היו כמה מסנהדרין שלא היו באמת מלינים ולא החטיאו את הרבים וגם לא היו בכלל הפקודים וא"כ לא היו בכלל הגזירה. בכ"ז בעידן ריתחא ענשינן אפי' על חטא קל. ע"כ הוסיף הקב"ה אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הנועדים עלי:

במדבר הזה יתמו. יכלה כח חכמתם ושררותם:

ושם ימותו. לגמרי. בשביל שהיו עכ"פ בכלל הנועדים עלי. ולא הכירו בכח חכמתם כמה שוגים המה:

פסוק לו

וישובו וילינו וגו' להוציא דבה על הארץ. א"א לפרש שקאי על כל העדה שהמה הוציאו דבה. שהרי המה לא ידעו מאומה אלא מה שהאנשים אומרים. אלא קאי על האנשים. וקאי וישובו על שני דברים. כמו דכתיב וישובו וילינו וגו' וישובו להוציא דבה על הארץ. ומשמעו לא שבו להגיד שליחותם לדעת האיך לעלות ולכבוש אלא להוציא דבה על הארץ:

פסוק לז

וימותו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה וגו'. חזר ופירש הכתוב זה החטא ללמד דרק משום זה החטא של דבת הארץ מתו במגפה לפני ה'. אבל משום חטא שהחטיאו את הרבים להפיח מדנים ולהלין את כל העדה. היו מתים ג"כ אבל לא במגפה. שהיא מיתה חטופה:

לפני ה'. היה ניכר לכל שהוא בהשגחת ה' ולא מקרה קרה להם:

פסוק לח

חיו מן האנשים ההם. הדרש ידוע. ולפי הפשט אע"ג שגם הם דברו ברעת הארץ במה שפירשו לישראל שטובה הארץ רק בהשגחה עפ"י השתעבדות לתורה ועבודה. ובל"ז היא רעה. מכ"מ חיו. שכך היה רצון ה' להודיע לישראל כ"ז:

פסוק לט

וידבר משה וגו'. אחר שמתו המרגלים במגפה על דבת הארץ. דבר אל כל בני ישראל כל המאמר:

ויתאבלו העם. אנשי החיל המה הפקודים מבן עשרים שנה. משא"כ דור השני אף ע"ג שגם עליהם נגזר להשהות במדבר ארבעים שנה. ולישא במשא גלוי שכינה מ"מ המה קבלו הדין באהבה אבל העם המה התאבלו. הכת שאמרו בשנאת ה' אותנו וגו'

עתה כשמתו המרגלים במגפה. הכירו כי טעו במחשבתם. ומעולם לא עלה עה"ד שיהיו ניתנים ביד הכנענים. ואותה הכת שחשבו להיות שלא בהשגחה פרטית בהליכות ימי חייהם. עתה ראו כי לא הועילו ברצונם. וא"כ נוח להם לעלות לא"י וביותר גזרת הטלטול ממקום למקום דוקא היה קשה להם כחרבות וכמש"כ בבאור בספר דברים א' מ':

פסוק מ

וישכימו בבוקר וגו'. רצו לשוב מעין החטא. וקבלו על עצמם למסור נפשם על הכניסה לארץ גם שלא בצירוף ארון ה' ומשה:

כי חטאנו. במה שחטאנו עלינו לתקן ע"כ הננו מוסרים עצמנו לסכנה זו:

פסוק מא

למה זה אתם עוברים וגו'. אע"ג שטוב לתקן החטא בדבר שחטא אבל לא במקום שהתשובה עצמה ג"כ נגד דבר ה'. ומס"נ כזה אינו מתקבל כמו שיבואר בפרשת קרח ובספר דברים י' י"ז ובכ"מ:

והיא לא תצלח. אפי' אם היתה המלחמה בלא עליה על ההר שאין הסכנה עצומה. מכ"מ כל מלחמה נדרשת להצלחה ובלי הצלחה דרכי המלחמה בחזקת סכנה:

פסוק מב

אל תעלו. על ההר דשם הסכנה מצויה:

כי אין ה' בקרבכם. לא כמו שאתם סבורים דאחר שתמסרו נפשכם. תועיל השגחת ה' להיות עמכם גם בדרך נס לא כן:

פסוק מג

כי העמלקי והכנעני וגו'. ביאר להם דנהי שלא תהיה מגפותם בדרך עונש. שהרי תשובה הוא כתריס בפני הפורענות. מכ"מ במקום שא"א להנצל אלא בדרך נס. אין התשובה שלא כהוגן מגינה:

כי על כן שבתם מאחרי ה'. הנה על אמרם ועלינו אל המקום אשר אמר ה'. היינו לגבול הארץ שניתן לישראל. ע"ז אמר משה טעם שלא תועיל התשובה משום שבזה המה עוברים את דבר ה' שאמר אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן וגו'. אבל עליה בתחלת ההר שעדיין אינו גבול ישראל. ואינו בכלל הגזירה. היה מן הסברא שתועיל התשובה ומס"נ להצילם ע"ז אמר עוד טעם כי לא יועיל להצילם בדרך נס. כי על כן שבתם מאחרי ה'. שהחטא היה במה שלא רצו ללכת אחריו. והיה בזה חילול השם. ע"כ **ולא יהיה ה' עמכם**. כי במקום חה"ש אין התשובה מועלת לגמרי. מיהו אם לא היתה הסכנה מצויה לא היו נענשים כעת. שהרי תשובה כתריס בפני הפורענות.

אפילו אינו כדאי למחול לגמרי. מכ"מ אינה מגעת להציל בדרך נס והשגחה פרטית משה"א אחר שהעמלקי והכנעני שם לפניכם. ודאי תנגפו:

פסוק מד

ויעפילו לעלות. כפרש"י לשון חיזוק הלב. וכלשון המקרא בחבקוק ג' הנה עופלה לא ישרה נפשו בו. ואע"ג שהיה להם להאמין לאזהרת משה מכל מקום חזקו לבבם לחשוב שאזהרה זו אינה אלא כדי שתהא המס"נ באמת. כמו שמצינו במדרש שה"ש בעת שבאו חנניה מו"ע לשאול את פי יחזקאל הנביא אם יעמוד להם הקב"ה בעת שיפילו עצמם בכבשן האש. היתה התשובה שלא יעמוד. והיה כדי שתהי' מס"נ באמת. זהו לפי הפשט בלשון ויעפילו. אבל מדלא כתיב בלשון אחר ברור על חיזוק הלב מובן שבא הכתוב לכלול בזה עוד כונה אחרת וכפרש"י בשם התנחומא שהוא מלשון אופל. הכונה שהיו הרבה מן המעפילים מאמינים ויודעים שלא יצליחו. ויפלו במלחמה. אבל מכ"מ היה כדאי להם להרג בא"י ולהיות נקבר שם ולא במדבר. אבל ההשגחה באה והפר עצתם בזה ג"כ כאשר יבואר:

וארון ברית ה' וגו'. הוא הארון שבקה"ק שהיה בקרב המחנה. אלא פלי'גי תנאי אי נכלל בזה גם שברי לוחות או רק פרשיות התורה כמש"כ לעיל י' ל"ג:

פסוק מה

ויכום ויכתום עד החרמה. בספר דברים א' מ"ד נתבאר שכך היה המעשה. מתחלה עברו דרך שעיר בשפלה. ולא מצאו אנשי שעיר לב לעמוד לנגדם. והעפילו לעלות על ההר. אז רדפו אחריהם העמלקי והכנעני והכו אותם כאשר תעשינה הדבורים שלא המיתום. אך בבריחתם בהיותם מוכים ונענים בחזרה על בני שעיר. אז הכתום בשעיר עד חרמה. ונשארו קבורים בשעיר שהוא חו"ל. והופר עצתם. והיינו כפילות לשון ויכום ויכתום:

פרק טו

פסוק ג

או זבח. היינו שלמים ביחוד. דא"א לפרש כל קרבנות שבזביחה לאפוקי עוף. דאם כן עולה למ"ל. ותו הא חטאת ואשם שבזביחה ואינו בא בנדר ובנדבה. אלא מיירי רק בשלמים דכתיב בפירוש זבח שלמים:

לפלא נדר או בנדבה. ביארנו בספר ויקרא כ"ב כ"א לפי הפשט. בין שעשה בהפלאה היינו שלא כדין שנדר שלא בעת צרה ואסור לנדור. בין בנדבה שהוא מן המובחר. ומשניהם למדנו נדר שהוא כדין היינו שנדר בעת צרה:

או במועדיכם. בגמ' מפרש אלו חובת המועד ראיה וחגיגה. דמוספין וכבשי עצרת מפורש במקומם. ותו הרי כאן מדבר בקרבנות יחיד. אלא עולת ראיה ושלמי חגיגה וה"ה כל חובה. וכבר מבואר עולת נזיר ומצורע במקומם ועולת יולדת מרבינן מדכתיב לכבש האחד:

פסוק ד

והקריב המקריב וגו'. הוא משלו. ולא כשאר צרכי קרבן כמו עצים ומלח שבאין משל צבור. אבל מנחות ונסכים בא משל המקריב. ועוד יבואר בזה לפנינו:

פסוק ה

לכבש האחד. ולהלן במקרא י"א פירש הכתוב או לשה בכבשים או בעזים. ולפי סדר הפרשה היה ראוי לכתוב בזה המקרא לשה בכבשים או בעזים. ולהלן גבי לשור האחד או לאיל האחד או לשה האחד. ומכאן יצא דרשת חז"ל בספרי ובמנחות שם לרבות עולת יולדת וי"א שבמעשר יע"ש. ולפי הפשט נראה ע"פ שנתבאר בספר ויקרא פי' א' הבדל בין כשב לכבש. דכשב הוא כל המין גדולים וקטנים. וכבש הוא קטן. וגם זה בשני אופנים. דיש כבשים בני שנה וגדולים הרבה בקומתן כדאיתא בירו' שקלים שהיו כבשי תמידים מונחים על הגמלים ורגליהם נגררים לארץ ואין קטנותם אלא בשנים. ויש כבש דמשמעו קטנות ממש כמו רוב כבשים בתוך שנתן. ומש"ה כתיב בזה המקרא לכבש האחד המיוחד וכמו דכתיב לשון זה בתמיד הכבש האחד. ולהלן פירש הכתוב דה"ה סתם כבשים בני שנה ששוו במעלתן לעזים ולענין נסכים הכל דין אחד להם:

פסוק ו

או לאיל. הלשון משונה. ואם לאיל מיבעי. מזה דרשו חז"ל לרבות את הפלגס לנסכי איל והוי כמו דכתיב ואם פלגס או לאיל. והיינו דתנן במס' פרה פ"א ואם הקריבו מביא עליו נסכי איל ואינו עולה לו מזבחו :

תעשה מנחה. בכבש כתיב במנחה הקרבה וביין עשיה ובאיל להיפך ובבן בקר בשניהם הקרבה. וענין עשיה הוא כל עשיות שעד הקרבה כמו בילה וכדומה גם ביין עד הניסוך שכשר גם בזר. וכבר נתפרש הכי לעיל ו' י"ז מקרא ועשה הכהן את מנחתו ואת נסכו ע"ש. והנה שנינו בשקלים פ"ו דדרך מביאין קרבנות היה לקנות מן הגזבר מנחת נסכים. ולא כמו מביא מנחה שמטריח עצמו להביא מביתו בכלי כסף או זהב כמש"כ הרמב"ם בהל' מעה"ק פי"ג. וכמו מביא בהמה שטורח להביא מביתו. אבל לא כן במנחת נסכים. הוא לא עשה מאומה רק שילם דמיהם והכהן הקריב עליו. וכ"ז מרומז בלשון והקריב וגו'. ומכ"מ כתיב בפעם א' תעשה. דאם הביא מביתו והבעלים עשו כל עשיותיו עד

הקרבה ג"כ טוב. ומש"ה כתיב בזה הקרבה ובזה עשיה ופעם להיפך. דבכל אופן טוב וכשר:

בלולה בשמן. ולא כתיב בלול כמו בכבש ובן בקר. והיינו משום דכתיב כאן תעשה. דמי שקונה מן הגזבר והיא נעשית ביד הכהן. אין הבעלים יודעים מאומה כי אם שקונה עשרון סולת בלול בשמן. משא"כ בעת שהוא עושה. הרי צריך לדעת לעשות לשם מנחה והיא כתובה בלשון נקבה בכל מקום. וכן בפרשת פינחס אצל תעשו כתיב בלולה:

פסוק ח

לפלא נדר או שלמים. הלשון מוקשה מאד. וכי נדר אינו שלמים. או נדבה מיבעי. אלא נראה לפי דברינו בפי' לפלא נדר שעשה שלא כדין שנדר שלא בעת צרה אבל בעת צרה אפי' נודר לא מיקרי לפלא נדר שהרי עושה כדין מש"ה אע"ג דלא הוי נדבה ממש. מכ"מ לא מיקרי נדר שהוא לשון מגונה כדתנן בנדרים פ"א כנדרי רשעים כו'. אלא מיקרי סתם שלמים. וזהו הפי' לפלא נדר היינו שלא בעת צרה. או שלמים היינו שנדר בעת צרה והיינו תודה. ומש"ה כתיב ביחוד זה הלשון בבן בקר. ללמדנו שדרך להביא תודה פר משום שמרובה באכילה כדי שיסופר הנס ברבים כמש"כ בספר ויקרא פי' צו. והיינו דאיתא בתענית דף כ"ג הביאו לי פר הודאה. משמע שהיה מנהג ידוע להביא על הודאה פר:

פסוק יא

ככה יעשה. אפי' אם הגוי מקריב והוא אינו מביא נסכים משלו. מכ"מ ככה יעשה מקופת הצבור. והדברים עתיקים בסוגית הגמ':

פסוק יב

כמספר אשר תעשו. היינו צבור המקריבין קיץ המזבח:

תעשו לאחד. האי לאחד מיותר. ובא ללמדנו שאם אין לצבור נסכים בשביל כל המספר יכולין להביא עתה לאחד. ומחר כשישיגו יביאו עוד עד שיהיה **כמספרם**:

פסוק יג

כל האזרח יעשה ככה את אלה. היינו שיכול להביא מנחת נסכים נדבה בפ"ע:

פסוק יד

או אשר בתוככם. שכבר נתגייר והוא בתוככם ועדיין לא הביא קרבן יביא עתה קרבן:

לדורותיכם. אם יהיה כן. ולכאורה אינו מובן היאך אפשר שיהיה כבר בתוככם לדורותיכם והרי זה אינו אפשר אלא בזה הדור. אלא היינו דאיתא בכריתות דף ח' דגר אע"ג שצריך להרצאת דמים מכ"מ אפשר לקבל גר בזה"ז אע"ג דליכא קרבן. ולמדו בגמ'

מדכתיב או אשר בתוככם לדורותיכם. ולא מדכתיב לדורותיכם לחוד נ"ל הא. שהרי מצינו כ"פ דכתיב לדורותיכם במצוה שאינה נוהגת אלא בזמן שבהמ"ק קיים. אלא מדכתיב לדורות גבי אשר בתוככם וזה א"א אלא באופן שקבלו גרים בזמן שאין בהמ"ק קיים ואחר כך נבנה בהמ"ק. ע"ז כתיב לדורותיכם שצריך הרצאת דמים. ממילא למדנו שמקבלין גרים בזה"ז:

ועשה אשה וגו'. מחויב לעשות כמו שביארנו:

כאשר תעשו בנסכים. **כן יעשה**. אף ע"ג שהוא קרבן חובה ע' לעיל ג':

פסוק טו

חקה אחת. ע' במקרא הסמוך:

לפני ה'. במצות שמפורש בתורת ה':

פסוק טז

תורה אחת ומשפט אחד. ההוראות שמוסיפים חכמי כל דור נקרא תורה. וד"מ שאינו מפורש בתורה הוא **משפט** צדק מצד השכל על כ"ז כתיב **יהיה לכם ולגר וגו'**. יהיה שוה בלי חלוק. **והנה** קרא הכתוב מצות המפורשות בתורה חקה. והיינו כמש"כ בספר שמות י"ח ט"ז. דכל המצות המפורשות בתורה אע"ג שיש להם טעם. מכ"מ אפי' במקום שסר הטעם המצוה במקומה עומדת. אם פרטי המצוה המה בלי טעם ואינן אלא חקה. שאחר שמפורש בתורה הן חקים ששמים וארץ עומדים עליהם כמש"כ בספר ויקרא ר"פ בחקתי. אבל הוראת חכמי הדור אזיל בתר טעמא. ובשעה שנשתנה הטעם נשתנה הדין. משום הכי קראן הכתוב תורה ומשפט:

פסוק יט

באכלכם. דוקא אכילתכם. ולא מאכל בהמה. וכדתנן במס' חלה עיסת הכלבים בזמן שאינה ראוי לאכילת אדם פטורה מן החלה:

מלחם הארץ. מזה למדנו דגם לחם קובע לחלה. אע"ג שלא היה בשעת עריסה שיעור חלה. והיינו דקיי"ל דהסל מצרפן לחלה. (הכי מבואר בשאלתות סי' ע"ג וריי"ף פ' א"ע והרמב"ם הל' ביכורים) והא דלא כתיב לחם תרימו תרומה כמו שכתוב בעריסה חלה תרימו תרומה עוד יבואר בסמוך:

פסוק כ

ראשית עריסותיכם חלה. עריסה הוא גיבול. ואמר הכתוב דבשעה שמחלקין העריסה לחלות צריך לעשות חלה אחת לכהן. והוא יותר מכדי שיעור נתינה. אלא שיעור הראוי לאפות חלה בפי"ע ושיערו חכמים אחד מכי"ד. היינו דשיערו דעריסה של מ"ג ביצים

שהוא עומר. אפשר לחלק על כ"ד חלות. וזה אינו אלא במפריש מעריסה חייב להפריש שיעור חלה ולאפות לכהן. אבל אם כבר אפה ולא הפריש מעריסה והחלות היו גדולות שוב א"צ ליתן לחם אחד לכהן. אלא כשיעור שהיה מפריש מעריסה שהוא אחד מכ"ד ככה מקצה מלחם הנאפה. והיינו דכתיב במקרא הקודם מלחם הארץ פי' מקצת מן הלחם:

כתרומת גורן. שהיא באה לברך הדגן והגורן. וע"כ היו ישראל נזהרים בה ביותר כמש"כ להלן י"ח כ"ד ובספר שמות כ"ב כ"ח. כך תהי' תרומת העיסה באה להניח ברכה אל ביתך. היינו ברכה בעיסה וכמו שאמר יחזקאל הנביא מ"ד וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך. אבל זה אינו אלא בעיסה ומתברך העיסה בלישה משא"כ בלחם אפוי א"א להתברך עוד. ואמר הכתוב ראשית עריסותיכם. התחלת העריסה שהוא הגיבול שאף ע"ג שלא נגבלה כולה יכול או מצוה להפריש חלה. והכי אי' בירוי חלה רפ"ד:

פסוק כא

מראשית עריסותיכם. מקצת עריסות א"צ לפרוש חלה שלימה שהוא א' מכ"ד. אלא **תתנו**. איזה נתינה חשובה וניתן הדבר לחכמים. וקצבו דחלת נחתום אינו אלא א' ממ"ח שהוא פחות משיעור החלה הראוי לאפות בפ"ע. וכן בעיסה שנטמאה סגי בפחות. אך כדי נתינה שהוא בכזית:

פסוק כב

את כל המצות האלה. א"א לפרש שיעברו על כל מ"ע בפרטות. שהוא מן הנמנע. אלא ע"כ הכונה שיעברו על דבר אחד שבזה יהא נעקר כל המצות. והיינו בע"ז. שממילא חלף ועבר את אשר דבר ה'. אחרי שעובד ע"ז. הרי מעשיהם לשם דבר ע"ז ולא לשם ה':

פסוק כג

את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה. היינו תורה שבע"פ שלא היה דבור מפורש אלא בצווי וכדאי' בברכות ד"ה ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה. המצוה זו משנה. וכתיב כל אשר צוה דבזה ג"כ נכלל שני אופני תורה שבע"פ. חדא הלכות המקובלות מהקב"ה. שנית מה שהעלה משה בעמלו ע"פ י"ג מדות ופלפול הלכה. וכמו שביארנו בארוכה ריש ספר דברים מקרא ככל אשר צוה ה' את משה יע"ש. והיינו לשון ביד משה דמפרש בגמ' כריתות דף י"ג זו גמרא. ופי' בכח משה ועמלו ומכ"מ הוא בסיעתא דשמיא:

מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם. היא פלפולה ש"ת שנתוסף מימות משה ואילך מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. והכל בא בצווי בהר סיני. ולמדנו בזה דאפי' עמל תורה שיגע בעצמו כמו ירבעם אחאב ומנשה דאע"ג שהיו עובדי ע"ז מכ"מ היו עמלים בתורה כדאיתא בפ' חלק (סנהדרין דף ק"ג ב)'. אבל אינו נחשב כלום ולא מיקרי בזה עמל תורה כלל. אחרי שבדעתו לא לשם ה' היא:

פסוק כה

והם הביאו את קרבנם אשה לה'. כל המקרא הלז והסמוך לו נראה מיותר לפי הפשט. ונראה כלפי דמצינו דחזקי' המלך וכן עזרא ועולי גולה הביאו שעירי ע"ז שעבדו הדור לפניהם וכבר הקשו בהוריות ספ"א והא מזידין הוי ומשני הוראת שעה היתה. ודוחק לומר שהיה הדבר בנבואה ממש שכך יעשו. אלא שלמדו ממקרא זה דאע"ג דעיקר מ"ע זו להקריב חטאת צבור של ע"ז אינו כי אם בשגגת הוראה דסנהדרין. מכ"מ אם כבר הביאו הקהל על חטאתם בשגגה שעירי ע"ז. הקב"ה סולח להם. והיינו דכתיב והם הביאו וגו'. אם כבר הביאו אע"ג שאינו מ"ע. וזה מיקרי הוראת שעה. דכאן למדנו שאפשר לעשות כן. וכיב"ז ביארנו לעיל ה' ו' לענין מעשר בהמה. ולהלן י"ח פסוק י"ט לענין תרומה. והוסיף המקרא **וחטאתם לפני ה' על שגגתם**. לבאר דהא ניחא דחטאת ע"ז עולה לרצון ע"פ הוראת שעה אע"ג שאין בו דיני הוראת עיני העדה בכל הפרטים כפי המצוה אבל עדיין קשה הא הוי מזידין. והאיך אפשר שיהיו המזידין מתכפרין ע"י קרבן. מש"ה ביאר המקרא שאע"ג שהמחטיאים היו במזיד וגם להכעיס מכ"מ חטאת כל ישראל לפני ה' אינו אלא על שגגתם וכאשר יבואר עוד במקרא הסמוך:

פסוק כו

ונסלח לכל עדת בני ישראל וגו' כי לכל העם בשגגה. שאינו דומה יחיד העובד ע"ז דאז ודאי יש לחקור אם היה בשוגג ומתכפר בקרבן או במזיד. משא"כ כל העם השאטים אחרי מנהליהם מסתמא רוב העם בשגגה. דגופא בתר רישא אזיל. והכל הולך אחר הרוב ורובו ככולו. וזהו שמסיים הכתוב כי לכל העם בשגגה. זהו פשט המקרא. והדרשה בספרי ע"ז תדרש:

פסוק כז

עז בת שנתה. בחטאת חלב כתיב כבשה או שעירת עזים. וכבר למדנו שהמה בתוך שנה. דסתם כבש ושעיר עזים המה בני שנה כמש"כ הרמב"ם הל' מעה"ק פרק ב' הי"ד כ"מ דכתיב כבש או כבשה או כבשים ה"ז בני שנה שעיר עזים ב"ש. אבל כאן דכתיב עז נצרך הכתוב לפרש ב"ש:

פסוק כח

הנפש השוגגת בחטאה בשגגה לפני ה'. כ"ז יתור לשון. מש"ה דרשו חז"ל בהוריות הנפש זה כה"ג. פי' שהוא בעל נפש גבוהה יותר מכל ישראל. השוגגת זה הנשיא פי' שעלול להיות שוגג בשארי עבירות. ומש"ה כתיב ביה אשר נשיא יחטא. בשביל שהוא אינו נזהר בקלות מגיע גם לחמורות עד שמגיע לחטוא גם בע"ז. זהו הדרש. ולפי הפשט בא הכתוב ללמדנו שאין אדם עשוי לחטוא בע"ז בשוגג עד שיקדים בשגגות הרבה. והוא לא נזהר עד שבא לחטוא גם בע"ז שהוא חטא לפני ה':

פסוק כט

תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה. האי לעושה בשגגה מיותר. ומכאן דרשו חז"ל יבמות פ"א ובכ"מ שהוקשו כל חייבי שגגות לע"ז שאין מביאין חטאת אלא על ח"כ כע"ז. ולפי הפשט ה"פ. באשר החמיר הכתוב בשגגת ע"ז להביא דוקא עז כי היכי דלהוי ליה כיסופא כדאיתא בסוטה דף ל"ב. וס"ד דדוקא ישראל שאינו רגיל לחטוא בע"ז החמורה אם לא שכבר היה נפש השוגגת בכמה איסורים כמש"כ. משא"כ גר שהרגלו בע"ז ומש"ה עלול להגיע לע"ז בשגגה אפי' היה נזהר הרבה בשארי דברים. א"כ אפשר שיהא מביא כבשה או שעירה כמו בחטאת חלב. והא דכתיב לעיל חקה אחת לכם ולגר הגר. היינו דוקא במקום דס"ד דגר גרע מישראל הוא דהשוה הכתוב בכ"מ. כמו בפרשת נסכים ועוד פרשיות בזה השוה הכתוב גר לכל ישראל. אבל כאן הייתי אומר דגר עדיף מישראל. מש"ה חזר ופירש דמכ"מ לא חלקה תורה **לעושה בשגגה**:

פסוק ל

אשר תעשה ביד רמה. פי' הרמב"ם בפי' המשניות ובס' המורה בשלישי פמ"א. דזה קאי על כל פרטי המצות אפילו על מ"ע. דזה שחלקה תורה בעונשין. אינו אלא כשעושה מחמת תאוה או עצלות וכדומה. אבל כשעושה ביד רמה נגד דבר ה'. והרי זה מומר להכעיס. דומה למודה בע"ז ולכופר בכה"ת שנתן הקב"ה ונמצא זה המקרא מחובר לדלקמיה דכתיב את כל המצות האלה. ונתבאר דהעובד ע"ז ה"ז כאלו לא עשה כל המצות וכאלו לא למד לא תורה שבכתב ולא תורה שבע"פ אע"ג שהוא עושה ולומד וע"ז הוסיף זה המקרא דה"ה מי שעשה ביד רמה בדבר א' מה"ת הכי הוא. וכדאי' בבכורות דף ל' דהבא לקבל דברי חבירות חוץ מדבר א' אין מקבלין אותו. וה"ה בישראל שכופר בד"א. והכי אי' בירו' פ' חלק כי דבר ה' בזה אין לי אלא בזמן שביזה ד"ת מניין אפי' כפר במקרא א' בתרגום א' בק"ו א' ומפרש במקרא א' ואחות לוטן תמנע בתרגום א' יגר סהדותא בק"ו א' כי שבעתים יוקם קין וגו' ת"ל ואת מצותו הפר . ופי' עוד הכתוב

את ה' הוא מגדף ונכרתה וגו' כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו'. המשך הכתובים. דמי שעושה ביד רמה הוא אחד משני אופנים. א' שבא בזה לבזות את ה' המצוה. אפי' הוא מאמין אשר דבר ה' ראוי לדקדק בהם. כי לא דבר רק הוא אבל כדי להכעיס את ה' ולהראות שאין פחדו עליו עושה דבר שגם בשכלו מבין ומאמין שאין לעשות כן כמו דאיתא בסנהדרין דף ק"ג גבי אמון שבא על אמו. כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי. והתכלית מזה חשבו כדי שירחיק הקב"ה השגחתו ממנו. ויהא תחת הטבע ככל המון הגוים. וביארנו יותר בפ' נצבים ב' שאינו רוצה להכעיס את הבורא ית"ש. אלא שאינו מאמין בתורה שהיא ממנו ית' או שיש בה כ"כ חשיבות לדקדק על כל קוץ וקוץ לדרוש מזה הלכות לאין קץ. וזה האופן אע"ג שנראה שאינו ראוי לעונש כמו הראשון שעושה להכעיס. מכ"מ באמת הוא עוד גרוע. משום שהמאמין בתורה אלא שמכוין להכעיס את בוראו אינו אלא לשעה ואינו תדיר אחרי שדבר ה' אינו נבזה בדעתו. משא"כ מי שאין מאמין בתורה או בדרשות דקדוקי התורה. שוב אין תקוה שתבוא השעה שישוב להאמין. ומפרש הכתוב דמי שעושה ביד רמה **את ה' הוא מגדף**. אם הוא בא מחמת שבא לגדף את ה' ה"ז ונכרתה וגו'. ואם **כי דבר ה' בזה**. לחשוב שאין בדבר ה' חשיבות לדקדק בהם. ממילא **ואת מצותו הפר**. היינו תורה שבע"פ הפר לגמרי וכמש"כ בס' ויקרא א' א' בפירוש המקרא בס' ישעיה ה'. אזי **הכרת תכרת הנפש וגו'**. זהו המשך הענין לפי הפשט :

פסוק לא

כי דבר ה' בזה וגו'. לתנאי בסנהדרין דס"ד ובכ"מ דמיירי בע"ז. משמעו שעושה המצות לשם ע"ז. ובזה הוא מבזן. ומפר מצות ה'. ורבי בשבועות דף י"ג מפרש כמשמעו שהוא פורק עול המצות שאין בהם ממש. או מגלה פנים וה"ז מבזן שעושה בהם כמו שלבו חפץ:

עונה בה. הדרש פרט לכשעשה תשובה ולפי הפשט הוא עפ"י דאי' ברי"ה דף י"ז אבל המינין כו' נידונין לדורי דורות גיהנם כלה והם אינם כלין. מבואר מזה דשאר חייבי כריתות אינן לעולם אלא לעת כפי חומר העבירה. וגם אינו דומה חייב כרת א' למי שעבר כמה עבירות של ח"כ. והכל במשפט צדק של שופט צדק סלה. אמנם לא ידח נדח לעולם אבל המינין וכו' כריתותם לעולם וזהו פשטא דקרא הכרת תכרת ומ"מ עונה בה אין חלאת העון יוצאת מנפש החוטאת:

פסוק לב

וימצאו. ויראו מיבעי. מכאן דרשו בספרי שמשה העמיד שומרים ע"ז. ופי' וא"כ חפשו ומצאו. וטעם שהעמיד הוא משום שהיה הדור פרוץ בח"ש כמבואר בספר יחזקאל כי שחללו שבת מאד במדבר. ולא כוון הנביא על שיצאו בשבת ראשונה ללקוט. ולא על מעשה זה דמקושש. דלא שייך לומר על מקרה זה הלשון. אלא שכל הדור היו פרוצים בח"ש. ומשום הכי הוצרך משה וב"ד להעמיד שומרים ומשגיחים כמו שעשה כן נחמיה הפחה בשעתו בשביל שהיו פרוצים. והכי אי' בש"ע או"ח שלהי הל' יו"ט דב"ד מחויבים ביו"ט להעמיד שומרים שלא יהיו נכשלים בעבירה. והכל למדים מדכתיב וימצאו:

פסוק לג

אל משה ואל אהרן. הפי' הרגיל הוא שישבו ביחד כמו בפרשה דפסח שני ובנות צלפחד. איברא אינו דומה. דהתם הוא בענין הוראה יכולים משה ואהרן להצטרף משום שהוראה כשרה ביחיד. וכשצריכים למנין מצטרפין ומונין לשני אחים לשנים כדתניא בסנהדרין דף ל"ו הטהרות והטומאות כו'. אבל כאן בד"נ אין מונין להם אלא אחד. ורש"י שם הביא תוספתא לא ישב בצדו אפי' שותק אלא יעמוד והולך לו. ואם כן קשה הלשון אל משה ואל אהרן. אלא הענין דמשה ואהרן היו שני ראשי סנהדראות כל אחד בכח אחר. דכבר ביארנו הא דכתיב בפ' שופטים כי יפלא ממך דבר וגו' ועלית אל הכהן אשר יהיה בימים ההם או אל השופט. דכל דין שאינו מקובל מכבר. נחתך עפ"י שני אופנים. א' בדרך דמוי מילתא למילתא ובא בסברא. וזהו הוראה הפשוטה שבאה לשעה. ב' עפ"י הכרח בכללי התלמוד ופלפולה ש"ת. והוראה זו נעשית משנה והלכה לדורות. מש"ה כתיב שיבואו אל הכהן וגו' אם יהיו מחולקים בסברא וכה"ג הוא הגדול בהוראה כדכתיב יורו משפטיך ליעקב. ואם יהיו מחולקים בדרך הפלפול והחקירה יבואו אל השופט. והנה במדבר היה משה רבינו ראש סנהדרין בדרך פלפולה ש"ת כדאיתא בנדרים דף ל"ח לא ניתנה תורה אלא למשה וכו'. ומסיק ההיא לפלפולא בעלמא. ואהרן היה ראש סנהדרין בהוראה כדכתיב ולהורות את בני ישראל. וכאשר היה ספק בדין המקושש בפירוש המקרא כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת. הביאו הספק לפני משה אולי יגיד בדרך חקירה מי"ג מדות ותלמוד. גם אל אהרן אולי יתברר לו עפ"י סברא וע' משי"כ בספר דברים י' מקרא ו' ע"פ ובנ"י נסעו וגו' :

ואל כל העדה. היינו סנהדרין תלמידי משה אולי ע"י פלפול תלמידים המחכימים את רבם יעלו דבר ברור וכדאיתא בתענית דף ז' מה עץ הקטן מדליק את הגדול כך תלמיד כו':

פסוק לד

ויניחו אותו במשמר. ולא כתיב ויניחוהו כמו דכתיב במגדף בספר ויקרא כ"ד י"ב. ומבואר שם שהיה קצף השומעים להכותו. ומש"ה כתיב ויניחוהו דמשמעו בשלימות כמבואר שם. משא"כ בחלול שבת היה הדור פרוץ ולא חשו לדבר:

כי לא פורש וגו'. ידוע מאמרם ז"ל יודעים היו שהוא במיתה אלא שנפל ספק באיזה מיתה. והקשו התוספות בסנהדרין דף ע"ח. מה זה ספק בחילול שבת יותר מכל חייבי מיתות ב"ד דכתיב סתם מות יומת שבחנק. ויישבו שהבינו דשבת חמור. ועי' מש"כ פי' תשא בביאור מקרא לעשות אה"ש ברית עולם. שהמחלל שבת ה"ז ככופר בעיקר שהוא ברית עולם. והיה מקום לדון בזה שדינו ג"כ כעובד עבודת כוכבי' וע"ע בסמוך:

פסוק לה

מות יומת האיש רגום וגו'. לפי הפשט הוא מיותר. שהרי ידעו מכבר שדינו במיתה ובספרי תניא מות יומת לדורות פי' שגם לדורות מחלל שבת בסקילה. ולכאורה לשון המקרא האיש משמעו המקושש שמדברים בו באותה שעה ולא לדורות. אלא כלפי שהיה מקום לחשוב דכיון דכתיב כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת. וסתם זה הלשון משמעו חנק. ואם כן אם אמר הכתוב רגום וגו' הייתי אומר דלעולם מחלל שבת לדורות בחנק ורק הוראת שעה הוא במקושש. או ס"ד דוקא הוא שהיה בפרהסיא שדינו כמו כופר בעיקר ועובד ע"ז שהוא בסקילה. משא"כ בסתם מחלל שבת דכתיב מות יומת ה"ז כמשמעו בחנק. מש"ה כתיב גם במקושש מות יומת האיש. ומכ"מ רגום וגו'. מזה למדנו דגם הא דכתיב במחלל שבת לדורות מות יומת הוא בסקילה. זהו לפי הספרי. ולפי סוגיא דסנהדרין דף פ' ב' דפליגי רבנן ור' יהודא בהתרו לסתם מיתה אי נהרג. ולכ"ע במותרה למיתה קלה אינו נדון בחמורה. וא"כ כאן דבשעה שהתרו בו עדיין לא ידעו שהוא בסקילה וכסבור שהוא בסתם מיתה בחנק. וא"כ אינו חייב מיתה כלל מש"ה בא הדבור מות יומת האיש. מכ"מ יומת ברגימה. ולדורות כבר ידענו דינו בסקילה:

פסוק לו

כאשר צוה וגו'. פי' לא כמשמעו של הדבור שכל העדה ירגמו באבנים. אלא כמו שהיה משה מקובל דיני סקילה וכדאי' בסנהדרין פ' נגמר הדין. וזהו לשון צוה כמש"כ כ"פ:

פסוק לח

פתיל תכלת. מלשון נפתולי אלהים נפתלתי. היינו חוט המקיף את החוטין של לבן ופותלו יהיה של תכלת. והיינו מאמרם ז"ל בפי' התכלת ופותלייהו מתוכו (ובהע"ש סי' קכ"ו מבואר יפה בס"ד) ובא בזה ללמדנו דתכלת דומה לכה"כ. ובא להזכיר דכל

השתלשלות חיי האדם שנגד זה באו חוטי לבן מין כנף. באו ממקור העליון סיבת כל הסבות יתי. ע"כ חוט של תכלת פותל חוטי לבן:

פסוק לט

והיה לכם לציצית. בלשון יחיד שהוא מצוה אחת לבן ותכלת:

וזכרתם את כל מצות וגו' ולא תתורו וגו'. ואח"כ כתיב עוד הפעם **למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי וגו'**. הענין דשתי זכירות הללו לבן ותכלת באות לשני אופני הנהגת האדם מישראל. האחד מי שחייו בדרך הכבושה לרבים עוסק בעניני פרנסה ומכ"מ עליו לשמור לעשות מצוה בזמנה. השני מי שמופרש לעבודת ה' ומתבודד ושוקע עצמו לאהבת ה'. וגם עליו לשמור מצוה בזמנו ולא לקפח מעשה המצוה בשביל דביקות ח"ו. וכבר אמרו חז"ל במסכת שבת גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה שכן מצינו בא"א שאמר להקדוש ברוך הוא אל נא תעבור וגו' ולא כוונו חז"ל שהמכניס אורח גדול במעלה ממי שזכה להקבלת פ"ש. שזה אינו מוכח מזה המקרא כלל. אלא גדול לפני ה' לעשות זה המצוה של ה"א יותר מהקבלת פ"ש. ומי שהגיע לאהבת ה' והקבלת פ"ש והגיע לפניו מצוה של ה"א עליו להפסיק דביקותו ולהזדקק למצוה שבאה לידו. כמו שעשה א"א. וכש"כ מצוה שבינו לשמים שאין אפשר לעשות ע"י אחרים. ועל אלו שני אופני חיי הישראלי צוה ה' לעשות חוטים לזכרון. ובשביל אופן הראשון צוה לעשות חוטי הכנף מין כנף. ועליו כתיב וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם. שלא יהא העסק משכחו ממצוה בזמנו:

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. לימדנו בזה מעשה המצות שלא נחשבו למצוה אלא אם עושה ומאמין עכ"פ שהוא מצוה ועושה. לאפוקי אם לבבו פונה אחרי מינות שאינו מאמין במצוה כלל. אין בעשייתו נחשב למעשה וזהו אחרי לבבכם. ופי' בגמ' ברכות פ"א זו מינות. וכתיב עוד ואחרי עיניכם היינו עין הדעת. דיש עושה מצוה ומכוין שלא לצאת בה ע"פ איזה טעם שנראה לו בדעת שטוב יותר שלא לצאת ידי מצוה. בזה האופן אינו נחשב למצוה (וכמש"כ התוס' בכ"מ דאפי' למ"ד מצות א"צ כונה מכ"מ אם מכוין שלא לצאת ודאי א"י ידי חובה. והכי עיקר כמש"כ בחיבורי הע"ש סי' קנ"ד בעזרו יתי) וע"ז כתיב **ואחרי עיניכם**. דעין הדעת מורה שלא לצאת אז אינו מצוה:

פסוק מ

למען תזכרו. זהו זכירה לאדם המעלה השקוע באהבת ה'. וצוה הכתוב לעשות חוטי תכלת שמורה על התקשרות במחשבות גבוהות. שמכ"מ יזכור מעשה המצוה בזמנם. ואז **והייתם קדושים לאלהיכם**. דאע"ג שהאדם מתקדש עצמו במה שמופרש לגבוה

והוא מרכבה לשכינה. מכ"מ אינו מרוצה לשמים עד שיהי' עושה המצוה בזמנו. אז תהי' קדושתו לאלהים. וגם הקב"ה לא ימנע טוב ממנו להשפיע עליו שפע קדושה ורוה"ק :

פסוק מא

אני ה' אלהיכם אשר וגו' אני ה' אלהיכם. שתי פעמים והדרש במנחות ידוע. ולפי הפשט מבואר לפי דברינו. דמיירי בשני אופני עבודת ה'. והנה בהיות ישראל במצרים היו ג"כ אנשי מעלה ודבקים בה' והקב"ה היה משגיח עליהם בהנהגה נסית כפי ערכם. אבל המון ישראל עוד שלא יצאו ממצרים לא ידעו מאומה מתורה ומצות. וכמו כן לא באה עליהם השגחה פרטית לפי המעשה עד שיצאו ממצרים וקבלו תורה ומצות אז נשתנה הנהגה עליונה להשגיח לפי המעשה בדרך נסתר כמש"כ בספר דברים בפי' שמע ישראל ובכ"מ וזהו דכתיב שתי פעמים. נגד אופן הראשון כתיב אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו' עמ"כ הוצאתי מא"מ כדי להשגיח עליכם לפי מעשה המצות. ונגד אופן השני כתיב אני ה' אלהיכם סתם. דמשמעו מכבר גם לפני יציאת מצרים. והכל לפי מעשה המצות. והשגחה פרטית ג"כ משונה באנשי מעלה משארי עובדי ה' כמש"כ בספר דברים במקרא פנים בפנים וגו' ובכ"מ. **ועוד** לאלוה מלין במשמעות מקראות הללו ולא תתורו אחרי לבבכם וגו'. וע"ז כתיב אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים וגו'. ותניא בספרי ר' ישמעאל אומר למה נאמר ולא תתורו אחרי לבבכם. לפי שה"א שמח בחור בילדותך וגו' (פי' וסיפיה דקרא והלך בדרכי לבך) בדרך ישר או בדרך שתרצה ת"ל ולא תתורו אחרי לבבכם. והמאמר הזה פלא. מה קשה להתנא למה נאמר. ומה זה הישוב שלא נטעה בדברי קהלת לומר שכשר הדבר לילך בכל דרך שתרצה אפי' לעשות דבר עבירה ח"ו. אלא כך הענין דקשה לשון ולא תתורו דמשמעו מלשון מתור הארץ. חיפוש ענין חדש. ויותר נוח היה אי כתיב ולא תלכו אחרי לבבכם. והיה משמעו יפה זו מינות. שהלב נמשך אחריו. ולמה נאמר ולא תתורו. ע"ז יישב ר"י עוד כונה באזהרה זו. והיינו דשלמה אמר והלך בדרכי לבך. והתנא מפרש כל אותו מקרא שמח בחור וגו' לשם מצוה והכי פי' במדרש קהלת. וזהו דעת ר"ל בגמ' שבת דף ס"ג ב' ע"כ לד"ת. ופרש"י שמח בתלמודך למוד משמחה וטוב לב. ונמצא פי' והלך בדרכי לבך. לפי שאין הילוך עבודת ה' בתמידות של כל ב"א שוין. זה עוסק בתורה ועמלה כל היום. וזה פורש עצמו לעבודה. וזה לגמ"ח. והכל לש"ש. וגם בתורה עצמה אין כל דרך לימוד שוה. וגם במעשה המצות אי' בפ' כל כתבי אבוך במאי זהיר טפי. והיה מר זהיר במצות שבת ומר במצות ציצית. וה"ז כדאיתא בירו' ספ"א דקידושין כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל אה"א. ארי"י ב"ר בון מי שייחד לו מצוה ולא

עבר עליה מעולם. ובמכילתא פרשת בשלח תניא כל העושה מצוה אחת באמנה כו'. וע' משי"כ בספר דברים ו' א' ב' ג'. וכן בגמ"ח אין כל העוסקים שוין בהליכות עולמם. ואם בא אדם לשאול איזהו דרך ישרה שיבור לו בדרך לימודו או במה להיות זהיר טפי. ע"ז אמר קהלת והלך בדרכי לבך. מה שלבו נמשך אחריו. ברור שמזלו חזי כי זה ענין טוב לפי כח נפשו. וע"ז קאמר או בדרך שתרצה. אפי' מה שאינו בכלל מצות התורה כלל. רק שהוא עושה לש"ש ובדביקות באלהיו ה"ז טוב. ע"ז כתיב ולא תתורו אחרי לבבכם. שלא תחפשו מצות חדשות מה שאינו ע"פ התורה ולא נכלל במצות ציצית שבו נכלל תרי"ג מצות ה' ולא יותר מהמה. וע"ז סיים המקרא אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. דבארץ מצרים עוד לא קבלו תורה ומצות. ולא ידעו באמת מה המה כי אם איזה גדולי הדור שהיו מקובלים מאברהם יצחק ויעקב שעשה א"א את כל התורה. אבל בדרך כלל נשתכחה תורה זו מדעת המון רבה ומי שהיה ירא ה' וחפץ בעבודתו היה עובד ה' בדרך שראה בשכלו טוב ויפה. אבל מעת שיצאו ממצרים הנחיל הקב"ה תורה ומצות ודוקא מצות אלו ולא יותר. **והנה** התוס' בב"ב דף קי"ט ב' הביא בשם מדרש דהמקושש לש"ש נתכוין שחילל שבת כדי שיהרג וידעו הדור שאע"פ שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ מכל מקום חייבין במצות התורה. ויש להתבונן מאין הוציאו חז"ל רמז דכך היה המעשה שנתכוין לשם שמים. ולפי דברינו למדו מסמיכת פרשת ציצית לאותה פרשה של המקושש. דנזהרו אח"כ גם ע"ז האופן. שאין לאיש לתור אחר מצות חדשות ולעשות עבירה לשמה ח"ו. דאע"ג דאי' בנזיר דף כ"ג ב' גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה. מכ"מ זה אינו אלא שבאה שעה לידו שמוכרח לעשות עבירה לש"ש. כהא דתמר ויהודה שלא היה לה עצה אחרת. או מעשה דיעל. אבל להמציא נפשו לכך לעשות עבירה לש"ש אין זה דרך הישר שיבור לו האדם. וע"ז נאמר ולא תתורו אחרי לבבכם כמו שביארנו. ובפרשת קרח יבואר עוד שמש"ה נסמכה מעשה דקרח אחרי פרשת ציצית שבזה נכשלו ר"ן איש גדולי ישראל. עברו עלה ונענשו כאשר יבואר :

פרק טז

פסוק א

ויקח קרח וגו' ודתן ואבירם וגו'. מלשון ולוקח נפשות חכם. שלקח לב ונפש בני אדם עד שהגיע שקמו המה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים לחלוק על משה ואהרן. והנה לפי לשון הכתוב ודתן ואבירם וגו' מוכח שגם המה היו בלוקחי נפשות ולא בין הנפתים.

וא"כ ויקחו מיבעי. אבל יש לדעת ולהתבונן מכל ענין הפרשה. מהליכות המחלוקת. ומעונש שהגיע להם. כי לא נשתוו בערכם ובכוונת מחלוקתם קרח. ודתן ואבירם. ור"ן איש. שהרי אנו רואים שלא היו בכלל לוקחי המחתות אלא קרח ור"ן איש. ולא דו"א. וגם הנהיג המקום ית"ש כבוד בר"ן איש ולא בקרח ודו"א כאשר יבואר. ע"כ יש להבין שר"ן איש היו באמת גדולי ישראל בכל פרט גם ביראת ה'. והיה מניעת הכהונה שהוא גורם דבקות ואהבת ה' כאש בוער בקרבם. לא לשם שררה וכבוד המדומה כי אם להתקדש ולהשיג מעלה זו ע"י עבודה. וגם המה ידעו אשר דבר ה' אמת בפי משה. ואין להרהר אחריו ח"ו. רק הרהרו בלבם אחר רצון ה' ומסרו עצמם למסירת נפש ולמות על אהבת ה' כי עזה כמות אהבה. וכ"ז מבואר במדרש שהביא רש"י מה ראה קרח לשטות זה. הר"ן איש כבר כתיב את מחתות החטאים האלה בנפשותם. אבל קרח שפקח היה מה ראה כו' ולכאורה אינו מבואר מה זה ישוב על ר"ן איש במש"כ את מחתות החטאים וגו'. [וידעתי שיש מקום לפרש ע"פ דאיתא בסנהדרין פ' ד"מ שפיי בנפשותם על עסקי נפשותם שאכלו ושתו בבית קרח ועי"ז נפתו. אבל מכל מקום נראה שבעלי המדרש כיונו באי"א]. אלא משמעות זה הכתוב הוא כעין פיי הכתוב בנזיר שנטמא וכפר עליו מאשר חטא עה"נ. וביארנו שמה שנצטער מיין והוא כדי להשיג מעלת רוה"ק ולהיות קדוש לה'. וזה אינו לפי ערכו. והבחינה ע"ז שהרי נטמא ואמר הכתוב דמי שציער את נפשו להשיג מעלה שאינו בר יכולת להשיגה. מיקרי חוטא על נפשו. וה"נ המה בקשו להשיג מעלת אהבת ה' ע"י עבודה אע"ג שידעו שלא ינקו ובודאי יקוים דבר משה וזה מיקרי החטאים האלה בנפשותם. שביקשו לאבד את נפשותם רק להשיג מעלת האהבה וחסידות מה שאינו לפי הרצון ממנו ית"ש. ומש"ה סמך ענין הלז לפרשת ציצית. שהוזהרו חסידי עליון בחוט של תכלת. שבכל חסידותם לא יסורו ממצות ה' כמו שביארנו באזהרה ולא תתורו וגו'. והר"ן איש סירבו ע"ז והגיע להם מה שהגיע. **והנה** לא היה אפשר להם לקחת מחתות וכדומה ולהקריב במשכן. שהרי הלוים שמרו שלא יקרב זר מש"ה היו מוכרחים לעשות מחלוקת על משה ואהרן ולפרוץ גדר. כ"ז היה הליכות ר"ן איש ובשביל שמכ"מ כיונו לש"ש מש"ה נענשו בשריפה באש שיצא מק"ק והיה בזה ענין כבוד ג"כ כמו שיבואר. לא כן דו"א המה היו רחוקים מתאוה עליונה זו. כי אם שהיו בטבע בעלי מחלוקת ושונאי משה עוד במצרים. כדאיתא בנדרים דף ס"ד א' ומכש"כ עתה כאשר נגזר עליהם למות במדבר ולא ליכנס לארץ זבת חלב ודבש. משום הכי נענשו בבליעה בארץ כרוח הבהמה. אמנם קרח באמת היה אדם גדול וראוי לתאות הר"ן איש. וכה היה נראה לפני ב"א שזהו מבקש גם הוא. אבל באמת

תוכו לא כן היה וקנאת השררה אכלתהו ע"כ עשה מעשה הר"ן איש ונענש כדו"א. והיינו שתמה המדרש אבל קרח שפיקח היה לא נכנס לשטות לבקש חסידות מה שאין כן רצון הקב"ה. וע"כ כסבור להשיג תאות הכבוד. והיה נכון לבו בטוח שיצא לחיים. א"כ מה ראה לבטוח לחלוק על משה. וכל דברים אלו מבואר במקרא בפרשת פינחס הוא דתן ואבירם קריאי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצתם על ה' מבואר שהר"ן איש הצו על ה'. והמה הצו על משה ועל אהרן. ויבואר עוד שמה זהו כלל הענין. וע"ע בספר דברים י"א בפסוק ואשר עשה לכם במדבר וגו'. **והנה** ידוע אשר יראי ה' ועמוסים בפרישות אינם יכולים להצית מחלוקת. שנדרש לזה לגבב דברי נרגן ולשה"ר וכדומה. וגם כי באמת בלבבם האמינו במשה ותורתו. רק שהיה קשה לקבל זה הדין. וא"כ לא מצאו ידים לעשות מחלוקת. וכן דו"א שהיו ידועים לבעלי ריב ומדון ושונאי משה. לא היה בכחם להמשיך הקהל אחריהם. ומי פתי יסיר דעתו אחר אנשים שהולכים אחר לבבם. אבל קרח שהיה גדול הדור הוא היה בכחו להמשיך אחריו רבים וכן שלמים. ובאשר גם הוא לאו אורחיה לדבר עם ב"א ולפתות ברוב דברים. ע"כ לקח אליו את דו"א ומסר להם דברים כפי דעתו הרחבה. והמה הלכו בשליחות קרח ולקחו לבב ר"ן איש להמשך אחר קרח. נמצא כל הענין נקרא ע"ש קרח והוא העיקר ודו"א האמצעים אשר ע"י הרחיב הפרצה מש"ה כתיב ויקח קרח והם אחריו. ואחריהם נמשכו ר"ן איש חסידי הדור. ועליהם נאמר (משלי כ"א:ט"ז) אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח. פי' רפאים הוא כמו פראים. אלא פראים הוא בלי עול ד"א ורפאים הוא בלי עול מלכות שמים ויראת ה'. ואמר הכתוב כי מי שהוא י"א באמת אלא שתועה מדרך השכל. הרי סופו לנוח בקהל רפאים. ולהיות אפיקורוס ולבזות חכמים כמו אפיקורוס ממש וע' דברים ב' י"א וכן היה בר"ן איש הללו. שתעו מדרך השכל. ונמשכו אחרי פרעות דו"א ובזו את משה ואהרן:

פסוק ב

נשיאי עדה. מנהיגי הדור:

קריאי מועד. שישבו עד כה עם משה ואהרן בכל מועד שנדרש לעצה ותושיה:

אנשי שם. משמעו בשני אופנים. א' מפורסמים בשם לאנשי מעלה. ב' אנשי מעשה טוב וע"ז כתיב טוב שם משמן טוב. ובמשנה אבות פ"ד וכתר שם טוב עולה ע"ג [ואולי בא זה הלשון ממש"כ בפרשת נח ויהיו בנו נח שם וגו'. וביארנו מלשון ויהיו. דמי שנהג במצות ומע"ט נקרא ע"ש שם. וזהו אנשי שם] והודיע הכתוב עד כמה הגיע כח דברי נרגן של קרח דו"א. עד שלקחו לב אנשי מעלה הללו. שמצד הסברא לא היו ראוים לבא

לידי מדה זו לומר למשה ואהרן למה תתנשאו על קהל ה' אם מצד שהיו **נשיאי עדה** וכל מנהיג יודע שא"א להנהיג את הדור בלי איזה התנשאות. וא"כ לא היה להם לשפוט את מו"א למתנשאים שלא לשם שמים ח"ו אם מצד שהיו **קריאי מועד**. וישבו יחדיו עמם. וראו רוב ענותנותם והליכות ד"א שלהם שלא בהתנשאות יתירה ח"ו. אם מצד שהיו **אנשי שם**. ואין איש אפרתי מוצא פה ולשון להגיד למי שגדול ממנו מדוע תתנשאו אפי' אם היה כן ח"ו. וזהו מדת פחותי ערך וכל הפגום פוגם. אם מצד יראת ה' ודאי לא היה ראוי להרהר אחר רבן של ישראל להוכיח אותם אם לא בעבירה ברורה כשמש אשר ע"ז מצוה להוכיח אפי' תלמיד לרב. אבל כ"כ גבר פתוי אנשי נרגן אלו. עד שנשקע המון המניעות בתוך ים דבריהם:

פסוק ג

כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה'. מוכשרים שתשרה עליהם שכינה ורוה"ק גם אלו לא היה משה בקרבם. ורק עתה עוד משה חי. והוא גדול מהם. בא הדבור הכל על ידו. וידוע מאמרם ז"ל בפי' יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ד) שהיו בימי הלל כמה שראוי היה לחול עליהם רוה"ק כמו על משה אלא שאין הדור ראוי לכך. וכבר פירשנו בספר שמות י"ג ג' דבר המשורר בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו. כי בהיותם במצרים לא היו גדולי הדור המכונים בשם ישראל ראוים לרוה"ק ולהשיג מעלת הקדושה. מחמת שני דברים. א' מחמת שהיו במצרים מקום טומאה ואין השכינה שורה שם. ב' שהיה בית יעקב היינו כל הדור מעורבב במעשה עם לועז. ואם כן אין הדור זכאי לכך. אבל בצאת ישראל ממצרים. וגם בית יעקב מעם לועז. היתה יהודה לקדשו השיג מעלת הקדושה. ישראל ממשלותיו. גדולי הדור לכחם הגבוה למשול ביראת אלהים וכפי הדרש במ"ק דף ט"ז עה"פ מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים. מי מושל בי כו'. והיינו שאמרו כי לא כן בדור הזה אשר כל העדה כלם קדושים והשכינה שרויה ביניהם. וא"כ אף ע"ג שהיו באמת ודאי יודעים שמעלת משה ואהרן גדול מהם. אבל **מדוע תתנשאו וגו'**. והרי גם בלעדי משה ואהרן היתה השכינה שורה על אחרים שראוים לכך:

פסוק ד

ויפול על פניו. לתפלה. וכפי' רשב"ם. וכמש"כ בספר ויקרא ט' כ"ד ובכ"מ ובין כך השיג רוה"ק וידע להשיב דבר. וע' להלן י"ז:

פסוק ה

וידע ה' וגו'. באשר ידע משה שבלבם על כהונה ועל לויה. ועוד מה שבלב קרח על נשיאת אליצפן. ע"כ השיב משה שלשה דברים:

וידע ה' את אשר לו. היינו לוים שנאמר בהם מי להי' אלי. וכבר ביארנו שם. שהם מייחדים מעשיהם אך לשם שמים ולכבודו ית':

ואת הקדוש. היינו קדושת העבודה:

והקריב אליו. מכבר בעת בריאת שו"א בטבע היצירה כך הוא נשמת אהרן מסוגלת לכהונה. ונשמת הלוים להיות נבחרים לשמו. אלא שהגיע ע"י גלגולי מעשה העגל להתגלות הענין וע' להלן י"ז י"ט משכ"ש שם:

ואת אשר יבחר בו. היינו לנשיאות. שדרך להתחלף. אבל לא כרצון בני האדם אלא אפי' ריש גרגותא משמיא מוקמי לה. והוא ית'. **יקריב אליו**. בכל דור ודור. ואמר על כל אלה **בקר**. אין פי' מחר דוקא אלא משמעו שיגיע עת אשר יהיה הדבר ברור לכל. ומכונה בשם בקר שהיום מבקר ומוכיח כל דבר על מכונו והיה זה ברוה"ק כי ללוים עוד לא הגיע הבחינה למחר עד שהגיע דבר המטות:

פסוק ו

זאת עשו. מיד לצורך הענין שהוא מביא לביקור בדבר הכהונה ואת הקדוש וע"ז אמר.

פסוק ז

ותנו בהן אש. בתוכן ולא עליהן שיהא מלאות גחלים כמו ביוה"כ כדי לשנות מדרך עבודה. וע' להלן י"ח:

לפני ה' מחר. זה הפרט יתגלה ביום מחר. ומובן דאינך פרטים יתגלה כ"ד בעתו. וכן אפי' ענין הנשיאות בהמשך הזמן ניתן לדעת אשר אך לו ית' המתנשא לכל לראש:

פסוק ט

המעט מכם. לפי' המפרשים המעט לכם מיבעי'. אלא ה"פ. וכי עון קל הוא שאתם באמת מוכשרים להשיג רוה"ק ונבואה ע"י מה שהבדיל למשכן ה':

ולעמוד לפני העדה לשרתם. בכל דבר שבין אדם לשמים בתפלה וכדומה כמש"כ בספר דברים י' ח' וכ"ז גורם אהבת ה'. ובכ"ז **ובקשתם גם כהנה**. ואם כן אות הוא שלא משום שאתם מבקשים חסידות ואהבת ה' אתם נכנסים לתגר הלז. אלא משום כבוד הכהונה. וכי עון קל הוא בעיניכם לבקש להשתמש בתגא של עבודה לכבוד עצמו. וזה עצמו כדאי למנוע מכם תאוה זו. דבאמת מעלת הכהונה אינה ראויה כי אם למי שזוכה לעשות מעשיו אך לשם שמים ולא לכבוד עצמו. וע' משכ"כ בספר שמות כ"ח ל"ה:

פסוק יא

הנועדים. עלינו. **על ה'** לתקן באשר הוא יתי היסב להתחר בנו. וכיב"ז בספר שמות ט"ז ז' כמש"כ שם בשם המכילתא וע' להלן י"ז כ':

פסוק יב

לא נעלה. שהמשכן היה עומד במקום גבוה כמו בהמ"ק. ומשה וב"ד היו בהר. וע' מש"כ להלן כ"א י"ט עה"פ ומנחליאל במות. ע"כ אמרו לא נעלה:

פסוק יג

להמיתנו במדבר. א"א להבין הדברים כמשמעו. דהאיך משה ממיתם ח"ו. אלא. ע"כ כונתם שחושדים אותו שהוא מבקש מה' שיגזור כן באשר ידע שלא יבא לא"י ושוב לא ישתרר עליהם דזה היה ידוע דיהושע מכניס ישראל לארץ כמש"כ ריש פרשת שלח משה"ב ביקש מה' שיעכבם במדבר ארבעים שנה ובזה האופן. כדי שיהא הוא מתנשא לראשם:

גם השתרר. לא השתררות לבד ביקש בזה אלא עוד דבר גדול אשר ההשתררות טפלה לאותו דבר ורמזו לו בזה שגם חייו לא היה בטוח שהרי הנבואה היה ידוע דמשה מת במדבר. ע"כ ביקש כ"ז כדי שיחיה וגם ישתרר. וכל זה הטילו קוצים לעיני משה:

פסוק יד

אף לא וגו' ותתן לנו וגו'. עוד לא הביא אותנו. והנה מתפאר עלינו כי נותן לנו וגו':

פסוק טו

ויחר למשה. נצטער הרבה ואינו מלשון כעס. וכמש"כ בספר בראשית ל"א ל"ה ל"ו:

אל תפן אל מנחתם. פרש"י מנחות התמידים. אינו עפ"י הגמ' בחגיגה דף ו' שמשעת מרגלים לא הקריבו תמידים כלל. וא"כ לא היה מנחה. והנראה ע"פ מש"כ ריש ספר ויקרא דלהשחתת המדות הבאה ע"י אחת מארבע מרות שנתקלקל. באה מנחה לכפר ולרפא חולי המרה ומה שנתעות בשעת החולי. וכענין האמור בשאול אם ה' הסיתך בי ירח מנחה. ובמלאכי ג' וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' וגו' מאין פנות אל המנחה יע"ש. ואמר משה שאם יביאו מנחה לכפר על דברי עזות כ"כ שדברו בשביל כעס ותרעומת עלי:

אל תפן אל מנחתם. כי לא מחמת כעס ומכאוב לב הגיע להם זה העון. שהרי אין להם על מה לכעוס שהרי **לא חמור אחד מהם נשאתי**. לפי הפשט מנהגם היה שהמשתרר עה"צ ינשא על הסוס כלשון המקרא בקהלת ראיתי עבדים על סוסים ושרים וגו' אלמא

דראוי להיות להיפך אך גם המשרת את אדוניו בדרך נותנים לו חמור. ואני לא לבד שלא לקחתי סוסו של א' מהם אפי' חמור לא לקחתי לרכוב :

ולא הרעתי את אחד מהם. להתכבד בקלון מי מהם שיהא גורם כעס המביא לידי עזות בלי דעת. אבל המה אינם בכעס כי אם עזי נפש ברצון וא"כ אין ראוי שיקובל מנחתם לכפרה ע"ז:

פסוק טז

היו לפני ה'. במ"ק דף ט"ז פי' חז"ל לפני ב"ד. ולמדו מכאן דמזמינין לדין. והוא פלא איזה ד"ת היה כאן. והאיך מוכח מלפני ה' בכאן יותר מבכ"מ דמשמעו לפני א"מ. אלא הוא שהיה קשה לחז"ל מה העלה משה בזה המאמר יותר ממה שכבר אמר לקרח. וכבר הערו המפרשים ז"ל בזה אבל כד דייקת לא צוה הפעם ליתן אש במחתות. והסיבה לזה שמתחלה הבין משה שקרח ודו"א כופרים בכל מה שאמר משה בשם ה' שלא כן הוא. ומש"ה אמר שיתן אות במה שכולם יהיו נשרפים מאש הקטרת רק את אשר יבחר ה' הוא יחיה. אבל עתה התבונן מדברי דו"א שהוא נחשד דהקב"ה עושה ע"פ בקשת משה. וגם זה עון פלילי. וכדאי' במס' שבת דף קמ"ט ב' כל מי שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה שנאמר לא יגורך רע. מכש"כ לבקש רע על דורו ח"ו. ולפי זה החשד מה יועיל זה האות שלא יאמרו גם בזה ככה. מש"ה אמר היו לפני ה'. היינו דין תורה. והענין דכל דיני תורה הקבועים לדורות המה עיקר טבע הבריאה כמו חקות שו"א כמש"כ בספר בראשית א' א' ובספר ויקרא ריש בחקתי. **והנה** מכבר נאמר פרשה לדורות בפרשת בהעלותך. ולא יהיה בב"י נגף בגשת ב"י אל הקודש. והלא לא כפרו קרח ודו"א בתורת משה הבא לדורות עולם שהם חקות שו"א. אלא חשבו שכל גדולי ישראל ראוים לגשת אל הקודש. ע"כ היה בזה ד"ת שאם אינם ראוים יהיה ניגף ומת מיד ולא מהקטרת כלל יגיע העונש. שזהו עונש לשעה ולא טבע שמיקרי דין תורה. מש"ה ניתן לחשוד. אלא הזמינו עצמכם לדין. היינו לעונש הנגשים אה"ק שלא כראוי:

פסוק יז

ונתתם עליהם קטרת. ולא הזכיר אש וכמו שביארנו. ומכל מקום שייך לשון והקרבתם. באשר שהוא דרך הקרבה. כמו דכתיב הקטרה בשמיני למלואים אע"ג שעדיין לא ירד האש. ואע"ג שנצטוה ברוה"ק שיעמדו כולם בקטרת כמש"כ לעיל ד' מכ"מ ברור שלא היה דבור מפורש בזה שהרי לא נכתב אלא ברוה"ק ראה כי כן יש לצוות ולעשות. והיה סבור מתחלה לצורך הענין שישימו גם אש. ועתה ראה לצורך הענין שיהיו בלא אש. ויהא ניכר לכל אדם שיצא האש מלפני ה' הוא קודש הקדשים ולא מאת הקטרת. וע'

להלן י״ז י״ב בדיוק לשון ונתתם ולא ושימו. כמו לעיל ט״ז ז׳ וכן בסמוך כתיב וישימו. אלא שהוא משום שכן צוה משה שלא יתנו אש ע״ש:

פסוק יח

ויתנו עליהם אש. כאשר הר״ן איש מאז היתה תשוקתם להקטיר לפני ה׳ גם שלא ברצון ה׳ אלא שלא יכלו לבא לא״מ שהלוים היו לגדר. ועתה כי נפרץ הגדר והגיעו לידי מעשה זה של המחתות שוב לא שמעו למשה אלא עשו כמו שאמר משה תחלה. ומשום הכי לא כתיב ויעשו כן. אלא ויתנו עליהם אש. וכתיב עליהם. ולא בהן היינו מלאות גחלי אש כעבודת יוה״כ אחר שנתכונו להקטיר באופן היותר טוב ולא כדבר משה:

ומשה ואהרן. ולא כמו שאמר משה שיעמוד אהרן עם חמשים ומאתים איש. אלא עמד עם משה. והיינו משום שלא שמעו הר״ן איש לפקודת משה. ואהרן לא הורשה לעמוד עם אש שלא בזמנו. ע״כ סר מחברתם ועמד עם משה בפ״ע לראות מה יעשה ה׳:

פסוק יט

ויקהל עליהם קרח. עוד מבערב הקהיל עדה שיהיו מוכנים לבא בבוקר אל א״מ. לראות שיקובל הקטרת שלו לרצון. כאשר בטוח היה כפרש״י בשם המדרש שראה כ״ד משמרות (וטה״ד הוא ברבה וצ״ל י״ד משמרות שיצאו מהימן מבני קרח) מבניו:

את כל העדה. לא כל עדת ישראל נקבצו ובאו לכך. שהרי בסמוך כתיב דבר אל העדה לאמר העלו מסביב וגו׳. הרי היה עדה אחרת סביב משכן קרח דו״א רחוק מאהל מועד אלא ה״פ אותו העדה שנקהלו לפתח א״מ לא היתה ביאתם לכבודו של משה ואהרן ולראות במפלתן של המלינים עליהם. אלא להיפך שהיה כל הקהל באים מחמת שהקהיל קרח לראות בקלקלתן של משה ואהרן חלילה. אבל מי שלא נפתה לקרח לא הלך כלל לפתח א״מ. ואדרבה כמה נקבצו לדתן ואבירם להתרעם עליהם. וברוך חכם הרזים שאין דעתן של ב״א שוה:

אל כל העדה. בשביל שהנקהלים החלו להתלוצץ ולהקל בכבוד משה ואהרן. ע״כ נראה כבוד ה׳. ונפל פחד ה׳ עליהם:

פסוק כא

העדה הזאת. שנקבצו ובאו הנה. וראוים לעונש משום שהיו מקטני אמנה בדבר משה:

פסוק כב

לכל בשר. שרוח שלו רך ונפתה כמו בשר שהוא רך. וכדאי׳ בסנהדרין דף ס״א ב׳ מפי אחרים גריר אבתרייהו. ועוד יש לפרש לכל בשר שהרוח דומה לבשר להיותו נמשך אחר הנאת עצמו. וה״ז כמו תענוג בשרים. וע׳ להלן כ״ז ט״ז ובספר בראשית ו׳ ג׳ וס׳ דברים

ה' כ"ג. והנה הועילה תפלתם. ובא דבור בפ"ע על עדה אחרת שעמדו סביב למשכן קרח דו"א:

פסוק כד

למשכן קרח דתן ואבירם. אבל הר"ן איש נצולו מגזירה זו דבליעה. משום שהם כיונו לש"ש. וגם בעיקר מחלוקת היו שתים כמש"כ לעיל. וכל חטאם היה בהקריבם לפני ה'. וע"כ לא נענשו בני ביתם כמו קרח דו"א:

פסוק כה

וילך אל דתן ואבירם. לפי הפשט הלך להזהיר את העדה כאשר נצטוה. אבל בסנהדרין דף ק"י למדו מכאן שאין מחזיקין במחלוקת. הרי פירשו שהלך משה להוכיחם ולפייסם. ולמדו זה מדלא כתיב וילך אל משכן קרח דו"א. אלא הלך גם לזה התכלית לפגוע בדו"א שהיו אצל משכן שלהם ולא כקרח שהיה אז פתח א"מ:

וילכו אחריו זקני ישראל. בכ"מ שהלך משה לצורך ישראל הלכו אחריו הזקנים לסייעו ולכבודו. אך כתיב מפורש כאן. באשר משה בעצמו לא קרא אותם לכבודו. משום שראה עדה גדולה מקילים בכבודו. ושמחים בכשלונו. וכסבור היה אולי הזקנים ג"כ רוח אחרת בקרבם. מש"ה מפרש הכתוב כי הלכו אחריו זקני ישראל כדרך הנשיא מהלך וזקנים אחריו וראוי לדעת כי נשתנה מנהג הכבוד ממה שהיה בימי האבות שמבואר בספר בראשית מ"ח ט"ו להיפך ע"ש בשם מ"ר:

פסוק כו

וידבר אל העדה לאמר. אחר שהוכיחם ולא הטו אוזן. או כאשר ראה שכ"כ העיזו שלא יצאו לקבל פני משה והזקנים כפי ד"א שוב ידע שאין תקוה מהם:

פן תספו בכל חטאתם. באיזה חטא קל שלהם. אע"ג שאינו הולך אחריהם בעון מחלוקת החמור. מכ"מ אם יהיה בידם איזה חפץ שלהם. וחל על זה חרון אף ה' ובעידן ריתחא ענשי אעשה ג"כ יחול החרון על האדם. והיינו פי' **בכל חטאתם**. אפי' חטא אחר שלהם שיש עמכם:

פסוק כז

יצאו נצבים. לא נחתו מפחד אשר לפניהם. וכסבורים שלא בא משה והזקנים אלא להזהיר את העם שלא יהיו נגררים אחריהם ולא יהיו נספים בעוה"ב:

פסוק כח

כי לא מלבי. הוא דבר אחר. ואמר שני דברים. א' כי לא הייתי בודה מלב. אלא בשליחות ה'. ב' כי לא בקשתי מהקדוש ב"ה גדולות לאחי ולשבטי. ולא כמו שתשבו דו"א:

פסוק כט

ופקדת כל האדם. לעזוב מה שלהם לזרעם אחריהם. וכדומה מה שהחולה מפקד מחמת מיתה שאינה פתאומית. אזי תדעו **כי לא ה' שלחני**. והכל בדוי והמה נקיים לגמרי:

פסוק ל

וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה'. במה שחשבו כי הוא מלבי. היינו שאני בקשתי זאת. ולאהבת הקב"ה אותי נשא פני לדכא את ישראל ולהוריד כבודם. וא"כ הרהרו גם אחרי וגם אחרי הקב"ה ששמע בקול איש על זה. משום הכי יהיה ענשם כ"כ קשה שירדו חיים שאולה. אבל אם היה באמת ע"י בקשת משה. אע"ג שהיו מכ"מ ענשם על שחשדו גם זה שלא בא בשליחות כלל. אבל זה החשד של שקר לא היה אלא על משה ואין זה נאץ את ה'. והיה העונש קל מזה. שהיו מתים במגפה וכדומה:

פסוק לא

ותבקע האדמה אשר תחתיהם. לא נפלו תומ"י כמו ברעידת הארץ. דאי היה כן לא היה עוד רעש ופחד על מי שלא נפל כרגע. אלא מתחלה נבקע ונעשה פה ואחר כך

פסוק לב

ותפתח וגו'. אותו הפה החל לבלוע בכח המשיכה אחד אחד מי שהיה ראוי להבלע:
ואת בתיהם. אין הכונה בתים ממש. שהרי לא היה להם בתים כי אם אהלים. אלא הפי' משפחתם וזרעם כמו בית יעקב וכמש"כ בספר שמות י"ב כ"ג כ"ז. ומש"ה פירש הכתוב **ואת כל האדם אשר לקרח**. דלא כמו דו"א שנבלע כל זרעם ולא נשתייר מביתו מאומה. משא"כ קרח שבניו לא מתו. אלא כל האדם היינו עבדיו והנגררים אחריו באהלו. וקרח עצמו לפי המדרש נבלע גם הוא עמם. ולפי הפשט יבואר עוד להלן כ"ו ו':

פסוק לג

חיים שאלה. עמוק לפי תהום. ואע"ג שלא נראה לאדם מה שנעשה עמם בבטן הארץ. אבל הכתוב מגיד שכך היה:
ויאבדו מתוך הקהל. לא כמו קבורים שניכר כמו אדמה חפורה בזה המקום. אבל כאן כשנסתם הפה היו אבודים ולא ניכר מקומם איה:

פסוק לד

לקולם. בשעה שהפה היה שואף ובולע היו צועקים מר. וחשו שארי אנשים פן אח"כ יהיה הפה בולע גם אותם. כמו שבית דו"א היו נבלעים אחד אחד מכל המקום שהיו:

פסוק לה

מאת ה'. ולא מאש הקטרת. אלא מאת ה' היינו מקודש הקדשים. והיה בזה מיתה במגפה כמו הדין להזר הקרב. ועי' להלן י"ז י"ד. אמנם נתכבדו שהיה בזה כעין שריפת נדב ואביהוא דכתיב ג"כ מאת ה':

פרק יז

פסוק ב

אל אלעזר. שהוא היה ממונה על המזבחות בעבודת משא בני קהת. וממילא היה בידו כל צרכי המזבח:

ואת האש זרה הלאה. לא יחזיר האש על המזבח. ולא להשתמש בם:

כי קדשו. אין הפי' מלשון קדושה דא"כ הכי מיבעי כי קדושים המה. שהרי כבר המה קדושים בהיותם עה"מ וגם ע"פ דקדוק לה"ק כי נקדשו מיבעי. אלא משמעות קדשו כמו לא יהיה קדש בבני ישראל. דמשמעו שנתחלל מחשיבותו ונעשה קדש. כך אש המזבח שהיה קדוש ועתה קדשו ונתחללו. ע"כ אינם ראוים לא למזבח ולא לחול כמו כל קדושת הגוף שאין לו פדיון בנפול בהם מום וכדומה:

פסוק ג

את מחתות. חזר להמחתות שהמה לא נתחללו מקדושתם. ואדרבה העלה המקום ית' אותם מקדושה קלה לחמורה כדאיתא במנחות דף צ"ט דמתחלה היו תשמישי המזבח ועתה נעשו גוף המזבח:

החטאים האלה בנפשותם. כבר נתבאר שר"ן איש הללו היו חסידי הדור. ומסרו נפשם על אהבת ה' ומש"ה כתיב זה הלשון כמו בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש אלא דשם כתיב על הנפש דמשמעו על הנפש החיוני לצערו מבלי הועיל לפי כחו כמש"כ לעיל שם. וכאן כתיב בנפשותם והוא נפש המעלה שנקראת נשמה. שחטאו במה שרצו להעלות אותה ע"י אבדון מזה העולם:

ויקדשו. עתה במה שהקריבום לפני ה' בקטרת נתקדשו. ע"כ הנני מעלה אותם עוד בקודש:

ויהיו לאות לבני ישראל. א"א לפרש לאות שלא יקרב איש זר הכתוב בסמוך. דא"כ למה חלק הכתוב הטעם. והיה ראוי לכתוב כאן או במעשה ויהיו לאות לבני ישראל אשר לא יקרב וגו'. אלא משמעות אות דכאן הוא ד"א. שלא יהא אדם מתברך בלבבו להתקדש למעלה מדעת עליון ית'. וע"ז כתיב כי ה' אלהיכם וגו' ולא יקח שוחד כמש"כ במקומו

ובספר ויקרא ט' ו'. **עוד** הוא אות שמכל מקום מי שעובר ע"ז לא יהא אדם מבזה אותו. כמו שמבזים לאפיקורסים ובוזי ה'. דלא כן חלק אלה האנשים. אחרי שקבלו ענשם חלק הקדוש ב"ה להם כבוד. והושע הנביא י"א אמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו. לאלו שהשתובבו מחמת שהתנדבו לה' ועשו פרעות וקבלו ענשם. עתה ארפאם ולא ישתובבו עוד. ואוהבם על מה שהתנדבו לה'. כי שב אפי ממנו. על הפרעות שעשו מחמת זה הלא הענשתים ושב אפי. מעתה אוהבם על הנדבה. וכ"ז הראה הקב"ה כאן במחתות ר"ן איש:

פסוק ד

את מחתות הנחשת. בצווי לא כתיב הנחשת אלא משום שהתחכם אלעזר מעצמו לעשות רקועי פחים למזבח החיצון. משום שגם המה היו מחתות הנחשת מש"ה פירש הכתוב כאן הנחשת:

פסוק ה

זכרון לבני ישראל. עוד טעם על שעשה על מזבח החיצון כדי שיראו הכל ויהי להם לזכרון:

כאשר דבר ה' ביד משה לו. לבד הדבור המפורש אמור אל אלעזר וגו'. הבין משה רבינו עוד כונה בזה הצווי מדאמר ה' בלשון לבני ישראל. ולא אמר לאות בישראל ויהיו גם הכהנים בכלל. אבל לבני ישראל משמעו טעם מיוחד לבני ישראל לבד כהנים. היינו אשר לא יקרב וגו'. וזהו אשר דבר ה' ביד משה. דמשמעו גמרא כמש"כ כ"פ בשם סוגיא כריתות דף י"ג. והיינו מה שהוכיח משה בכח פלפולו והוא דבר ה' ע"פ סיוע למשה ומשמעות **לו** לפי הפשט לאלעזר. משה הוכיח לאלעזר דלזה כוון ה':

פסוק ו

ממחרת. שראו המזבח מצופה בנחשת של המחתות של ר"ן איש. והבינו כי היו חשובים לפני ה'. ע"כ התלוננו לאמר **אתם המתם את עם ה'**. לא על קרח דו"א התרעמו ואדרבה שמחו במיתתם כמש"כ בס' דברים י"א ו'. אבל על הר"ן איש הצטערו. וחשדו את משה ואהרן שהמה יעצו מלבבם להיות נגשים בקטרת. ואלו לא הרשו אותם משה ואהרן לא עשו מאומה בפועל. עד שהיו קרח דתן ואבירם נבלעים והיו חוזרים המה בתשובה. אמנם באמת כ"ז היה גם כן ע"פ רוה"ק כמש"כ לעיל:

פסוק ז

והנה כסהו הענן. הבינו שיש דבר ה' מחדש. וגם באשר נתראה כבוד ה' החשו מלהתלונן:

פסוק ח

אל פני אהל מועד. אהרן לא נכנס בפנים. שהרי אסור לבא בכל עת להיכל כדאיתא במנחות דף כ"ה מש"ה כתיב אל פני אבל משה נכנס אח"כ לפנים ובא אליו הדבור:

פסוק י

הרמו. לעיל ט"ז כ"א כתיב הבדלו. שאז היה הגדר נפרץ. וכולם נדחקו אל פתח אהל מועד כמבואר שם מקרא י"ט. והיו שוים במעמד עם משה ואהרן. מש"ה צוה ה' שיבדלו לצד. אבל עתה כבר נגדרו ועמדו מרחוק ורק מו"א עלו אל פני אהל מועד. ע"כ צוה ה' שירומו למעלה מן העדה. או שלא יכנסו לתוכם וכמש"כ הרמב"ן דכל זמן שהצדיקים בתוכם א"א לשלוט בהם המגפה. ומקרא מלא הוא כי מפני הרעה נאסף הצדיק:

ויפלו על פניהם. כבר ביארנו בכ"מ דמשמעו לתפלה. וע"ע תענית דף י"ד ב' מבואר הכי וגם העלו כאן בתפלתם. דמשמעות כרגע היינו ברגע אחד יכלו כולם כמו מכת בכורים במצרים שברגע חצות נפגעו כולם וכן חיל סנחריב. ולזה האופן לא היה מועיל הקטרת. אבל בתפלתם הועילו שלא יהיה כרגע אלא כעין מגפה ע"י מלאך המשחית כמו שהיה בימי דוד. והיה נמשך עכ"פ איזה עת ולא נפלו כולם כאיש אחד. ומשום הכי היה שהות לעשות סגולת הקטרת:

פסוק יא

קח את המחתה וגו'. לא היה ע"פ הדבור אלא ע"פ ידיעה ממלה"מ שקטרת מועיל למגפה ר"ל. ואע"ג שנעשה בזה איסור להוציא לחוץ וגם ה"ה קטרת זרה. מכל מקום הרי פקו"נ דוחה הכל. ויבואר עוד לפנינו:

ותן עליה אש. לשון עליה משמעו מלאה. דלא כתיב ותן בה כמו בספר ויקרא י' א' ולעיל ט"ז ז'. ולפי הענין לא נצרך למלאות גחלי אש ויבואר לפנינו:

ושים קטרת והולך מהרה וגו'. פי' בת"י ושוי קטרת בוסמין על אשתא. היינו אצל המזבח כדכתיב אח"כ והולך מהרה וגו'. ולצורך הענין היה די אם יתן את הקטרת על האש בבואו לשם. וכמו שעשה אהרן באמת כמו שיבואר אבל משום שהיה באיסור אלא פקו"נ דוחה וכל שאפשר להקל האיסור עדיף. משום הכי צוה משה שלא יתן בחוץ שיהי' איסור כרת. אלא יתן בפנים ולא יהא אלא איסור הוצאה וקטרת זרה. והתחכם עוד שלא יתן על האש בידים קטרת זרה אלא יתן את הקטרת מצד הגחלים היינו בעת שימלא במחבת הגחלים לא ינענע המחבת להשוות הגחלים על כל המחבת. אלא יהי מלא מצד שֶׁמְּלֵא. ובצד השני יהי' ריקן וצוה שישים הקטרת בצד השני. ומשום הכי לא

כתיב ושים עליה קטרת. וממילא בריצה מעל המזבח יגיעו הקטרת אל האש ויהי נקטר בגרם בעלמא:

פסוק יב

והנה החל הנגף בעם. לשון והנה מורה על חידוש ממה שחשב כמש"כ בס' בראשית ט"ו ד' ובכ"מ. והרי כבר הודיע משה שהחל הנגף. וגם כל המאמר מיותר. אלא משום שאהרן שינה מדבר משה. ולא נתן הקטרת עד שבא אל העם למדנו מזה דמשום שהיה דבר משה לא בדבר ה' אלא מדעת עצמו. ומטעם פקו"נ שדוחה. ומש"ה צוה שיהיה הקטרה בפנים ולא יהיה אלא איסור קטרת זרה. ואיסור הוצאה לחוץ שאין כ"ז באזהרת כרת. כמש"כ אבל כ"ז כשהוא ברור שכבר החל הנגף. משא"כ אם אין ידוע בברור. טוב לעשות איסור חמור כשיגיע לידי פקו"נ מלעשות איסור קל בשעה שיכול להיות שאין כאן פקו"נ. מש"ה כאשר נסתפק אהרן אם כבר החל הנגף. שהרי לא דבר בשם ה'. ואולי ברחמי שמים נשמע תפלתם לגמרי. ע"כ לא הקטיר בפנים אלא בבואו למקום הקהל וראה **והנה החל הנגף בעם** כמו ששמע. אז **ויתן את הקטרת על האש** :

ויתן את הקטרת. בכ"מ דכתיב נתינת קטרת כתיב בלשון שימה כמו בנדב ואביהוא וישימו עליה קטרת. ולעיל ט"ז ז' ושימו עליהן קטרת ושם י"ח וישימו עליהם קטרת. וכאן כתיב בדבר משה ושים קטרת. ובמעשה כתיב ויתן. וכן לעיל ט"ז י"ז ונתתם עליהם קטרת. וכן בפ' אחרי ונתן את הקטרת על האש וגו'. ולאו דבר ריק הוא. ונראה דמשמעות שימה הוא נתינה בסדר יפה ושום לב. כמו משמעות ושמו בדיו שביארנו שהוא תיקון על מתכונתם. וכן ביארנו בספר שמות מ'. הרבה לשון וישם שמשמעו בשום לב וישוב הדעת. והנה בכל נתינת הקטרת על הכהן להיות נזהר ליתן מרחוק ולהתקרב לפניו כדי שלא יכוה ידו. וכדתנן בתמיד פ"ו ומלמדים אותו הוי זהיר שלא תתחיל מפניך שלא תכוה. מש"ה כתיב בכ"מ שימה. אבל לעיל ט"ז י"ז שצווי משה היה ליתן את הקטרת בלי אש מש"ה כתיב ונתתם. וכאן בדבר משה ליתן את הקטרת תומ"י בהסיר הגחלים מעל המזבח. וגם הזהיר ליתן מן הצד כמש"כ. משום הכי כתיב ושים בזהירות משא"כ אהרן לא נתן את הקטרת עד בואו לתוך הקהל והיו הגחלים עמומים מלמעלה ולא הוצרך להזהר. מש"ה כתיב ויתן וכן ביוה"כ שמשהה בהילוך מן המזבח החיצון עד מקום הארון משום הכי כתיב ונתן :

פסוק יג

ויעמוד בין המתים ובין החיים. פי' רבינו בחיי שעמד גם בין המתים שהיו חיים ביניהם. גם עמד בין החיים. שהיו מתים ביניהם ומש"ה כתיב שתי פעמים בין. ולא כתיב בין המתים להחיים:

ותעצר המגפה. לשעה זו שכך היא סגולת הקטרת שאין מלה"מ יכול לעשות אז. אבל עדיין לא היו בטוחים שלא ישוב המלאך אחר כך למלאכתו עד ששב אהרן אל משה והתפללו כמש"כ להלן:

פסוק יד

מלבד המתים על דבר קרח. למדנו שגם הר"ן איש מתו במגפה וכמש"כ לעיל ח' י"ט שיצא אש מאת ה' ונקרא גם זה נגף ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת ב"י אל הקודש. ולא אש הקטרת אכלתם:

פסוק טו

וישב אהרן וגו' לשוב ולהתפלל שלא ישוב המשחית בעם. אז הועילה תפלתם **והמגפה נעצרה**. לגמרי:

פסוק יז

דבר אל בני ישראל. הדבור כאשר הוא:

וקח מאתם. ויתנו אליך מיבעי'. וכמו דכתיב במעשה ויתנו אליו וגו' אלא משמעות קח בע"כ כדאי' בב"ב דף ח' ב' עה"פ והם יקחו את הזהב. וכמש"כ ריש פרשת תרומה. וכאשר לא נצרך מטות אלא לקטני אמנה בדבר משה בשם ה'. ואם כן היו נראים נותני המטות המה הנשיאים כאלו המה אינם מאמינים ח"ו. ובאמת לא עלה מחשבה זרה זו בלבבם. ולא היו מרוצים ליתן. ע"כ היה הצווי שיקח בע"כ. דאע"ג שלא נצרך המטות בשבילם הלא נצרך בשביל אחרים באותו הדור ולדורות כמו שיבואר. וע' להלן כ"א:

מאת כל נשיאהם וגו'. לא מכלל השבט ויהא כתוב ראובן שמעון. ועל של לוי יהיה כתוב לוי. אלא שם הנשיאים יהיה כתוב על המטות. ויהי בזה אות גם על הכהונה גם על לויה כמו שיבואר האות במקרא כ"ג בשקדים ופרחים. ואע"ג דבאמת לא נצרכו לאות שוב על הכהונה שהרי מש"ה נעשה מהמחתות צפוי למזבח החיצון זכרון לבני ישראל וגו' מכל מקום היה גם במטה אות על הכהונה יחד עם אות הלויה. ללמד דכמו אות הכהונה הוא לדורות כלשון הכתוב זכרון לבני ישראל וגו'. כך אות הלויה הוא לדורות עולם. ומש"ה נכתב שם אהרן ושם הנשיאים על המטות. וע"ע במקרא הסמוך. **שנים עשר מטות**. משמע חוץ ממטה אהרן. שהרי כתיב מאת כל נשיאיהם הרי שבט אפרים

ושבט מנשה שני נשיאים. ואע"ג דלעולם לא נמנו אלא י"ב שבטים. ובמקום שנמנה שבט לוי לא נמנה יוסף אלא לאחד כמש"כ הרמב"ן בפרשת ברכה ובכ"מ. מכ"מ כאן לא שייך זה הכלל. שהרי אם היה נבחר שבט אחר מי שהוא. היה אותו השבט יוצא ממנין השבטים. ושבט אפרים ומנשה היו משלימים מנין י"ב. ואם היה נבחר שבט אפרים לחוד היה הוא יוצא ומנשה ולוי בכלל י"ב. ולזה באו המטות להורות איזה שבט מי"ג שבטים הוא נבחר ולא יהיה נמנה בכלל שבטי ישראל. ולא כמש"כ הרמב"ן ז"ל כאן:

פסוק יח

כי מטה אחד וגו'. הוא טעם על שם אהרן ושם הנשיאים. ולא שמות השבטים. משום דאותות הכהונה והלויה על מטה אחד יבואו ולא על שני מטות ויהי ע"ז המטה אות שקדים וע"ז אות פרחים אלא על מטה אחד ויהיו השקדים והפרחים יחדיו ע"כ יהיה נכתב שם אהרן על מטה לוי וממילא כן שמות כל הנשיאים על מטה אבותם. דאם היה נבחר שבט אחר ג"כ היה כהונה ולויה מאותו השבט היינו זרע אותו נשיא יהיו כהנים וכל השבט יהיו תחת הלוים:

פסוק יט

לפני העדות אשר וגו'. שהיו שני אופני יעוד כמש"כ ס"פ נשא. א' יעוד דבור שהוא לדורות וזה הדבור יצא מעל העדות. ב' דבור שהיה לשעה והיה יוצא מכלל הארון. וצוה ה' שהמטות יהיו מונחים לפני העדות אשר אועד וגו' כדי שידעו שזה האות בא לשעה ולדורות. וגם יבינו שאינו בא מצד המקרה עפ"י בקשת משה או סיבה אחרת. אלא הרי היא ככל משפטי התורה שקדמה לבריאת שמים וארץ ולא ישתנה לעולם:

פסוק כ

והשכותי מעלי וגו' מלינים עליכם. אין הפי' מעלי שמתרעמים עלי. שהרי מלינים עליכם כתיב. ועוד מה זו תועלת מן המטות שלא יתרעמו על הקב"ה בשביל זה. אלא הפי' מעלי מה שמוטל עלי להסיר התלונה שעליכם באיזה עונש וכדומה. ובזה האות תשקט התלונה ממני. וכיב"ז ביארנו בספר שמות ט"ז ז' ולהלן כ"ה. ויש לפרש עוד דבמה שצוה להניח לפני העדות. הוא לעד ואות אמת שבחירת אותו שבט אינו בא במקרה משום שהבכורים טעו בעגל. אלא מעיקר הבריאה היה ראוי להיות כן. אלא שלא יצא לאור עד שנתגלגל כמה סבות. וה"ז כמו סגולת ישראל שעלה במחשבה בראש הבריאה ומכ"מ לא יצא לאור עולם עד לאחר כמה דורות כך הוא בחירת הלוים מתוך ישראל. ובזה הֻשַּׁך תלונותיהם על ה' שכסבורים הרבה אנשים שעפ"י בקשת משה ואהרן נעשה כן. ואם כן היה מקום להתלונן גם על משה ואהרן. גם על הקב"ה ששמע לבקשת

אוהביו נגד כבוד ישראל. עתה ידעו שכך עלה במחשבה בעת בריאת שמים וארץ. אלא שלא הגיע שעה עד כה:

פסוק כא

ויתנו אליו וגו' ומטה אהרן בתוך מטתם. אחר שאמר משה בשם ה' כי כך הצווי ליקח בע"כ אפילו יסרבו משום שהמה הנשיאים מאמינים במשה ותורתו. שוב לא סירבו ונתנו ברצון. אך כדי להראות שאין בלבבם שום ספק שהשבט לוי הוא הנבחר. ע"כ נתנו מטה אהרן משלהם בתוך מטותם. להראות בזה כי הדבר ברור שהוא הנבחר לכהן. וכמו שחובה עה"צ להספיק כל צרכי הכהונה ולויה כמו הבגדים וכלי שיר הכל באו מקופת הצבור כך המטה שלו מוטל עליהם. ולא נצרך עיקר המטות אלא משום אחרים או לדור שאחריהם:

פסוק כב

באהל העדות. ללמד שנתן והניח לפני העדות כמו שנצטוה:

פסוק כג

והנה פרח. החל לפרוח היינו הוצאת קצה העלים מן המטה:

ויצא פרח. העלים נתפשטו ויצאו לחוץ. ומזה הגיע **ויצץ ציץ**. המה הפרחים שמהם נעשה לבסוף פרי השקדים:

ויגמול שקדים. הן הפרי בשלימות. וא"א לומר שכל זה היה במשך הלילה קודם שראו ישראל. דא"כ כ"ז מיותר. וראוי לכתוב והנה גמל שקדים. והרשב"ם כ' שבשעה שהוציא משה לא היה אלא פרח. ולעיני העם הציץ וגמל שקדים. אבל אם כן להיפך מיבעי לכתוב ויוצא משה וגו' אל כל בני ישראל והנה הציץ ציץ וגמל שקדים. ותו הרי מפורש ביומא דף נ"ב ב' מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה. הרי שהיו הפרחים לדורות. אלא כך היה נמצא על המטה גם ציץ גם שקדים וכ"כ בת"י שם. ובאו לאות שקדים גמורים על הכהונה שהמערער עונשו ממהר לבא כמו מעשה דעוזיהו וכפרש"י. ועל לויה לא מצינו שישראל נענש מיתה על עבודת הלויה. אלא ודאי איזה עונש יגיע ובזה נמשל לפרחים הבא לידי גמר הפרי. נמצא היה המטה אות גם על הכהונה גם על לויה ומטעם המבואר לעיל. **והנה** העיד הכתוב דמתחלה פרח עלים קטנים ואח"כ נתפשטו וגם הציץ ואח"כ גמל שקדים. ולא היה הנס שהיו פתאם עלים גדולים. וכן יצאו פתאם שקדים גמורים והלא בדרך נס לא יפלא כל דבר. אלא בא ללמד לישראל דרך העונש. שלא כל המערער אחר הכהונה תיכף יגיע עונשו במיתה. אלא יענש באיזה עונש גלוי ואם לא ישוב אזי יגמל עונשו. והרי עוזיהו לא נענש במיתה אלא הצרעת זרחה במצחו וה"ז כמו

הפרח וציץ. וכיון שנבהל עוזיהו ויצא ושוב לא ערער עוד לא נענש יותר. ואדרבה הנהיג המלוכה גם בהיותו יושב בית החפשית. ובזה הערך הוא המערער אחר לויה מתחלה עונשו מועט כעין יציאת עלים. ואח"כ אם לא ישוב יתרחב עונשו יותר עד שיגיעו לכעין ויצץ ציץ:

פסוק כד

אל כל בני ישראל. דהנשיאים עצמם האמינו גם לפני זה כמש"כ אלא בשביל כל ישראל. אולי יש עוד ספק בלב מי מהם:

פסוק כה

ותכל תלונתם מעלי. כבר ביארנו שאין הפי' שילונו עלי. דא"כ מה מועיל האות. אלא התלונה הוא על משה וכדומה בכל דור. אך על ה' המשגיח להסיר התלונה מעבדיו ע"י עונש מיתה. ואמר ה' דבזה תכלה תלונותם ולא ימותו עוד. וכתיב תלונתם בדגש ללמדנו שהתלונה על משה היא תלונה גם על ה' וכדאיתא במס' סנהדרין שהמהרהר אחר רבו כו' או כפי' השני לעיל כ' דמשמעו שתי תלונות ממש גם על ה' גם על משה:

פסוק כו

כאשר צוה ה' וגו'. פי' הכתוב דמשה לא עשה כדי שלא יתלוננו עוד עליו. אלא משום שהקב"ה צוה כן עשה. וגם בא ללמד שכאן הניח משה בעצמו. ולא כמו בצנצנת המן שצוה לאהרן. אבל כאן בא בקבלה שהוא בעצמו יניח. והיינו דכתיב כאשר צוה ה' אותו. וע' ס' בראשית ו' כ"ב:

פסוק כז

הן גועגנו. ת"י הא מינן אשתציאת בשלהובית אישתא ומנן אתבליעו בארעא. הנראה שמפרש גועגנו כעין דכתיב במבול כל אשר בארץ יגוע. דמשמעו שנשתנה צורת הבשר ונהיה למים וכך כאן נשתנה צורת הבשר לאפר. ובת"א איתא קטלת חרבא אינו מובן כלל. ואולי טה"ד וצ"ל אשתא וראיתי בפענח רזי שת"א חרבו של מקום קאמר והוא האש. וע' להלן כ' מקרא ג' ולו גועגנו:

אבדנו. היינו בליעת קרח דו"א שנאבדו מתוך הקהל:

כלנו אבדנו. מגפת י"ד אלף איש:

פסוק כח

כל הקרב הקרב וגו'. יש מפסיק בין הקרב הקרב. ללמדנו דאין שתי התיבות הללו במשמעות אחד. דהקרב הראשון משמעו שהוא רוצה קרבת אלהים בדבקות ואהבה. והקרב אל ה'. משמעו שמתקרב אל היכל ה' כדי להשיג קרבת אלהים. וזה צעקתם. כי מי

שיעלה על רצונו להשיג דבקות ורוה"ק הלא אין מעצור לפניו לפרוץ גדרו ולעלות להיכל ה'. כי עזה כמות אהבת ה'. וא"כ עלולים המה למות. וכיב"ז נתבאר הוראת הפסק בס' ויקרא י"ג מ"ה. ואמרו עוד **האם תמנו לגוע**. הרי כל איש ישראל לא נפלא ממנו להשיג באיזה שעה רצון ותשוקה לאהבת ה'. וכמו שהעיד משה רבינו בספר דברים ד' ד' וכ"ד ע"ש שהיה אותו הדור כולם יודעים מזה העונג הנפלא וא"כ אין איש ממנו בטוח בחייו. ופי' תמנו לגוע פירשו המפרשים כולנו הולכים לגוע. וא"כ היה ראוי לומר האם תמנו לאבידה. אלא נראה דהאי לגוע משמעו כלשון ויגוע וימת. דפירושו שגועו כחותיו מרוב שנים והיא מיתה טבעית. וזה דבריהם האם תמנו כלינו לגוע היינו למות בעתו. והכל נמות באבידה ובמיתה חטופה. וע' ספר בראשית במבול שני משמעות בלשון גויעה. ומתפרש בכ"מ לפי הענין. **והנה** על כ"ז היתה התשובה שאהרן ובניו נזהרו שלא יניחו לזר ליכנס ולפרוץ הגדר וכאשר יבואר:

פרק יח

פסוק א

ובית אביך. כפרש"י זה קהת. נושאי המקדש המה ישאו עון המתקרב אל ה' ע"י שעולה למקום שאסור לו:

ואתה וגו' תשאו את עון כהונתכם. המתקרב אל ה' ע"י עבודה:

פסוק ב

שבט אביך. מיותר. ללמד שאין לוים מזרע אהרן. היינו אפילו נשא גרושה וכדומה ונתחלל מכהונה. וס"ד שיהא בכלל לוים מיהת. ע"כ אמר הכתוב דוקא שבט אביך ולא היוצא ממך. וע' ספר דברים י' מקרא ח' וי"ח א':

וילוו עליך וישרתוך. יהיו טפלים אליך במה שאתה מחויב. ומפרש הכתוב באיזה חיוב מדבר שיהיו טפלים אליך דוקא. **ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות**. היינו שומרים כדתנן במס' תמיד. בזה הלוים טפלים ושומרים מבחוץ וכ"ה בספרי. וראוי היה לכתוב לפני אהל מועד. וכלשון המקרא לעיל והחונים לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש. אלא משום דכאן מיירי גם לדורות. והיו עתים שלא היה הארון בבית ה' כגון משחרב שילה והיה הארון עומד בית אבינדב אשר בגבעה. וכתיב בשמואל א' ז' ואת אלעזר בנו קדשו לשמור את ארון ברית ה'. מש"ה כתיב אהל העדות היינו שבו מונחים העדות:

פסוק ג

ושמרו משמרתך וגו'. עוד יש ג' שמירות בבהמ"ק. א' שמירת צרכי הקרבנות שיהיה הכל מוכן במועדו. וע"ז היו גזברים ואמרכלים. ב' שמירת כלי המקדש והמקדש עצמו אם נתקלקל. ב' שמירת העבודה שלא יהי' בה פסול. עכ"ז כתיב ג' פסוקים וזה המקרא מדבר בשמירת צרכי הקרבנות וכהא דכתיב בפרשת במדבר ג' ז' ושמרו את משמרתי וגו' וכביאורנו שם וכתיב שם לפני אהל מועד. שכל הכנות המה מבחוץ כך כתיב כאן **אך אל כלי הקדש ואל המזבח וגו'**. היינו שלא יקדשו בכלי ולא יעלו על המזבח. ואע"ג דסכין הוא כל"ש ומקדש דוקא שחיטה הוא שכשר אפי' זר אבל לא שאר קידוש כל"ש. והיינו דדייק הכתוב אל כלי הקודש ולא בכלי הקודש. ללמדנו דמיירי דוקא להשים אל הכלי. **והנה** לא כתיב כאן וילוו עליך אלא עיקר שמירה זו מסורה ללוים ואין מצוה בכהנים כלל:

פסוק ד

ונלוו עליך וגו'. מיירי בשמירת כלי המקדש והמקדש עצמו והיינו דכתיב בפרשת במדבר ושמרו את כל כלי אהל מועד וגו'. ובזו השמירה אם השמירה נדרשת בפנים. אזי מצוה קודם בכהנים כמו להוציא הטומאה כדאי' שלהי מס' עירובין. ואם אין כהנים מצוה בלוים. וע' מש"כ בספר ויקרא כ"א כ"ג. ומש"ה כתיב כאן ונלוו עליך המה טפלים לך:

ושמרו את משמרת אהל מועד לכל עבודת האהל. מה שנדרש לתקן כלי האהל:

וזר לא יקרב אליכם. אם אפשר בלוים אסור בישראלים משא"כ בשעה שהכהנים מתקנים בפנים. הלוים משרתים ומושיטים להם מבחוץ כמו שהיה בימי חזקיהו בד"ה י"ג כ"ט. וכ"ז בכלל ונלוו עליך:

פסוק ה

ושמרתם וגו'. זה המקרא מדבר בשמירת העבודה עצמה. ואינו נמסר ללוים כלל רק לכהנים. והנה יש שני פסולי עבודה. פסול טומאה וזה הפסול המזבח מרצה כידוע לפי הלכותיו. וא"כ לא מיקרי משמרת המזבח אלא **משמרת הקדש**. אבל שאר פסולי המזבח שאין נרצה מקרי משמרת המזבח שהרי גנאי למזבח להעלות עליו דבר חול שאינו מרוצה:

ולא יהיה עוד קצף וגו'. כאשר יהיה הקרבנות משומר בקדושה כראוי. אז לא יהיה קצף וגו'. דטומאת מו"ק מעכבים הרצון והכפרה מכל הקרבנות ומש"ה הרבה הכתוב כפרות על טומאת מו"ק. ואי' בזבחים פרק א' דראוי היה להקריב בכל שעה אלא

שחיסך הכתוב. ושם מיירי בשעירי צבור. והוא משום עון טומאת מו"ק דבהעדר שמירה מטומאת מו"ק אין כפרת כל קרבן מרצה ומועיל. וכענין דכתיב מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. כך מכל משמר ההכרח לנצור קדושת המקדש וקדשיו כי מזה תוצאות כל תועלת קרבן:

פסוק ו

ואני הנה וגו'. אחר שהזהיר הכתוב את הכהנים לקרב את הלוים. היה עולה עה"ד שהלוים אינם מחויבים בכך ורק אם ירצו יקרבו אותם. חזר ופירש הכתוב שכמו כן לקחתי אותם וחייבתים לעזור לכם:

מתוך בני ישראל. באשר המה נותנים מעשר חלף עבודתם ומחויבים עבור זה לציית להם ולשמור עבודתם. וכמש"כ בפרשת במדבר שם ט' וע' בבאורינו שם:

פסוק ז

תשמרו את כהנתכם. שתהיו מצוים תמיד בבהמ"ק. בין שיהיה איזה **דבר המזבח** או איזה דבר **מבית לפרכת**. חובה על הכהנים להיות מוכנים וכדאיתא במס' ר"ה דף כ"ח ב' התם לא סגי דלא יהיב כו':

ועבדתם. לא די במה שתשמרו שיהא נעשה ע"י מי מכם. אלא אתם בעצמכם תעבדו אם יביא א' קרבן לכהן להקריב. לא ימסור לאחר להקל עבודתו ממנו. אלא יעבוד בעצמו. ואע"ג דנעשה לזה בתי אבות מכל מקום יש אופנים שנמסר ליחיד מהם. והוא מחויב לעבוד בעצמו:

עבודת מתנה וגו'. לפי הפשט באשר עבודת הלוים כתיב להלן ולבני לוי הנה נתתי וגו' חלף עבודתם. היינו שאם לא היה עסק הלוים לא היה צריך להפריש מעשר כלל שהרי הוא חולין. אלא חלף עבודתם. וא"כ המה מושכרים מכלל ישראל. משא"כ מת"כ אפי' לא היו כהנים היה ניתן הכל לגבוה. והיה הולך לים או נשרף. והרי אפילו פדה"ב שהוא חול כתיב עוד בפרשת בא תפדה והרי עוד לא נתפרש ענין כהונה. מכש"כ שארי מתנות המקודשים מתחלה לה' והכתוב נתנן לכהן. א"כ אינם מושכרים מישראל. ורק **עבודת מתנה** היא מהקב"ה. וזה ראיה שעבודתם היא למעלה מכל עבודה שנעשית בשכר. אלא עבודת המעלה והכבוד. וא"כ לא מדרך המוסר לצוות לאחר לעשות. דנראה בזה שהוא למשא עליו ובזיון עבודה היא:

והזר. הקרב יומת. הוא ג"כ בחינה לזה שהרי כ"כ היא עבודה גבוהה עד אשר **זר הקרב יומת**. הרי דעבודת מעלה היא. משא"כ עבודת הלוים לא מצינו שישראל חייב על עבודת משוער או משורר. ולא מצינו שישראל מוזהר במיתה על עבודת הלוים. ורק הכהנים או

הלוים שהחליפו עבודתם במיתה ב"ש כדתניא בספרי ובמס' ערכין. ואין ראיה מזה על ישראל וכבר מצינו כמה דברים במוק"ד שהכהנים מוזהרים ולא ישראל כמש"כ ריש פ' אחרי:

פסוק ח

את משמרת תרומותי. עד כה נזהר בשמירת קדשי ה' שעולין לגבוה. ועתה הזהירו על הקדשים שנותנין לאכילה. ובזה כתיב ואני הנה נתתי לך. פיי' רק לך ואין ללוים להצטרף לכהנים לסייע בשמירתן:

לך נתתים למשחה. לגדולה. והיינו לאהרן עצמו היא למשחה. היינו לכבוד. אבל לזרע אהרן לדורות. **ולבניך לחק עולם**. וחק משמעו פרנסה וכמו שפירשנו בפרשת אמור כ"ד ט' לחק עולם. ובאשר אין הכבוד לומר לאהרן בעצמו שניתן אכילת קדק"ד בשביל פרנסתו מש"ה אמר הקב"ה למשחה שהוא לכבודו לאכול משלחן גבוה. אבל בקדק"ל שנאכל גם לאשתו כתיב פרשת שמיני י' י"ד כי חקך וחק בניך ניתנו מזבחי שלמי בני ישראל. וכן להלן גבי תרומה כתיב חקך וגו':

פסוק ט

מן האש. פרש"י לאחר הקטרה. ואם כן קאי גם עה"פ שלאחריו דמיירי בקדשים קלים וכדאיתא בפסחים דף נ"ט ב' יכול יהיו כהנים רשאין בחו"ש קודם הקטרת אימורין כו'. אבל בקידושין דף נ"ב ב' משמע דרק בקדשי קדשים מיירי ובזה דרשי מן האש כאש ע"ש. וכן הוא באמת לפי הפשט לא כתיב מן האש אלא במפורש בזה המקרא שהוא קדשי קדשים. אלא נראה משמעו דקדשי קדשים מתחלה כולה היה ראוי לעלות לגבוה או לישרף חוץ למחנה או בשפך הדשן ולא לאכילת בעלים. והמקום נתן מן האש לכהנים. משא"כ חזה ושוק של קדשים קלים החזה באמת גם כן היה ראוי ליקרב ע"ג המזבח בכלל החלב. אבל שוק להיפך היה ראוי לאכילת בעלים בכלל כל הבשר אלא שנתנן המקום מחלק בעלים לכהן וכמש"כ בפרשת שמיני יע"ש ובפרשת צו ז' ל' ול"ב. משה"ב בקדשי קדשים כתיב מן האש. ולא כן בקדשים קלים:

כל קרבנם לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמם. הכל נדרש בספרי ובזבחים דף מ"ה ובבאור הספרי נתבאר בעזרו ית"ש. אכן לפי הפשט משמעות רבוי **לכל**. המנחה בשלמות והחטאת בשלמות והאשם בשלמות ולא כל מיני המנחות וכל החטאות וכל האשמות. דאם כן לכל מנחותיהם מיבעי'. והדרשה תדרש. אבל הפשט הוא כמש"כ ובאשר מפורש בפרשת צו דהנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו. והיה במשמע רק מותר הסלת ולא מותר השמן אם ניתותר בפ"ע. ע"כ נתפרש כאן **לכל מנחתם** בשלימות.

ובחטאת ואשם לא נתבאר עדיין העור למי וכבר שקלי וטרי בזבחים מנלן דעור קדשי קדשים לכהנים. ובא הכתוב לפרש כאן **לכל חטאתם ולכל אשמם** אפי' העור. ואם כן משמעות כל קרבנם הוא כלל והמקרא מפרש הפרטים והכי דייק לשון המקרא **לכל מנחתם**. ופי' הכתוב עוד **אשר ישיבו לי קדש קדשים וגו'**. באשר דהעור שלא הובא מתחלה לגבוה שהרי אפי' עור העולה אינו עולה למזבח. מש"ה אחר שניתן לכהן אינו קדוש. אבל חלק **אשר ישיבו לי** הוא הבשר:
קדש קדשים לך וגו':

פסוק י

בקדש הקדשים תאכלנו. במחנה שכינה ג"כ יש מדריגות ומעלות זו למעלה מזו. וכל הסמוך וקרוב למזבח ולהיכל קדוש יותר. ורשאי לאכול גם סמוך למזבח גם ברחוק ממנו וכמש"כ בפי' שמיני י' י"ב בפסוק ואכלוה מצות אצל המזבח. והדר כתיב ואכלתם אותה במקום קדוש. ופירשנו לפי הענין דשם שהיה שתי פעמים נאכלת המנחה. א' לפני אכילת קדשים קלים וא' לאחר קדשים קלים ואכילה הראשונה היה כשיורדים מן המזבח ואין מעבירין עה"מ. מש"ה מצוה לאכול אצל המזבח. ואכילה השניה אחר קדשים קלים שנאכלת במחנה לויה ושבים משם למחנה שכינה אזי אין מעבירין עה"מ ונאכלת תומ"י כשבאים אל מקום קדוש. וע"ש עוד בבאור. והכא נמי מתפרש הכי דכהן העובד ויורד מן המזבח או יוצא מן ההיכל ואוכל. אזי כל שיותר סמוך לפנים עדיף משום שאין מעבירין עה"מ והיינו **בקדש הקדשים תאכלנו**. מקום המקודש יותר וכמו שאם מדבר הכתוב בהיכל והוא הדביר נקרא לפנים מן הדביר קודש הקדשים שהוא מקום המקודש בהיכל. ונקרא ההיכל לפנָי. כן בכל מחנה שכינה שהוא מקום קדוש נקרא אצל המזבח קודש הקדשים. והרי לשיטת הרמב"ם בע"מ אסור ליכנס ממקום מזבח למעלה אפי' בלי עבודה הרי המקום מקודש יותר. וכ"ז בכהן העובד. אח"כ כתיב **כל זכר יאכל אותו**. אפי' מי שאינו עובד ואפי' בע"מ נכנס לעזרה ואוכל ואם כן מיד כשנכנס לעזרה אוכל משה"כ כתיב **קדש יהיה לך**. שיאכל במקום קדוש. ולא לפנים אצל המזבח:

פסוק יא

תרומת מתנם לכל תנופות. היינו שוק התרומה שהוא מתנה מישראל כמש"כ לעיל. וזהו משמעות לכל תנופות. שמצטרף עם התנופות שהוא החזה שעיקרו בתנופה כמו כל החלב:

כל טהור בביתך. אפי' נשים ועבדים ושפחות. וע' פסוק י"ג שיש לפרש בביתך גם למטה פי' **כל טהור בביתך יאכלו אותו**. ואשמעינן המקרא דרשאי להביאו מבהמ"ק לביתו לירושלים. ואין בזה הורדת הכבוד:

פסוק יב

כל חלב יצהר וגו' ודגן. לדעת רש"י ותוס' אינו אלא חמשת המינין. ויותר מאלו אין תרומה מה"ת כלל. ולשיטת הרמב"ם והיא שיטת גאוני קדמאי פי' תירוש הוא משקה גפנים ויצהר הוא שמן שאינו מידגן. ודגן משמעו כל דמידגן ונכלל בזה פרי אילן ומיני קטניות לאפוקי ירקות וע' מש"כ בהע"ש סי' קכ"א. וע' להלן מקרא י"ט:

ראשיתם אשר יתנו לה'. שכך היה מנהג בישראל גם לבד המצוה כדי לברך את הכרי. וע' להלן כ"ד. וע"ע בספר דברים י"ח ד':

פסוק יג

כל אשר בארצם. לדעת רש"י ותוס' ריבה הכתוב כל שבעת המינים. ולדעת הרמב"ם להיפך דייק הכתוב דוקא שבח הארץ שהוא ז' מינים:

אשר יביאו לה'. כדין ביכורים:

כל טהור בביתך יאכלנו. ולא כתיב זה הלשון גם בתרומה. אלא כמש"כ שבא להשמיענו שרשאי לאכלו גם בביתו ולהביא מבהמ"ק לביתו. מש"ה נצרך להשמיענו כמ"כ בביכורים שעולה עה"מ. משא"כ בתרומה:

פסוק טו

אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה. לא פי' הכתוב כאן דדוקא הזכר ודוקא בהמה ולא חיה. דאחר שפירש הכתוב אשר יקריבו לה'. וזה כבר נתפרש במק"א מזה למדנו מה שאינו קרב לה' אינו לכהנים:

הבהמה הטמאה. היינו פ"ח לבד. וכתיב בהמה טמאה בכלל מכאן שנינו בתוספתא בכורות פ"א רמ"א כל המקיים מצות פ"ח מעלין עליו כאלו קיים מצות בהמה טמאה כולה וכל המבטל מצות פ"ח מעלין עליו כאלו ביטל מצות ב"ט כולה:

פסוק טז

בערכך. בערך שמבן חודש שהוא חמשת שקלים בזכר. וע' מש"כ בפ' במדבר:

פסוק יז

או בכור כשב. כבר ביארנו בספר ויקרא א' י' דכשב הוא מן כשבים. ולא כמו כבש שהוא דוקא בן שנה:

פסוק יח

וכשוק הימין לך יהיה. הדרש ידוע. ולפי הפשט דייק הכתוב שבכור הוא מתנה מישראל כשוק התרומה ולא כחזה התנופה שהוא מתנה מאשי ה' כמש"כ:

פסוק יט

כל תרומת הקדשים וגו'. אע"ג שלא נתחייב לתרומה כי אם אחר שנתמרח. מכ"מ אם הופרש תחלה הרי נפטר הכרי ונעשה תרומה והוא ניתן לכהן. וזהו כל תרומות הקדשים אף על גב שאינו בחיוב. מכל מקום אם ירימו בני ישראל:

נתתי לך :

ברית מלח עולם היא. כמו מלח שהוא בא להמתיק המאכל אם נשמרים בו שלא יהא יותר מן הצורך אבל אם משתמשים בו שלא במדה הדרושה. ה"ז מקלקל המאכל כך ברית כהונה אם משתמשים בקדושה כראוי הרי זה זכות גדול ואם משתמשים שלא כראוי ה"ז משחית הנפש. וכדאי' ביומא ס"פ בא לו דלהכי כתיב בכהונה זָר וקרינן זֵר אם זכה נזר ואם לא זכה זרה הימנו:

פסוק כ

וחלק לא יהיה לך. היינו ביזה במלחמה שהוא אינו לפרנסה רק לתענוגי ב"א. גם זה לא שייך לכהני ה'. ומפרש המקרא. **אני חלקך**. הנאתך הוא בעבודת ה' ובשקידת התורה. ואין אהבה כאהבת ה' ואהבת התורה כדתני' באדר"נ פכ"ח. וכל הנאות חיצוניות המה מפריעים הנאת הנפש. וע"ז ניתן מת"כ כדי שיהיו פנוים לאהבת ה' וכמאמר מלאכי ג' בכהנים אשר דבר ה' יבקשו מפיהו. ובדה"י כתיב למען יחזקו בתורת ה':

ונחלתך. מה שאתה מוכרח לחיי בשרים:

בתוך ב"י. היינו כ"ד מת"כ שהמה רובם חייתי דברייתי ההכרחיים. משה"ה הקדים הכתוב חלקך לנחלתך. לא כתחלת המקרא. כדי שיהי' במשמע נחלתך למעלה ולמטה. היינו למעלה. אני חלקך ונחלתך. העסק בעבודת ה' היא פרנסתם. וגם השגחתו ית' עליהם להצליחם וכדאי' בע"ז ספ"א כל העוסק בתורה מצליח בעסקיו. וקאי גם למטה ונחלתך בתוך ב"י וכמש"כ. משא"כ חלקך. אינו אלא מתענג על ה'. כ"ז כתיב בפרשה זו בכהנים. אבל בלוים לא כתיב להלן אלא שלא ינחל ונחלה. משא"כ צרכי התענוגים שהרי אין הלוים מיוחדים באי"י לפרישות יותר מישראל. וע' מש"כ בס' דברים י' ט' בפסוק על כן וגו'. וי"ח א' ב' דבשנת הארבעים כשבאו לארץ מואב וקבלו עליהם שם עול הפלפול והתלמוד. שם כתיב על כן לא היה ללוי חלק ונחלה יע"ש. שכשם שהי'

עבודה מביא׳ לידי אהבת ה׳ לכהנים. כך היה התלמוד מביא לידי אהבת ה׳ ללוים. וכמבואר בס׳ דברים כ״פ:

פסוק כא

ולבני לוי וגו׳. זה הדבור נכלל בדבר ה׳ לאהרן. ולהשלמת מקרא ו׳ ואני לקחתי וגו׳ ופירשנו שאמר ה׳ לאהרן שהלוים מחויבים להיות לו לעזר. ועדיין יאמר אהרן הלא המה מוכרחים לעסוק בצרכי החיים. והאיך יבאו לבהמ״ק וכמו שהי׳ באמת בימי נחמי׳ הפחה שנסתלקו מבהמ״ק לצרכי פרנסה. ע״ז הוסיף ה׳ הנה כבר נתתי חלקם בארץ בלי יגיעה ועבודה בארץ:

חלף עבודתם וגו׳. לא כמת״כ שמופרשים מתחלה לגבוה ומשלחן גבוה אתי לכהנים. אלא מתחלה לא בא המעשר רק חלף עבודתם וגו׳:

פסוק כב

ולא יקרבו וגו׳. גם עבור זה שהם שומרים שלא יקרבו וגו׳:

לשאת חטא. אם יקרבו לעבודת הלוים:

למות. אם יקרבו לעבודת הכהונה:

פסוק כג

ועבד הלוי הוא וגו׳ והם ישאו עונם. העבודה אינה בכל הלוים יחד בבהמ״ק אלא משמרות משמרות והיינו משמעות **הוא**. המשמר המיוחד בזמנו שיעבוד. אבל מכ״מ כולם בכלל:

והם ישאו עונם. של ישראל על הקרב אל מקדש וקדשיו שלא לצורך או אפי׳ לצורך כמו בשעת הקרבת קרבן אלא שלא נזהר בכבוד ומורא כראוי. מחמת שאינו רגיל ואינו יודע איך להזהר. וכמש״כ לעיל ח׳ מקרא ט׳ עפ״י הירוי׳ תענית פרק ד׳:

חקת עולם לדורותיכם. באשר בסמוך הוסיף המקרא ובתוך ב״י לא ינחלו נחלה. מבואר שלא משום עבודה לחוד הגיע להם סך עצום כזה מעשר מתבואת הארץ. אלא משום שלא ינחלו נחלה. הרי חלקם בארץ ביד כל ישראל. ואין ישראל נותנים ללוים אלא הטורח של עבודת הארץ. וא״כ הייתי אומר דמצות מעשר אינה אלא בשעה שאין ללוים קרקע באי״י. אבל בעת שאין חלוק בין ישראל ללוים באחוזת הארץ שוב אין להם מעשר. וכמו בבית שני שלא נתחלק הארץ והיה ללוים ג״כ שדה עבודה כמש״כ בס׳ נחמי׳ ויברחו הלוים איש לשדהו. [והפלא על תוס׳ כתובות דכ״ו א׳ ד״ה בתר. שכתבו דגם בבית שני לא הי׳ לכהנים קרקעות] וקרוב לומר דמש״ה סירבו מליתן מעשר עד שהחזיר נחמי׳ בחזקת היד. וע״ז בא המקרא לפרש חקת עולם לדורותיכם. דמעשר הוא חק עולם

בשביל עבודת הלוים בבהמ"ק וה"ז ככל מצות שיש להם טעם. ומכ"מ גם בבטול הטעם המצוה במקומה בתורת חק כמש"כ כ"פ. אלא ממילא **ובתוך ב"י לא ינחלו נחלה**. בעת חלוק הארץ כמו בימי יהושע וחלוקה דלעתיד אז אין ללוים לקבל נחלה בתוך ב"י:

פסוק כד

כי את מעשר בני וגו' על כן אמרתי וגו'. בא הכתוב לפצות דעת הלוים שלא יחשבו עצמם כחם גרוע מכל שבט. דאע"ג דמעשר מכל התבואות הוא מרובה מחלק כל שבט כמעט. שהרי ישראלים לא נטלו בארץ אלא חלק י"ב. וגם הפרישו חמישית מתבואתם. היינו מע"ש או מ"ע ג"כ. מכ"מ בזה כחם גרוע שהרי אין החיוב להפריש אלא מתבואה שנתמרח. והרי יכולים לפטור עצמם בכמה אופנים כידוע בגמרא. וא"כ אינם בטוחים בחלקם. ע"ז אמר המקום ב"ה. **כי את מעשר ב"י אשר ירימו לה' תרומה**. לא דוקא מידגן לבד חייב במעשר אלא רק אם ניתרם תרומה לה' אפי' קודם שנתמרח כבר נתחייב במעשרות דתרומה קובעת למעשר. וזה הי' ידוע דישראל נהגו לתרום באשר בטחו בזה שתהי' ברכה בגורן כמש"כ לעיל. וממילא יהיו חייבים במעשר:

ע"כ אמרתי וגו'. שאין להם להתרעם ע"ז:

פסוק כו

בנחלתכם. שהוא נחלה שלכם בארץ. והרי הכהנים בכלל הלוים ע"כ **והרמתם וגו'**:

פסוק כז

ונחשב לכם תרומתכם. לנדיבות ולזכות. כמו. **כדגן מן הגורן**. דתרומה שישראל נותנים לפני עקירת הגורן אין בזה נדיבות. שהרי מחשבים שתהיה להם בשביל זה ברכה בגורן עד שבאים לעשר ולמוד וההכרח להתפלל אז כדאי' בפ"ג דב"מ ההולך למוד את גרנו כו'. וכן הלוים שמעשרים בדבר המדוד ואין תקוה להם לברכה. מכ"מ אין זה נדבה שהרי מקבלים מעשר ויכולים לחשוב שאין הצווי לקבל כי אם חלק פחות מעשר. אבל מי שנותן תרומה לאחר שכבר נעשה גורן. ה"ז נדיבות הלב. ואמר המקום שנחשב ללוים כמו שהם נותנים דגן מן הגורן ולא כמו שמקבלים בפחות חלק ממעשר:

פסוק כח

כן תרימו וגו' מכל מעשרותיכם וגו'. אם ניתן מעשר קודם שניתרם תר"ג שהישראל מחויב. הרי גם אתם מחויבים ליתן תרומת ה':

ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן. ונתתם אותה לאהרן מיבעי. שהרי מיירי בתרומת ה'. **והנה** בגמ' סנהדרין ד"צ אי' דממקרא זה יש ללמוד שתחה"מ מה"ת. מדכתיב לאהרן הכהן. והלא לא נכנס לא"י אלא מכאן שעתיד לעמוד ויתנו לו תרומה.

ולכאורה ק' הא כמו כן יש ללמוד ממקרא הקודם כל חלב יצהר וגו' אשר יתנו לה' לך נתתים. והוא מדבר לאהרן הכהן. אלא צ"ל שאין מזה ראי' שא"צ לפרש לך ממש. אלא לכל זרעו. וא"כ היאך מוכח מזה המקרא הכי. ונראה שהי' קשה להגמ' לפרש האי קרא ליתן לכהנים זרע אהרן. דא"כ כולו מיותר. דכבר ידענו מריש הפרשה דחלב יצהר ותירוש ודגן והיינו תרומה הוא לכהנים. וגם לשון תרומת ה' ודאי מיותר כמש"כ. אלא ה"פ דמזה התרומה יתן תרומת ה' לאהרן שהוא כה"ג בעצמו. שהרי תרומה הבא ממעשר ראוי להיות במעלה מתר"ג. דמעשר טבל קדוש מטבל חולין דלא גרע מעשר מלקט שו"פ דאי' בתמורה דכ"ה לשון קדושתו בידי שמים וע"ע להלן מקרא ל'. וא"כ התרומה שבא מן המעשר היא במעלה משאר תרומה. ומצוה ליתן ממנו לכה"ג עצמו. ואי כתיב ונתתם אותה ה"א דדוקא לכה"ג ולא להדיוט. מש"ה כתיב ונתתם ממנו ודאי כשר גם לכהן הדיוט אלא שראוי לנהוג בו קדושה יתירה וליתן ממנו לכה"ג עצמו. ומזה למד הגמ' דאהרן בעצמו יקבל. ולפי הפשט ה"ה כל כה"ג:

פסוק כט

מכל מתנותיכם. הוסיף הכתוב שאפי' מה שיתן הישראל באופן שאינו מחויב עפ"י דין. ומש"ה מיקרי מתנותיכם. מכ"מ **תרימו את כל תרומת ה'**. והיינו אם הקדים ישראל ליתן מעשר עד שלא ראה פני הבית רק אחר דאידגן מכ"מ חייב ליתן את כל תרומת ה'. היינו בין תרומה בין תר"מ. והיינו סוגי' דביצה די"ג וכמש"כ התוס' שם:

מכל חלבו את מקדשו ממנו. עוד יש אופן שמעשר מיקרי מתנה. היינו שיתן ישראל חלק המעשר מכל תבואה שיש לו מן המובחר גם על שאינו מובחר. מה שבאמת אין חוב כי אם ליתן מכל תבואה כמו שהיא מכ"מ **את מקדשו ממנו**. הרי הלוי צריך ליתן תר"מ ממנו. ולא מן הגרוע. ואינו יכול לומר דהישראל לא עשה אלא בשבילו ולא בשביל חלק הכהן:

פסוק ל

בהרימכם את חלבו ממנו ונחשב ללוים וגו'. דקודם שנתרם תר"מ והרי הוא טבל. אינו דומה לטבל חולין. שהרי יש בו איזה קדושה כמש"כ דמעשר טבל קדוש מטבל סתם. אבל לאחר שנתרם תר"מ את חלבו כדין. אז המשויר כשאר דגן חולין ממש. לסחורה ולכל צרכי ב"א. ולא כתרומה לכהנים. דאע"ג שהן ממון כהנים מכ"מ אינם עומדים אלא לאכילה ושתיה וסיכה ותנן בשביעית פרק ז' שאין נושאים ונותנים בתרומה. משא"כ במעשר ה"ה כדגן מן הגורן שהרי הוא חלקם בארץ. והיינו דדייק המקרא ונחשב ללוים.

והאי ללוים מיותר שהרי מדבר עמם. ונחשב לכם מיבעי. אלא הוא טעם דבשביל דזה חלק הלוים בארץ משה"ה נחשב להם כתבואת גרן ויקב:

פסוק לא

ואכלתם אותו בכל מקום וגו'. אפי' חלק האכילה שהי' אפשר לחשוב שבא מחלק שהוא מרובה מחלקם בארץ כמש"כ. וניתן אך בעבור עבודת הלוים. וא"כ יש לנהוג בהם מיהא איזה קדושה. משה"ה חזר ופירש דאפי' אכילה רשאים בבית הקברות. **כי שכר הוא לכם וגו'**. לא כמו מת"כ שבא במתנה מחלק גבוה אלא בא בתורת שכר. ומשה"ה אין בזה שום קדושה:

פסוק לב

ולא תשאו עליו חטא בהרימכם וגו'. דלפני הרימם תרומת מעשר הרי מוזהרים הלוים שלא לטמא וגם לא יהי' נמכר בטבלם. כי כבר נתחייבו לתר"מ. אבל בהרימכם את חלבו ממנו. שוב לא תשאו עליו חטא:

ואת קדשי בני. היינו עד שלא נתרם:

לא תחללו. לא יקלו בלבם לחשוב שגם המה קדושים:

ולא תמותו. בהקלת כבוד במילי דקדושה. וכתיב אזהרה זו בלוים אע"ג שכמ"כ הדין בישראל בטבל. מכ"מ הלוים מוזהרים יותר ע"ז:

פרק יט

פסוק א

וידבר ה' וגו'. הן ברור שפרשת פרה נאמרה מכבר. שהרי בטהרת הלוים כתיב הזה עליהם מי חטאת. ותניא בפ"ע בראשון בחודש ניסן הוקם המשכן בשני נשרפה הפרה. וא"כ למה נכתבה כאן. כבר אמרו במו"ק דכ"ח למה נסמכה פ' פרה למיתת מרים לומר כשם שפרה מכפרת כך מיתת מרים מכפרת. אמנם אמרו עוד במ"ר ויקרא פכ"ה מיוסדים על אדני פז אלו פרשיותי' של תורה שהן נדרשות לפניהם ולאחריהם. והענין כבר ביארנו בפ' קרח. שהרי"ן איש חטאו במה שרצו להתקדש יותר מגבול שגבלה להם התורה. ומזה הגיעו להריסות התורה ועשו מחלוקת בישראל. וסמוך ענין לה עסק פרה שאינה אלא לטהרה ולא לקדושה. ומשה"ה כשר בה טבוי"י ואונן כאשר יבואר לפנינו. והצדוקין לא הודו לזה והשתדלו לעשותה במעורבי שמש. והקפידו חכמים ע"ז עד שפעם א' נעשית במעורבי שמש ונפסלה ושפכו את העפר כדתניא בתוספתא דפרה. ואמרו שם הטעם שלא יוציאו לעז על הראשונות. והטעם הלז אינו מספיק כ"כ בדבר

הזה שלא נעשה אלא בגדולים ואחת בכמה שנים. אלא היה בזה עוד טעם כמוס דבש וחלב תחת לשונם. והיינו משום שהצדוקי רצה להנהיג קדושה בענין שאינו אלא טהרה. וזהו הריסות הליכות הדת בכמה ענינים שבתורה. ע"כ נכתבה סמוך לפ' קרח:

פסוק ב

זאת חקת התורה וגו' דבר אל ב"י. כתב הרמב"ן שהוא מסורס כמו דבר אל ב"י זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר ויקחו וגו'. ואין דבר ריק בתורה. והיינו שלפנינו יתבאר שהיה משונה פרת משה משארי פרות לדורות בכמה משמעות באותה פרשה. וא"כ ה"ז מתפרש מקרא זה לשני זמנים. זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר ויקחו וגו' היינו לדורות. דבר אל ב"י ויקחו אליך וגו' לשעה זו. וכבר נתבאר כ"פ דלשון צוה משמעו כ"פ קבלה ומשנה תורה שבע"פ. ודבר הוא דברים כמשמען. עיין מש"כ לעיל ה' מקרא ד' ואלו היה כתיב דבר אל ב"י זאת חקת התורה לא היינו מפרשים הכי:

ויקחו אליך. כפרש"י שתקרא על שמו. והוא משום שיש במעשה פרה זו יתרון גם במעשיה שהיא דוקא בסגן. ולדורות קי"ל שכשרה גם בהדיוט. ועוד יש מקראות שהיה מתפרש באותה שעה באופן אחר מלדורות כאשר יבואר. וכי"ז הוא פי' שחוטי חוץ ופי' אחרי מות ופי' שלוח מחנות כמו שכתבנו שם :

פסוק ג

ונתתם אותה. היה מצוה שאהרן יצטרף בעסק זה לכפר עליו ע"י בנו:

ושחט אותה. פרש"י זר שוחט. וזהו דעת שמואל אבל הלכה כרב דשחיטת פרה בזר פסולה. ופי' לפניו שלא יסיח דעתו. והכי משמעות הפרשה דכתיב והשורף אותה יכבס בגדיו ולא כתיב כמ"כ והשוחט אותה. והרי כל העוסקין בה מטמאין בגדים. אלא משום שהשחיטה בכהן וכתיב בו וכבס בגדיו הכהן. משא"כ שריפה כשר בזר מש"ה כתיב והשורף וגו'. ולשמואל צ"ל דאע"ג דשחיטה כשרה בזר מכ"מ לכתחלה שחט הכהן. כמו קרבנות צבור שהיו מפייסים על השחיטה אע"ג דמן הדין כשר בזר. וכן היה בפרה. משא"כ השריפה רבים עסקו בזה אפי' ישראלים:

פסוק ד

אלעזר הכהן. דרשו בספרי בכהונו. ובגמ' יומא דמ"ג דרשו הכי ממקרא הסמוך ואין זה נוגע למשמעות המקרא. אמנם פי' בכהונו יש לבאר לענין הפרשה. והנה פירש"י בבגדי כהונה שלו. ולמד רש"י זה מדאי' בזבחים די"ח בני אהרן בכהונו. מלמד שכה"ג שהשתמש בבגדי כה"ד פסול. בני אהרן הכהנים בכיהונם מלמד שכה"ד שהשתמש בבגדי כה"ג פסול. אבל מכ"מ אינו דומה. דשם דחלק הכתוב כיהון דכה"ג מכיהון

דכה"ד. והרי לא מצינו חילוק בכיהונם אלא בבגדים מש"ה מפרש דמיירי בבגדים. אבל כאן לא מצינו רמז בזה על הבגדים יותר משארי דברים שנצטוו הכהנים בעבודתם. היינו קידוש יו"ר ועומד ועוד הרבה פסולי עבודה. ומשום שבאמת אין פרה קרבן הייתי אומר דמצות הכהן בה אינו אלא כמו ראיית צרעת או פ' עגלה ערופה. מש"ה פירש הכתוב שיהא דוקא בכיהונם. (הן אמת דרש"י לטעמי' שם בד' כ"ג ב' בד"ה אימא דיושב אינו זר. אבל התוס' כ' כמש"כ). **ומזה** למדנו שלא פסול בפרה אלא פסולין שנאמר בזבחים די"ז בב"כ בזמן שבגדיהם עליהם כהונתן עליהן וברחוץ יו"ר שם די"ט ב' נ"ל חוקה חוקה מב"כ. ועמידה אי' שם דכ"ג לעמידה בחרתיו ולא לישיבה משא"כ פסול טומאה ואנינות שאין הפסול נוגע לכהונה. תדע שהרי אכילת קדשים דכשר בזר ג"כ אסור בטומאה ואנינות. ועוד ראיה שק"צ כשר בטומאה. וכה"ג עובד באנינות אלא ע"כ אין בזה פסול כהונה אלא חסרון קדושה הנצרכת לקרבנות במעשה ובאכילה. מש"ה בפרה שאין בה קדושה אונן כשר בה. וגם טמא היה ראוי להיות כשר בה. אלא מדכתיב באסיפה ואסף איש טהור. למדנו דה"ה בעבודתה :

מדמה שבע פעמים. האי מדמה מיותר. ונדרש בספרי שיהא על כל הזאה טבילה באצבע. ולפי הפשט בשביל שהוא חידוש שיהא דם פרה שאינו אלא בדק הבית נצרך הזאה פני אהל מועד מש"ה דרך לחזור עוד הפעם. וכיב"ז פירשנו בפ' מצורע מקרא והזה מן השמן באצבעו שהוא ג"כ מיותר ע"ש:

פסוק ה

את הפרה וגו' את עורה וגו'. ע' מש"כ בס' ויקרא ח' י"ז וט"ז כ"ז:

פסוק ו

אל תוך שרפת הפרה. לעיקר השריפה ולא מצדדי האש:

פסוק ז

ואחר יבא אל המחנה. כפרש"י דזו מחנה שכינה מחנה של אלעזר. אבל מחנה ישראל ודאי שרי כטמא מת מכ"מ לפי הפשט היה במשמע דמיירי אפי' במחנה ישראל כמו לשון והוציא אותה אל מחוץ למחנה שפירושו חוץ לג' מחנות. אבל נראה דהמקרא מתפרש בפרת משה כמשמעו דאז בהיותם במדבר היו גם טמאי מתים משתלחים חוץ למחנה ישראל ג"כ כמש"כ לעיל בפ' שלוח מחנות. ולהלן ל"א י"ט אבל לדורות מתפרש במחנה שכינה. וכמה קראי יש להם פירושים במדבר בא"א מלדורות:

פסוק ט

טהור. אי' ביומא דמ"ג טהור לרבות את האשה. הביאור האיך הוא נרמז אשה בזו התיבה. הוא משום דאשה אין לה קדושת תורה ועבודה. אלא טהרה המביאה את אחרים לידי קדושה. באתנויי גברי וכדומה. מש"ה היא מכונה בשם טהור וע' להלן כ"ד ו':

והיתה לעדת ב"י למשמרת. בכל הפרות משמעו שיהיה בסנהדרין שבכל עיר מסור ומשומר במקום טהור. והרמב"ם הל' פרה פי"ג פירש עוד שכל ישראל ראוין לשמרה. אבל עוד יש בזה פי' מיוחד לפרת משה וכדתנן במס' פרה שבכל הפרות היה מעורב מעט מפרת משה. וזה נלמד מסיפי' דקרא **חטאת היא**. משמע שהוא טעם דמש"ה היא מצוינת מכל הפרות משום שהיא מכפרת כחטאת. ולא פרה אחרת וכמש"כ לעיל ב':

פסוק י

והיתה לבני ישראל ולגר. לצרכי ב"י והגר שנטמאו ומפרש והולך:

פסוק יג

כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות. מבאר המקרא ענין אפר פרה ביחוד לטומאת מת. משום הנוגע במת. הוא נוגע **בנפש האדם** הוא רוח המרחף על המת כל עוד שלא שב העפר כשהיה. ע"כ כל עוד **מי נדה לא זרק עליו טמא הוא**. כך הוא סגולת הטומאה:

פסוק יד

זאת התורה אדם וגו'. אחר שפירש הטומאה היותר חמור של מת היינו הנוגע במת שלם. פירשה תורה דזאת התורה הוא באופנים הקלים מזה ג"כ כאשר יבואר. והנה מלשון המקרא היה ראוי לכתוב אדם מת כי יהיה באהל. ומה לי היכן הוא מת מזה יצא דרש האגדה בשבת דפ"ג זאת התורה אדם כי ימות באהל אין ד"ת מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה. ומגיע זה הדרש לכאן דאפי' אדם המעלה הזה שאין רוחו המרחף על הגוף ראוי לטמא. והיינו המאמר הידוע צדיקים אין מטמאין. אבל זה אינו נוגע לדיני תורה. דמכ"מ כל אשר באהל טמא שבעת ימים ונצרך למי נדה:

באהל. ולא כתיב בבית משום טומאת אהל עצמו. משא"כ בית אינו מק"ט:

פסוק טז

וכל אשר יגע על פני השדה. גם זה מיירי בטומאת אהל. אלא באופן אחר. שהאדם מאהיל על המת. ומיקרי אהל מגע כדאי' בחולין דקכ"ה ב':

בחלל חרב. דרשו חז"ל דחרב הרי הוא כחלל. ואע"ג שדעת הרמב"ן וכמה רבותינו התוס' ז"ל ס"ל דחרב אינו מטמא באהל. היינו באהל המשכה. אבל אהל מגע שהאדם מאהיל עליו ודאי מטמא וגם בעיקר הדין אינו מוכרע והדברים עתיקים:

או בעצם אדם. הכי מיבעי לכתוב. או במת אדם או בעצם או בקבר. אלא בא ללמדנו דעצם אינו מטמא באהל אלא באופן שיהא ניכר מצורת העצם שהוא של אדם. והיינו רובע עצמות או אבר שלם. ובזה אהל קיל ממגע אפילו אהל מגע וכש"כ אהל המשכה:

פסוק יז

ולקחו. הב"ד שהי' בידם האפר משומר כמש"כ לעיל ט':

לטמא. בשביל הטמא. דהנושא אפר חטאת שלא לצורך טמא. היא מטמא. ואח"כ הוא פוסל את האפר. מש"ה בעי לקיחה בשביל צורך הזאה על הטמא:

ונתן עליו. הנוטל מעט האפר מיד ב"ד. יתן עליו. היינו בשביל הטמא מים חיים אל כלי. כ"כ התוס' יומא דמ"ג. והאי ונתן אתרוייהו קאי אמים ואאפר היינו שיתן האפר על הכלי אחר שנתן על אותו כלי מים. כ"כ התוס' וריטב"א סוכה דל"ה ב'. והוא פשט המקרא. והדרשה תדרש ג"כ. **והנה** כתיב הכנה זו בטומאת אהל. ולא לעיל בנוגע במת ממש. ללמד דאע"ג שקידש את המים לשם טומאה קלה עולה גם לטמא הנוגע במת החמור:

פסוק יח

ועל הנוגע. ממש:

בעצם. כאן לא פירש בעצם אדם. דמגע ממש מטמא בכ"ש היינו כשעורה אפילו אינו ניכר מצד עצמו. אך מכ"מ בעינן לדעת שהעצם הוא של אדם ולא של נבלה. והיינו דמפרש הכתוב **או בחלל או במת או בקבר**. שידע שהעצם הוא של חלל שנהרג או של מת. או שנמצא העצם בקבר ומסתמא הוא של אדם. שאין קוברין בהמה ובזה מובן יפה שנוי הסדר בזה המקרא מן מקרא ט"ז. וכתיב בחלל בפ"ע ובמת בפ"ע ללמדנו דאע"ג דעצם הנמצא אצל חלל אפשר שנפרש בעודו חי. ומכ"מ טמא וכן פי' בת"י. אלא דפליגי בזה תנאי בעדיות פ"ו אם דוקא אבר או עצם כ"ש:

פסוק יט

וחטאו ביום השביעי. שנה הכתוב למצוה שיטהר בזמנו וכדאי' ביומא ד"ח. ומ"ע זו אינו אלא בשביעי שאז נטהר לגמרי. ולא ביום ג' שהוא לפני זמנו :

וכבס בגדיו. בו ביום. ומש"ה לא למדנו מזה המקרא דאדם מטמא בגדים טומאת שבעה. כמו שלמדו בספרי פ' מטות מדכתיב וכבסתם בגדיכם ביום השביעי. דכלים ואדם וכלים טמא טומאת ז'. היינו משום דהתם הפי' ביום השביעי של הבגדים. דאין לומר של האדם. דא"כ ביום השביעי למ"ל. פשיטא שלא יטבלם קודם שהרי יחזרו ויקבלו טומאת ערב מן האדם. ותו מאי אשמעינן אלעזר הא כבר כתיב כאן וכבס בגדיו. אלא בא ללמדנו ביום השביעי של הבגדים. משום שנגעו בט"מ במשך שבעה שלו. אבל ממקרא

דילן לא למדנו זה הדין דאדם מטמא כלים ט"ז. דפי' וכבס בגדיו משמעו בו ביום. וא"כ אפשר שאינו טמא אלא טומאת ערב. ולא תקשה באמת היאך כתיב וכבס בגדיו בו ביום הרי נטמא במגע האדם ט"מ גם בשביעי שלו קודם שטהר. וא"כ טמא הבגד ט"ז. וכמו דכתיב בפ' מטות. הא ל"ק. דודאי אותו בגד שנטמא בט"מ ביום הראשון שלו. שוב אינו חל עליו טומאת ט"מ אחר משום דכבר שבע ליה טומאה כדאי' במנחות דכ"ד. ולא דמי למי שנגע במת. ואחר כן ביום אחר חזר ונגע במת שהוא טעון ט"ז מנגיעה השנית ולא אמרינן דכבר שבע לה טומאה. שאני מת עצמו דבשעה שנוגע במת הטומאה חמורה משעה שפירש ממנו כדאי' בנזיר דמ"ב ב'. ובטומאה חמורה לא אמרינן שבע לה טומאה כדאי' במנחות שם דטומאה חמורה חל על טומאה קלה משא"כ כלי הנוגע בט"מ. אין נ"מ בשעת נגיעה לפירש ממנו. מש"ה שבע לה טומאה ואין חל טומאה שניה. מש"ה כתיב כאן וכבס בגדיו שהלך בהם ביום שנגע במת ושבעו טומאת מגע ט"מ. ובפ' מטות דכתיב וכבסתם בגדיכם ביום השביעי לנגיעתם. היינו אם נגעו מחדש ביום אחר של נגיעת האדם במת בעי הכלי ט"ז מיום השביעי של טומאת הכלי באדם:

פסוק כ

ואיש אשר יטמא וגו'. לעיל כתיב העונש בטומאת מגע במת שלם החמור. ועתה חזר ופירש דה"ה בטומאות הללו:

מתוך הקהל. בשעה שהוא עם הקהל. דהיינו בשעת ראיית פנים בעזרה. והיינו דמסיים **כי את מקדש ה' טמא**. ולולי קבלת חז"ל היה נראה שיש נ"מ בין קדושת משכן שהוא לשעה לקדושת מקדש שהוא קדושת עולם. דבמשכן באמת אינו חייב אלא על מגע מת שלם. אבל קבלת חז"ל במס' שבועות פרק ב' אינו כן. מיהו מכ"מ כבר נתבאר בס' ויקרא פ' קדושים ובכ"מ שאע"ג שלמדין מג"ש זמ"ז. מכ"מ אינו דומה העונש הבא מג"ש למפורש בתורה:

פסוק כא

ומזה מי הנדה. שינה הכתוב במזה מכל הפרשה דכתיב השורף. האוסף. הנוגע. וכאן לא כתיב והמזה אלא ומזה ללמדנו דלא מיירי במזה ממש אלא בנושא שיעור הזיה וכפירוש רש"י. שמעתי:

פסוק כב

וכל אשר יגע בו הטמא יטמא. רבינו הגר"א בס' א"ר פ"א דאהלות מפרש דהיינו ט"מ שנוגע בכלי נעשה הכלי אב הטומאה וטמא שבעה כמו הטמא דכמו דחרב ה"ה כחלל להיות אבי אבות כך מגע ט"מ נעשה אה"ט. והיינו דתנן שם ארבעה טמאים במת. אבל

והנפש הנוגעת במי שנגע במת תטמא עד הערב. ולא נעשה אה"ט. וזה הפי' יפה לדעת הרמב"ם וסיעתו דחרב ה"ה כחלל בכל כלי שטף הוא. אבל לשיטת התוס' דדוקא חרב שהוא כלי מתכת אאל"כ. אלא ה"פ **וכל אשר יגע בו הטמא**. אפילו כלי חרס יטמא לעולם. אבל **והנפש הנוגעת**. וכש"כ כלי שטף דקיל מאדם לקבל טומאה דטמא עד הערב:

פרק כ

פסוק א

בחדש הראשון. של שנת הארבעים כמש"כ הראב"ע [וסותר ד"ע בסמוך שכ' דשם ישבו ימים רבים] ופירש הכתוב זמן ביאה זו ביחוד כדי שנדע יום מיתת מרים. ויותר מזה יבואר לפנינו דמאז החלה הנהגה אחרת בישראל לא כמו שהיה עד כה. מש"ה פירש הכתוב דמחודש הראשון הגיע זה:

וישב העם בקדש. המשכן והמחנה היה סמוך לעיר קדש. אבל העם ישבו בעיר. וכמש"כ לעיל י"א ל"ה עה"פ ויהיו בחצרות. אלא דשם לא היה בואם לעיר בתורת ישיבה רק כמו עובר ארחות מדבר שנכנס לעיר ליקח צרכיו. אבל בקדש החלו לשאוף רוח ישוב. ואע"ג שעדיין לא הגיעו אל המנוחה ואל נחלת א"י מכ"מ כבר באו לגבוליה:

ותקבר שם. פי' הכתוב דאע"ג שלא היתה הגזרה עליה שלא יבואו עצמותיה לא"י כמו שנגזר אח"כ על משה ואהרן. מכ"מ כך עלה שנקברה שם במדבר. וידוע דרשת הגמ' ע"ז:

פסוק ג

ולו גועו. דצמאון שורף את רוח החיוני בפנימית הגוף. ע"כ אמרו שטוב היה שיהיו נשרפים בשריפת הגוף ונעשים אפר לפני ה' כמו הר"ן איש וכמש"כ בפרשת קרח:

פסוק ד

את קהל ה' וגו' למות שם אנחנו ובעירנו. אין הלשון מדויק כלל. או ראוי לכתוב את קהל ה'. למות שם הם ובעירם. או ולמה הבאתם אותנו למות וגו'. וכיב"ז דקדקנו בספר שמות ט"ז ג'. וביארנו לפי הענין שם באופן שאין מקום לפרש כן בשנת הארבעים. עוד יש להבין המשך המקרא הסמוך:

פסוק ה

לא מקום זרע ותאנה וגו'. הפלא הנה זה ארבעים שנה הולכים במדבר הגדול וסבלו בלי שום תרעומות. והבינו כי לא זהו תכלית נסיעתם עד בואם אל ארץ נושבת. ולמה זה התרעמו עתה. אבל ראוי לדעת דבשנה האחרונה היה סוף הליכות הנסיי בהנהגה

נפלאה ההולך לימין משה זרוע תפארת ה'. ועתה היו עומדים ליכנס לא"י ולהתנהג בהליכות הטבע תחת השגחת ה'. ע"כ התנהג הקב"ה עמם בשנה זו בדרך הממוצע. וכמו אומנת ילד היונק העומד להגמל מחלב. כבר איזה משך לפני הגמלו מרגלת את הילד מעט מעט באכילת לחם. ומכל מקום לעת הצורך מניקתו עד שהוא נגמל לגמרי. כי קשה להחליף סדר החיים בפעם א'. כך החל המקום ית' להפרישם מן הנס ולהעמידם על הליכות עולם הטבע וללמדם איך יעשו בעת יהיה השגחה לענוש אותם ולמנוע טובה וגשמי השנה ולא יהיה עוד כח משה אשר בבקשתו לבד נעשה הכל. והנה כשנפסק המים מן הבאר הבינו ישראל שזהו שלא בתורת עונש על איזה דבר. אלא כדי להרגילם לחיים טבעים. והרי ההכרחי למים ימצאו בקדש. וגדולי הדור שאין דרכם בכך להטריח אחר צרכי הגוף בדרכים כאלה. תהיה השגחה פרטית שלא ישיגו צמאון וכמש"כ בס' שמות ט"ו י"ב ובפי' י"ז ע"ש. ואין זה נס נגלה אלא השגחה נסתרת על יראיו. ומשום הכי המן לא נפסק שהרי א"א לחיות בלי מאכל אף לגדולי הדור. זה היה הבנת העם. וכאשר באמת לא מצא להם מים שבקדש לכל העם ובעירם. התרעמו למה הבאתם את קהל ה' המה גדולי הדור שיכולים לחיות באופן נשגב ממנו שלא ירגישו צמאון. אבל אנחנו שאין אנו כדאים להשגחה זו. אלא בטבע פשוטה ואין מקום להסתפק במים שבקדש לנו ובעירנו ונמות בצמאון. ועוד התרעמו **ולמה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה**. מתחלה לא היה לכם להוציא אותנו בדרך אשר לפני בואם לא"י לא נמצא מה לאכול אחר שיכלה ענינים נסיים. ואמרו בלשון ולמה העליתנו. היינו שנהיה בדוקא אנשי מעלה הראוים להשגחה פרטית. ומש"ה היה הריב עם משה ביחוד כמש"כ בספר שמות שם:

פסוק ו

ויפלו על פניהם. התפללו לדעת מה לעשות:

וירא כבוד ה' אליהם. לא לכל העדה כאשר היה עד כה מפני שני טעמים. א' שזה הוא דרך נסיי שיהיו הכל רואים ומרגישים בכבוד ה'. וע' ספר שמות ל"ג י'. וכאן פסק זה הדרך. ב' שאז ג"כ לא נראה לכל כי אם לצורך כמש"כ לעיל י"ד י' ט"ז י"ט. אבל כאן לא היה כי אם מריבת דברים וכאשר עלו משה ואהרן אל פני א"מ שתקו ולא דברו מאומה. ע"כ לא נראה אלא למשה ואהרן. וידעו המה כי כבודם חדש עוד עמהם:

פסוק ח

קח את המטה. המטה הידוע של משה ומזה שאמר ליקח מבואר שלא היה עוד ביד משה בתמידות. [והא דכתיב גם בספר שמות י"ז במעשה דבאר הראשון ומטך אשר

הכית בו את היאור קח בידך. שוברו בצדו אשר הכית בו וגו' ודרשו חז"ל בסנהדרין דף צ"ט שאהרן הכה. וביארנו שם שהיה מטה אהרן יע"ש] והכי מבואר בסמוך ויקח משה את המטה מלפני ה'. והטעם הוא משום שטבע המטה היה מסוגל לעשות בו נסים נגלים ומש"ה היה מכונה **האותות** זה המטה ע"ש פעולתו התמידית. וכבר ביארנו שבשנת הארבעים נפסק כמעט חיי הנסיי. ע"כ כאשר צוה ה' לעשות נס אם יוצרך כאשר יבואר לפנינו צוהו ליקח את המטה:

והקהל את העדה. שלא בחצוצרות. שהרי חצוצרות היו לאות שיהיו נקהלים לא"מ ולא אל הסלע. וגם לא כתיב כאן כל העדה כמו דכתיב שם ונועדו אליך כל העדה. אבל כאן לא היה צורך אלא לעדה שהוא עשרה או יותר כאשר יבואר:

ודברתם אל הסלע. אין הכונה שידברו עם הסלע ויצוו אותו ליתן מים שהרי אין הסלע בר שמיעה. וכבר פי' בת"י ותומין תריכון ית כיפא בשמא רבא ומפרשא. היינו בשם המפורש. אבל בילמדנו והובא בי"ש פירוש ודברתם דבר הלכה א' או פרק א' יע"ש. ואנחנו נוסיף לבאר שבאמת מי הבאר שהיה עד כה נהיו לטבע כדאיתא במסכת פסחים שהבאר הוא מעשרה דברים שנבראו בע"ש. ומי שאמר והיה העולם גזר על העבים ליתן מים ועל הנילוס שישתפך בשעתו הוא ית' גזר על אותו סלע שיהיה באר מהלכת. והרי גם היום בארה ש"מ נראה כעדות הגמ' פי' ב"מ (דף ל"ה). וחכמים התרים את התבל מעידים שיש עוד היום במדבר סלע מוציא מים אלא שלא בשפע כ"כ. ועתה כשנפסק הסלע מליתן מים לא היה משום שכלה הליכות הנס. אלא הוא כמו שעוצר הקב"ה מי מטר בשביל עון הדור. וידוע מנהג ישראל בעת עצירת גשמים מתאספים ברבים למקום א' אף שלא בבית המקדש מקום קרבנות וגלוי שכינה וראש העם אומר דברים כבושים ואח"כ מתפללים בצבור כמבואר במס' תענית. ורצה הקב"ה אשר משה ואהרן ילמדו את העם היאך יעשו לדורות בא"י ויאמינו שגם בלי כח ועוז של משה אפשר לפעול בתפלת רבים. ע"כ צוה ה' להקהל עדה אל הסלע ושם היה השכינה באותה שעה ושמה יגיד משה ואהרן דבר הלכה ומוסר. וגם דבר הלכה מועיל לתפלה כדאי' בתענית פ"ב והיחידים חוזרים ומתענין מאן נינהו יחידים צורבא מרבנן. ובמסכת ע"ז דף ג' אי' הלומד תורה בלילה חוט ש"ח משוך עליו ביום. שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי ומפרש המקרא תועלת אותו חסד תפלה לאל חיי. שהתפלה מקובלת. והיה הרצון שידברו משה ואהרן דבר הלכה ותוכחה ואח"כ יתפללו בצבור לצד הסלע. ובזה **ונתן מימיו**. לא יהיה בזה חדשות אלא **מימיו** הרגילים ונעשה לטבע יתן. וצוה עוד. **והוצאת להם מים מן הסלע**. ולכאורה הוא אך כפל לשון ח"ו. וגם השנוי מלשון מימיו למים

לאו דבר ריק הוא. וגם השנוי **ודברתם** היינו משה ואהרן **והוצאת** הוא משה לבדו. אלא הוא אופן אחר. שאמר הקב"ה אולי לא יעלה השעה לתורה ותפלה כראוי. וא"כ לא יגיע הטבע ליתן מימיו. מכ"מ לא יעזוב את ישראל בלי מים כלל אלא יעשה נס כדרכו. וע"ז צוהו ליקח את המטה. אבל הודיעו שבזה האופן לא יהיה עוד מימיו שהיו צלולים ורבים אלא יהיה מים וכן היה באמת שלא היו מים טובים כשהיה. תדע שהרי גם אחר כן צעקו כי אין לחם ואין מים כמבואר להלן כ"א ה'. אלא ע"כ אותם המים לא היו ראוים כ"כ לשתות אנשים וגם לא היו מרובים כאשר יבואר. ולא היה רק לרוות צמאון אותה שעה ולבהמה. ובאשר ידע הקב"ה מראש שיתקלקל הדבר ולא יצליח משה בזה הדרך של תפלת רבים. ע"כ הגיד מראש אחרית הדבר שיקח את המטה:

פסוק ט

מלפני ה'. כבר נתבאר שהיה מונח בקדשי קדשים במקום גבוה מהליכות הטבע:

כאשר צוהו. לא קאי על הלקיחה שהרי מפורש שלקח. אלא על הא דכתיב מלפני ה'. ולמדנו שהיה מונח המטה לפני ה' ומה לאותו מטה שם. ע"ז פי' הכתוב כאשר צוהו שיהי' המטה שם:

פסוק י

את הקהל. הוסיפו להקהיל רוב עם. למען להקים דבר ה' להוכיחם כדרך גזרת תענית.

אל פני הסלע. פניהם אל הסלע ששם היה השראת שכינה:

שמעו נא המורים. החל להוכיח את העם. ובא לקצף ולא דבר כדרך תוכחה ברכות. אלא ברוגז ובוז לרבים ואמר. **המן הסלע הזה נוציא לכם מים**. טועים אתם במה שאתם סבורים לעשות נס להוציא מים לא כן הלא זה הסלע כבר נעשה לטבע ואלו לא קלקלתם מעשיכם לא היה נפסק טבעו. ועתה קלקלתם מעשיכם וקפחתם פרנסתכם. ואמר משה דברים אלו בכעס עד שנעלמה ממנו הלכה ברורה להגיד לרבים ושימצאו אח"כ לב לתפלה כמו בעצירת גשמים. והיינו דתניא בת"כ פי' שמיני על זה הענין של מי מריבה שמתוך כעס בא לכלל טעות. ולא נודע איזה טעות והעלמה היה כאן למשה. ולדברינו מובן שלא היה יכול להגיד הלכה ברורה. ע"כ עשה אופן השני לעשות הנס ע"י המטה:

פסוק יא

במטהו פעמים. ביארו חז"ל ברבה שבפעם הראשונה יצא מעט מים. ובשניה יצאו מים רבים. והנראה דבאמת נשאר מאז טבע הסלע שיהיו מימיו מועטים כאשר כן הוא עד היום. וגם כי לא נצרכו עוד לשפע רב משום שהיו סמוך לישוב כמש"כ. ורק בזו הפעם

שעמדו כל הקהל היה השעה נותנת שיצאו מים לרוב. משי"ה היו שתי הכאות. ואח"כ נשאר על כח הכאה ראשונה:

פסוק יב

יען לא האמנתם בי. אלו השתמשו בתורה ובתפלה. היה גם אהרן מתפלל וכמו שאמר ה' ודברתם אל הסלע ועתה כאשר לא נעשה כן הלא גם אהרן בכלל החטא ואע"ג שאהרן לא בא לכעס מכ"מ נתרשלו ידיו במקום משה. וע"ע להלן כ"ד:

להקדישני לעיני בני ישראל. אלו היו עומדים משה ואהרן בתפלה היה נקרא בזה ונקדשתי בתוך בני ישראל שהוא אמירה דבר שבקדושה ברבים כדאיתא במגילה כ"ג. והיו ישראל מאמינים במעלת תפלה ושאני קדוש בתוכם. ועתה לא האמנתם את ישראל בזה:

לכן לא תביאו וגו'. לא היה העונש שימותו במדבר שא"כ לא היה משה מתפלל להחל שבועת ה' אלא הגזירה היה מדה במדה. שבשביל שלא הראו לישראל הדרך להתנהג בא"י בעת עצירת גשמים וכדומה ע"כ. **לא תביאו וגו'**. ובמ"א כתיב על אשר מעלתם בי מעילה הוא שנוי בדבר ה' כמש"כ בספר ויקרא כ"ו מ'. והכונה כאן שעשה משה נס ושנוי בהליכות הטבע בעת שלא היה הרצון בכך וזה נקרא מעילה כמו שנענש רבא בעת שעשה נס שלא ברצון ה' כדאיתא בתענית פ"ג והיה נזוף מחמת זה כדאי' בחולין דף קל"ג א':

פסוק יג

אשר רבו בני ישראל את ה'. היינו עם משה שהביאם לזה המקום ע"פ ה'. ונמצא מריבים את ה':

ויקדש בם. שנודע בזה כמה סביביו נשערה מאד וה"ז כמו דכתיב בנו"א בקרבי אקדש וכמש"כ שם :

פסוק יד

וישלח משה מלאכים מקדש. האי מקדש מיותר שהרי ידענו שעומדים בקדש. עד להלן דכתיב ויסעו מקדש. ותו הכי מיבעי וישלח משה מקדש מלאכים כדכתיב ביהושע וישלח יהושע מן השטים וגו' אלא בא ללמדנו שלא שלח אנשי ישראל. אלא מלאכים מקדש אנשי אדום או משארי אוה"ע שדרו בקדש. והטעם לפי פשוטו משום שאין מייחדין ישראל בין אוה"ע. והרי אנחנו רואים אשר עשה מלך בני עמון לשלוחי דוד. וזה הטעם הוא גם כן בשלוחים לסיחון דכתיב ואשלח מלאכים ממדבר קדמות. אמנם עוד יש בזה דבר עמוק. שהרי אנו רואים דשליחות הראשון כתיב וישלח משה ושליחות

שניה כתיב ויאמרו אליו ב״י. אלא באמת ידע משה היטב כי לא יאבה מלך אדום כמו שאמר לו ה׳ כי לא אתן לכם מארצו עד מדרך כף רגל. אבל משום שאמר ה׳ למשה ויראו מכם ונשמרתם מאד (דברים ב׳) והיה בזה המצוה להשמר שלא ייראו ויהיו בטוחים שלא בכח ישראל לעבור עליהם בע״כ ע״כ עשה משה זה השליחות כדי שיבין מלך אדום שתלוי ברצונו. וכיון שענה מלך אדום פן בחרב אצא לקראתך. ידע משה שסר פחד ישראל ממנו. ושוב לא שלח אליו. אבל בני ישראל הוסיפו לנסות ומש״ה לא רצה משה לשלח אנשי ישראל שמא יראו השלוחים כמה המה נפחדים ונמוגים כאשר כן היה באמת. והיו ישראל מתאמצים ללכת בלי פחד מחרב אדום. והיה צריך למשה להלוך נגד רוחם. ע״כ ראה לשלוח מאוה״ע שלא שמו לב כי אם לדעת תשובת המלך. והיו סבורים ישראל שבאמת לבם ברי עליהם. ושוב לא עלה על לב להלוך בע״כ וע׳ בסמוך:

פסוק טו

וירעו לנו מצרים ולאבותינו. אלו אמר וירעו לאבותינו ולנו היה במשמע מאז ירדו אבותינו למצרים הרעו. משום הכי הקדים לומר לנו ולאבותינו דמשמע אבותינו הסמוכים לדור שלנו:

פסוק טז

וישלח מלאך. ולא אמר ויוציאנו ה׳ ממצרים היינו כמש״כ שלא רצה להפחידו ע״כ אמר בלשון דיטעי אנפשיה ויבין כי גם ישראל מתנהגים עפ״י מלאך כמו אדום וכל אומה יש לה שר ומלאך. אמנם לא היה מוציא משה דבר שקר מפיו. וכוון משה על נביא כפרש״י בשם המדרש:

פסוק יז

ולא נשתה מי באר. של אדום שהיה דבר יקר כמש״כ לעיל שלא היה מים לרוב שיספיק מחנה כבדה:

פסוק יט

בני ישראל. כבר ביארנו שמשה לא שלח עוד:

במסלה נעלה. שלא בדרך המלך. דבדרך המלך יש חשש לעוברים ושבים שלא יארע להם נזק בעת העברת ישראל. אבל במסלה היינו בדרכים קטנים שאין בהם כ״כ עו״ש:

ואם מימיך נשתה. דבדרך המלך היו יכולים להבטיח שלא נשתה מבאריהם. שהרי אין עושים בארות אלא בצדדי הדרך. וע״ז אמרו לא נטה ימין ושמאל. משא״כ במסלות עושים בארות בתוך המסלה. וא״כ מן הנמנע לעצור העם מלשתות מש״ה אמרו שישלמו:

פסוק כ

וביד חזקה. שוב לא נתפחדו כלל. ועי' משי"כ בספר שמות בפסוק אז נבהלו אלופי אדום:

פסוק כא

עבור בגבולו. העיד הכתוב שלא בשביל איזה טעם מיאן אלא לא רצה שיעברו בגבולו והיינו משנאה כבושה לא עשה להם טובת הנאה:

פסוק כב

כל העדה. פרש"י כולם שלמים כו' תמוה שהרי כבר כתוב כן בבואם לקדש לעיל א'. אלא שהיה אפשר לחשוב שנשתיירו הרבה מישראל בארץ אדום לישב שם עד שיכנסו כל ישראל לארץ ישראל שהרי כבר היו מעורבים עם אנשי אדום בזה המשך שישבו בקדש. משי"ה כתיב שכל העדה הלכו משם עם משה ואהרן:

פסוק כג

ואל אהרן. כאן מבואר שלא היה הדבור לאהרן. שהרי אומר קח את אהרן. אלא הפי' שיהא הדבור ממשה ביחוד לאהרן. ומכאן למדנו בכ"מ דכתיב אל משה ואל אהרן וכידוע בת"כ ובספרי שלא היה אלא למשה. ועי' משי"כ בספר שמות ז' מקרא א':

על גבול ארץ אדום. היינו בקצה מזרחית דרומית משי"ה כשיצאו מגבול אדום בדרום היה להם עוד לסבוב מזרח ארץ אדום כמשי"כ להלן כי"א ד'. והא שפירש הכתוב כאן דהר ההר הוא על גבול אדום יותר ממקרא הקודם פרש"י שבא לעונש על שנתקרבו לאדום. והיינו משום שישבו בקדש ונתקרבו עמם יותר מן הצורך. או במה ששלחו שנית למלך אדום מדעת עצמם. ולפי הפשט בא הכתוב ללמדנו שלא נקבר אהרן באדמת אדום כי אם על הגבול והיה הפקר וידוע בפרק יש נוחלין שגנאי לצדיק שיהא נקבר באדמה שאינה שלו:

פסוק כד

על אשר מריתם את פי וגו'. במשה כתיב בפרשת פינחס כאשר מריתם את פי במי מריבה להקדישני במים לעיניהם. וכאן באהרן כתיב סתם על אשר מריתם. היינו משום דמשה נצטוה לעשות אחד משני אופנים. או לעשות נס על ידי המטה או ודברתם אל הסלע בתורה ותפלה. ועשה משה דרך הראשון נמצא שלא עבר על הצווי לגמרי אלא שחדל לבור הדרך הטוב שהיה בזה להקדישני במים לעיניהם כמבואר במקומו. אבל אהרן לא היה משתתף בעסק המטה כלל משא"כ אם באו בתפלה היה המצוה על שניהם כמו שאמר ה' ודברתם אל הסלע. ואם כן חדל אהרן מלעשות דבר ה' אליו לגמרי:

פסוק כה

והעל אותם. בכפיית דברים אם יהי' נצרך. משה"ה לא כתיב ועלו אלא העל בפועל יוצא:

פסוק כו

ואהרן יאסף ומת שם. האי יאסף מיותר וגם אין לו משמעות בלי לשון אל עמיו. אלא היינו דאי' במדרש מצויר מיתת אהרן הצדיק שאמר לו משה הפשט את ידיך עצום את עיניך וכן הרבה. וזה למדו מלשון יאסף דמשמעות יאסף מתקבץ למקום אחד. וזהו פי' בכ"מ אל עמיו. שהוא נקבץ אל אבותיו בעולם העליון. וכאן משמעות ואהרן יאסף שיקבץ כחות אבריו למקום א' ומשם יצא רוחו הקדושה ומת שם. וא"כ הוא כמו הציור שמתחלה יצא כח החיוני מזה האבר ואח"כ מזה האבר ונקבצו אל הלב ואח"כ ומת:

פסוק כז

כאשר צוה ה'. הוא מיותר והכי מיבעי ויעש משה כן. משה"ה פרש"י אע"ג שהדבר קשה לו לא עיכב וא"כ מפרש כאשר. תומ"י שצוה ה'. וכמש"כ בספר בראשית י"ב ד' אכן לפי הפשט משמעות צוה כאן כמו בכ"מ שהוא דברי קבלה. שאע"ג שדבר ה' קח והעל דמשמע בע"כ אם לא ירצה. מכ"מ היו דברים בעל פה שידבר רכות ופיוסים שיתרצו מעצמם לעלות. וכן היה:

ויעלו וגו'. ברצון פשוט בלי שום סירוב והיינו חסידות של אהרן דכתיב ביה תריבהו על מי מריבה. שבאמת לא היה על אהרן לישא אשם על המרות פי ה' אחר שלא מצא משה כח לתורה ותפלה באותה שעה. מה היה לו לאהרן לעשות לבדו אבל הוא בחסידותו לא התרעם כלל על רצון ה' מאיזה טעם שיהא:

לעיני כל העדה. הכל הביטו על הפלא הלז. שראו שלשה גדולי הדור עולים על ההר ולא ידעו מה ומכש"כ שראו אהרן הולך בבגדי כהונה שאסור לצאת בהם מן המשכן משום כלאים והבינו שיש בזה ענין נעלה בדבר ה' והביטו לראות מה יהי' מזה:

פסוק כט

ויראו כל העדה. בראותם כי לא ירדו אלא משה ואלעזר והוא לבוש בגדי כה"ג הלא הבינו כי גוע אהרן. ופי' זה הכתוב שלא הודיע משה בפירוש כי אהרן מת וכדאיתא בכתובות דף ק"ד דאסור משום מוציא דבה. אלא נתן לדעת שיבינו מעצמם. **והדרש** שהביא רש"י הוא מלשון כי גוע ולא כתיב כי מת. אלא עוד ראו כי לא נהרג כאשר עלה ע"ד איזה אנשים בראותם את אהרן מלפני שעה בריא אולם בלי שום חלישות והנה איננו. ועלה דעתם לחשוד מאומה עד שראו כי גוע. היינו אפיסות ימיו:

כל בית ישראל. פרש"י שהיה אוהב שלום כו' ובת"י איתא שמשה היה בוכה ואמר ווי לי עלך אהרן אחי עמוד צלותהון דישראל. והיינו כמש"כ בספר שמות ו' כ"ו דלענין תפלה השייך להליכות הטבע היה אהרן עיקר בישראל יותר ממשה. ומש"ה היו כל האנשים והנשים יודעים ומכירים טובו משא"כ משה רבינו שלא היו מכירין כי אם גדולי ישראל [והיינו ההפרש שהיה בין רחב"ד ובין ריב"ז כדאי' ס"פ אין עומדין. דריב"ז היה כשר הצבא במלחמתה של תורה ורחב"ד היה כעבד בעבודה. ותמיד רגיל לבקש לצורך בית המלך מה שאין כן שר הצבא]:

פרק כא

פסוק א

דרך האתרים. מלשון תור את הארץ. והענין שעד כה היו נמוגים יושבי הכנעני מישראל ולא מצאו לב ללכת למלחמה לקראתם. עד ששמעו שהולכים דרך כל כובשי ארצות ותרים את הארץ שרוצים ליכנס לה היאך יבאו אליה ומש"ה בקשו מאדום וממואב רצון לעבור דרך ארצם וכסבורים שהוא משום שאין להם כח לעבור בע"כ. וא"כ מצאו לב גם הם לצאת ולהקדים פניהם במלחמה עד שלא יבאו למדינה. והיה כ"ז עד שבאו ישראל ונלחמו עם סיחון ועוג וכבשום אז שב הפחד למקומו והשכילו הכל כי רק אדום ועמון ומואב יש להם זכות אבות ורצון ה' שלא ליגע בם:

וישב ממנו שבי. שבי מיותר ומזה יצא הדרש דלא שבו אלא שפחה ששבו ישראל כבר. אבל בת"י איתא ושבא מנהון שביה רבה. ומיושב ג"כ שבי מיותר שהיה מסוים. והיה בזה כונה מן הקב"ה ללמדם מלחמה דרך הליכות עולם והצלחה ע"י תפלה ונדר כמש"כ לעיל:

פסוק ב

וידר ישראל. אבל משה לא עשה כאן מאומה. וכמש"כ שמשה לא היה מסוגל לזה. וכן במלחמות סיחון ועוג כתיב ויכהו ישראל לפי חרב. היינו במלחמות תנופה רק את עוג בעצמו שלא היה בכח אנושי לפגוע בו נעשה נס ע"י משה. כמו שהיה בכמה דורות נס לצורך השעה. מכש"כ אז בחיי משה אבל כאן היה בהשגחה פרטית בטבע ובכח תפלה:

והחרמתי את עריהם. פרש"י ורשב"ם הקדיש שללם לגבוה. פי' דמשמעות עריהם המטלטלין שבעריהם. תדע דבעיר הנדחת מפורש החרם אותה ואת כל אשר בה וכן ביריחו שהיתה אסור בישיבה כתיב חרם היא וכל אשר בה. מובן דסתם המחרים את

העיר אינו אלא מה שבעיר ולא העיר עצמה. וכן עשו ישראל וכדאיתא בסנהדרין דף מ"ג שמעל עכן בזה החרם הרי דבמטלטלין איירי:

פסוק ג

בקול ישראל. שהתפללו לבד הנדר. ותפלה הבאה מעומק הלב נקרא קול כמש"כ בס' בראשית ל' ו' ובס' דברים א' מ"ה:

ויתן את הכנעני. קאי גם אלמעלה היינו גם על ה'. ויהי' הפי' שנתן ה' ביד ישראל. וקאי גם אלמטה על ישראל ויחרם אתהם וגו'. ויהיה הפי' ויתן העניש והחליש כחם כמו שביארנו בס' בראשית מ"ט לשון המקרא מיכה ה' לכן יתנם וגו' ובזה שהחליש ה' עוז הכנעני **ויחרם אתהם ואת עריהם**. ישראל החרים עד מות האנשים. והערים היינו כמש"כ שללם:

ויקרא שם המקום חרמה. פי' הרמב"ן שהם הערים של זה המלך באי"י וכדכתיב בס' שופטים וקאי כאן על מה שנעשה אח"כ וכיב"ז פירשנו בס' דברים כ"ז א'. ולפי הפשט קאי כאן על מקום המלחמה. ואע"ג שלא נזכר במסעות שחנו בחרמה. לא קשה כלל שודאי לא חנו במקום המלחמה אלא יצא אנשי המלחמה להלחם עם הכנעני הרחק מן המחנה וקראו מקום המלחמה חרמה:

פסוק ד

ותקצר נפש העם בדרך. שבאו קרוב למקום הכניסה ונעשית דרך רחוקה. מש"ה היה קשה לסבול יותר מדרך רחוקה באמת. וכדאיתא בעירובין דנ"ג ב' דדרך קרובה ורחוקה קשה מרחוקה וקרובה:

פסוק ה

ואין מים. אע"ג שהי' הבאר הולך. כבר ביארנו שלא נתן בפעם השנית הסלע מימיו שהיו מכבר נוזלים ומתוקים. אלא היה מים גרועים ומעטים. ועוד היום מספרים מסלע משה שהוא מוציא מים ואינם טובים לשתיה. וגם אינו הולך בשטף ועי' להלן כ"ז י"ד. וכ"ז עשה הקב"ה כדי להרגילם בדברים שאין בהם נס והיו מביאים לשתיה מים מאדום ומואב והיינו שצעקו אין מים:

ונפשנו קצה בלחם הקלקל היינו כמש"כ שהיה אותו הדור כמו תינוק הנגמל מחלב ומתחיל לאכול ושוב אין חלב אמו מתקבל עליו כ"כ כך היו מסתפקים הרבה מתבואת ארץ אדום ומואב. והמן לא נתקבל שוב להמון העם:

פסוק ו

את הנחשים השרפים. הוא נושך על לשה"ר כדבר קהלת אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון.

פסוק ח

וראה אותו וחי. ובסמוך כתיב והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש וגו'. והבטה משמעו הסתכלות יפה יותר מלשון ראה. ומש"ה אי' ברבה כ"פ אין הבטה אלא מלמעלה למטה. היינו משום שהסתכלות אין נוח לאדם אלא מלמעלה למטה מיהו כאן היה ההכרח לאנס את עצמו ולהביט מלמטה למעלה והוא משום תשובה וכפרה. ואע"ג דבדבר ה' למשה לא נצרך הנשוך לכך אלא בראיה בעלמא וחי. י"ל לפי הפשט דבדבר ה' כתיב והיה כל הנשוך דמשמעו אפי' קטנים שאינם בר עונשים אלא משום בעידן ריתחא בהדי הוצא לקי כרבא. בהו סגי ראיה בעלמא אבל אם נשך הנחש את איש היינו גדול בעל עונשים דוקא והביט בהסתכלות :

פסוק י

ויחנו באובות. לפי הכתוב בפ' מסעי היה בינתים שני מסעות פונון וצלמונה. מזה יצא הדרש ברבה שנעשו אויבים למקום. פי' מש"ה הזכיר הכתוב כאן נסיעה זו. ולפי הפשט לפי שהיה מדבר בסבוב ארץ אדום במזרח. ואובות היה קצה ארץ אדום במזרחית צפונית והתחיל מואב. היינו דכתיב ויחנו בעיי העברים וגו' אשר על פני מואב. מכלל דעד כה היה גבול אדום. וכ"כ בפ' מסעי ויחנו בעיי העברים בגבול מואב וכ"ז היה למזרח ארצם. אבל לדרומה של מואב לא הלכו כלל. והפלא על פרש"י בפסוק י"ג שכ' הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה כו'. וא"כ צ"ל דפונון וצלמונה היה בדרום מואב. ואמאי כתיב בעיי העברים גבול מואב. ותו דא"כ הי' הר ההר שעל קצה ארץ אדום בין אדום ובין מואב לדרומה של א"י. וא"כ איך כתיב אחר הר ההר לסבוב את ארץ אדום. הא כבר כלה ארץ אדום. אלא כמש"כ דסבבו דרום ומזרחה של אדום. ואח"כ מזרח ארץ מואב ובשעה שהיו שם שלחו למלך מואב שיניחם לעבור ולא אבה כמבואר בס' שופטים בדברי יפתח:

פסוק יב

ויחנו בנחל זרד. גם כאן מבואר בפ' מסעי דמעיים נסעו לדיבון גד ועלמון דבלתימה. אבל כאן לא כתיב אלא שהפכו פניהם ממזרחה של מואב לצפונה. וזה היה בנחל זרד וארנון שהיה בצפון מואב ושכבש סיחון מהם. וארץ בני עמון היה בצד השני של ארץ סיחון שהיה בין מואב ובין בני עמון וישראל הלכו ביניהם. והיינו דכתיב בספר דברים

וקרבת מול בני עמון היינו מנגדם. ומש"ה לא שלחו למלך בני עמון לבקש הדרך כי לא נדרש להם כלל שהרי בכלות מזרחה של מואב הלכו לצפונה עד עה"י:

פסוק יד

בספר מלחמות ה'. אשר נלחמו ישראל ראשית מלחמתם בכבוש הארץ עם סיחון:

את והב בסופה. עיר הראשונה שנכנסו לתוכה ברעש מלחמה נקראת והב וזהו בסופה ברעש מלחמה:

ואת הנחלים ארנון. בהליכתם בצפון עד עה"י ופגשו בנחל ראשון ששתו ממנו ברשות עצמם היתה ארנון שהיה מפסיק בין מואב בין סיחון שנעשה אח"כ לכיבוש ישראל:

פסוק טו

ואשד הנחלים. עוד היה להם לשתות מי אשד הנחלים שהיה בארץ סיחון. רק שנטה בהילוכו **לשבת ער**. שהוא גבול מואב:

ונשען לגבול מואב. שתי פעולות היו לזה האשד לצורך מואב. א' שבני ער שתו ממנו ונקראת בזה העיר ער היושבת על האשד. ב' שנעשה זה האשד לגבול מואב בקצהו האחד. אבל מכ"מ היה עיקר הילוכו באורך ארץ סיחון מצפון לדרום. וא"כ עיקר האשד בא לצרכי ישראל. ולא כנחל ארנון שהלך בצפונה של ארץ מואב ושייך היה להם. אלא שישראל שישבו בצד השני שתו ממנו. אבל האשד עיקרו היה שייך לישראל אלא שקצהו נשען לגבול מואב וער יושבת עליו:

פסוק טז

ומשם הלכו ישראל **בארה**. לא היה עיר בעה"י ששמה בארה אלא מקום שעמד הבאר מללכת עוד משום שלא היו נצרכים עוד לה נקרא המקום בארה ושם אמרו שירה על הבאר. והא שלא אמרו שירה עליו עד כה הוא משום שאין מברכין על הנס עד שנגמר כ"צ כמש"כ ר"פ אז ישיר ובכ"מ. ככה כ"ז שלא יצאו מן המדבר לא אמרו שירה עד שהגיעו לעה"י ונגמר צורך הבאר אז אמרו שירה. וע"ע בס' בראשית ל"ה א' ובספר שמות ב' כ"ב:

היא הבאר וגו' אסוף את העם ואתנה להם מים. היינו בפעם השנית במי מריבה דבפעם הראשונה לא כתיב אלא קח אתך מזקני ישראל וזכרו בקיצור מה שנעשה בפעם שנית מאותו הבאר עצמו שניתן מכבר. הוא הוא הבאר שאמר הקב"ה בפעם השנית אסוף את העם. ולא זכרו שאמר ה' דבר אל הסלע ואתנה להם מימיו כלשון הקב"ה. היינו משום שבדבורו ית' נכלל שני אופנים. ע"י הדבור היינו הלכה ותפלה היה שב מימיו הראשונים שהיו מתוקים וצלולים מאד. וע"י הכאת המטה שצוה אל משה ליקח היו

באים מים גרועים מהראשונים אבל מכ"מ היו מעין אותם מים הראשונים. והרי מכ"מ לא נעשה הנס השני בסלע אחר אלא באותו סלע שנברא ששת ימי בראשית לכך אלא שנשתנה למים אחרים גרועים מעט. ומכ"מ הרי בא לתועלת וכל צמא הלך אליו. וכמו שביארנו שם מש"ה הזכירו הנס כפי מה שעלה אח"כ שלא בא אלא באסיפת העם וניתן להם מים היינו אחרים. נמצא אמרו עתה שירה על שתי פעמים על הבאר הראשון ועל השני שהיא היא אלא שגרע ממנו מכ"מ הוא ראוי לברכה ושירה:

פסוק יז

עלי באר ענו לה. בכ"מ משמעות עניה הוא על דברי המדבר לפניו באופנים שונים כמש"כ בס' שמות עה"פ ותען להם מרים. וכך הדבר כאן שכל השירה לא אמרו כל קהל יעקב אלא ישראל שהם גדולי תורה. ואמרו לכל העם שהם יענו על כל פרט עלי באר וכמו שאמרו חז"ל בסוטה פרק ה' בשירת אז ישיר דישראל לא אמרו אלא אשירה להי' והוא היה הסוגר על כל דבר משה והכי היה המנהג באמירת הלל כדאיתא בפ' ע"פ. כך אמרו ישראל באר חפרוה שרים וכולם ענו עלי באר. אמרו עוד כרוה נדיבי העם ענו עלי באר עד סיום השירה. ועי' שמות רבה פ"ל עה"פ כרם חמר ענו לה אני פותח לכם ואתם עונים אחרי:

פסוק יח

חפרוה שרים. בשעה שהיו עומדים במדבר והיה הבאר עומד סמוך לאהל מועד היו שרי ישראל המה הנשיאים חופרים כמו עמוק קצת שיהא משם נחל שוטף לשבטו. ואח"כ עוד **כרוה נדיבי העם**. להרבות נחלים קטנים ולמעט הטורח עשו עוד נדיבי העם חפירה קטנה מאותה החפירה הגדולה להמשיך המים לאותה משפחה של הנדיב. והרי אפשר היה לעשות כן לכל אדם ולמשוך הנחל אליו. אבל באשר היה הכל בהשגחה פרטית וגלויה לא היה נמשך המים אלא למי שהוא נדיב. דשכר בעל חסד הוא מים ביחוד כמש"א חז"ל במס' תענית פרק א' בזכות מרים ירד הבאר משום דהני נשי במאי זכיין הלא במדת החסד ויבואר עוד להלן כ"ד ו'. ובסנהדרין דקי"ג אי' דבימי אחאב הוי מיטרא טובא. היינו משום שהיה וותרן בממונו ומהנה ת"ח מנכסיו כדאיתא שם דק"ב ב'. ומפרש הכתוב במה חפרוה שרים **במחוקק** שעשו להם כלי שמחוקק אדמה כדי שיהא עמוק מעט. במה כרוה נדיבי העם **במשענותם**. במטה שלהם עשו היכר חריץ. **וממדבר מתנה**. מאז ניתנה במדבר נעשית מתנה קבוע לטבע קיים כמש"כ לעיל בפרשת מי מריבה:

פסוק יט

וממתנה נחליאל. מאז שנתנה במתנה הגיעה עד הר סיני ושם עמדה בנחל שבאותו מקום כדכתיב על הנחל היורד מן ההר. ודרך המים להיות נמשך למים אחרים. ע"כ כאשר באו לשם ועמדו הרבה נכנסה להנחל. ועי' משי"כ בס' שמות ל"ב כ'. והיה בזה שבח שאע"ג שהיה מתחלה ענין נסי'. מכ"מ נעשית מתנה לטבע. ומש"ה היה לה טבע שאר מימות. משא"כ אלו היתה לעולם בנס עומדת. מה לה ולטבע המים:

ומנחליאל במות. כאשר יצאו משם והלכו במדבר והעמידו את המשכן בכ"מ על מקום גבוה כמש"כ לעיל פ' קרח עה"פ לא נעלה. עלתה היא לבמות וזה שבח נפלא דאע"ג שכבר נעשית לטבע קיים. מכ"מ כשהיה בזה צורך כבוד המקום וישראל. יצאה מגבול טבע מים לרדת. אלא עלתה למקום גבוה וכ"ה בתוספתא סוכה פ"ג עולה עמהן להרים כו':

פסוק כ

ומבמות הגיא וגו'. וכיון שבאו לגבול מואב ולא נצרכו עוד לה. חזרה לטבע מים וירדה לגיא למקום מים כדאיתא בשבת פרק ב':

ונשקפה על פני הישימון. עוד היא לתועלת תמידי באשר בצדה יש מדבר וישימון. וההולך בישימון נהנה ממנה ומביט עליה :

פסוק כא

וישלח ישראל. כפרש"י דמשה וישראל אחד הוא. ורק במלך אדום נכתב בדיוק משה מהטעם שכתבנו שם:

פסוק כב

אעברה בארצך. לא אמרו אעברה נא כמו במלך אדום שלא באו בבקשה אלא בדרך הודעה שמוכרחים לכך. והודיעוהו משום שאם היה רוצה לא נלחמו עמו. שלא היה רצון משה לכבוש ארץ עה"י תחלה מטעם דאי' בספרי פ' עקב שהתרעם הקב"ה על דוד שכבש סורי' תחלה לאי"י. וגם מטעם הכמוס עוד שמבואר בס' דברים ב' כ"ז וכ"ח ובכמה מקומות שזה גרם רעה רבה בדור אחר:

פסוק כג

ויאסוף סיחן וגו'. ובעוג כתיב בסמוך ויצא עוג וגו' עי' בספר דברים ב' ל"ב ל"ג משכ"ז בזה השנוי:

פסוק כד
מארנון ער יבוק. הוא מקצה דרום עד קצה הצפוני ולא כהרמב"ן פ' ויצא ל"ב ב' שכ' כי יבוק בדרום א"י:

פסוק כה
וישב ישראל בכל ערי האמרי. בכל המשך שעמדו שם עד שנסעו ובאו לערבות מואב:

פסוק כו
במלך מואב הראשון. בשעה שעשו מלך בראשונה. וכמה לא רצו בהנהגת מלוכה. והמה הביאו את סיחון למלחמה על המלך וכבש תחתיו חשבון ובנותיה לעצמו:

פסוק כז
תבנה ותכונן עיר סיחון. תחלה אחר הכבישה החריבה סיחון. ואח"כ חזר בנאה וכוננה לעיר מלכותו:

פסוק כח
כי אש וגו' להבה וגו'. קרית סיחון היא עיר מלכותו מכבר ודרך האש המעט להתקרב ללהבה ולהרחיב את כחה לשרוף ארץ ומלואה כך משל אש המחלוקת שיצא בשעה שהמליכו בראשונה ופגעה בלהבה של סיחון:
אכלה ער מואב וגו'. שהיא עתה קצה גבולם ושם היה מקום המלחמה. **בעלי במות ארנון**. שיצאו למלחמה:

פסוק כט
נתן. מואב. כך דרך המליצה לדבר עם ראש האומה והכל בניו. והוא לא חש להצילם עד שנתן וגו':

פסוק ל
ונירם. לפי ת"א ופרש"י שורש המלה הוא ניר והמ"ם הוא שימוש ואינו מדויק פתח וא"ו ונירם וגם נגינה של עד דיבון אינו עפ"י ת"א ע"ז. ואם יבואר מלשון הרמה ונו"ן של ונירם הוא שימוש הרי יו"ד של ונירם אינו לפי דקדוק לשה"ק אבל כבר ביארנו בספר בראשית ב' כ"ה דרך לשה"ק לערב שני שרשים במלה א' לכלול בו שתי כונות וה"נ יש בו שתי כונות. א' כת"א והשני מלשון הרמה. ואמרו ישראל שהתרומם כבודם ע"י שאבד מואב ניר חשבון עד דיבון. כי עד כה ירד הפחד מיושבי כנענים במה ששמעו שהתחננו ישראל מאדום וממואב לעבור דרך ארצם כמש"כ. **והנה** לא בחנם נשאו מושלי ישראל דבריהם על הנעשה במואב אם לא להעיר מוסר כמה יש להזהר מאש המחלוקת אשר אפי' יחזו מקצת אנשים נכוחות יותר ממי שהקיף מהם בכ"ז אם ירצו להתחזק על דרכם

ע"י חברת מרעים. לעולם לא ישיגו תכלית מבוקשם כי אם יביאו שואה לא ידעו ולא רצו שחרה. והביאו המשל הזה כי באשר לא רצו המעט בהנהגת מלך. ולא יכלו להתגבר על הרוב אשר הקימוהו למלך. מה עשו קראו לסיחון לבא חשבון. והוא העלה שואה על המדינה והחריב העיר ובנאה לעצמו :

פסוק לא

וישב ישראל וגו'. הקדים הכתוב להודיע ישיבה זו טרם מלחמת עוג וכבישת ארצו כי באמת לא רצה משה ללחום את עוג ולכבשו כמש"כ לעיל. ורק עם סיחון היה הכרח ללחום כדי לעבור דרך ארצו לא"י אבל מן השמים היה סיבה שיבא עוג ללחום ולכבשו כי בעת ישיבתם בארץ סיחון מלך האמורי היה ענין נחוץ שהגיע אשר

פסוק לב

וישלח משה לרגל את יעזר וגו'. כי מסתמא היו אנשי יעזר רצועה מרדות ליושבי ישראל סמוך לה. ע"כ היה מוכרח לרגלה ולכבשה:

פסוק לג

ויפנו. המרגלים התפשטו הלאה דרך הבשן ובזה העלו יציאת עוג מלך הבשן:

פסוק לד

אל תירא אותו. באשר הכניס למלחמה בלי שום לב להשגיח שלא יפגשו בבשן ולתכלית כניסה לא"י לא היה נדרש מלחמת עוג וכבישת ארצו בלא עת ע"כ ירא ממנו משה"ה הבטיחו ה' שלא ייירא ממנו כי מאתו יתי' היה סיבה לדבר כאשר יבואר עוד בס' דברים:

פרק כב

פסוק א

ויסעו בני ישראל. ממקום ישיבתם:

ויחנו. היינו המחנה היה בערבות מואב אבל מכ"מ היו ישראל מפוזרים בערי עבר הירדן ורק הארון ואהל מועד היה בערבות מואב כמש"כ ריש ספר דברים:

פסוק ב

לאמורי. לא כתיב לשני מלכי האמורי כדכתיב בס' יהושע ט' מקרא י' ואת כל אשר עשה לשני מלכי האמורי וגו'. וכן אמרה רחב שם ב' י'. כי גבורות ישראל לא נגע לבלק להוסיף פחד על עצמו שהרי ראה והבין כי עז גבול מואב אלא באשר האמורי יושבי גבול ארצו כלו וראה שמזה נעשו ישראל שכניו וקרובים לארצו. וזה היה רע לו כאשר יבואר:

פסוק ג

ויגר מואב מפני העם. היינו ההמון מהם ירא שלא ירעו ולא ישחיתו בלי מלחמת תנופה וכדאיתא בב"ק דל"ח ב' דאנגריא היה שרי לישראל למיעבד במואב:

ויקץ מואב מפני בני ישראל. הן המה חשובי וגדולי ישראל שלא יראו מהם שיעשו רעה כי אין דרך אדם גדול בכך אבל התבוננו בגדולתם והיו נחשבים בעצמם כקוצים שראו אותם מתהלכים למעלה מהליכות בני אדם:

פסוק ד

אל זקני מדין. בת"י אי' ובלק בן צפור מדינאה מלכא למואב בעידנא ההיא ולא בעידנא חורנא דהכי הוי תנאה בינתהון למהוי מלכין לפרקין מאילך ואילך ע"כ. למדנו שכך היו התקשרות חמשת נסיכי מדין עם מואב שכל א' מהם יהיה מלך למואב איזה עת קבוע חליפות פעם זה ופעם זה ובאותה שעה שהגיע להנסיך למלוך על מואב היה בא למואב הוא וביתו עד שהגיע הזמן לשני ובזה יובן דכזבי בת צור לפי הדרש היה צור זה בלק במואב בעת הזנות היה ראש אומות ב"א במדין ובשעת מלחמת ישראל עם מדין כתיב הוא לשלישי. והיינו משום דבשעה שמלך צור הוא בלק היה הוא הראש במדין. ובשעת מלחמת ישראל כלה זמנו והיה שלישי. ובזה מתיישב ג"כ דפעם כתיב נסיכי מדין ופעם כתיב מלכי מדין. היינו שבמדין לא היו אלא נסיכים אבל מכ"מ הי' בכולם מעלת מלוכת מואב בראשם. ופעם א' כתיב נסיכי סיחון דזה קרוב לומר דבמלחמת סיחון על מלך מואב הראשון ונצחו. הסיר עטרת המלוכה מראשם ולא היו גם במואב אלא בתור נסיכים ומשנהרג סיחון חזרה המלוכה למואב. **והנה** סיפר הכתוב כי בעוד בלק היה במדין ולא הגיע שעתו ראה הרעה שהגיע למואב ולא יכול אז לעשות במואב אבל גרם שנדברו מואב עם זקני מדין ובשעה שהגיע שעתו למלוך על מואב עשה מה שעשה כיד המלך ובדברינו יובן הא שלא כתיב בראש הפרשה וירא בלק בן צפור מלך מואב את כו':

פסוק ה

ארץ בני עמו. של בלעם וכן פירש הרמב"ן וסיפר זאת הכתוב כדי להבין מאמר בלעם מן ארם ינחני בלק וגו' וביארנו שהתגעגע שלא היה עוד עסקו בחצרות המלכים לקלל וזה היה פרנסתו עד כה. אבל עתם כבר ישב בארצו ובאחוזתו ולא נצרך לכך רק משנאה לישראל נזדקק לאותו דבר. ועוד יש בזה כונה כמו שיבואר להלן שהיה עיקר הקפידה שלא ישא עינו הרעה על ישראל בדרך הילוכו מארצו למואב דרך ארץ סיחון מושבות ישראל כי כן סגולת ברכה וקללה ומש"ה נדוי בפניו חמור משלא בפניו ועי' מש"כ

בפרשה נח. ומכש"כ בלעם שעיקר סגולתו היה עין רעה מש"ה הודיע הכתוב כי היה אז בלעם בארצו היא ארם צפון א"י ומואב בדרומה של א"י סמוך לאדום:

הנה עם. לא אמר העם אלא כעם בלי שם רק כדרך עבדים המתפרצים ממלכם לרשת אחוזות ולהתיישב בארץ לא להם:

הנה כסה את עין הארץ. ברבוי מופלג עד שמכסה את הארץ. וכמו דכתיב בארבה ויכס את עין כל הארץ. ושם מבואר משמעות עין הארץ משגיחים עליה. כך משמעו כאן שא"א להשגיח לטוב המדינה בשביל שישיבתם מקלקל הרבה:

פסוק ו

לכה נא ארה לי. לא אמר שיאור במקומו כי ידע שעיקר היכולת וכחו הוא בעינו הרע ע"כ מוכרח לילך לראות ולהביט:

כי ידעתי את אשר תברך מברך. באשר מנהגו היה גם לברך ולקבל שכרו משלם אבל באמת לא היה בכחו לברך אלא ידע ע"י כישוף וחכמת איצטגנינות מי שמזלו יפה וברכו ומקבל שכרו אבל בלק ידע היטב זה הענין ואמר כי יודע הוא את אשר תברך הרי הוא מבורך מכבר. אך **ואשר תאר יואר**. עינו הרעה פועלת באמת להחיל קללה אפי' על מי שאינו מקולל מקודם ע"כ הוא מבקש שיקלל את העם ולא שיברך את מואב שיהיו ניצולים מרעת ישראל:

פסוק ז

וקסמים בידם. מיני כישופים להתבונן אם יצליח משלחתם והמה באו ובחנו וידעו הסוף וחזרו לאחור אבל שרי מואב ישבו עם בלעם שהם לא ידעו מדברים כאלה וגם הלא חזק עליהם דבר מלכם:

פסוק ח

כאשר ידבר ה' אלי. בכל הפרשה בלעם אומר ידבר ה' ובמעשה כתיב שם אלהים. דנבואה בשם ה' גבוה במעלה מנבואה בשם אלהים כמש"כ בס' בראשית י"ז א' ולעיל י"ב ו'. ובלעם בגסות רוחו אמר שידבר עמו ה' ולא כן היה רק במחזה שניה עלה ודבר בו ה' כמו שיבואר להלן כ"ג ט"ז:

פסוק יא

הנה העם. לא כיחד בלעם לפני ה' שיודע חשיבות אותו עם מעולם כי מצוין היה גם במצרים ע"כ אמר העם:

לכה קבה לי. רש"י בשם המדרש הביא דקבה קשה מארה שהוא נוקב ומפרש ולכאורה אינו מובן דא"כ האיך בפעם השנית שראה בלק שלא נוח לקלל ישראל חזר ואמר גם

הוא לכה קבה לי. וגם א"כ האיך אמר בלעם בראשית דבריו מן ארם וגו' לכה ארה לי יעקב וגו' מה אקוב וגו' והלא לא ביקש אלא לאור ולא לקוב. ואם אינו יכול לעשות גדולה לקוב מכ"מ יעשה המעט לאור כמו שביקש. אלא הענין דבאמת כתיב במשלי כ"ו כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא וא"כ א"א שתחול הקללה אם לא שיש איזה עון. וכמו דכתיב בס' שופטים וישב אלהים את רעת אבימלך וגו' ותבא עליהם קללת יותם הרי דהקללה בלא הרעה לא היתה פועלת ובלעם ידע היטב כ"ז משא"כ בלק. ע"כ ביקש בלק סתם ארה לי. בלי הביט ולפרש החטא והחוטאים. אבל בלעם ידע דזה א"א בע"כ צריך גם זה לראות בעין רואה כח הטומאה המרחף על החוטאים ולפרש בשעת הקללה וע"ע להלן י"ז בדבר בלק שנית. ואולם אחר שיפרש הוא גרוע מארה בלי פירוש אע"ג שהיא חלה על ראש החוטא אם כוונה המטרה בלי דעת המקלל. וע"ע להלן במאמר בלעם. [וכ"ה בברכה כמש"כ בס' בראשית ט' מקרא י']:

להלחם בו. באשר ידע כי אין רצון ה' להכות את ישראל. מש"ה אמר להלחם בו שבזה יגרשהו ממנו בלי הכאה:

פסוק יב

לא תלך עמהם. שהמה הולכים בדרך המלך ויגיע שמה ראות עינו של בלעם. וזה עיקר דיוק לשון הקב"ה שאמר עמהם. אבל לא מנע ממנו הליכה לבלק לגמרי ועוד יבואר:

לא תאור. בלי עין רעה:

כי ברוך הוא. ומקלליו יכרתו:

פסוק יג

ויקם בלעם בבקר. מצא בגסות רוחו מקום להגיד התפארות כי הקב"ה חש לכבודו עד שאמר בלשון **כי מאן ה' לתתי**. לשון לתתי. משמעו טובת מקבלי מתנה. שבזה שיהלך עמהם יהא נחשב להם לכבוד והקדוש ברוך הוא אינו חפץ לתתו להאנשים האלה. וע"כ השכים בבוקר ומזהירם לשוב לארצם. באשר ממילא מובן כי אין זה כבודו אם ישבו עמו. מש"ה אמר **לכו אל ארצכם**. שהוא מיותר לפי הענין. אלא כמצוה שילכו ממנו כי המה נגד כבודו. והנה כיחש הרשע להם כונת לשון הקב"ה. אם בזדון אם בלי שום לב:

פסוק יד

מאן בלעם הלך עמנו. ודאי אמרו לשון בלעם שאמר בשם ה' לא תלך עמהם אלא זהו עונשו של מתפאר בשקר. שגם האמת לא ניתן להאמין ע"כ לא האמינו בעיקר הדבר כי מאת ה' הוא שלא ילך. אלא מאן בלעם הלך עמנו. אבל בלק השיב על לשון שאמרו כי מאן ה':

פסוק טז

אל נא תמנע מהלך אלי. הוסיף בלק לאמר בלשונו **אלי**. מה שלא הי' זה הלשון בראשונה כי באמת בשליחות הראשון הי' עיקר הכונה להלוך למקום ישראל ולתת בהם עין ולקללם. אלא שממילא הי' בא אח"כ לבלק לקבל שכרו. אבל בלק הבין היטב כונה בלשון הקב"ה שאמר בלעם בשמו. שהכונה שלא ילך בדרך אתם. ע"כ אמר עתה אל נא תמנע מהלך אלי. באיזה דרך שיהא. וכסבור שבבואו אליו יפתהו לשום בהם עין מראשי ההרים כאשר כן הי' וגם יכול לו כמו שיבואר. ולהפיק רצון גסות רוחו אמר לו כי כבד וגו'. וגם שלח שרים רבים ונכבדים מהראשונים:

ולכה נא קבה לי. עתה אמר גם בלק קבה לי. באשר לא יהא רואה את ישראל בעיניו. בע"כ צריך הוא לפרש את המקולל. משא"כ מתחלה כשרצה בלק שיעבור בלעם דרך ישראל רצה שיקלל העם שהוא רואה:

פסוק יח

לעשות קטנה או גדולה. כמו שבעיקר ההילוך שהיא גדולה לא יכולתי בלעדי רשותו. כך לעשות פי' לדבריו ולהתיר לעצמו ללכת עתה עפ"י הדיוק מה שאמר עמהם. אין לי יכולת ובכלל קטנה או גדולה נכלל עוד ענין שיבואר לפנינו כ"ד י"ג:

פסוק כ

אם לקרא לך. אם אין עיקר ההליכה הוא שיהא עמהם בדרך מושבות ישראל. אלא הקריאה שתבא להם:

קום לך אתם. ולא אמר ה' קום לך עמהם. היינו משום דלשון אתם משמעו שלא בהשתוות והתרועעות כמש"כ לעיל י"א י"ז והדבר מובן שיהי' נזהר מלכת בדרך ישיבת ישראל. כי אם מן הצד. והרשע לא עבר ע"ז בפועל ממש. כאשר יבואר לפנינו. אבל מכ"מ במחשבתו הלך בדעתם ומש"ה כתיב

פסוק כא

וילך עם שרי מואב. ולא כתיב את שרי מואב. וכן משמעות ושני נעריו עמו. בדעה אחת ולא כמו דכתיב גבי א"א בעת עקידה ושני נעריו אתו ועי' מש"כ שם. **והנה** הליכה עם שרי מואב הי' בתחלת יציאה מן הבית. ואח"כ נפרד מהם כמו שיבואר:

פסוק כב

ושני נעריו עמו. כבר למדו מזה חז"ל להתנהג בד"א שלא לילך בלי לויית שני משרתים. וכדאי' ברבה. אבל לכאורה הוא פלא הרי הלך עם השרים. ותו מדוע לא כתיב בתחלת הענין וילך עם שרי מואב ושני נעריו עמו. אבל מזה למדנו דמתחלה מוכנים היו להפרד

בבואם למושבות ישראל. והשרים הלכו בדרך המלך. ובלעם נפרד מהם והלך בארחות עקלקלות. והכל כדי שלא לראות מושבות ישראל. ומש"ה הכין מתחלה שני נערים. וע"ע בסמוך בפסוק ל"ה. ובזה מיושב מה שלא נפלאו שרי מואב בראותם זה הפלא מן האתון וכל הענין. אלא כדברינו שלא ידעו מכ"ז כלל. **ועדיין** יש להתבונן למאי הודיע הכתוב שהלכו שני נעריו עמו. אם בשביל ללמדנו דעת ד"א הלא טוב לנו ללמוד מאברהם אבינו שהלך עם שני נעריו וכמבואר בבראשית רבה בפ' עקידה. אלא כדי להבין עוד מדוע לא חשו הנערים להנהיג את האתון על הדרך. ומזה נלמוד דגם המה אע"ג שלא ראו את המלאך מכ"מ נפל עליהם פחד כמו שהי' בחנני' מישאל ועזרי' בעת שראה דניאל את המלאך והמה אע"ג דלא חזו מזלייהו חזו ויברחו בהחבא. כך הי' נערי בלעם מבוהלים ונדהמים מרוב פחד. ורק בלעם דבאמת רב גוברי' שהרי הזדקק לדבר עם המלאך אח"כ וגם נדבר עם ה'. ע"כ לא נבהת מזלי' ולא הרגיש מאומה. אמנם הי' לבלעם להבין מפחד הנערים שלא דבר ריק הוא. וכן ממעשה האתון שלא הסכינה בכך. וזה הי' באמת תוכחת האתון. אבל בלעם הקשה לבו שלא יחת מפני כל. וכסבור שיש שר לישראל עומד לנגדו. אבל הוא אין לו לירא ממנו. עד שראה מלאך ה'. והבין כי הוא המלאך משרים הראשונים. ואין בכחו להלוך נגד רצונו. ע"כ התרפס לפניו. וענין החרון אף וגם דיוק לשון כי הולך הוא. יבואר לפנינו פסוק ל"ב:

פסוק כג

ותרא האתון. ולא כתיב ויגל ה' את עיני האתון. ומה שפרש"י שנתן הקב"ה רשות לבהמה לראות כו' כשיראה מזיקין עכ"ל. אינו ענין למלאכים שכלים הנבדלים בקדושה. ותו למאי התראה לה עם חרבו שלופה בידו. הן מה שהתראה לבלעם כך. הוא ניתן ללמדו בינה כמבואר בפרש"י בשם המדרש. אבל להאתון הי' די להפחידה במראה איומה אלא נראה שלא התראה לה במראה מלאך ה' כי אם במראה אדם וחרבו שלופה בידו. ונפחדה כטבע הבהמה לפני האדם. וגם מפני החרב. אמנם גם זה הי' שלא בטבע לראות שהרי לא ראה בלעם וכקושית הרמב"ן ז"ל. אלא הי' ראי' נפלאה שיהא מלאך נראה בדמות איש. ומכ"מ ניחא הא דלא כתיב ויגל ה' את עיני האתון היינו כדי שלא יהי' מוכח שהאתון הבינה שהוא מלאך ה'. מש"ה לא כתיב כלל. דאע"ג שראתה מכ"מ לא ידעה מאומה ולא נגלו עיניה. ואולי לזה כוון רש"י דלפרקים בהמה רואה מזיקין היינו שדים. ונדמה לה באותו פנים. ובלעם לא ראה גם זה:

להטתה הדרך. מדלא כתיב במקל כמו להלן בשלישית. מובן שהכה אותה בידו. ופירש הכתוב שלא הכה אותה כדי שתרגיש כאב. אלא הכתה בידו להטתה הדרך. וכן הי' שבהכאה זו הטה אותה לצד הדרך:

פסוק כד

ויעמוד וגו'. המלאך עבר מפניה. וגם היא הלכה בדרך. אבל באשר לא היה דרך המלך. כלתה אחר כך והגיע הילוכו במשעול הכרמים. ושם עמד המלאך שנית:

פסוק כה

ותלחץ אל הקיר. הטתה עצמה מאמצע המשעול אל הצד סמוך לקיר:

ויוסף להכותה. היה מכה בידו בחוזק כדי שתרגיש ותעמוד ברגל ישרה:

פסוק כט

כי התעללת בי. מלשון התלוצצות. נעשית לץ בי. וכן הפי' בס' שמות את אשר התעללתי במצרים:

פסוק לא

וירא את מלאך ה' וגו'. הוא ראה את המלאך והבין מי הוא בגדולתו ושאין בכחו לעמוד לפניו:

ויקוד וישתחו לאפיו. כחק הנביא להשתחוות למלאך וכן עשה יהושע:

פסוק לב

כי ירט הדרך לנגדי. שורש ירט הוא מלשון ריצה בלי דעת הרץ ומזה השורש נקרא מקום מרוצת המים רהטים. והנה כ"ז שאדם רחוק מן החטא. אין החטא מרקד כל כך וכדכתיב לפתח חטאת רובץ. אבל אחר שמתקרבים בדעת קשה מאד להתגבר על יצה"ר. ונמהר לגמור העבירה כמעט בלי דעת צלולה. וכלשון הכתוב במשלי ז' כמהר צפור אל פח. והנה יצרו של בלעם היה חזק להביט על אחרים בעין רעה ולהזיק. מכש"כ בקוותו לשכר הרבה ע"ז. והקב"ה הזהירו על כך אבל עלול היה שבבואו לבלק יעבור על דבר ה'. וכן היה באמת כדכתיב וירא משם קצה העם. ויבואר עוד שם ולולי חסדי ה' ששינה הליכות עולם ולא רגז אז היה מזיק הרבה וזה היה עיקר חטאו בענין הלז. ומש"ה חרה אף של הקב"ה שידע שלא יתחזק לפי טבעו. והיינו דכתיב כי הולך הוא. בטבע רעה שלו וזהו **כי ירט הדרך**. דרכך מתקרב ונמהר להיות לנגדי:

פסוק לג

ותט לפני. מפני כבוד איש כדרך בהמה לפני אדם:

אולי נטתה מפני. מפני פחדי שהיה פחד מיתה. כמסתפק בדבר. דבאמת אין מלאכים יודעים מחשבות זולת הקב"ה לבדו . משה"א אמר המלאך כמסתפק שהיא נטתה לפני כבודי ואולי מפני פחד מיתה:

כי עתה וגו'. ביאר שבאמת הייתי נראה בזעף עד שהבינה כי באתי להרוג אותך מכש"כ אותה. אלא **ואותה החייתי**. הא שלא מתה באמת מפני הפחד הוא משום שהחייתי אותה. כ"ז היה ללמד לבלעם שאין הקב"ה מונע מן החטא אלא מגלה למוכר אזנו ומביא חיתו לממיתי' ואם הוא מכ"מ מתעקש ומקשה לבו. אין אחריותו על הקב"ה:

פסוק לד

כי לא ידעתי. עיקר החטא הוא שלא ידעתי שהיה לו להתבונן מדבר האתון כי אתה השטן העומד:

ועתה. כי הנני יודע:

אם רע בעיניך. ולא תניחני לילך:

אשובה לי. לא אתאבק עמך:

פסוק לה

לך עם האנשים. מצדי לא יבצר. והבחירה חפשי לפניך אפי' לילך עמהם ממש. אך תדע אשר **את הדבר וגו'** בזה לא תהי לך בחירה ובע"כ תדבר כרצוני:

וילך בלעם וגו'. כשעבר על מחנה ישראל. שוב נזדווגו יחד כמש"כ לעיל כ"א ומש"ה כתיב עוד הפעם שהולך עמהם:

פסוק לו

ויצא לקראתו וגו'. מעיר המלוכה אל קצה הגבול:

פסוק לז

הלא וגו' לקרא לך. מתחלה כששלחתי שרים היה לך להבין שלא היה כוונתי דוקא שתלך למחנה ישראל ולראותם ולקללם ולשוב. דא"כ לא היה ניצרך למלאכים רבים ושרים אלא כוונתי מתחלה לקרא לך אלי. כחש לו מפני הכבוד. ועשה עצמו כמו שחושב שהקללה לבד תועיל. והוסיף לומר אם מפני הכבוד לא באת. **האמנם וגו'**. בבואך הנה:

פסוק לח

הנה באתי אליך עתה. לא כמו שאתה אומר שטוב הדבר לקלל גם בלי ראות עין. לא כן הדבר כי עתה שאין עיני שולט בם:

היכול אוכל דבר מאומה. על כן לא באתי אז:

אשר ישים אלהים. כסבור היה שיהי' נדבר בשם אלהים כמראה אשר הוא רואה. והיה בכח הדין על ישראל. ע"כ נסה ללכת ולשמוע דבר אלהים אבל לא כן היה אלא אע"ג דכתיב ויקר אלהים וגו' מכ"מ וישם ה' דבר וגו':

פסוק לט

וילך בלעם. מעיר שבקצה הגבול:

ויבאו קרית חצות. היא עיר המלוכה וכבודו.

פסוק מ

ויזבח בלק וגו'. באשר בלק התבונן ההכרח שבלעם יתן עינו על ישראל אלא שהוא מוזהר ע"ז בקש עצות להעבירהו על אזהרתו. ואין עצה כאכילה ושתיה. וכמו שביארנו בספר בראשית ל"ז י"ב הא דאיתא בחולין דף ד' אין הסתה אלא באכילה ושתיה יע"ש. וכן כאן כשבקש בלק להסית את בלעם לדבר עבירה עזב את השרים עמו וזבח לו צאן ובקר. וניסת גם יכול לו ע"כ:

פסוק מא

ויהי בבוקר. בזמן שלש שעות הראשונות שאפשר לכוין שעה דרתח המקום העלהו במות בעל. שהיה אפשר לראות כל העם כמבואר להלן כ"ג י"ג:

וירא משם קצה העם. והיה אפשר לכלות בעינו הרעה לולי חמלת ה' עלינו דלא רתח ולא יכלה עינו הרעה לשלוט בעת רצון הקב"ה עמנו. אכן בעבור זה נענש אותו רשע שלא שמר פקודתו. וזולת זה לא מצאנו לו עון אשר חטא במעשה. רק במה שבקש במחשבה לקלל אלא חטאו היה על שלא נזהר להביט על ישראל בעין רעה. עד שהיה ההכרח להעביר הטבע באותן הימים. שכך הטביע מי שאמר והיה העולם יתי לירתח כרגע כ"י. ובאותם הימים נשתנה הטבע. והא שלא ראה בלעם כל העם. הוא משום דבשעה שהחל לראות התבונן כי אין עינו שולטת. ורק השעה משחקת לישראל. ע"כ הפסיק מלראות יותר. ובשביל זה קרא עצמו שתום העין כמו שיבואר:

פרק כג

פסוק א

ויאמר בלעם וגו'. כשראה והתבונן שאין עינו עושה מאומה. בקש דרך אחרת לבא בתפלה על הקרבן לקלל את ישראל:

שבעה מזבחות. נגד שבעה אומות שישראל באים לכלותם. והנה עדת ישראל נאחזים תחת השגחת ה' לבדו. ע"כ הקרבת ק"צ רק על מזבח אחד. וכדתניא בת"כ פרשת שמיני

במכילתא דמילואים ה"ו ויאמר משה זה הדבר וגו' אמר להם משה אותו יצה"ר העבירו מלבכם ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום כשם שהוא יחידי בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו וכו' אבל אוה"ע כל אומה הולכת בשם אלהיו. ומכ"מ כולם מושרשים בחיותם בסיבת כל הסיבות בה' ואפי' כחות הטומאה אין להם מקור חיות כי אם מקור הקדושה. והיינו דכתיב מי יתן טהור מטמא לא אחד. ודרשו ברבה פרשת חקת מי יתן אברהם מתרח כו' לא יחידו של עולם. פי' מזה שנוצר אברהם מתרח וכדומה יש להוכיח שהקב"ה יחידו ש"ע ולא כמו שסוברין דשני רשויות יש ח"ו. אלא רשות אחת הוא. ורק השפעה על כל אומה הולכת ע"י אמצעי בפ"ע. ומש"ה עשה בלעם שבעה מזבחות וכמסביר בשכלו שזה כבוד ה' שיתנהג העולם ע"י הרבה אמצעים כדעת דור אנוש שהביא הרמב"ם הל' ע"ז. ואם יתרצה המקום ית' לדעת בלעם הלא בנקל יוכל לבא בקללה על ישראל. וממילא לא יוכלו להרע למואב. וע' מש"כ להלן כ"ט עוד בזה:

פסוק ג

התיצב על עולתך. שהמעלים היו כומרים אך בלק ובלעם היו בעלי הקרבנות. ומש"ה עליהם לעמוד על קרבנם כדאיתא בתענית פרק ד' אפשר שקרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד ע"ג. ואמר בלעם לבלק שהוא עצמו אינו יכול לעמוד. משום שנצרך להתבודד. אבל אתה התיצב על עולתך. וע' מש"כ להלן י"ז:

אולי יקרה וגו'. כמסתפק בדבר ואע"ג שבפירוש אמר לו ה' את הדבר אשר אדבר אליך וגו' ולא היה לו להסתפק שיהיה לו דבר ה'. מכ"מ אחר שעבר על רצון ה' וראה קצה העם ונעשה שתום העין. חשש שהקב"ה לא יחול עליו רוח קדשו עוד ולא ידבר עמו כלל:

אולי יקרה ה'. כמש"כ לעיל ח' שהוא גסות הרוח:

וילך שפי. לאט לאט. כדרך המתבודד שיחול עליו רוח קדושה. ומשמעות שפי הוא מלשון דחיקה כמו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. וההולך מהרה לפי דרכו אינו דוחק ברגלו על הארץ. משא"כ המהלך בשביל התבודדות מתהלך בכבדות ובנחת ודוחק ברגליו על הארץ וזהו שפי:

פסוק ד

את שבעת המזבחות. הידועים. היינו עבור שבע כחות נבדלים לשבע אומות:

ערכתי. להודות לך על השפעתך הטובה על ראש הכח הנבדל מן המקור ורצה להרבות בתפלה על להבא. כסגולת מזבח ולא מצבה שהוא בא על תודה לשעבר כמש"כ בספר בראשית ל"ה א'. ומש"ה הזכיר בלעם את המזבחות. ולפי הענין לא היה להזכיר אלא

הקרבנות אלא בא לגלות לבו להתפלל אם יראה רצון ה'. אבל המקום ית' הפסיק דיבורו וחשב זבחו לתועבה ותפלתו לחטאה:

פסוק ה

דבר בפי בלעם. איזה משך שדבר עמו הדברים וכתיב **וישם**. היינו שפירש לו הכוונה של הדברים כמשמעות שימה בפיהם שהוא כשולחן ערוך. ואחר שדבר עמו. אמר לו עוד. **שוב אל בלק וכה תדבר**. הדברים כהוייתן תדבר לפני בלק:

פסוק ו

והנה נצב על עולתו וכל שרי וגו'. ע' מש"כ מקרא י"ז:

פסוק ז

מן ארם. מקום מולדתי ומושבי ותחלת דברים הוא כקובל על עצמו. כמה הסכיל לעשות כלשון הגמ' סנהדרין דף ז' ב' ברעות נפשיה לקטלא נפיק וצבי ביתיה לית הוא עביד כו'. פי' דזה דרך האדם דבשביל פרנסת ביתו הולך למקום סכנה ונושא את נפשו. אבל כאשר אינו עושה צבי ביתיה למאי ילך למקום סכנה. כך אמר בלעם. הן זה היה עד כה פרנסתי לילך ממקום למקום לקלל ולברך. אבל באותה שעה כבר הייתי שפוי בביתי ולא נצרכתי לזה:

מהררי קדם. לא בשביל שארם מקדם לא"י אמר מהררי קדם והרי לא היה עומד בא"י. אלא משום שבארץ קדם היינו מזרח העולם הוא מקור הכישוף עד שא"א שלח את בני קטורה אל ארץ קדם אחר שמסר להם שמות הטומאה ובלעם היה ראש המכשפים גדול גם מכל בני קדם. ע"כ כינה מעלתו הרוחני מהררי קדם. וקובל ע"ע גם בזה שהיה גדול גם במעלתו הרוחני. ומזה המעשה ואילך ירד ממעלתו ושב לשם קוסם בעלמא:

לכה ארה לי יעקב. בשעה ששלח ע"י מלאכיו אמר בזה הלשון:

ולכה זועמה ישראל. אחר כך כאשר נתראו פנים והגיד לו בלק כל צרת לבבו לראות את גדולי ישראל בהנהגה נפלאה למעלה מכח הטבע כמש"כ בריש הסדר ובקש מבלעם להטיל עליהם כעס וזעף ה'. כמו שמצינו שהיה רבא נזוף משום ששינה את הטבע בכח גדולתו לפני ה'. וכמש"כ בפי חקת כ' י"ב שזה ג"כ היה חטא משה במי מריבה יע"ש:

פסוק ח

מה אקוב. הן זה א"א לקלל בחנם. כי אם להזכיר עון שרואה בעינו על כמה אנשים מהמון אבל גם זה א"א כי **לא קבה אל**. הקב"ה אינו חפץ שיתפרשו החוטאים הרבים בישראל. מפני כבוד הבריות. וכבר אמרו בב"ר כ"פ בשעה שהדין מתוח על עונות הדור ר"ל אנדרלומוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים. והיינו כדי שלא יתפרסמו

החוטאים שהם רבים בדור. ואם כן היאך אפשר לקבות. ואמר בשם **אל**. דמשמעו כח של כל הכחות. והיינו משום שבאמת תלוי כח הנהגתו יתי ע"י מעשה ישראל. נותנים עוז ע"י מעשה הטוב. ומתישים כ"י ע"י עונות הדור. וא"כ היה מן הנראה דאותו השם המכונה **אל** יהא מעניש בפרסום האנשים המתישים כחו כ"י. אבל מכ"מ אינו כן. ולא קבה את הרבים מיעקב:

ומה אזעום. על ישראל על שמשנים לפי דעתך טבע הויות העולם שברא ה' אבל **לא זעם ה'**. אין המקום בכעס ע"ז כלל. ואמר כאן שם הויה. באשר זה השם הוה ויהיה ומהוה הכל. והיינו מקור וחיות כל הטבע. לא כשם אדני שמורה על שידוד הטבע כאדון העושה בשלו כמו שחפץ כמש"כ בפי שמות ותשא ובכ"מ. וא"כ מי שעושה נגד הטבע שלא ברצון המקום ב"ה ה"ז נגד כח הויה ורצונו בקיום הטבע בעולם ומלואו. אבל אינו בזעם כאשר יבאר:

פסוק ט

כי מראש צרים אראנו. המשיל כלל ישראל להר גבוה ונעלה. ושבח ההר מלתחת והוא ראש רוחב ההר היינו התחלתו. במה שקשה הרבה עד שחוצבים ממנו ברזל או אבני צור. ושבח ראש גובה ההר היינו שהוא למעלה שיאו. כך הנמשל המון יעקב התחתונים והמרובים נמשלים לראש ההר היינו לתחתית ההר ברחבו. ואמר שהוא **צורים** תוקף האמונה חזק כצור:

ומגבעות אשורנו. גדולי ישראל נמשלים לגובה ההר. ואמר כי מגבעות מביט עליו לגבהו. והכונה שהמה למעלה מהליכות הטבע. כדאיתא בסנהדרין פ' ד' מיתות דר' חנינא לא חש לכישוף והקשו הא נקרא כשפים משום שמכחישים פמליא ש"מ. והשיב הגמ' שאני ר"ח דנפישא זכותיה. פי' דפמליא ש"מ אינו אלא שבעה כוכבי לכת והמזלות. והכשפים גבוה מהם. אבל ר"ח שהוא למעלה מה"ט כחו חזק וגבוה עוד למעלה מן הכישוף. וזהו שראה בלעם:

הן עם לבדד ישכון. לא כדרך כל אומה ולשון כשהולכים בגולה ומתערבים עם המגלים אותם משיגים בזה אהבה וחשיבות כל אחד בעיניהם יותר משהיו נפרדים מהם. אבל לא כן עם ישראל כשהוא **לבדד**. ואינו מתערב עמהם **ישכון** במנוחה ובכבוד. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו ואין איש מתחרה עמו:

ובגוים. כאשר הוא רוצה להיות מעורב עמם:

לא יתחשב. אינו נחשב בעינם להתחשב כלל לאדם [וכיב"ז לשון המשנה שביעית פ"ח מי"א ואם מתחשב הוא. דפי' שהוא נחשב ומכובד] וכדאי' בסנהדרין דף ק"ד א' אני

אמרתי וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב עכשיו איכה ישבה בדד. פי' רצוני היה שיהיו בדד שלא יתערבו עם אוה"ע אז יהיו בטח. עכשיו שתשוקתם היה להשתוות עם אוה"ע נעשו בדד מהם ואין אומה מחשב אותם להתערב עמם. ובפסחים דף קי"ח ב' בזר עמים קרבות יחפצו. מי גרם להם לישראל שיתפזרו בין אוה"ע קריבות שהיו חפצין בהם. ובשמות רבה פ"א. שישראל בגלות מצרים מנעו מן המילה אמרו נהיה כמצרים. מה עשה הקב"ה הפך לבם לשנוא עמו. פי' שהן חשבו אשר מאחר שהם בגלות ראוי שלא להיות נבדל מהם. ונעשה להיפך שמצרים בדלו עצמם מישראל. והסיבה לזה הוא מפני שלעם ה' יש צורה מיוחדת גבוה משארי אנשים וכבר ביארנו לעיל כ"א כ' דמי שצורתו גבוה. ומאבד ומשחית צורתו נעשה גרוע מאשר תחתיו ומתבזה עליו. וא"כ זה אות אשר מראש צורים הוא. ומש"ה לא בנקל נפסד צורת האדם כי בטבע כל אדם לשמור בכל עוז עיקר הצורה אשר לזה הוא נוצר. ומש"ה מי שמהלך מכ"מ נגד תכלית צורתו. לא יתחשב לבן אדם כלל. והרי הוא כקוף בצורת אדם:

פסוק י

מי מנה עפר יעקב. חוזר לראש רוחב ההר. שאף ע"ג שעיקרו חזק כצורים מכ"מ ודאי סביבותיו עפרורית שהמה רכים כך אע"ג שכלל המון עם ה' חזק באמונתם מכ"מ ודאי יש כמה קלי הדעת ונפרדים מעיקר ישראל. אבל בכ"ז מי מנה עפר יקר של יעקב שראוי וחשוב הוא להמנות אבל מי יכול למנות והיינו משום שאפילו ריקנים מלאים מצות כרמונים. והיינו בצדקה וגמ"ח דנקרא סתם מצות כדמוכח בלשון המקרא בספר עזרא והעמדנו עלינו מצות. וכבר ראה יצחק אבינו ריח בוגדי ישראל בזה הפרט להפליא [כמו שביארנו בס' בראשית פרשת תולדות]:

ומספר את רובע ישראל. מה שישראל שהם בני אדם גדולי הדעת עושים ענינים גדולים לצרכי הכלל וקימים לדורי דורות וכדאיתא ברבה כ"פ וצדקתך כהררי אל. מה שהצדיקים עושים המה נושאים פירות ופירי פירות כהררי אל. ואם כן מי יוכל להעריך את כח ההרכבה הבאה ממעשיהם. וזהו הכנוי רובע בשביל שעושה פרי ותולדה לדורות הבא מהולדת רעיון אדם גדול שייסד מעשה זה ומלידת מעשה הדור הבא אחריהם:

תמות נפשי מות ישרים. כיון שהגיע למדה זו של חסד הנפלא ביעקב ובישראל. הצטער על עצמו הלואי שהגיע בסוף ימיו למות מות ישרים. ומשמעות מעלת ישר. הוא הנהגה ישרה בהליכות עולם בין אדם לחבירו כמש"כ בספר דברים בשירת האזינו עה"פ צדיק וישר הוא ובגמ' עה"פ ועשית הישר והטוב. ולא מצא בלעם לב להתפלל שימות מות צדיקים וחסידים. שזהו ענין הנוגע בתורה ומצות ה' השייך רק לישראל ולא לאוה"ע אבל

ע"ז התפלל שיהי' כיעקב שנפלא במדת ישרים שהרי מרבין חסד גם לאוה"ע ומפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל. וידוע כמה נצטערו נביאי ישראל בשעה שראו חרבן אוה"ע. ולא כן עשה בלעם שביקש לעקור את ישראל ואינה מדה ישרה אפי' למי ששונא אותם ע"ז התפלל ע"ע שיגיע במותו מות ישרים וחז"ל במסכת ע"ז דף כ"ה פי' מות ישרים אברהם יצחק ויעקב. וכבר ביארנו בפתיחתא דספר בראשית שהולך על כונה זו דיקא יע"ש:

ותהי אחריתי כמהו. תכלית מעשי יהא להם אחרית טוב לדורות כמו אחרית מעשי ישראל שיש להם זכרון לדורות:

פסוק יא

לקב אויבי וגו'. פי' משי"כ להלן כ"ד י':

והנה ברכת ברך. שני אופני ברכות והודאות. לעם המוני. ולגדולי האומה:

פסוק יב

ויען ויאמר. ויען מיותר. אכן במס' סוטה פ"ז איתא דבכ"מ דכתיב עני' הוא בלשון הקודש. והנה בלק ובלעם כשהיו מדברים היה בלשון מואב. ורק הכתוב סידר תכונת דבריהם בלה"ק. אך כשהיה מדבר בלעם בדבר ה' היה מדבר בלה"ק כדבר ה' וזהו משמעות מה שאמר ה' וכה תדבר כדאיתא בסוטה שם לענין ברכת כהנים. ובלק הבין לשה"ק ואח"כ כשדבר בלק לקב אויבי וגו' היה בלשון מואב. והודיע הכתוב כי תשובת בלעם היה בלה"ק משום שהיה ברוה"ק. ובזה ידע בלעם כי עוד יהי' נדבר בשם ה' כמו שיבואר במקרא ט"ו:

פסוק יג

לך נא. בכל הפרשה כתיב בה"א לכה. דמשמעו שרק אתה מיוחד לזה ולא אחר. כמבואר בירוי' סוכה פ"ד ורבה ויקרא פ"א. משי"ה גבי ארה כתיב לכה ארה שאין אחר ראוי לזה. אבל בהליכה שהלך עם השרים כמבואר להלן י"ז כתיב לך. משא"כ להלן כ"ז בהליכה לבית פעור שלא הלך אלא בלעם ובלק כמבואר שם משי"ה כתיב לכה:

אפס קצהו תראה. מובן מזה דבמקום הראשון היה יכול לראות את כולו. והא דכתיב שם וירא משם קצה העם. הוא משום שהתבונן בלעם שאין עינו שולטת כמש"כ לעיל. ומשי"ה לא כתיב כאן שראה מאומה. דבאמת לא הוסיף בלעם לראות בעין רעה על ישראל. ומשי"ה קרא עצמו שתום העין כמו שיבואר. ולא שהיה סומא ממש. שהרי כתיב להלן וירא את ישראל שוכן לשבטיו אלא שנסתם עינו הרעה באותן הימים. ומה שראה את ישראל שוכן לשבטיו. היה מתחלה בעין טובה ובאהבה כמו שיבואר. אבל בלק

לא ידע מכ"ז מאומה. וכסבור שראה בפעם הראשונה את כולו. עתה אמר שלא יראה אלא מקצתו:

פסוק יד

ויבן שבעה מזבחות. בלק בעצמו בלי צווי בלעם. והוא משום שידע שיהי' נקרה מה' כמש"כ והיה מאז במעלת משה כמש"כ כאן ויקר ה' אל בלעם וכ"כ הרמב"ן. ומש"ה לא היה נצרך לקרבן כדי שיחול עליו ע"ז רוה"ק כסגולת עולות. ולתפלה ג"כ לא היה מכין עצמו באותה שעה. מש"ה לא הקריב הוא. אבל בלק בנה מעצמו וע"ע בסמוך י"ז:

פסוק טו

ואנכי אקרה כה. לא אמר אולי כמו בפעם הראשונה אלא ברור היה בידו כמש"כ ובאמת לא נגמרה עוד ברכה הראשונה כאשר יבואר. ומש"ה היה מוכרח להיות נדבר גם עתה:

פסוק טז

וישם דבר בפיו. היינו המשל ומליצה:

ויאמר. אח"כ אמר אליו עוד **שוב וגו'**:

פסוק יז

ויבא אליו. לא כתיב כאן וישב אליו כמו בראשונה. דלשון וישב משמע להחזיר השליחות לבעליה. אבל כאן נתעכב כמעט ולא רצה לדבר. עד שאמר בלק מה דבר ה'. משה"ה כתיב ויבא אליו ללמד שרצה כאן לעבור את פי ה' שלא להגיד דבר ה':

והנו נצב על עולתו ושרי וגו'. בראשונה כתיב והנה נצב על עולתו הוא וכל שרי מואב. דבפעם הראשונה היה הקרבן בשביל בלק ובלעם. והיו שניהם נצרכים לעמוד עליהם. ובאשר בלעם לא יכול לעמוד ע"ג העמיד השרים שמסר בלק אליו לחברתו ולכבודו וא"כ עמד בלק ושריו ושרי בלעם אבל עתה לא היה אלא בלק המקריב מדעת עצמו. משה"ה לא היה לבלעם לעמוד עליהם. ע"כ לא העמיד את השרים שלו. וכתיב **והנו**. הוא בלק עומד ושרי מואב שהיו עמו. ולא כל השרים. היינו משום שחסרו שרי בלעם:

פסוק יח

קום בלק ושמע. באשר היה נצב ושקוע דעתו בקרבנו. ע"כ אמר קום לקראת דבר ה':

האזינה עדי בנו צפור. האזנה משמעו הטיית אוזן בכונה ובדיוק. ובאשר אין ד"א לומר למלך זה הלשון ע"כ אמר בנו של צפור. כאלו עדיין לא נתגדל והוא נקרא ע"ש אביו. וכדאי' בסנהדרין דף מ"א גבי ר"י בן זכאי. דכל עוד שהאדם לא נתגדל נקרא ע"ש אביו:

פסוק יט

לא איש אל ויכזב. כבר ביארנו דשם אל הוא כח ההנהגה. והנה נהיו ישראל לעם סגולה להנהיג בהם את עולמו ע"פ התורה והמצוה שלהם. וזהו גדולתן של ישראל. ואמר בלעם דזה א"א לשנות כי מתחלת בריאת שו"א רצה הקב"ה להשכין שכינתו בארץ. אלא שלא הגיעה העת ליתן התורה וע"כ נקרא כל אותו העת שני אלפים תהו כדאיתא בע"ז דף ח' והיינו כשני ילדות של הבן שאין האב יכול להנהיג ביתו על פיו עד שיגדל ויגיע לדעת. כך היה העולם תהו עד שבא אברהם אבינו ולמד תורה והיה הוא וביתו בהשגחה פרטית ואחר כך קבלו ישראל את התורה. אז נגמר רצון השגחת ה' שהיה בבריאת שו"א. וע"ז אמר בלעם דכח אל לא איש הוא **ויכזב** שיהא נפסק כמו מים כוזבים. וא"א להפסיק השגחת ה' בעולם אשר א"א אלא ע"י ישראל:

ובן אדם ויתנחם כמו התולדות של אדם נקרא בני אדם. כך תולדות הנהגה העיקרית מה שמצטרף לה מכונה בן ואמר בלעם לענין עקירת שבעה אומות בני הקדם שכבר נגזר לצרף להשגחה על ישראל וא"א להתנחם. דכל התנחמות בגזרת ה' אינו אלא ע"י תפלה ותשובה שמעבירין את הגזרה. ואין זה חרטה ח"ו אלא כך הטביע הקב"ה את העולם שתהא תפלה מבטלת הגזרה משא"כ בלי חידוש מעשים כמו שבעה אומות שלא הרבו תשובה ותפלה. א"א להתחרט. ופי' עוד **ההוא אמר**. לענין דבר ראשון אמר בלעם **ההוא אמר** בעשרה מאמרות של בריאת שמים וארץ:

ולא יעשה. לא יעמיד העולם על מתכונתו [ובכ"מ משמעות עשיה הוא גמר ותיקון גמור כמש"כ בספר ויקרא י"ט ה']:

ודבר. לגזירה על שבעה אומות:

ולא יקימנה. כמו שנגזר. וא"כ א"א להשתנות שני דברים אלו:

פסוק כ

הנה ברך לקחתי. כעת הנני לברך ברכה חדשה:

וברך. מה שהחילותי לברך בפעם הראשונה:

ולא אשיבנה. עלי לגמור אותה והחל במה שדבר בפעם הראשונה שאין מקום להזכיר חטא על יעקב ועל ישראל. ופי' הטעם.

פסוק כא

לא הביט און ביעקב. האון שישנו ביעקב אינו בעצם מושרש בלב יעקב. כמשמעות לשון הבטה כמש"כ לעיל פרשת חקת בפסוק והביט אל הנחש שהוא הסתכלות בתוך ופנים הדבר. וזהו דבר הכתוב הקב"ה לא הביט שהאון מושרש בלב יעקב. אלא כמו שאדם

רוצה לעשות און ע"י רוח שטות שהיא טבע התאוה וכדומה. והכי איתא ברבה במדבר פ"ב עה"פ אם יתן איש ביתו וגו' אחות לנו קטנה וגו'. דמש"ה אהבת ה' עזה לישראל אע"ג שהמה חוטאים כאוה"ע משום שהם כקטנים פי' שהטבע מחטיאם ולא הדעת:

ולא ראה עמל בישראל. הקב"ה לא ראה עמל. במה שנראה לבלק ובלעם שהמה משנים הטבע וא"כ הוא עמל לאחוז בגלגלי הטבע כ"י. אבל אינו עמל ואינו שנוי כלל כאשר יבואר:

ה' אלהיו עמו. על יעקב אמר. שאף ע"ג שהוא חוטא מכ"מ ה' אלהיו עמו. אינו כופר בעיקר. אלא אינו יכול להתגבר באותה שעה על התאוה והרצון. ועל ישראל אמר **ותרועת מלך בו**. באמת הצדיק אינו עושה נסים בקביעות ומה שראו בלעם ובלק אינו אלא מה שהצדיק מועיל בתפלתו בעת צרה. וזו באמת אינו נסיי אלא כך הנהגת מלכות שמים שתועיל תפלה לכל דבר. **ותרועת** היינו מלשון והרעתם בחצוצרות שמשמעו תפלה גם כן כמש"כ שם בשם הרמב"ם. וכ"ז היא מדת מלכות שמים ולא כמדת משה רבינו שהנהיג עולמו במדת תפארת. ומש"ה לא התפלל שמ"ע קבועה כמש"כ בספר שמות ל"ב י"א ולעיל כ' י"ג בהר"ד באורך. וזה אינו בכל הצדיקים וגדולי ישראל. מש"ה לא ראה עמל בישראל. ויש לבאר עוד כונה פשוטה במליצה זו ותרועת מלך בו. שהוא כמו מלך שמצביא את חילו. וע"י אותות בני חיל בתרועת מלחמה החיל נגשים אל המלך. ומי שאינו איש חיל תמה איך נגש ליד המלך בלי פחד. אבל איש חיל יודע שאין זה פלא. שכך הוא אות תרועת מלחמה. כך בני אדם הנגשים לעשות איזה דבר גדול ומצליח בשם ה'. אינו אלא אתערותא מלעילא שיהא נגש לזה וכמש"כ בפי' שה"ש עה"פ קול דודי דופק פתחי לי וגו'. ואם כן אינו חידוש ועמל כלל:

פסוק כב

אל מוציאם ממצרים. שתי המדרגות של יעקב וישראל. הוציא הקדוש ברוך הוא ממצרים שיהיו בשני אופנים כמש"כ בפי' ציצית בפסוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו':

כתועפת ראם לו. אותה הנהגה שאתה רואה למעלה מה"ט. אינה אלא כתועפות ראם. שהראם אינו רץ לעולם. ומ"מ כשהוא הולך פסיעות מדודות שלו. והסוס יהא רץ. יהא הראם עובר את הסוס. ואין זה פלא וחידוש אלא מחמת שפסיעותיו גסות ה"ז המהירות הילוכו הפשוט כך טבע של בני אדם גדולי ישראל הוא למעלה מדעת אנושי של המון אדם. דרך משל אדם שיש לו חולה בתוך ביתו. וכאשר הוא מתרפא עפ"י מזלו הטוב. מתהלך במתון וע"י הרבה סמים ורופאים. משא"כ אדם גדול מתפלל והחולה

מתרפא מהרה אין זה נס אלא טבע שלו כך הוא שיתחזק החולה ע"י תפלת אדם גדול מהר. ומש"ה כתיב מתחלה לשון רבים ואח"כ לשון יחיד דמתחלה אמר בשתי מדרגות וכתועפות ראם אינו אלא במדרגת ישראל ועי' כיב"ז בס' דברים ל"ג ג' בפסוק אף חבב עמים וגו' והם תכו וגו':

פסוק כג

כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל. נחש הוא נסיון לסימן אם לעשות כך או כך. כסומך על זה לדעת גזרת המזלות וזה באמת אסור לישראל והיינו מעונן ומנחש [ובירושלמי שבת פ"ו ה"ט אי' כל המנחש סופו לבא עליו מ"ט כי לא נחש ביעקב כי לו נחש. פי' דהנחש מזיק ליעקב]. **קסם**. הוא גזרה שיהיה כך כמו לשון כקסם על שפתי מלך. ואמר שיעקב ה' אלהיו עמו. אינו רוצה לדעת עתידות אלא הוא תמים עם ה' אלהיו. ואמר על ישראל שיודע עתידות שזה אינו בא בגזרה שה' יודיעהו ח"ו. וא"כ הוא עמל אבל לא כן אלא **ולא קסם בישראל**. אינם גוזרים:

כעת. כמו העת אשר. **יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל**. כמו שהי' כבר נאמר ליעקב ולישראל מה שהיה. אז פשוט שלא הי' נצרך יעקב לנחש עוד ולא ישראל לגזור. שהרי המה יודעים כך גם עד שאינם יודעים אין יעקב רוצה לדעת ולא ישראל גוזר שיודיעהו. כ"ז סיום וטעם על הברכה שבפעם הראשונה. מדוע אינו יכול לקבות את יעקב ולזעום על ישראל. ועתה אומר ברכה חדשה שלקח בזה הפעם:

פסוק כד

הן עם כלביא יקום. שהוא גבור בטבעו:

וכארי יתנשא. ארי יש לו טבע התנשאות הנפש שע"כ מכונה בשם מלך החיות. וזה מועיל לו הרבה להפיק רצונו יותר מכפי כחו ג"כ. באשר אינו רוצה שיגרע כבודו. אם לא ימצא ידו לעשות מה שהחל או מה שראוי לפניו שיחוש לכבודו וזהו ברכת ישראל לבד שמתגבר בטבע עוד כארי יתנשא ינשא נפשו בכבוד המעלה כשנכנס למלחמה עד כי זה וזה גורם אשר לא ישכב וגו':

פסוק כה

גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו. באשר הן ברכה הן קללה א"א אלא בהכנה לרוה"ק. ובלעם נכנס להכין עצמו לקלל. ויצא מזה שבירך ואמר בלק שלא די שלא תכין עצמך לברכה. אלא **גם קוב לא תקבנו**. שלא תכין עצמך גם לקללה. ויצא מזה שלא תקלל אותו אבל **גם ברך לא תברכנו**. והנה רצה בלק בזה שלא יכין עצמו לשום דבר:

פסוק כו

אותו אעשה. גם ההכנה לדבר אם יערה רוח ורצון מן השמים להכין לנבואה הנני מחויב לעשות:

פסוק כז

לכה נא אקחך וגו'. אותו המקום בית פעור לא היה עבודת אומה מואב כי אם כמוש. ומכ"מ היה בנוי לע"ז פעור בשביל מלכי מואב שהם היו שרי מדין כמש"כ לעיל כ"ב ד' מש"ה לא הלכו שרי מואב לשם כי אם בלק ובלעם. ומש"ה כתיב לכה בה"א:

אולי יישר בעיני האלהים. לא מצד בלעם בעצמו שיכין עצמו לקללה. כאשר עד כה שכבר הזהיר בלק גם קב לא תקבנו. אלא ראה אותו מקום ראוי לגרום קללה לישראל. ואולי יישר בעיני האלהים בלא השתדלותך:

פסוק כח

ראש הפעור. בספרי פ' זו תניא ר"א בן שמוע אומר כשם שא"א למסמר לפרוש מן הדלת בלא עץ כך א"א לישראל לפרוש מן הפעור בלא נפשות. ובאמת היה ראוי לעדת ישראל שלא לעמוד מול בית פעור. אבל היה צורך למוד התורה בערבות מואב לכך. וכמבואר בפ' ואתחנן עה"פ אלה העדת והחקים והמשפטים וגו' מול בית פעור וגו' וכה"ע כאשר יבואר שם בס"ד. והיה בלק רואה בעין יפה שבזה ראוי לגרום לישראל קללה באשר עמדו במקום המחטיאם וישראל בטחו על כח התורה של משה ותלמידיו. וזהו נגד הטבע של פעור והוא חטא של ישראל לפי דעתו כמש"כ לעיל:

פסוק כט

בנה לי בזה וגו'. לא כראשון ששניהם הקריבו ולא כפעם השנית אשר בלק בעצמו הקריב ומש"ה הזהיר בלעם אותו לעמוד על קרבנו. אבל בפעם השלישית היה רק בלעם המקריב והעומד על קרבנו. ולא הלך למרחוק להתבודד. כי תומ"י בעמדו עה"ק חל עליו רוח אלהים. והענין של קרבנות אלו. דכבר ראה שמן הנמנע שיתרצה המקום לקלל את ישראל אחר שהקדים דטבע הבריאה היה שיתנהג עפ"י השגחה והוא עפ"י התורה וזה א"א אלא ע"י ישראל עם סגולתו. וא"א לשנות תחלת כונת הבריאה כמש"כ בביאור לא איש אל ויכזב. אכן בלעם שהיה נביא לאוה"ע היה ביחס להם כמו נביאי ישראל לישראל אלא שנביאי ישראל מצירים בצרת אוה"ע ג"כ כמבואר במדרש בפרשה זו. ולא כן אותו רשע שהוא רצה באבידת ישראל. אמנם גם הוא חס על שבעה אומות שישראל הולכים לאבדם. וזה לא היה חטא לבלעם לבקש עליהם רחמים באופן שמכ"מ ישראל יהיה לגוי גדול כרצון ה' והיינו שיעשה להם ישוב במדבר הגדול והנורא וחשב כי אבדן

האומות אינו אלא מקרה וגזרה על עונותיהם ולא מתכלית הבריאה. וא"כ אע"ג שע"ז אמר ובן אדם ויתנחם. מכ"מ ע"י תפלה משתנה הגזרה כמו שביארנו שם. וא"כ רצה בזה הפעם להתפלל על שבעה אומות באופן שלא יגיע לישראל שום רע. ע"כ צוה להכין שבעה מזבחות. והוא יקריב עבורם. וממילא תגיע מזה טובה למואב כאשר יהי' גדולת ישראל אך במדבר כמו שיבואר:

פסוק ל

כאשר אמר בלעם. ולא כתיב כמו לעיל ב' כאשר דבר. לכלול בזה כונה שניה שפי' לו כונת דבריו שלא בלק יהא המקריב אלא הוא בעצמו. וזהו משמעות אמירה כ"פ כמש"כ ריש ס' ויקרא. ופי' **ויעל** בלעם והוא עצמו נצב על הקרבנות. כי לא היה אחר בזה כמש"כ לעיל כ"ז:

פרק כד

פסוק א

ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים. היינו נסיון אולי יחפוץ ה' בזה לקלל ולא רצה לנסות עוד כלל. רק **וישת אל המדבר פניו**. הביט לבקש מה' שיתגדלו עם ישראל במדבר. והיה המדבר לאגם מים. וצמאון למבועי מים כי לא יפלא מה' דבר:

פסוק ב

וירא את ישראל וגו'. לא כראיה הראשונה לתת עליהם עין רעה. אלא באהבה שהשיג באותה שעה וכ"כ הרשב"ם ומתוך כך כתיב. **ותהי עליו רוח אלהים**. שרוח הקדש שרתה עליו מאהבה וחיבה. **והנה** לא הלך למרחוק אלא בעמדו אצל בלק החל לומר:

פסוק ג

שתם העין. הוא כמש"כ הרמב"ן מורכב מן שני שרשים. והיינו מלשון שת ומלשון סתם וכמש"כ לעיל בפי' חקת עה"פ ונירם. והביאור שת לסתום. שהוא בעצמו גרם שיסתם עינו והוא בשביל שביקש להביט בעין רעה על ישראל ונסתם ממנו:

פסוק ד

שמע אמרי אל. לטובה ולכבודם של ישראל הנה הוא שומע אמרי אל. באופן גבוה ונעלה עד אשר **מחזה שדי יחזה**. ראיה אלהית בלי גבול וקץ בזה הפרט של כבודן של ישראל כאשר ידבר בזה הפעם. ובפעם הרביעית עד סוף כל הדורות:

נופל וגלוי עינים. באשר ראה בזה הפרט יותר ממשה רבינו. ואמרו ע"ז בספרי פ' ברכה והביא הרמב"ן משל לטבחו של מלך יודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שלחנו. וביאור

המשל שהמלך מודיע לשר האהוב לפניו שמחר יעשה סעודה לכבוד פלוני אבל לא יספר לו איך תהיה הסעודה וכמה מאכלים יעשה. שזה אינו צורך ותוספת כבוד לאותו שר בידיעה זו. משא"כ להטבח מודיע המלך כל מה שברוחו להרבות בסעודה. וזה לא משום כבוד הטבח אלא באשר הוא צורך הענין שא"א לעשות הסעודה בלעדי הטבח. כך משה רבינו ידע לא בשביל צורך הענין. אלא לכבודו והנאתו לראות בגדולת ישראל. ע"כ לא הראהו אלא כללי הענינים. משא"כ את בלעם הודיע הקב"ה זה הפרט הרבה למען יודיע לאוה"ע גדולתן של ישראל ולמה המה מוכנים וזהו דבר בלעם **נופל וגלוי עינים**. בשביל שאני אדם שפל ונבזה כמו משל הטבח ע"כ אנכי גלוי עינים:

פסוק ה

מה טבו אהליך יעקב. שני אהלים של המון יעקב. היינו אהלי נשים ואהלי אנשים: **משכנותיך ישראל**. משכן הוא אסיפה של ראשי העם והמה בשני אופנים. אסיפה של קריאי מועד לצרכי צבור בעניני העולם. ואסיפה של גדולי ישראל לתורה ולתעודה וזהו משכנותיך ישראל. ואמר **מה טבו**. דמשמעו בהפלגה יתירה שהראהו הקב"ה השבח היותר מופלג בכל פרט ופרט שאפשר להיות כאשר הוא מבאר:

פסוק ו

כנחלים נטיו וגו'. אמר ארבעה משלים נגד ארבעה דברים שני אהלים ושני משכנות וחשב מלמטה למעלה כמו שהחל מראש יעקב ואח"כ ישראל. ואמר המשל כנחלים נטיו על אהל נשים. וכענין דידוע דנשים מקרבא הנייתא לעניים וכדומה בצדקה וחסד שנמשל לנחל שוטף צדקה. באשר הוא נמשך להיטיב לזולתו כמו נחל. והמובחר שבחסדי נשי ישראל הוא אם מביא ע"י זה את אחרים לתורה ועבודה וכדאי' בברכות פ"א הני נשי במאי זכיין באתנויי גברי ודרדקי בי מדרשא שהרי נשים בעצמן אין להם קדושת תורה ועבודה ורק המה כמקוה טהרה לישראל שמביא לידי קדושה. וכמש"כ בפרשת חקת עה"פ והזה הטהור ודרשו לרבות את האשה. ומש"ה ע"י זכות מרים ניתן הבאר וכשמתה נסתלק. ואמרו במו"ק למה נסמכה מיתת מרים לפרה לומר לך מה פרה מטהרת את ישראל כך מרים מכפרת. וכ"ז משום שצדקת מרים היה נמשל למים של מעין המטהר ולפרה שמביא לידי קדושה. וזהו שמשבח לנשי ישראל באופן היותר נפלא. דכמו נחל אפי' אם אינו כשר לטבילה מחמת שאין בו מ' סאה או שהוא זוחלין. ג"כ הרבה נהנים ממנו. מכ"מ יותר טוב הוא אם הוא נטה למעין או לנהר גדול להשלים הכשרו ומביא לידי קדושה כך מעשה נשים שבאין לעזר אדם אפי' אינו מיוחד לצורך קדושה. ה"ז טוב כנחל צדקה. אבל עוד מה טובו שהמה **כנחלים נטיו** להביא לידי

קדושת תורה ועבודה. **כגנות עלי נהר**. הוא משל על אוהל אנשי יעקב. והנה משונה גידולי גנה לשדה. דשדה אינו נזרע אלא מין א' או שנים משא"כ זרעוני גינה המה רבים. מכ"מ כל גן יש בו מין א' שהוא העיקר אלא שסביביו נזרע עוד הרבה מינים מעט מעט. כך כל איש ישראל מלא מצות ה'. אבל כל א' יש לו מצוה א' ביחוד להיות נזהר בה ביותר כדאיתא במכילתא פ' בשלח רנ"א כל העושה מצוה אחת באמנה זוכה כו' ובירושלמי קידושין ספ"א עה"מ כל העושה מצוה אחת מטיבין לו כו' ומפרש בירושלמי שעושה מצוה אחת בזהירות יתירה. ובמדרש קהלת עה"פ אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה וגו' מפרש אוהב מצות לא ישבע מצות ומי שאין לו מצוה אחת שיהא לו תבואה וגו'. ועי' מש"כ ר"פ אתם נצבים עה"פ כל איש ישראל שכל איש נידון ביחוד על דבר המיוחד לו. ושעליו להזהר ביותר. והיינו שהמשיל כל א' מאנשי יעקב כגנה שיש בה מין מיוחד ומכ"מ מלאה מינים רבים. אמנם גנה שאינה על הנהר ממהרת לשנות צורתה. ועלי ירקות נובלים מהר ונראים כמושים. אבל שעל הנהר בכל בוקר מתחדש ומתחזק ביופי גידול כל ירק. כך האדם שאינו מתחזק בכל יום. מעצמו יורד מעט מעט ממעמדו בעבודת ה'. ע"כ המשיל מה שראה אנשים שנמשלו **כגנת עלי נהר**. שמתחזקים ומתחדשים בכל יום. **כאהלים נטע ה'**. זהו משל על משכן של קריאי עדת ה' לצרכי רבים וגמילות חסדים. וכבר ביארנו בספר שמות בפרשת מזבח הקטרת. דגמילות חסדים נמשל לבשמים. ועל זה כתיב בשה"ש שלחיך פרדס רמונים עם פרי מגדים וגו' נרד וכרכם וגו' וביארנו שהמשולחים בדרך פרעות מכ"מ המה פרדס רמונים מלאים מצות כרמונים ומפרש איזו מצות היינו נרד וכרכום וגו' היינו מיני גמ"ח ובביאורי שם בס"ד יבואר יותר. וזה לא כמצות התורה שנמשלו לשמן וע"ז כתיב ושמן על ראשך אל יחסר זה מעשה טוב. והטעם דכמו שמן אין בו שום ריח מצד עצמו רק קולט כל ריח. וכשסכין בשמן בשר אוהב ה"ז נעשה שמן ערב מפני ריח שקולט. ולהיפך סיכת בשר שונא הוא משוקץ. משא"כ בשמים אין נ"מ מי שנושאו. כך מצות ה' אין בו טעם ודעת אנושי שיהנה בהם דעת האדם. ורק ישראל המצווה על כך מתבסם הרבה בו. אבל כשעושה אותו עובד כוכבים אין בו שום טעם וריח. משא"כ גמ"ח נאה לכל אדם מש"ה נמשלו עוסקי בצרכי צבור בגמ"ח **כאהלים**. אכן כל גמ"ח ישנם בכל אוה"ע והדעת נותנת עליהם אבל בישראל יש ביחוד גמ"ח לשם ה'. וכאשר נזהרו ע"ז כמש"כ בספר שמות בפי' והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ. ובפרשה משפטים בפסוק נעשה ונשמע. וביותר כשעושין גמ"ח השייך רק לתורה ולעבודת ה' ה"ז **כאהלים נטע ה' וכארזים עלי מים**. זהו משל על משכן השני שהוא קבוץ לתורה ולתעודה שאין

למעלה ממנו. ומשם נעשים גם נביאים וכל גדולי ישראל שאפשר להיות. והנה כבר המשיל הכתוב בפרשת שופטים כי האדם עץ השדה אמנם יש ד' מיני עצים. א' הוא קוץ מונד אשר לא ביד יקחו שאין בהם תועלת. ולא נבראו אלא כדי להזיק לאחרים ולהיות כברזל ועץ חנית. היינו מזיקים בעצמם או משמשים למזיקים. או לשרוף אותם להחם בם בימי שֶׁבֶת היינו בעת מנוחה. וכדומה רשעים לא נבראו אלא ליום רעה. פי' או שיהיו משחיתים לאחרים או שיהיו נשחתים המה. ויתקדש בזה שמו יתי. ב' עץ האטד. שחסים בצל ענפיו ועליו וכדומה לו אנשי בעלי ד"א. ג' עץ פרי. וכדומה בעלי מצות שנמשלו לפרי כדאי' בע"ז דף י"ט אשר פריו יתן בעתו זה מעשה הטוב. אבל אין נהנים מגוף האילן בקיומו. ד' ארז שנהנים מגוף האילן בבנין וכדומה בעלי תורה שהאדם בעצמו מזדכך בכל הליכותיו ודרכיו ושיחת חולין שלו. ובאשר יש ארז שטוב לבנין בעה"ב א'. ויש ארז טוב לתורן עלי מים. והרי הוא מקיים אלפי ב"א. כך יש ת"ח שטוב הוא לסביביו וקרובים אליו. ויש חכם שמנהיג עולמו וכקברניט לספינה. וה"ז **כארזים עלי מים** שמשתמשים בו על המים. וע' ספר בראשית ב' בענין הנהרות ובספר דברים י' י"ב וריש פ' אתם נצבים. שנתבאר ג"כ ד' אופני בני אדם. וכל א' יש לו דין ומשפט בפ"ע. אכן בלעם ראה המובחר והטוב שבכל אופן:

פסוק ז

יזל מים וגו'. אחר שהראהו הקב"ה שבחן של בניו. הראהו שבחי הדורות משעה שנכנסו לארץ עד ימי משיח שיבא ב"ב. ולא ראה ימי הרעה רק ימי הטובה כדי לנקר את עיניו ונגמר זה הענין בפעם הרביעית. ואמר על דור השופטים שהיה להם מלחמות וגלו הרבה בקרב אוה"ע. ואנו לא ידענו ועוד היום יש מקומות שנמצאים ישראל שאומרים שהן מזמן פילגש בגבעה. ומי יודע אם לא גלו בעת שנתגברו עליהם בימי שפוט השופטים ובלעם ראה הטוב שבזה הפרט ואמר **יזל מים מדליו וזרעו במים רבים**. ביאור המשל דאם מגיעים דלי מלא מים למים רבים מיקרי זריעה ומש"ה מהני השקה לטהר המים כפרש"י ביצה דף י"ז ובכורות דף כ"ב. אע"ג שמכ"מ מי הדלי עומדים בפ"ע ולא נבטלו לגמרי אלא נזרעו ונתחברו. משא"כ אם תפול טיפה מים לנהר לא שייך לומר זריעה והשקה אלא הטיפה נתבטלה בתוך הנהר. כך אם גולה מאומה אחת לחבירתה אם הגלות הוא סך רב. אזי המה עם בפ"ע עומדים ומתחברים להמושל בם. אבל אינם בטלים לגמרי משא"כ אם גולה גוי אחד באומה שלמה אזי הוא בטל לגמרי אבל לא כן ישראל שאפי' גולה קצת ממנו לאוה"ע שנמשלו למים רבים. כמאמר ישעיה הנביא הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון וכתיב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה.

מכ"מ אינו בטל לגמרי. אלא מתחבר לו כדכתיב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם אבל מכ"מ אינם בטלים לגמרי ועושים פרי לשמו ית' וזהו דבר בלעם יזל מים מדליו. אפי' אינו אלא נזילה שהוא טיפה מן הדלי. **וזרעו במים רבים**. מכ"מ אינו אלא כזריעה במים רבים ולא בטל ממש. והדבר מובן שאחר שהוא בזריעה שמחובר לארץ מכ"מ עושה פרי למינו כך ישראל אע"ג שהוא גולה מכ"מ בסוף יוצא ממנו זרע רשום בקרב האומה שהוא גולה ומתקדש על ידו שם שמים והוא עיקר התכלית של הגלות כמש"כ בפרשת שלח עה"פ ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ. והנה אע"ג שזה השבח ראה בלעם עוד לפני שהגיע לדור של שאול כמש"כ. מכ"מ נכלל בזה כל ימי הרעה אשר ישראל גולים לאוה"ע:

וירם מאגג מלכו. יחל הרמת המלוכה מאגג. משעה שיהי' כובש שאול את אגג ועשה בו כליון גדול:

ותנשא מלכותו. כת"י ובגין דיחוס עלו יתנטיל מיניה מלכותיה. מלשון ישא את ראשך מעליך. ככה ראה שניטל מלוכת שאול ג"כ מאגג. אמנם אין בזה קללה. כי מה שהורם המלוכה משאול לא היתה לאוה"ע ולטובתם. אלא לכבודם של ישראל כדי שיצמח קרן דוד שרואה בלעם:

פסוק ח

אל מוציאו ממצרים כתועפות ראם לו. כאשר הגיע לדוד. והוא מצליח במעט זמן באופן יותר נעלה מדרך מלוכה מצלחת שמגעת בכמה שנים ובכמה סיבות וכדתניא בספרי פ' זו מלכות זו מתגאה ומשתחצת כו' וביארתי עה"ס בזה ולא כן היה גדולת דוד . וזהו מה שראה בלעם. ואמר שהאל והוא הכח האלקי שהוציאו ממצרים **כתועפות ראם לו**. וכבר פירשנו תועפות לשון ויעף וכן תועפות הרים. הוא משל לפריחה בגבוה. והראם אם שהולך בדרך הילוכו לאט לאט. מכ"מ הוא רץ מאד ע"י פסיעותיו הגסות כן אע"ג שדוד הלך בדרך הטבע בצבא הגבורים מכ"מ הלך פסיעות גסות מאד. עד אשר **יאכל גוים צריו**. יאכל גוים שהם צריו. ולא כל אוה"ע. ולא כמו שכתוב להלן בנבואה למלך המשיח וקרקר כל בני שת ויבואר שמה. אבל בימי דוד אכל רק גוים שהם צריו:

ועצמותיהם יגרם. הנה בשאול המלך כתיב ואל כל אשר יפנה ירשיע וגבי דוד המלך כתיב ויהי דוד לכל דרכיו משכיל. ובשניהם הכונה שהצליחו במלחמתם. אבל הנ"מ שביניהם שיש מתגבר במלחמה ואינו כובש את שכנגדו תחתיו. ורק מפיל ומחליש אותם. נמצא אינו מצליח את אומתו. אלא מרשיע את שכנגדו. ויש מתגבר וכובש תחתיו. וזהו הצלחת האומה. וזה היה הנ"מ בין שאול לדוד. שאול היה רק מחליש ומרשיע את

שכנגדו. ודוד היה כובש ומעמיד נציבים שלו באדום ובמואב וכל האומות שכבש. וטעם השנוי נתבאר בספר דברים ל"ג י"א יע"ש. וזהו מה שראה בלעם **ועצמותיהם** היינו חזוק של הגוים. **יגרם**. מלשון גורר שגררם אליו וטפלם לישראל:

וחציו ימחץ. שהנ"מ עוד בין שני הכיבושים דהמרשיע את שכנגדו אינו מחליש אלא לשעה. עד שיתחזקו בעוד כמה שנים. וא"כ ההכרח להיות נשמר. כמו שאמר הנביא לאחאב בעת כבש את ארם בראשונה לך התחזק וגו'. משא"כ מי שכובש תחתיו ומעמיד נציבים. הרי אינו מניח להם שיתגברו. וא"צ להזהר עוד וזהו מה שראה בלעם על דוד **וחציו ימחץ**. ישבר את החצים שנלחם בהם שלא יהא נצרך עוד למלחמה. וכך היה בסוף ימי דוד וכל ימי שלמה:

פסוק ט

כרע שכב כארי. מאז שכב במנוחה. ושוב לא מצא איש ידו להעיר מלחמה עליו:

וכלביא מי יקימנו. אפי' מאומה אחרת שלא כבש אותם. לא ירא עוד שיתגרו עמו:

מברכיך ברוך וגו'. לא רק בפועל ללחום עם ישראל בתנופת חרב. אלא אפי' בדבור ובקללה יראו להתגרות עם ישראל. באשר ראו בחוש אשר מברכיך ברוך וגו':

פסוק י

לקב אויבי. ביארנו כ"פ שאויב נקרא מי שבלב הוא נוטר שנאה. וצורר הוא בפועל כמש"כ בפרשת בהעלותך י' ט'. ומש"ה אמר בלשון אויבי. באשר באמת לא ראה שעשו עמו רעה בפועל:

פסוק יא

ברח לך. הוא מליצה על ההולך יחידי בלא שפעת אנשים ההולכים עמו לכבודו והכבודה הולכת לפניו. ומש"ה ההכרח ללכת לאט. אבל ההולך יחידי כבורח הולך מהר:

פסוק יג

אם יתן לי בלק וגו'. היינו בשליחות השניה שהודיעו שקרא אותו אליו אמר לא אוכל לעשות קטנה או גדולה. ובזה הלשון נכלל ג"כ טובה או רעה. שקללה הוא בטבעו ונקל לו מש"ה היא קטנה משא"כ טובה הוא גדולה משום שכבד ממנו:

פסוק יד

ועתה וגו' איעצך אשר וגו'. לפי הפשט ה"פ אומר לך בעצה שלא תתגרה עמהם. כי אין לך לירא מהם כעת שהרי נזהרו עליך:

אשר יעשה העם הזה לעמך. יהיה **באחרית הימים**. ופי' אחרית הימים אינו אחרית ימות עולם אלא תקופה שהוא עומד בה היינו של ביאת ישראל לארץ שנמשך עד ימי דוד. וע' מש"כ בספר בראשית מ"ט א'. אבל עתה אין לך לחוש ולהתחרות עמהם. והדרש בזה שיעץ להפקיר הבנות לזנות וכמפורש בפרשת מטות הן המה היו לבני ישראל בדבר בלעם. וא"כ ה"פ לכה איעצך איזה דבר שיהיה גורם התרועעות ואהבה. וא"כ אשר יעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים אבל לא עתה. והיינו עצה דזנות שגורם אהבה. ושמעתי רמז בכאן בשם הגאון מ' מרדכי האב"ד ד"ק פינסק זצ"ל שמרומז במה שאמר אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים היינו גלה לבלק עצה מה שיהפך עם ישראל לערלים באחרית ימי האדם. היינו כדאיתא בגמ' דהבא על ארמית אינו ניכר למהול. ונמשכה ערלתו אחר מותו:

פסוק טו

וישא משלו. כ"כ היה מעלת בלעם באותה שעה. עד שבדבריו עם בלק ראה מחזה שדי. וע"ז השעה אמרו חז"ל בספרי ס"פ ברכה ולא קם בישראל כמשה אבל באוה"ע קם ומנו בלעם. כמבואר שם שהביא מקראות שבזו השעה לבד. וגם זה אינו למעלת בלעם ח"ו. אלא בשביל כבודן של ישראל:

פסוק טז

ויודע דעת עליון. הוסיף כאן לומר שיודע גם התכלית ורצון הקב"ה להגדיל את ישראל כ"כ. לא כמו עד כה שהיה רק כמו ידיעת הטבח בסעודת המלך כמש"כ לעיל שאינו יודע שום טעם לרצון המלך לעשות סעודה גדולה כ"כ לכבוד אותו איש. כך לא היה יודע אז בלעם טעם על גדולת ישראל. משא"כ בנבואה זו ידע תכלית הדבר מה דעת עליון וכאשר יבואר לפנינו. והיה מתפאר בזה כמו שהטבח מתפאר לשומעי דבר הסעודה שהוא יודע כונת המלך:

פסוק יז

אראנו ולא עתה. רש"י מפרש כל המקרא על דוד המלך עד וירד מיעקב. ואאל"כ דא"כ היאך יתפרש וקרקר כל בני שת. והלא דוד המלך לא נגע אלא באומות סביבות א"י. אם לא שנאמר דזהו מש"כ ויצא שם דוד בכל הארצות שפחדו וחלו מפניו גם מרחוק. אבל לא שייך ע"ז לשון וקרקר. והרמב"ן פי' הכל על משיח. וגם זה אינו נכון דא"כ היאך שייך לומר ומחץ פאתי מואב. ואיזה אומה מואב יהיה בימי המשיח ואפי' יש איזה שארית למואב. מכ"מ לא שייך לומר פאת מואב. וגם קשה משמעות המקרא אראנו ולא עתה משמעו שהוא מ"מ קרוב. אלא שלא עתה. ואח"כ אמר ולא קרוב. אלא העיקר

כמש"כ הרמב"ם הל' מלכים פי"א שזה המקרא קאי גם על דוד גם על משיח. ופי' אראנו ולא עתה על דוד. אשורנו ולא קרוב על משיח. אמנם נוסיף ביאור על דברי הרמב"ם ז"ל וגם יבא איזה שינוים לפי דעתי:

דרך כוכב מיעקב. זה דוד ופי' דרך עשה לו דרך בפ"ע. והענין דבמה שלקח בועז את רות המואבית ואז החלה להתנוצץ גדולת המשפחה כמש"כ בספר בראשית מ"ט י' מקראי דמיכה המורשתי. וכך עלה במחשבה שיהא דוד ומשיח יצא מרות כדאיתא ביבמות פ' הערל והנה בועז היה כוכב מזהיר בדורו שהרי היה שופט וגדול בדורו מכ"מ נשיאת רות לא היה ברוה"ק ובדרך הנהגת ישראל כי אם כמו עדת יעקב בהיותו נצרך לאשה והיא אשת חיל ע"כ נשאה. וא"כ היה מצד הסברא והליכות טבע רוחנית בקרב ישראל אשר הנושא אשה שאינה מיוחסת אינו יוצא ממנה זרע הגון. אבל באשר כמו בהליכות טבע הגשמית מלך פורץ לעשות לו דרך כך בהליכות טבע הרוחנית. וכמש"כ עוד בספר בראשית ל"ח א' במעשה יהודה ותמר. והיינו מליצת דרך כוכב מיעקב כוכב מעדת יעקב עשה לו דרך חדש ויצא דוד. וכן מלחמת דוד היה הכל שלא בדרך נס כי אם בקבוץ גבורים ובעזר ה'. והיינו דרך כוכב מיעקב:

וקם שבט מישראל. זה משיח שמכונה בשם שבט כדכתיב והכה ארץ בשבט פיו. וכל הליכותיו יהיה בדרך אדם המעלה רם ונשא. וזהו מישראל:

ומחץ פאתי מואב. זה דוד שהכה כל הפאות של מואב היינו אדום מדרום ועמון וארם מצפון ומכש"כ מואב עצמו. אלא נעשה מואב כאן מרכז של הנבואה כמובן לפי ענין השעה:

וקרקר כל בני שת. זה משיח שיהרס הליכות כל בני שת ואין הכונה כל אוה"ע. אלא הן המה ביחוד עובדי אלילים. באשר בני שת היינו בדור אנוש הוחל לקרוא בשם ה' וביאר הרמב"ם בהל' ע"ז פ"א שאז טעו לחשוב כי עזב ה' את הארץ ומסר לכוכבים ומזלות ומזה יצא עבודת אלילים. וניבא שמשיח יהרס הליכות אלה והאלילים כליל יחלוף וע"ז אמר בלעם ויודע דעת עליון. דלהכי מגדיל ומחבב את עמו ישראל באשר שע"י יגיע לתכלית בריאת העולם אשר ימלא כבוד ה' את כל הארץ. והיינו ע"י משיח:

והנה אמר כל בני שת ולא כתיב בני אנוש. למדנו שגם אנוש היה מן התועים. וכמש"כ הרמב"ם שם ובשאלתות דר"א שאילתא א':

פסוק יח

והיה אדום ירשה. כיון שבא למשיח. כלה ענין דוד. ומכאן ואילך מדבר רק על משיח [ולא כפי' הרמב"ם בזה שקאי על דוד שנאמר ותהי אדום עבדים לדוד דא"כ במאי נחשב

אדום ביחוד מארם ועמון. וכבר ביארנו שכל אלו בכלל פאתי מואב. אלא קאי על מלך המשיח] ומתחלה ניבא על עובדי אלילים שהן בני שת. ואח"כ ניבא על אמונת אדום. כי ע"כ נקרא גלת החל הלז גלת אדום. באשר מקור האמונה נתקבלה תחלה ברומא. ומשם נתפשטה לכמה אוה"ע. והכל ע"ש אדום יקרא ואמר כי תהיה **אדום ירשה**. אומה של אדום לא תהיה עוד בארץ שעיר. כמו שהיה לפנים שם אדום רק שם. כמש"כ בספר בראשית ל"ו כ"א ובספר דברים כ"ג ח' לענין דין אדומי שלא נקרא אדום אלא היושבים בשעיר הוא אדום אבל בימי משיח תהי אדום במדינות שירשו בארצות אחרות דוקא:

והיה ירשה שעיר אויביו. ארץ שעיר שהיה שם אדום מלפנים תהי ירשה לאויביו. וידוע מי הן אויבי אמונת אדום ומנגדיהם מעולם היא אמונת ישמעאל ושתי האמונות האלה לא יקרקר משיח. שהרי אינם בכלל בני שת באשר מכירים את ה' ואז יוסיפו להכיר ולהמליך את ה'. ובזה יהיה **וישראל עושה חיל**. כבוד ישראל וחילו יהיה על שניהם. באשר יכירו יותר את ה' והמה יודעים ביותר את ישראל שהיו כבושים ת"י ויודעים כמה מסרו נפשם על כבוד ה' עתה יאשרו חילו של ישראל:

פסוק יט

וירד מיעקב. המון יעקב ירד מארץ ישראל:

והאביד שריד מעיר. זה רומא כפרש"י. ובגמ' כ"פ נתכנה רומא בשם עיר סתם. וכבר פירשו הא דאיתא ביומא אלמלא גלגל חמה הי' נשמע המונה של עיר דקאי ביחוד על רומא. ועוד כמה מאמרי חז"ל. והיא העיר מקור כל צרות ישראל. את העיר הזאת יאבדו ולא ישאר שריד. ועליה נאמר ולא יהיה שריד לבית עשו ולא אמר הנביא לזרע עשו. אלא לבית עשו היא מקור דירה של האמונה שקיבל:

פסוק כ

ראשית גוים עמלק. באשר עמלק יצא ראשון למלחמה על ישראל בצאתם ממצרים. והטעם משום שעד כה היו מתנהגים כל אוה"ע בהליכות הטבע והמזל לבד. ובצאת ישראל היה שנוי בהליכות אוה"ע שיהיו נמשכים במקום שנוגע לישראל לפי השגחה פרטית שעליהם. מש"ה התעורר עמלק עוד לפני מ"ת להלחם. וכמו שביארנו בארוכה בספר שמות בפרשת עמלק. וזהו דבר בלעם ברוה"ק ראשית גוים עמלק. שהרי הוא מצא לב יותר מכולם למסור נפשו ע"ז להעמיד הליכות אוה"ע על מקומם:

ואחריתו עדי אובד. שלא ישאר ממנו אומה נקראת על שמו:

פסוק כא

איתן מושבך. הן עתה אתה יושב במקום חזק. בקרב ישראל:

ושים בסלע קנך. שים הוא מקור וצווי. זרע קיני נתחזק עוד יותר ותקעו אהליהם בסלע היינו חוזק של ישראל. והיא כח התורה אבן הראשה של גדולת ישראל כמש"כ בספר שמות ל"ט ל"ז בפי' דבר הנביא זכריה והוציא את האבן הראשה. והוא נבואה שבני קיני ישבו עם יעבץ. ונהיו בעלי תורה. ואח"כ יצא מהם יונדב בן רכב שידוע שנתברך שלא יהא זרעו כלה והמשיל ישיבתן בקן ולא בבית. משום שכך היה דרכם לשבת באהלים כמו קן שאינו קבוע במקום א'. וכך היה דירת בני קיני כמבואר בספר ירמיה:

פסוק כב

עד מה אשור תשבך. אין הכונה על אומה אשור שהיה בבית ראשון. שהרי לא מצינו שנגע אשור לרעה בזרע קין וגם כי עיקר מושבותם היה ביהודה וירושלים. ושם נכשל גבורת אשור. אלא כדאיתא במדרש כל המלכיות נקראו בשם אשור. והוא מקרא מלא עזרא ו' כ"ב והסב לב מלך אשור עליהם לחזק ידיהם במלאכת בית ה'. והכונה מלכי פרס אלא בשביל שמלכו גם באשור והיו מאושרים מאד בהצלחה ע"כ נקראו אשור. וכך הפי' בהושע י"ב אשור לא יושיענו ואכ"מ. ואמונת ישמעאל שמלכו ג"כ במדינת אשור והמה ג"כ הצליחו בתחלת מלכותם בהפלגה ולא כאמונת אדום אשר הרבה דמים נשפך מהם עד שזכו לשם. ואמונת ישמעאל היו כובשים במדבר ערב וכבש גם את הקיני המה הרכבים. ויאבדם וגם שבה מהם הרבה על אשר מיאנו לתת אמן בנביאם. ואמר בלעם **כי אם יהיה לבער קין**. **עד מה**. פירש איזה שנוי יעשה עמך במה שישבך כאשר תהיה לבער. שהרי גם המה אין עובדים ע"ז ואם לא היה קיני נכנס בישראל והיו בכלל עובדי אלילים כמו מדין הרי היו משתנים הרבה. משא"כ עתה שאין אתה עובד ע"ז. ואין השבי רעה אלא משום שנתגיירת אבל אם לא היו מתגיירים ולא היו נכנסים בתורת ישראל לא היה נחשב להם לרעה כלל אלא משום שכבר נתגיירו. אבל מכ"מ עד מה יהיה השנוי עליך:

פסוק כג

אוי מי יחיה משמו אל. הן כמה אוה"ע כבשו מלכיות תחתם כדי להרחיב ממלכתם. ולא בקשו להשחית אלא מלכים ושרים ולא ההמון. לא כן הלוחם בשביל אמונה המה לוחמים ומאבדים כל מי שאינו מאמין באלוה כמותו. וזהו שראה בלעם ברוה"ק וצעק **אוי מי יחיה משמו אל**. ממי שמשים דבר אלקות בעולם:

פסוק כד

וצים מיד כתים. עוד צעק אוי על מלכות כתים שהמה מלכות רומי אע"ג שהם לא לחמו מתחלת גדולתם בשביל אמונה כלל כי אם להרחיב ממשלתם מכ"מ המה כבשו

שלא כדרך הכובשים וכדכתיב בדניאל (ז) בחיה הרביעית אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה. ע"כ צעק גם ע"ז אוי מי יחיה:

וצים מיד כתים. בעת שישלחו כתים צי אדיר של מלחמה. **וענו אשור**. המה יענו כל אומה מצלחת שמכונה בשם אשור:

וענו עבר. המה עדת ישראל שנקראו עברים ובאשר רומי לא החשיבה אותם בשם ישראל כי אם לאומה עברים ע"כ כנה הוא ברוה"ק כאן את ישראל בזה השם:

וגם הוא עדי אובד. כי לא נפלה שום מלכות כמו כתים שהם בני רומי הקדמונים:

פרק כה

פסוק ב

ותקראן לעם לזבחי אלהיהן. כל הבנות התראו בעת אכלם זבחי אלהיהן אמנם לא היה אלהיהן ע"ז פעור כי אם כמוש שהרי פעור לא היתה עבודתה בזביחה. וגם ידוע עבודת מואב הי' כמוש. ולא פעור. אלא שזה הי' סיבה שנצמדו לע"ז פעור של מדין. שהי' ג"כ במואב לכמה אנשים שדרו שם. וגם מלכיהם היו שרי מדין כמש"כ בראש הפרשה. וכבר כתבנו שע"ז פעור זה סגולתה להמשיך את ישראל בכל עוז. אמנם עד שלא נכשלו בזנות הי' כח התורה של משה ותלמידיו מגין בערבות מואב כמש"כ בפ' ואתחנן ולעיל כ"ג כ"ח. אבל כיון שהסיחו דעתם מעסק תורה והגיעו עפ"י תאוה לעבודת פעור בהיתר בעיניהם כדאי' בסנהדרין דק"ה והיה נקל בעיניהם להכשל בה יותר מע"ז של כמוש. שלא השתחוו אלא משום אהבה (וכדאיתא שם דף ס"א דהעובד מאהבה כוי רבא א' פטור אי קבלי' באלוה אין אי לא לא והמה לא האמינו בכמוש. ואפי' לאביי אין עונש ב"ש חמור כ"כ) משא"כ לע"ז פעור מתחלה באו ונכשלו בהיתר ומשום תאוה. אבל אח"כ הגיע בתוקף כח ע"ז זו עד שהגיע

פסוק ג

ויצמד ישראל לבעל פעור. שנמשך לבבם לעבודה זרה זו באמת:

ויחר אף ה' בישראל. ולא כתיב פעולת המגפה. אלא הדבר מובן מאליו דחמת מלך ה' צבאות מלאכי מות וביותר כאן עיקר משמעות של חרון אף היינו הנמשך מחרון אף ולא חרון אף ממש דבאמת לא כעס הקב"ה מן השטים ועד הגלגל כדאיתא בסנהדרין דף ק"ה. והכי מוכח מגוף מקרא הסמוך כאשר יבואר. אלא ע"כ אין הפי' ויחר אף ה'. אלא שהיה פעולת של חרון אף כמו אדם שרודה את בנו ורמי אימתיה ועושה תנועות של כעס ובלבו אינו כועס:

פסוק ד

ויאמר ה' וגו'. הנה בכ"מ דכתיב חרון אף ה'. לא אמר ה' עצה להסיר החרון כי בעדן ריתחא אין רצון. אבל לא כן עתה שבאמת לא היה בריתחא כלל. ע"כ אמר ה' למשה עצה להסיר העונש שמגיע להם כמו ע"פ חרון אף ה'. וע"ע להלן י"א עוד ראיה לזה. וע' ספר בראשית כ"ז מ"ד מ"ה:

פסוק ה

הנצמדים לבעל פעור. לא על הזנות של גויה ולא על ע"ז כמוש שאכלו והשתחוו בשביל אהבה אפשר לענוש בידי אדם אבל הנצמדים לבעל פעור שהמה היו באמת עובדי ע"ז. וכ"כ בפרשת פינחס ובפרשת מטות:

פסוק ו

מבני ישראל. מהחשובים וגדולי תורה:

ויקרב אל אחיו. היינו מרעיו גדולי ישראל:

פסוק ז

וירא וגו'. חילול ש"ש מה שהגיע פתח א"מ ע"כ נתאזר עוז למסור נפשו ע"ז. דאי משום ביאת מואבית לחוד לא היה מחויב לעמוד בסכ"נ רק קנאים רבים פוגעין בו במקום שאין להם לירא מיחיד משא"כ במקום סכנה. אך קנאת כבוד ה' הביאהו לידי כך למסור נפשו על זה:

פסוק יא

פינחס בן אלעזר וגו'. אי' ברבה בדין הוא שיטול שכרו משלם. דקשה להמדרש יחס של פינחס לכאן. והעלו באשר ברכו ה' בכהונה. ואם היה המקנא א' משבטי ישראל הלא היה ג"כ ראוי לשכר כזה. אבל מכ"מ לא היה יכול לקבל שכרו משלם להיות כה"ג אחר שאינו מזרע אהרן וע"כ היה שכרו מעין זה באי"א אבל לא בשלמות ועתה כאשר היה המקנא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן אע"ג שלא נתכהן עדיין מכ"מ בדין הוא שיהא נוטל שכרו משלם. שהרי מכ"מ הוא מזרע אהרן:

השיב את חמתי. הוא פעולת טובה אחת שהניח דעתי כי"י. ואע"ג שביארנו שלא היה חרון אף באמת אלא פעולת חרון אף מכ"מ חרון אף לא הוי אבל חמה הוי :

ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי. עוד פעל עמדי אשר ראוי לשכר וגמול טוב. מה שלא כליתי את בני ישראל:

פסוק יב

לכן אמור. לשון אמור משמעו אתה בעצמך. לך לפינחס להגיד ישרו ושכרו. ושמעתי מחותני הגאון מוהריי"ץ זצ"ל בדרך משל ששר המלחמה בעמדו בעת צרה ולא מצא ידים איך לצאת ממנה. ובא איש חיל מתוך ההמון. והורה דרך איך לצאת ועי"ז ניצולו. הרי זה האיש ראוי לקבל שכר. והשר ראוי לאיזה עונש ושיהא לו העדר כבוד ע"כ מצוה המלך שיהא אותו השר מוביל מתנות המלך להאיש חיל. וזהו עונש של השר. כך בשביל שנתרשל ידיו של משה ולא מצא ידיו לעשות בזה מאומה. ופינחס התחזק והגביר חיילים לשמו ית'. ע"כ נצטוה משה שהוא יאמר לפינחס גמולו מה':

את בריתי שלום. בשכר שהניח כעסו וחמתו של הקב"ה ברכו במדת השלום. שלא יקפיד ולא ירגיז. ובשביל כי טבע המעשה שעשה פינחס להרוג נפש בידו. היה נותן להשאיר בלב הרגש עז גם אח"כ אבל באשר היה לש"ש מש"ה באה הברכה שיהא תמיד בנחת ובמדת השלום. ולא יהא זה הענין לפוקת לב. ועי' כיב"ז בס' דברים י"ג י"ח ברוצחי עיר הנדחת:

פסוק יג

והיתה לו וגו'. בשכר שהגין על ישראל. ניתן לו ברית כהנת עולם לכפר על בני ישראל לדור דור. ופי' כהנת עולם כה"ג וכיב"ז לעיל ג' נ"ד יע"ש דכהן הדיוט אינו עומד תמיד לפני ה' כי אם במשמרו ובית אב שלו. או ברגלים. משא"כ כה"ג עומד תמיד ומכהן:

תחת אשר קנא לאלהיו. ברית השלום מגיע לו. לא רק מחמת שהשיב את חמתי בקנאו. ואם לא הגיע לחמת ה' לא היה מגיע לו ברכת השלום. לא כן אלא תחת אשר קנא לאלהיו היה קצפו ורגזו אך לש"ש ע"כ באה לו ברכת השלום:

ויכפר על בני ישראל. ברכת כהנה לא אך משום שלא כליתי את בני ישראל. ואם לא הגיע לעונש עז כזה לא היה מגיע לו זה השכר. לא כן אלא בשביל ויכפר על בני ישראל מגיע לו שיכפר עוד עליהם. דמי שמוסר נפשו על המצוה מסייעין לו מן השמים אח"כ. והודיע זה הכתוב כדי ללמדנו דעת לימים יוצרו:

פסוק יד

ושם איש ישראל וגו'. ללמדנו כי קנאת פינחס היה במס"נ. שהיה מסוכן מבית אב לשמעוני:

אשר הכה את המדינית. בעת היותו עמה. דאלו פירש זמרי באותה שעה. לא היה רשאי פינחס להורגו כדאיתא בפי' ד' מיתות דאע"ג שחילל ש"ש ופינחס קנא לכבודו ית' מכ"מ לא היה עושה נגד הדין. ולא הרגו אם לא שהותר דמו ע"פ ד"ת:

פסוק טו
ושם האשה המוכה וגו'. הודיע הכתוב שמה. בשביל שהוא הקדמה לפרשה הסמוכה כאשר יבואר:
ראש אמות וגו'. כבר נתבאר בפ' בלק דבאותה שעה היה צור הראש ובשעת מלחמת ישראל היה השלישי. כי חליפות היה חמשת מלכי מדין להנהיג מלוכה במואב:

פסוק יז
צרור את המדינים. בעוד שלא יגיעו למלחמה שזה היה צריך להכנה. בין כה וכה יצרו אותם. למען יהיו שונאים זע"ז ומריבים. ואח"כ **והכיתם אותם**. במלחמה:

פסוק יח
כי צוררים וגו'. טעם על מצות צרור. הוא משום שגם עתה המה צוררים יותר ממואב דמואב שהחטיאו בבנות וגם לע"ז כמוש שאכלו זבחיהם והשתחוו לאלהיהן. היה הכל אז בעת שהתגבר תאות זנות. ומאז שנהרגה בת המלך וגם מתו במגפה כ"ד אלף מישראל. נתיראו הבנות ולא החטיאו עוד ושוב לא עבדו ע"ז כמוש. משא"כ מדין שהיה ע"ז שלהם פעור אשר היא מושכת לב ישראל. ואחר שהחלו להחטיא בה בנכליהם אשר נכלו לכם. שוב קשה להפרד ממנה ונמצא צוררים גם עתה לכם. מש"ה עליכם לצרור אותם בכל שעה:
ועל דבר כזבי וגו' ביום המגפה על דבר פעור. אחר שהיא נשיאה ונכשלו בה. נתפרצו על ידה הרבה נשים. עד שהיא גרמה את יום המגפה על דבר פעור מש"ה והכיתם אותם:

פרק כו

פסוק א
ויהי אחרי המגפה. דעיקר המנין היה בשביל חלוקת הארץ כמבואר להלן. משום הכי הקדים הכתוב שהיה אחרי המגפה. ונשארו כולם שעומדים לירש את הארץ. וכ"כ הראב"ע:

פסוק ב
כל יוצא צבא. ואם לא היה יוצא צבא. היה בכלל טפלים שלא נטלו בנחלה:

פסוק ג
וידבר משה. מלשון הנהגה. שהיו מפוזרים בערי עה"י. ורק המחנה ואהל מועד היה במקום אחד. וכאשר נצטוו להמנות. הכריז משה ואלעזר שכל מי מבן עשרים שנה יבא למקום המיועד. ונדברו כולם לערבות מואב:

פסוק ד

כאשר צוה ה' וגו' היוצאים מארץ מצרים. דכאן לא פירש ה' האיך יעמדו למנין. אבל התם פירש שיהיו במספר שמות לגלגלותם וכמבואר שם. והודיע הכתוב שהיה המנין כאן ג"כ באותו אופן:

פסוק ה

ראובן בכור ישראל. הקדים הכתוב לבאר מה שנמנה בראש ראובן ולא יהודה כמו שהיה עד כה משום שראובן היה בכור ישראל ע"כ היה ראוי ליקח חלקו בראשונה בנחלה. משום הכי נמנה כאן בראש:

חנוך. בכל המשפחות כתיב ל' בראש השם. זולת חנוך בן ראובן ותולע בן יששכר. ובבני מנשה משונה הלשון בבני גלעד דבכולהו לא כתיב בל' זולת לחלק. ואין דבר ריק בתורה. ונראה משום דכל המשפחות שבפרשה לא רק צאצאיהם נקראו על שמם. אלא אפי' צאצאי אחי אביהם שלא זכו לשם להקרא על שמו נבלעו במשפחה אחרת. תדע שהרי בני מנשה לא כתיב אלא משפחת המכירי ובספר יהושע י"ז כתיב מכיר בכור מנשה. הדבר מובן שהיו למנשה עוד בנים אלא שנקראו כולם ע"ש מכיר. וכן קרוב לומר דכל בני יעקב הולידו עוד בנים אחר שבאו למצרים. אלא שלא זכו להקרא בשם אלא מי שנולד באי"י כפרש"י בפסוק כ"ד לענין נכדי השבטים. וה"ה יש לומר על בניהם ממש. וא"כ י"ל דבכ"מ דכתיב בל' כמו לפלוא משפחת הפלאי. היינו שהיו הרבה מבני ראובן שנמשכו אחר משפחת פלאי. באשר היו מקורבים עם פלוא בעודו בחייו משא"כ חנוך ותולע. לא נקרא ע"ש כי אם זרע חנוך ותולע מש"ה כתיב חנוך הוא משפחתו:

פסוק ט

קריאי העדה. אינו דומה למשמעות קריאי מועד. דפירושו באהל מועד יחד עם משה ואהרן כמש"כ ריש פרשת קרח. משא"כ קריאי העדה. פי' איזה עדה שבשבט ראובן היו המה הראשים:

אשר הצו על משה וגו' בעדת קרח בהצותם על ה'. כבר נתבאר בפרשת קרח דדתן ואבירם לא בקשו גדולות להקטיר קטרת. אלא היו שונאי משה ואהרן. והצו עליהם מחלוקת גדולה במה שמשכו אחריהם הר"ן איש גדולי הדור וצדיקים שהאמינו במשה ותורתו ולא היו בלבם עליו כלום רק היו מתאוים להקטיר לפני ה' להשיג מזה אהבת ה' והצו על ה' שהרחיקם מעבודתו. ולא היה אפשר להם להגיע לידי הקטרה שהרי המשכן היה גדור הרבה ע"י הלוים ומשה ואהרן עד שנמשכו אחר דו"א והצו גם המה על משה

ואהרן כדי לפרוץ הגדר. נמצא דדו"א הצו על משה ואהרן ועדת קרח הצו על ה'. זה היה עיקר רצונם:

פסוק י

ואת קרח במות העדה. אינו מובן מה זה מות העדה והרי הנגף שהיה י"ד אלף לא היה אלא למחרת יום הבליעה. ונראה כמש"כ הגאון פנים יפות שקרח שהיה עם השרופים לא נבלע עד יום המחרת בעידן ריתחא של הנגף והפה של הארץ עוד לא נסתם. וכדאיתא במימרי דרבה בב"ח ר"פ הספינה שנראה עדיין מקום הבליעה ואז נבלע קרח או ה"פ לאחר שנקבר עפרו נבלע בעומק השאול והיינו **במות העדה** שהיה עידן ריתחא:

ויהיו לנס. פי' גבוה במעלה שזכו לשם טוב במה שצוה הקב"ה לעשות מן המחתות צפוי למזבח וכמש"כ שם ודבר זה גרם שהתלוננו עם ה' על משה ואהרן לאמר אתם המתם וגו' ובא המגפה. ומזה נבלע קרח:

פסוק יא

ובני קרח לא מתו. גם זה הגיע לאשר קרח השתתף עם הרשעים דו"א לעשות מחלוקת שלא לשם שמים. ע"כ נבדלו בני קרח הצדיקים ממנו ואלו היה קרח מן השרופים לחוד כעדת קרח שמסרו נפשם על אהבת ה' יוכל להיות שבני קרח היו נמשכים אחר דעת אביהם. והיו מתים גם המה. אבל אחר שקרח אביהם נמשך אחר דו"א שונאי משה. והמה בני קרח היו תלמידי משה. מש"ה לא נמשכו אחריהם ולא מתו:

פסוק יד

אלה משפחות השמעוני. בכל השבטים כתיב לפקודיהם או ופקודיהם ובשמעון לא כתיב כלל. והנראה דמשמעות פקודיהם כאן הוא כמו שיבואר להלן ג"ד איש לפי פקודיו לפי מנין בני ביתו או עסקיו שכל א' היה לו פקודת הליכות עניניו בפ"ע. ושבט שמעון אע"ג שנותר מהם הרבה מכ"מ נהרס פקודתם ע"י המגפה ששלטה בשבטו מש"ה לא כתיב בהו פקודתם:

פסוק כח

מנשה ואפרים. הטעם שהקדים הכתוב מנשה לאפרים. מבואר לעיל ב' כ':

פסוק כט

למכיר משפחת המכירי. כבר ביארנו שהיו עוד בנים למנשה. ונקראו ע"ש מכיר הבכור והחשוב שבכולם. וכן לגלעד משפחת הגלעדי היו למכיר עוד בנים ונקראו ע"ש גלעד. ומכ"מ היו עוד נקראים ע"ש אביהם משפחת המכירי. וכן בבני גלעד היו הרבה בנים נקראים על שמו. ועוד היה:

פסוק ל
אלה בני גלעד. שיצאו משם משפחת אביהם. ונקראו ע"ש עצמם. אבל מכ"מ נשתייר הרבה שנקראו ע"ש משפחת הגלעדי. וכ"כ רש"י במקרא כ"ד:

פסוק לד
ופקודיהם. בכל השבטים כתיב לפקודיהם רק בשבט מנשה ובנימין ונפתלי כתיב ופקודיהם והנה כבר ביארנו לעיל י"ד ולהלן משמעות פקודות הוא עסקיו ולפי ערך עסקיו היה חלוקת נחלתו לפי הטוב לפניו ומשפחות מנשה ובנימין ונפתלי היו להם עסקים מחולקים יותר משארי שבטים מש"ה כתיב בהו ופקודיהם:
וכן יש שנוי באיזה שבטים דכתיב למשפחותם יתירה על כל השבטים. והוא משום שהיה בהם חלוק משפחות יותר מהכתוב אלא שלא זכו לשם שיהיו נכתבים בתורה:

פסוק מ
ויהיו בני בלע. פרש"י בשם ר"מ הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות כחצרון וחמול. פי' שהני שנחשבו למשפחות בפ"ע היו כולם נולדים באי" ונהגו בהם סלסול. והא שבני יוסף נמנו כמה מבני בניהם למשפחות משום דבני יוסף ג"כ נולדו במצרים. משא"כ כל השבטים. וא"כ היה קשה מדוע נחשבו בני בלע שלא נולדו באי" מדלא נחשבו בשבעים נפש שבאו למצרים מש"ה יישב שמכ"מ נתעברה אמם בהם באי". אבל הראב"ע כתב בשם י"א שהם נעמן וארד שכתובים בבני בנימין המה בני בלע והעיקר כמש"כ הרמב"ן שנעמן וארד בני בנימין שנכנסו למצרים מתו בלי ז"ק ויבם בלע הבכור נשותיהם שהרי כבר נהגו בענין יבום כמבואר בבני יהודה. והיו זרעו מתחלה ארד ואח"כ נעמן ע"ש המתים מש"ה אף ע"ג שנולדו במצרים נחשבים כיורדי מצרים. ובזה אפשר ליישב מה שלא כתיב לארד משפחת הארדי. דבאמת לא נקרא ארד. שהרי אין הדין להקרא בזה השם ממש. אלא זרעו ומשפחתו נקרא ע"ש המת ארדי:

פסוק מו
ושם בת אשר. לשון ושם מיותר. מש"ה ת"א בת אתת אשר. פי' לא היתה בת אשר אלא בשם מחמת שגדלה כבת. כן פי' התוס' ובשביל שניתן לה נחלה בארץ אע"ג שאין מגיע לה ע"פ דין. מש"ה נחשבה בזה המנין. שעיקרו בשביל חלוקת הארץ וכן פי' הרמב"ן:

פסוק נג
לאלה. כבר דרשו חז"ל מה בא למעט. ובספרי יש נוס' מפני כשרים וקדושי' והובא ברשב"ם ב"ב דף קי"ז א' ופירש בדוחק. ונראה משום שנשאר מדור הישן ט"ו אלף

כמש"כ התוס' שם דף קכ"א א' בשם מדרש. וע"כ כשרותן וצדקותם הגין עליהם שישתיירו מן הגזירה ומכ"מ לא באו במנין השני ולא נטלו חלק בארץ מש"ה דייק הכתוב לאלה וגו':

במספר שמות. שהרי לא מנו הגלגולת אלא פתקאות שבהם כתובים השמות כמו במנין הראשון וכמש"כ לעיל א' ב' מש"ה כתב כפי המספר של השמות יהיו כ"כ חלקים:

פסוק נד

לרב וגו'. רש"י פי' לשבט שהוא מרובה באוכלוסין. והרמב"ן פי' למשפחה שבכל שבט. והדברים ארוכים בפי' הספרי ובסוגית הגמרא ואכ"מ. אמנם לפי הפשט הפי' על כל איש בפ"ע. ובאשר לא היו הנחלות שוין בערכם יש עדית ויפה לזריעה ויש זיבורית ויפה לבנין. וכדומה ונישום כל חלק לפי השווי כחלוקת האחים אבל בזה לא היה שוה. שהרי בחלוקת אחים אין אחד יכול לומר שהוא נצרך לפי עסקיו דוקא חלקו בזה האופן אלא יכול השני להעלות לו כנכסי דבר מריון או ע"פ הגורל ממש משא"כ חלוקת א"י היה מתחלה **לרב** דמי שהיה לו בני בית הרבה ונצרך לבנינים הרבה **תרבה נחלתו**. יהי חלקו חלק מרובה בקרקע. **ולמעט**. מי שב"ב מועטים **תמעיט נחלתו**. יותן לו נחלה מועטת אבל מכ"מ יהיה בשווי שוה:

איש לפי פקודיו. לפי מנין ביתו או עסקיו שגם זה נקרא פקודת האדם:

יותן נחלתו. לפי ראות המחלקים שטוב לפניו:

פסוק נה

אך בגורל. באיזה מקום יתנו לו חלק הראוי לו. יהי בגורל:

לשמות מטות אבותם ינחלו. לא יטילו גורל אם יפול לזה האיש בזה השבט או בזה או באיזה משפחה דזה ודאי ינחלו איש בשבטו ובמשפחתו. אלא במשפחתו יחלק בגורל באיזה מקום יהי' חלקו:

פסוק נו

על פי הגורל תחלק נחלתו. ואם שני האנשים שוים בערכם ויש נחלות בשני אופנים אז ע"פ הגורל תחלק למי יותן רב ולמי המעט:

פסוק נז

ואלה פקודי הלוי למשפחותם. באשר ניתן ללוי ערים לשבת ונחלקו הערים לכל משפחה בפ"ע מש"ה נמנו המשפחות וכל משפחה לפי רבוי האנשים מבן חודש ומעלה ניתן לה עיר:

לגרשון משפחת הגרשני. שאע"ג שהיה מי מבניו למשפחה בפ"ע מכ"מ הנותרים נקראו על שמו וכן **למררי משפחת המררי**. שאע"ג דשני בניו מחלי ומושי נעשו למשפחות בפ"ע. מ"מ היו למררי עוד בנים שלא זכו לשם בפ"ע ונקראו ע"ש אביהם. וכמש"כ לעיל ה'. וכן היה לאלעזר בן אהרן בנים לבד פינחס ונולדו אחר שנתכהנו. והיו כהנים כמו אביהם אלא שלא נכתבו בתורה:

פסוק נח

משפחת הלבני וגו'. לפי גדולת המשפחות באותה שעה נמנו בסדר. וכמש"כ ריש פרשת שלח:

וקהת הוליד את עמרם. בשביל שלא היה באותו עת משפחת העמרמי שלא נקראו בני משה ולא בני אהרן על שמו משה"ה כתיב שעמרם הוליד את משה ואהרן והרי בניהם נטלו ערים לשבת בני משה בכלל הקהתים ובני אהרן בפ"ע כידוע. אם כי לא נקרא ע"ש משפחת הקהתי:

פסוק נט

אשר ילדה אותה ללוי במצרים. משום דלא כתיב כאן יוכבד דודתו כלשון המקרא בספר שמות ו' כ' וא"כ היה במשמע לפרש בת לוי. מזרע לוי. אבל לא בתו ממש. והראיה מדלא נמנתה בין שבעים נפש באי מצרים ע"כ הוצרך הכתוב לפרש שהיא בת לוי ממש והא שלא נמנתה הוא משום שילדה אותה ללוי במצרים:

פסוק סב

כי לא התפקדו בתוך בני ישראל. הוא טעם שנמנו מבן חודש ומעלה כי לא התפקדו בכלל יוצאי צבא בישראל. וא"כ אין נ"מ בין בן חודש או בן עשרים:

כי לא נתן וגו'. גם זה טעם שלא נמנו מבן עשרים:

כי לא נתן וגו'. ורק הנחלה היה תלוי בבן עשרים:

פסוק סג

אלה פקודי משה ואלעזר הכהן אשר פקדו את בני ישראל. הכי מיבעי לכתוב אלה פקודי בני ישראל אשר פקדו משה ואלעזר הכהן. והכי אי' שטח הלשון בספר במדבר. אבל בא הכתוב לכלול גם הלוים. שפקדו אותם משה ואלעזר. מש"ה החל הכתוב **אלה** היינו הלוים שמדבר בהם. אשר פקדו את בני ישראל וגו' המה פקדו גם הלוים וכמו שהיה כתוב עם בני ישראל אם שלא היה צורך לענין שיפקדו המה הלוים. ונמצא יש לזה המקרא שני משמעות בישראל במשמעות בפ"ע ובלוים בפ"ע. וכאלה הרבה בתורה:

פסוק סד
ובאלה. האי ובאלה מיותר והכי מיבעי ולא היה איש. אבל כבר כתבו התוס׳ ב״ב דף ק״כ בשם המדרש שנשתיירו חמש עשר אלף שלא מתו. ומכ״מ לא היו בפקודי משה ואלעזר וכן נראה דהלוים אע״ג שלא נגזר עליהם גזרת דור הזה. וכמה מהם נשארו וכמו שמביא ברבה ראיה מאלעזר שלא נזכר שהוא נשתייר כמו כלב ויהושע אלא ודאי מהלוים הרבה נשתיירו. מכ״מ במנין השני לא היו מש״ה כתיב ובאלה. פי׳ במנין הלוים וישראל דמיירי בהם. ובזה מתיישב הלשון גם בזה הפסוק שלא כתיב לא היה איש מפקודי בני ישראל אשר פקד משה ואהרן. אלא כמש״כ דגם הלוים שנשארו ממנין הראשון לא בא במנין השני:

פסוק סה
כי אמר ה׳ להם וגו׳. קאי על בני ישראל דסליק מינייהו (כמש״כ בספר ויקרא י״ז י״ג ובכ״מ דהכי אורחא דקרא):
מות ימותו במדבר. מש״ה אע״ג שנשתייר הרבה ברחמי שמים שניחם על הרעה אבל **ולא נותר מהם איש**. יוצא צבא שראוי למנין:
כי אם כלב וגו׳. המה היו יוצאי צבא:

פרק כז

פסוק א
ותקרבנה. באו ממחנה ישראל סמוך לאהל מועד מקום ישיבת משה וסנהדרין:

פסוק ב
ותעמודנה. אחר שהודיעו למשה כי נשים עומדות מבחוץ. הרשה להם שיעמדו לפניהם:
לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני וגו׳. לפי הפשט ישבו כולם פתח א״מ. וא״כ היה ראוי לכתוב לפני משה ואלעזר הכהן והנשיאים. אבל באשר היו חמשה ולא שלחו א׳ מהן לטעון בשביל כולן. אלא כולן חכמניות היו. ויכלו להטעים טענתן. וא״כ זאת היתה מדברת עם משה וזאת עם אלעזר וזאת עם הנשיאים. עד שנראו שבאו לפני כולן בפ״ע:

פסוק ג
והוא לא היה וגו׳. דאלו היה. נהי שלא מצינו שבניהם אבדו נחלתן. מכ״מ לא הי׳ מקום לצעוק למה יגרע שם אבינו:
ובנים לא היו לו. ולא אמרו ובנים אין להם. דמשמע שעתה אין להם. ומה לי אם לא הי׳ מעולם או היה ומתו בלי זי״ק. אלא מזה למדו חז״ל פי׳ יש נוחלין דב״צ חכמניות

היו ובאו מפרשת יבום. וטענו א"כ שהבנות אינן בני הקמת שם תתייבם אמנו. ולפי זה אין הטענה אלא כשלא היו להם בנים זכרים כשמת דאם הי' בשעת מיתת האב. א"א להתייבם אפי' אינן בני הקמת שם:

פסוק ד

כי אין לו בן. מיותר לגמרי. וגם שנוי לשון הקודם לא היו לו אלא שהראו לדעת כי משפטן פי' חקירה שלהן הוא אפי' היו לו בנים בשעת מיתה ומתו אח"כ. וא"כ אין כאן ממי"נ של יבום. מכ"מ מגיע הירושה להבנות. ואע"ג שלא היה בזה נ"מ להן. מכ"מ הראו לדעת תועלת לבנות אחרות שמתו אחיהם בלי ז"ק אחר מות האב. והיינו דאי' שם ב"צ דרשניות הן. דזהו ענין דרשן. להועיל בחכמתו לאחרים. והיינו דמפרש הגמ' אלו הי' לו בן לא דברנו. פי' אלו הי' לו עתה בחיים לא דברנו כלל. אבל כ"ז שאין לו אפי' לא הי' לנו ממי"נ של יבום. היינו מדברות מצד החקירה **תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו**. האי בתוך אחי אבינו מיותר. אלא בשביל שהי' חצי שבט מנשה בעה"י. והמה בקשו דוקא באי"י בתוך אחי אביהם לא אחי אבי אביהם. והיינו דאי' במדרש והובא בפרש"י לעיל כ"ו ס"ד שהיו הנשים מחבבות אי"י והביא ראי' מב"צ. ולכאורה אינו מובן. ומה ראי' היא זו וכי הי' להם עצה לשוב למצרים. ומה זה חידוש שבקשו נחלה באי"י. אלא הראי' הוא ממה שבקשו דוקא באי"י שלא נכבש עוד. ולא בעה"י שכבר היא כבושה ועומדת לפניהן. אלא שהיו מחבבות אי"י:

פסוק ה

את משפטן. פי' משפטן חקירה שלהן. כמו שמפרש הגמ' סנהדרין דפ"ז למשפט זה הדין. ואינו דין ממונות. אלא החקירה התלמודית הבאה משלש עשרה מדות כמבואר שם זה בתו מאנוסתו. וכן הכונה כאן. וכבר ביארנו בס' ויקרא י"ט ה' בארוכה במשמעות משפטים בכ"מ. וכתיב משפטן בנו"ן רבתי. ללמד שהקריב גם את משפט הבנות בהלכות ירושה. גם את משפט ב"צ בפרט שראויות להיות מצוינות בשביל חכמתן וזכותן. וכך עלה מפי ה' כאשר יבא בסמוך:

פסוק ז

כן. מלשון כן צדקה לחיים. וכן כנים אנחנו. שביארנו במקומו מלשון בסיס ויסוד. כך הפי' כאן המה דוברות דבר שיש לו יסוד בתורה:

נתן תתן להם וגו'. כ"ז המקרא נראה מיותר. והכי מיבעי דבר אל ב"י איש כי ימות וגו'. ולפי הדרש בב"ב דקי"ט בא לרבות חלק בכורה ועוד ארבעה חלקים. ולפי הפשט יש להבין עפ"י דאי' שם דק"ט רבי א' בכולן נאמר נתינה ובבת נאמר העברה שאין לך

שמעביר נחלה משבט לשבט אלא בת. וזהו ודאי עומק לשון הכתוב . וא"כ בב"צ דכתיב והעברת את נחלת אביהן להן למדנו שהותרו ב"צ לכל השבטים. וכדאי' שם דק"כ אלא דשם למדו מדכתיב לטוב בעיניהם תהיינה לנשים. וזה לא נצרכנו אלא לת"ק דרבי. ודרשי הא דכתיב והעברת לרבות חלק בכורה וכפי' רשב"ם בדקי"ח כדכתיב והעברת כל פטר רחם. אבל לרבי הלא מבואר במקומו שהן רשאין להעביר נחלה. ומש"ה פירש הקב"ה בהם בפ"ע. משום דבאותו הדור לא היו רשאין שארי בנות להעביר נחלה אע"ג שעדיין לא נתפרש האיסור. ועפי"ז יבוא בדיוק דבר ה' נתן תתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהם. בל"ז. וגם הקדים לשון תתן להם קודם דבר הניתן היינו אחוזת נחלה. ואח"כ אמר ה' והעברת את נחלת אביהן להן. הוא להיפך. ולדברינו מדויק שמתחלה אמר ה' שבשביל חכמתן וזכותן מחשיבם לזכרים לוקחי נחלה מצד עצמם. וכמו סרח בת אשר. מש"ה כתיב בל"ז. ועיקר הדיוק הוא להם. וחזר ופירש איזו נחלה היינו את נחלת אביהן להן. דבאמת אחר שהי' להם נחלת אביהן. אין הצורך ליתן להם בשביל עצמם. אלא נחלת אביהן. ומכ"מ מועיל זכות עצמם לענין והעברת:

בתוך אחי אביהם. היינו באי"י ולא בעה"י. ולא נימא דיותר טוב להעביר נחלה בעה"י שקדושתה קלה מא"י:

פסוק ח

והעברתם וגו'. וכן במקראות הסמוכות ונתתם. ואין הלשון מדויק. וכי ב"ד עושים דבר. והכי מיבעי ועברה נחלתו לבתו. והיתה נחלתו לאחיו. אלא ללמדנו שיש ביד ב"ד איזה כח להעביר וליתן. וכמו שיש ביד האב להוריש מדעתו ולהעביר נחלה לבן בין הבנים כדאי' בפ' מי שמת דקי"ל כריב"ב ומדכתיב ביום הנחילו את בניו. ה"נ יש איזה כח ביד ב"ד. אבל הדבר מובן שב"ד אין להם להעביר לפי רצונם ח"ו כמו באב שעושה מצד אהבה לבנו א'. אלא היינו שפרש"י יבמות דל"ח ורשב"ם ב"ב דקכ"ט במשנה דנפל הבית. דספק יורש אינו נוטל כלום במקום שיש ודאי ולא כמו שהבינו התוס' דהכי ס"ל לרש"י ורשב"ם בכל דיני ממונות דאם אחד יש לו ודאי בזה החפץ והשני ספק לב"ד נותנים להודאי כולה. והרבו להקשות ע"ז. אבל באמת גם רש"י ורשב"ם לא ס"ל הכי אלא בירושה כמש"כ הנימוק"י ביבמות שם. והיינו מדיוקא דהני קראי דיש כח לב"ד להאלים כח האחד. והיינו באם הוא ודאי והשני ספק להם. נותנים להודאי וברור להם:

פסוק יא

וירש אותה. הדרש ידוע לירושת אשה. ולפי הפשט בשביל שלשון נתינה אינו אלא בדבר שיש בו דין מתנה משא"כ ראוי היינו חוב מלוה או כופר. לא שייך בו לשון מתנה. ומכ"מ הקרוב יורש. מש"ה כתיב דלא כמקבל מתנה אלא כירושה:

והיתה לבני ישראל לחקת משפט. כ' הרמב"ן שיהי' המשפט הלז לדורות ולא בנחלת הארץ לבד. ולמש"כ אאל"כ שהרי אליבא דרבי עיקר פרשה זו נאמרה למרות שהותרו להעביר נחלה משבט לשבט. אלא הפשט הוא כדאי' בב"ב דקי"ג ע"ז המקרא אורעה כל הפרשה להיות דין. ופרשב"ם וחוקת משפט אצטריך לרבוי שאר נחלות דלהוי דין דביום הנחילו לא איירי אלא בבן היורש אביו לחוד ולא נתבאר מהיכי תיתי היתי מחלק שאר נחלות מבן היורש. ונראה דעת הרשב"ם לא כמו שהבינו התוס' שם דתרוייהו דרשי דחקת משפט וביום הנחילו אתיין לכדרב יהודה דא' שלשה שנכנסו לבקר את החולה כו' ועפ"י זה נדחקו ואכ"מ. אלא הרשב"ם מפרש דלאו בחדא מילתא מיירי. וביום הנחילו אורעה להיות דין כדר"י שלשה שנכנסו לבקר את החולה כו' דבזה מיירי ביום הנחילו. שהאב מנחיל למי שרוצה. ומרבה לבן מן הבנים. אבל חקת משפט מיירי בשאר יורשים ואורעה להיות דין. לא לענין מנחיל מדעתו. דלא מיירי קרא במנחיל כלל אלא במת ונפלה הירושה מאליו ותו דבמנחיל מהיכי תיתי לחלק בין האב לשאר יורשים. אלא במת ואינו ידוע היורש לב"ד. לא מהני גלוי מילתא בעלמא כדאי' ביבמות דל"ו דאשתמודענא דהוא אחוה דמיתנא סגי. משא"כ בירושה אינו כן. אלא דוקא עפ"י עדים כשרים שיעידו שהוא קרוב כמש"כ בהגהת רמ"א ח"מ רס"י רפ"ד בשם הריב"ש ולא מורידין קרוב לירושה עפ"י עד אחד . וזהו דכתיב והיתה זאת לכם לחקת משפט. ככל ד"מ שמוציאין ממון אינו אלא עפ"י עדים:

כאשר צוה ה' את משה. כבר ביארנו כ"פ דזה הלשון מורה דצוה עפ"י קבלה שאינו מפורש בפרשה. וה"נ הן כתיב בפי' עפ"י שנים עדים יקום דבר. ולמדנו שאין מוציאין ממון מיד חבירו אלא עפ"י שני עדים. מכ"מ הכלל הוא דאפי' באופן שאינו להוציא מחזקה אין עד א' מועיל בדבר שבממון כדמוכח בב"ב דל"ד בההוא ארבא ובשבועות דל"ג הכל מודים בעד א' כו' ולא מוקי בכה"ג שאין חזקה כנגדו. ועוד יש ראי' לזה (ודלא כמהרי"ק שורש ע"ב שלא כתב כן וכבר השיגו עליו) וה"נ לענין ירושה. לא מיבעי' במקום שיש יורש ודאי ובא עוד א' והביא עד א' שהוא ג"כ קרוב אין בדבריו כלום להוציא מן היורש המוחזק. אפי' אין לפני ב"ד יורש ודאי. א"א להעמיד הנחלה

ביד מי שבא בעד א'. והיינו כאשר צוה ה' עפ"י קבלה לענין שאר חוקת משפט. ה"נ לענין ירושה:

פסוק יב

הר העברים. שיש לו שני עברים. מצד א' הי' לישראל ומצד השני הי' שייך למואב. כמו שנתבאר בס' דברים ל"ב מ"ט:

פסוק יג

וראיתה אתה. הוא מיותר. אלא אינו שייך לצווי כי אם להבטחה. שהקב"ה מבטיחו שיראה אותה בשלמות במשמע. וכמו בלשון ב"א שאומר על הככר שבועה שאוכל אותה כולה במשמע (אם לא שנאבד מקצתו. בזה דעת הרא"ש ור"ן פ"ג דשבועות דמכ"מ מקיים שבועתו באוכל את השאר. דמקצתה נמי במשמע. אבל כ"ז שהיא בשלמות חייב לאכול כולה) וכך משמע לשון הקב"ה וראיתה אותה כולה. **והנה** אין כאן מקום ההבטחה כי אם ריש פ' ואתחנן שבקש משה ע"ז. אבל משום שלא יהא במשמע **עלה וגו'** מיד אחר הדבור. ובאמת אינו כן אלא עד שנצטוה שנית בפ' האזינו אחר קריאת השירה. ולמד משה זה מדאמר לו ה' הבטחה זו כאן. מבואר שאינו מצוה אלא כשיגיע שעת רצון של הבטחה זו. וכ"ז שלא הודיע לו ה' עת הרצון לזה לא הי' המצוה עליו לעלות:

פסוק יד

להקדישני במים לעיניהם. ע' מש"כ לעיל כ' י"ג וכ"ד:

הם מי מריבת קדש. ואינם אותם המים של רפידים. אלא מים אחרים כמש"כ שם באורך:

פסוק טז

הרוחות לכל בשר. נתבאר לעיל ט"ז כ"ב דבשר משמעו הנאת הגוף. וכל אדם רוחו שהוא דעתו נמשכת לפי הנאתו. מש"ה קשה להנהיג את ישראל באמת. אלא איש אשר דעתו עזה בלי שום הנאת עצמו:

פסוק יז

אשר יצא לפניהם. הוא בראש כפרש"י בשם הספרי:

ואשר יוציאם. יטריח גם לעשות סדרים איך יצאו ויבואו המה:

ולא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה. לעניני מלחמה לא שייך המשל כצאן. אלא כעם בלי מנהיג. אלא הוא בקשה אחרת. באשר בעוד משה חי נתפרנסו בזכותו במן. עתה מאין יגיע להם זכות פרנסתם. וזהו המשל כצאן אשר אין להם רועה מורה דרך להם למרעיתם. ויבואר עוד בפרשה הסמוכה:

פסוק יח

קח לך. להנאתך. שיהושע הי' תלמידו המובהק החביב כבן:

איש אשר רוח בו. רוחו היינו דעתו עומד בפ"ע ואינו נמשך אחר נטיה רצונית להנאת עצמו או אחרים:

וסמכת את ידך עליו. שתהא לו סיעתא דשמיא לכוין האמת ודעת ישרה. וזהו כעין תועלת סמיכה להוראה שמועילה לסיעתא דשמיא. משום דאפי' איש שראוי לזה נדרש לסיוע מן השמים לכוין האמת כדאי' בכתובות ד"ס לענין תלמיד בפני רבו. שמש"ה אסור להורות אע"ג שראוי. מכ"מ אין לו סיעתא דשמיא לכך:

פסוק יט

והעמדת אותו וגו'. העמדה זו היא לשררות עליהם. ומכ"מ אינו אלא עבדות שמוכרח לעבדם במה שמשתרר עליהם. מש"ה כתיב בלשון והעמדת אותו לפני. באותו לשון דכתיב להלן כ"א שמראה על טפילות. היינו משום שבאמת השררה ג"כ הוא טפילות:

לפני אלעזר הכהן. הוא בעניני עבודת המשכן. שיהושע הי' כעין מלך כמבואר ברמב"ם פ"א ה"ג מהל' מלכים. ושם פ"ג ה"ח דלהכי כתיב כל איש אשר ימרה את פיך יומת. והכי אי' בסנהדרין דמ"ט. ומלך שררותו גם בבהמ"ק שהרי בירושלמי מפרשי הא דתמיד קרב בד' שעות הי' בימי שלמה ומשום שהיו המפתחות ברשותו. ובמדרש איכה אי' שהי' ינאי המלך מזהיר את הכה"ג שלא יקריב נדבות ביום שהוא הקריב:

ולפני כל העדה. היינו בהנהגת הדור:

וצויתה אותו לעיניהם. פרש"י בני טרחנין הם כו' והקשה הרמב"ן שזה אינו ראוי להגיד בפני כולם. ולק"מ דבפני כל העדה. היינו סנהדרין כמו במקרא כ"א וכל העדה שהוא סנהדרין. וא"כ כשצוה אותו ע"ז. כש"כ שהגיע להם לדעת לסבול את הצבור כאשר ישא האומן את היונק אפי' הוא מטריח. מיהו גם זה שכ' הרמב"ן אמת שנכלל בזה הצווי שאר דברי מוסר ג"כ השייך להנהגת הכלל. ועי' להלן כ"ג:

פסוק כ

ונתתה מהודך עליו. שיהא ניכר שאתה מנהיג אותו לראש:

למען ישמעו וגו'. שהרי ההעמדה והצווי לא הי' אלא לפני סנהדרין וראשי העדה. אבל בזה ההוד ידעו וישמעו כל עדת ב"י:

פסוק כא

ולפני אלעזר הכהן יעמוד. האי העמדה כמשמעו טפל ולמטה הימנו בשעה ששאל לו לפני ה':

ושאל לו וגו'. אם יהי' נצרך לכך. ולא יהי' נביא בעצמו. או בשעת חלוקת הארץ:

פסוק כב

ויקח וגו'. כ"ז מיותר שהרי כתיב ויעש כאשר צוה. וכקושית הגמ' סנהדרין דמ"ב סע"ב עשי' בהדי' כתיב כו'. אלא משום ששינה באמת מסדר שאמר ה' מתחילה סמיכה ואח"כ העמדה. ומשה עשה להיפך. מש"ה כתיב כאשר צוה. היינו בקבלה הי' כך וכיב"ז בסוף ס' שמות ובס' ויקרא ח' ה' ע"ש. וא"כ לא הקדים הקב"ה סמיכה אלא לסמוך כאיש אשר רוח בו. שאע"ג שהוא ראוי לכך מ"מ נצרך לסמיכה להשיג סיעתא דשמיא כמש"כ. אלא שלא מהני סמיכה אלא למי שראוי לקבל ברכה זו. היינו לאיש אשר רוח בו. ומזה נקיש סמיכה להוראה דלא מועילה אלא לראוי לזה:

פסוק כג

ויצוהו כאשר דבר ה' ביד משה. כבר ביארנו בכ"מ פירוש ביד משה הוא הערה מה' כמו ד"ק. וה"נ משמעות ויצוהו אמר לו דברי מוסר הנוגע לענין. ושפע מוסר הי' דבר ה' ביד משה. ויותר הי' ראוי לכתוב כאשר צוה ה'. אבל כאשר דבר ה' משמעו דבר ה' בפירוש. והוא כפרש"י שהאציל מהודו וקירון עור פניו על פני יהושע כדבר ה' ופי' ביד משה. שהי' בכחו לעשות כן:

פרק כח

פסוק ב

את קרבני לחמי. שם לחם משמש פעולת החיבור בהתקשרות אמיץ ומדובק כלשון מדרש ויקרא רבה פ"ג עה"פ וישוב אל ה' וירחמהו. כאדם שהוא מלחים שני נסרים ומדבקן ופירושו דטבע ידוע כשמחליקין נסרים ומדביקן עד שרוח אויר לא יבא ביניהם. אז א"א להפרידם זמ"ז בש"א. וזה החיבור נקרא מלחים. ומזה הפעולה בא שם לחם שמחבר הגוף עם הנפש באופן חזק. והנה קרא הקב"ה קרבנות בכלל לחמי. שהוא מחבר כ"י את הקב"ה לישראל. וכן נקרא התלמוד לחמי כדאי' בחגיגה די"ד לכו לחמו בלחמי זה תלמוד. ואין לך מחבר ומקרב את ישראל לאביהם שבשמים כמו תלמוד וקרבנות. והנה לפי זה מתפרש לחמי לאשי חיבור שלי לאשי:

אבל עוד משמעות יש בזה. היינו לחם שאני מפרנס בם את עולמי. וכדאי' בכתובות ד"י למה נקרא שמו מזבח שהוא מזין. ופירש"י בזכות הקרבנות העולם ניזון כו' ובשביל זה נקרא עבודת הקרבנות בשם עבודה סתם יותר משארי מצות שבתורה משום דסתם עובד

הוא כדי לשבוע לחם. וכבר ביארנו בס' בראשית ט"ו ט' ובכ"מ דעבודת הקרבנות הי' חוק לישראל היינו פרנסתם בא"י משא"כ כל המצוה אינן באין בשביל פרנסה בעוה"ז: **והנה** רש"י הביא לשון הספרי למה נסמכה פרשה זל"ז משל למטרונא כו' ואינו מובן עדיין מה שייכות יש דוקא לפרשת תמידים להא דלעיל מינה. וגם הלא כבר נאמרה בסדר תצוה. ורש"י כ' בסמוך שלא נאמרה אלא בימי המלואים וכבר השיג הרמב"ן ע"ז. אבל באמת לא נשתוו תכלית התמיד במדבר לתכליתו בא"י. דבמדבר לא באו בשביל עסק פרנסה. שהרי בזכות משה ירד המן. ולא באו התמידים אלא בשביל יעוד הקב"ה עם משה רבינו. ביום לתורה שבכתב ובלילה להופיע אור סיעתא דשמיא לתורה שבע"פ. והיינו דכתיב בפי' תצוה בפרשת התמיד ונועדתי שמה לב"י. ומש"ה מאז שנתנדו במעשה מרגלים ולא הי' היעוד עם משה פנים אל פנים כמש"כ התוס' ב"ב דקכ"א בשם המכילתא. ומשו"ה פסקו להקריב תמידים לת"ק בחגיגה ד"ו. או לר"ע שבט לוי לבד הקריב ולא מתרומת הלשכה דכל ישראל. אבל עתה בכניסתם לארץ והתפלל משה רבינו ולא תהיה עדת ה' וגו' והוא פרנסה כמש"כ לעיל ע"ז הי' התשובה את קרבני לחמי וגו': **תשמרו**. פי' שלא יהא כמו במדבר שבשעה שהייתי בזעם לא הקריבו. עתה תשמרו בכל אופן כי לחמם הוא. ובמנחות דס"ה א' אי' עוד במשמעות תשמרו שיהא דוקא מתה"ל. ולא כמו במדבר שלא הי' המצוה שיהי' מתה"ל מכל ישראל. עד שגם שהי' תרה"ל בפעם הראשונה. בא דרש וטעם מיוחד לזה במגילה די"ג שבא להקדים לשקלי המן. הרי שמצד אותה שעה לא הי' נצרך אז להיות כן. והיינו משום שלא הי' לצורך פרנסת ישראל אלא בשביל יעוד למשה ועפ"י הקדמה זו יבואר לפנינו כמה שינוים בדיוק המקראות בין פ' התמיד בסדר תצוה בין פרשה שאנו עומדים. ובביאור לשון **לחמי לאשי**. תניא בתוספתא מנחות פ"ז בזמן שישראל ברצון לפני המקום נאמר בהם את קרבני לחמי כבנים שמתפרנסים מאביהם בשעת תוכחות מהו אומר לאשי ריח ניחוחי. כל קרבנות שאתם מקריבים אינן אלא לאש ואין הכונה שלא באים לרצון ח"ו. דא"כ למאי יקריבו. אלא ה"פ בזמן שברצון הפרנסה עולה בזכות קרבנות ישר לישראל. ובזמן תוכחה עולה בשביל שהוא קיום אשי ה' ופרנסת מלאכי מעלה. ובזכות זה עולה פרנסת ישראל. אמנם ב"כ וב"כ. **תשמרו להקריב**. שהוא פרנסתכם:

במועדו. לא כקרבן חגיגה שהוא ג"כ ק"צ. ומצוה ג"כ ביום הראשון. ומכ"מ יש לו השלמה כל שבעה. אלא דוקא במועדו. הן התמיד הן המוספין:

פסוק ג

ואמרת להם. הפסוק הקודם הוא בכלל אזהרה לכל קרבנות הצבור שיש להם מועד. ועתה חוזר לקרבן תמיד בפרט. ונצטוה משה לפרש באמירה (כמש"כ ריש פ' ויקרא ענין אמירה) ענין פרשה זו שנשנית אחר שכבר ידעוה מפ' תצוה. וכל החדשות שבא בפרשה זו:

שנים ליום. הי' במשמע שיביאו שני התמידים יחד כדאי' ר"פ שני שעירי דהכי הי' במשמע לולי שדיוק המקרא שבסמוך שאינו כן. א"כ ע"כ פי' שנים ליום בטבעת שניה נגד היום. וכדתנן במס' תמיד בשחר על טבעת שניה במערב ובערב טבעת שני' שבמזרח. ומשמעות שנים ליום. בטבעת שני' נגד השמש. ועי' מש"כ בפ' תמיד שם בפ' תצוה הטעם בזה. **עולה תמיד**. בפ' תצוה לא כתיב עולה. והוא משום שידוע שבא רק לתכלית היעוד ולזה עיקרו עולה המביאה דעת ה' כמש"כ ריש ס' ויקרא. אבל כאן שבאה לפרנסה הוצרך לפרש שיהא עולה ולא שלמים כמו שלמי עצרת:

פסוק ד

את הכבש אחד. כבר דייק הראב"ע שמצד לשה"ק הי' ראוי לכתוב האחד. וכ"ה בפ' תצוה. ונראה ברור דאך מזה דרשו בזבחים די"ב לבן בתירא אחד תעשה בבוקר ולא שנים בבוקר. וקאי האי אחד לתעשה שאחריו. אבל זה אינו אלא לב"ב דס"ל משמעות בה"ע כשר כל היום. אבל לרבנן הגיע לנו הדרש ביומא שם אחד יביאו ולא שנים ביחד כפי שהייתי מדייק מלשון שנים ליום כמש"כ לעיל . וכ"ז בא"י. אבל במדבר דכתיב ג"כ שנים ליום. וכתיב הכבש האחד. באמת הי' המצוה להביא שני התמידים יחד. ונבחר האי המיוחד בבוקר וכדאי' במגילה דכ"ח האחד המיוחד. והשני לבה"ע. וטעם השנוי מובן לפי דברינו דבמדבר באו התמידים משום אור שני תורות כמש"כ משה"ה היה תמיד הבוקר בשביל יעוד של תורה שבכתב. ותמיד של בה"ע בשביל יעוד וסיעתא דשמיא של תורה שבע"פ ובאשר ששפעת תורה שבע"פ מקורה נובע מתורה שבכתב. ע"כ המיוחד בא בבוקר והשני בערב. משא"כ בא"י נשתוו צרכי שניהם ביום ובלילה בעניני פרנסה:

פסוק ה

ועשירית האיפה וגו' בלולה בשמן כתית רביעית. ושם כתיב בתמיד הבוקר ועשרון סולת בלול בשמן כתית רבע ההין. היינו משום דתורה שבכתב הוא המשפיע על תורה שבע"פ. ומש"ה כתיב גם בתמיד של הערב בלשון נקבה. אבל כאן בשניהם כתיב המנחה כלשון נקבה. והתמידים בל"ז. וכמש"כ שם עוד בזה. ועי' להלן מקרא י':

פסוק ו

עולת תמיד העשויה בהר סיני. בפי תצוה לא כתיב כ"ז. היינו משום שלא נצרך לפרש שיהי' חביב כעולת תמיד. אחר שעיקר הבאתו הוא לחביבות משא"כ כאן הוצרך לפרש שיהי' חביב כעולת תמיד העשויה בה"ס לפני חטא העגל. והקדים הכתוב זה המאמר לפני ונסכו רביעית ההין יין. באשר הוא טעם לדבר שבשביל שהוא ערב להקב"ה כמו שבהר סיני. ע"כ צוה ונסכו רביעית וגו'. דבל"ז אין טעם ליין. וכמו שאמר הושע הנביא לא יסכו לה' יין ולא יערכו לו וגו':

פסוק ז

בקדש הסך. לפי הפשט הוא כת"י במאני בית קודשא יתנסך ניסוך חמר עתיק. והענין שנצרך לפרש שיהא בכלי שרת. משום שמובחר שביין הוא שריחו חזק ונודף כדתנן במנחות פרק כל קרבנות. ואינו ממלא את החבית עד פיה כדי שיהא ריחו נודף. וידוע שאין מחזיקין יין אלא בחבית של חרס כידוע בעובדא דריב"ח ובת קיסר בתענית ד"ז. ואין עושין כל"ח כלי קודש כדאי' במנחות דכ"ח וס"ד דכדי שיהא נודף יותר בשעת הניסוך טוב להסיך על המזבח מן החבית ש"ח. מש"ה כתיב בקדש הסך. חובה להסיך מן חבית ש"ח לכלי קודש. ואח"כ יהי' נסך שכר. כ"ז הוא פשט ויש ע"ז דרש מזה היתור עי' סוכה דמ"ח א':

פסוק ח

ואת הכבש השני וגו'. כבר כתיב בפסוק ד'. ופליגי במשמעות המקראות רבי וחכמים ביומא דל"ד. ונסכו רביעית ההין למד שחרית משל ערבית. רבי א' ערבית משל שחרית. וחקרו בגמ' בשלמא לרבנן הא בתמיד של בה"ע כתיב אלא לרבי מ"ט אמר רבה ב"ע א"ק לכבש האחד איזהו כבש שנאמר בו אחד הוי א' זה תמיד של שחר. ורבנן מאי אחד מיוחד שבעדרו. ולכאורה הוא פלא. היאך למד שחרית משל ערבית הא בשל שחרית מבואר יפה. אבל הכונה דלפי שכתוב במקרא ד' ואת הכבש השני תעשה בה"ע. וא"כ כי כתיב ונסכו רביעית ההין לכבש האחד ע"כ משמעו לכל אחד. וא"כ כבר ידענו שכל אחד יש לו נסכים. מעתה לא בא מקרא זה ואת הכבש השני וגו' אלא בשביל שהיינו מפרשים שהנסכים של שני התמידים היו קרבים אחר בין הערבים. מש"ה כתיב ואת הכבש השני תעשה בה"ע כמנחת הבוקר וכנסכו. הרי כבר הקריבו בבוקר המנחה ונסך. נמצא שנלמד שחרית משל ערבית שקרב של בוקר סמוך לה. רבי א' להיפך דפי' ונסכו רביעית ההין לכבש האחד היינו הראשון של שחר. הרי מבואר דסמוך להקרבת התמיד יביאו הנסכים. ואח"כ כתיב ואת הכבש השני יעשו ג"כ הכי. וא"כ נלמד ערבית

משל שחרית. מעתה מבואר הסוגי'. [אמנם במאי פליגי בדין. מבואר אצלי בס"ד דהיינו פלוגתא דר"י ורבנן בתפלת המנחה אי עד הערב או עד פלג המנחה. אלא שאכ"מ]:

פסוק ט

ושני עשרונים וגו'. הזכיר הכתוב שיעור המנחה ולא הזכיר שיעור הנסכים. והטעם בזה כתב הרמב"ן כי אף על פי שצוה בפרשת הנסכים שיעורי המנחה והנסכים. מצינו מנחה כפולה לכבש העומר וביום העצרת שתים שני עשרונים חמץ והם מנחה. לכך הוצרך הכתוב לפרש בכל המועדות שלא תשתנה בהם המנחה כאשר נשתנית באלו. אבל הנסכים לא נשתנו לעולם. ועי' מש"כ בפי' ר"ח:

פסוק י

עולת שבת בשבתו. ת"א דמתעבד בשבתא. מפרש בשבתו גם בחיוב השביתה מכ"מ גזה"כ להקריב המוסף בו:

על עולת התמיד ונסכה. בשבת ור"ח ובשבעה ימי הפסח כתיב על עולת התמיד. ובשארי מוספין כתיב מלבד עולת התמיד. ועוד שנוי שבמקום דכתיב על עולת התמיד לא הזכיר הכתוב אלא ונסכו. ולא הזכיר המנחה משא"כ בכ"מ דכתיב מלבד עולת התמיד. הזכיר המנחה והנסכים. והענין למדנו מברייתא בספרי על עולת התמיד מגיד שאין מקריבים מוספים אלא בינתיים. כך שנינו בשלשה מקומות דכתיב על עולת התמיד. ופי' דמשמעות על עולת התמיד לא תמיד השחר אלא תמיד הערב. ופי' על למעלה ממנו וקודם לו . ולמדנו דהמשמעות כך הוא. מדכתיב ביום ראשון ש"פ מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד. ואח"כ כתיב על עולת התמיד. למדנו שאין משמעות על כמו מלבד. ומשם למדנו דכך הפי' בשבת ור"ח. מש"ה במוספי רגלים דכתיב אחר הפסח. לא הוצרך הכתוב לפרש שיהא המוספין בינתיים. שהרי למדנו ממוסף הפסח. משא"כ שבת ור"ח דקודם. ולא הוצרך הכתוב לפרש בשבת ור"ח דתמיד הבוקר קודם למוסף. אחרי שפי' הכתוב הטעם עולת הבקר אשר לעולת התמיד. שהוא משום דתמיד ותדיר קודם. ממילא ידענו דשבת ור"ח ג"כ הכי. וע"ע מש"כ במקרא כ"ג טעם על שפירש הכתוב יותר זה הכלל ברגל. ואחר שלמדנו פי' על עולת התמיד שהוא תמיד הערב ושהמוסף קודם מיושב שפיר שלא הוצרך הכתוב שיהא קודם גם למנחה הבא אחר התמיד. והא דכתיב הנסך בא ללמדנו שיהא המוסף קרב במשך העת שיהא קרב אחריו התמיד והנסך ג"כ. דאע"ג דמנחת נסכים כשר גם בלילה כדאי' בתמורה פרק ב'. מכ"מ יש להקדים הנסך ביום כדי שיהא בשיר. דבלילה אין אומרים שירה:

ונסכה. בכל המוספין עד חודש השביעי כתיב ונסכו התמיד בל"ז. לבד תמיד הערב של שבת כתיב בל"נ. כמו בפי' תצוה וכמש"כ שם ולעיל ה'. ומזה למדנו לקבוע בי מדרשא בשבת אחר חצות היום כדאי' בגיטין דל"ח ב'. ובסוגי' ר"פ כל כתבי. ומש"ה כתיב בל"נ כמו הטעם שכתבנו שם בכל תמיד הערב יע"ש:

פסוק יא

תקריבו עולה. משום דכתיב באותו יום חטאת. מש"ה פי' תקריבו עולה. וכן בכל הרגלים. משא"כ בשבת שלא הי' חטאת:

פסוק יד

ונסכיהם חצי ההין וגו'. כ"ז מיותר וכמש"כ לעיל בשם הרמב"ן. ומזה למדנו במס' מנחות דשנתות הי' בהין. ובשביל שזה הי' מוסף הראשון שיש בו פר איל וכבש. פירש בו הכתוב שכולם הי' בכלי אחד:

עולת חודש בחדשו. ת"א באתחדתותיה. מפרש בחדשו בהתחדשות החודש. לאפוקי יום הראשון של ר"ח שהי' נהוג גם בזמן הבית שני ימים כמבואר בשמואל א' כ' שהי' כן. מכ"מ מוספין אינו קרב אלא ביום ר"ח שמתחיל למנות ממנו החודש הבא מחדש:

לחדשי השנה. אם פשוט אם מעובר. אינו תלוי בשנה אלא לפי החדשים:

פסוק טו

לחטאת לה'. הדרשות ע"ז ידוע בשבועות ד"ט. אמנם עוד יש להבין הא דבכל המוספין כתיב בחטאת לכפר עליכם. לבד בר"ח ומיוה"כ ואילך. והנראה דאע"ג שעיקר החטאת בא על טומאת מו"ק. מכ"מ מכפר על שארי עונות הצבור שמצוים ברגלים משום שמחת יו"ט וכדאי' בקדושין דפ"א סקבא דשתא ריגלא. והרי חטאת מכפר על עשה ג"כ כדאי' בזבחים ד"ו וה"נ מכפר על עונות שאין מביאים קרבן. מש"ה בר"ח וביוה"כ אינו שמחה. ובסוכות מצוה דסוכה בקביעות אגוני ומצלי מיצה"ר כדאי' בסוטה די"ד. וכן בשמ"ע דשמחת הלילה הוא מה"ת ה"ז מצוה ואגוני. משא"כ בשאר יו"ט אין שמחת לילה מצוה ולא מגין. מש"ה כתיב לכפר עליכם ועי' מש"כ בס' דברים ט"ז ט"ו:

פסוק טז

פסח לה'. גם זה הקרבן בכלל תשמרו להקריב לי במועדו. וגם זה שייך ביחוד לביאת הארץ כמש"כ לעיל ט' א'. מש"ה כתיב כאן פסח. ולא פי' הכתוב בין הערבים שהרי כבר מפורש מועדו במקומו. משא"כ בפי' מועדות בסדר אמור. דבא הכתוב להזכיר פסח כדי ללמדנו שגם זה נקרא יום מועד שאסור במלאכה כדין יום הבאת קרבן. והי' ס"ד דאסור

כל היום מש"ה כתיב בין הערבים ללמדנו שלא אסור במלאכה אלא בה"ע כמש"כ התוס' בשם הירושל' ר"פ מקום שנהגו:

פסוק יז

ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג. כבר ביארנו בס' שמות י"ג ז' דלא נזכר מפורש בתורה חג בפסח אלא בחמשה עשר. ורק מדרשות חז"ל נשתוו חוה"מ ש"פ לחוה"מ ש"ס. אבל מכ"מ הי' מנהג של ישראל חלוק בין פסח לסוכות לענין רבוי קרבנות. וגם בפי חז"ל נקרא סתם חג לחג הסוכות בשביל שחגו מרובה בלשון המקרא :

פסוק כ

ושני עשרונים לאיל תעשו. עשרון עשרון תעשה. תיבות עשיה מיותר. ולא כתיב בכל הפרשה:

והנה כבר נתבאר לעיל ט"ו ו' משמעות עשיה גבי מנחת נסכים. שהוא כל עשיות שעד הקרבה והי' המצוה להכין בשביל מוספי הצבור ביחוד. דגדולים במעלה מקרבן יחיד. ומש"ה כתיב באיל תעשו ל"ר ובכבש תעשה ל"י. דכל עשרון נמסר לכהן בפ"ע. ושני עשרונים נמסר לשני כהנים. וכמו בהולכה למזבח כדתנן ביומא פרק ב':

פסוק כב

לכפר עליכם. ביארנו לעיל ט"ו שאגב מרומז כפרה על סקבא דשתא ריגלא:

פסוק כג

מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד. אריכות לשון הוא ובא ללמדנו דברגלים מקדימין עולת התמיד לכל יום חול וכדתנן ביומא פ"א דברגלים לא הי' קריאת הגבר מגעת עד שהי' עזרה מלאה מישראל. ומשמעות הבוקר בהשכמה ומזה הרגל למדנו בכל רגלים:

פסוק כו

וביום הבכורים. פרש"י בכורי קציר חטים וא"כ הדר מפרש קרא בהקריבכם וגו'. ויותר נראה דסתם בכורים היינו כלשון המקרא בפ' משפטים וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה. היינו שאז החל להביא בכורים מכ"ד. וכן פרש"י בפ' משפטים ע"ש. ואח"כ מפרש עוד בהקריבכם וגו' זהו שתי הלחם. וע"ע בסמוך:

בשבעותיכם. ת"א בעצרתיכון. מכאן רגיל במשנה לקרוא זה החג עצרת. כמבואר במגילה פ"ג בעצרת שבעה שבועות ועוד הרבה. ובמקרא לא נקרא עצרת כי אם שביעי ש"פ ושי"ע. [ועי' רמב"ן וספורנו ויקרא כ"ג ל"ו] אלא עפ"י תרגומא דהאי תיבה. ועדיין לא נתבאר האיך מיתרגם בשבועותיכם בעצרתיכון. אכן אחר הישוב בעיקר תיבה זו אין לו הבנה פשוטה. שנאמר שהוא משום מנין שבועות. והרי גם ימים נמנו ולכתוב

ביומיכם. אלא ניתן ללמדנו ענין מנין הימים ומנין השבועות. ושני דברים המה. מנין הימים הי' לדעת לנו שכל הנהגות שקוב"ה מנהיג עולמו בשפע ספירות הידועים ובצרופן בהתמזגות המדות המה מ"ט 0 וכ"ז ניתן בהשגחה לפי מעשה התורה והמצות שניתן בחג הקציר. אבל מנין שבועי הוא להורות לנו שבעת מ"ת נתקשרנו עם ה' כ"י ככלה הנכנסת לחופה אשר לבד שהיא משתעבדת למע"י. עוד היא מחויבת להשקיע אהבתה אך בו. וע"ז היא סופרת שבעה ימים ביחוד בשביל זה החתן דוקא. [והיינו דאי' בנדה דס"ו טעם משום חימוד. וטעם שיש לחוש בכלה יותר. משום דמחויבת להשקיע דעתה בו שבוע ימים. ומש"ה אי אירע שספרה לזה האיש וביום חופה נעשה חתן אחר. היא מחויבת לספור שבעת ימים אחרים. והוא משום שמחויבת להשקיע דעתה בזה] כך נתחייבנו לבד מעשה המצות עוד להשקיע אהבתנו אך אליו ית'. ובאשר לא בנקל לאדם להשקיע אהבתו לקוב"ה כמו אשה לבעלה ע"כ צוה הקב"ה למנות שבעה שבועות. וע"ז התכלית נקרא זה החג חג השבועות ולא חג הימים. ללמדנו בינה שעלינו להשקיע אהבתינו בו ית"ש ולהיות נעצר לפני ה'. ובשביל זה נקרא חג העצרת שהוא הכונה של שבועות. ומש"ה כתיב בפ' ראה אצל שבעה שבועות תספר לך ושמרת ועשית את החקים האלה. שמשמען חקות התלמוד. כאשר יבואר שמה ברצות האל ית"ש. **והנה** כאן הודיע הכתוב שלשה ענינים לקדושת זה היום. א' וביום הבכורים. ב' בהקריבכם וגו'. ג' בשבועותיכם. משא"כ בשביעית שאין בו בכורים קרא חג השבועות כמש"כ בפ' תשא. דאז הזמן נותן לשמירת חקים ותלמוד ביותר כמש"כ בס' ויקרא כ"ה י"ח לענין יובל:

פסוק ל

שעיר עזים אחד. בירושל' ר"ה פ"ד בעצרת אין כתיב חטא. א"ל הקב"ה מכיון שקבלתם התורה מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתכם מימיכם:

פסוק לא

תמימים יהיו לכם ונסכיהם. מכאן למדו במנחות דפ"ז דיין שיש בו קמחין פסול שנא' תמימים יהיו לכם ונסכיהם. הנסכים יהיו ג"כ תמימים. ורמזה התורה ביחוד בזה החג משום שאז שכיח קלקול ביינות כדתנן בב"ב דצ"ח מבושם אני מוכר לך חייב להעמיד לו עד העצרת. ופרשב"ם שמכאן ואילך מתקלקל אפי' יין מבושם. כן שמעתי מהרב הגאון מהו' אלעזר משה שי' האב"ד דק"ק פינסק:

פרק כט

פסוק א
יום תרועה. ובפ' אמור כתיב זכרון תרועה. ושם ביארנו בעזרו ית':

פסוק ב
ועשיתם. כבר ביארו בירושל' ר"ה פ"ד ה"ח וברבה פ' אמור. דלהכי כתיב בר"ה ועשיתם ולא והקרבתם ללמדנו שביום ר"ה דומים כאלו נעשים מחדש. והיינו דכתיב בתהלים ק"א פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה. פי' עם נברא בר"ה יהלל יה ביום התקדש חג הסכות. ועי' מש"כ בס' דברים כ"ו ט"ו :

פסוק ו
ומנחתה. בכל מוספי זה החודש כתיב התמידים בל"נ. הוא משום דכל חודש השביעי עד גמר שמיני עצרת נדונים ישראל באופני פרנסה כדכתיב בכסא ליום חגנו כמש"כ בסדר אמור ולהלן י"ב. והרי אנו כמו עוברים עד גמר לידה. שאע"ג שעיקר יצירת הולד הוא בעת קליטת הזרע. מכ"מ אופני בריאותו תלוי בכל משך העיבור. מש"ה כתיב בל"נ:

פסוק ז
ובעשור לחדש השביעי הזה. משמעות לשון הזה. בא ללמדנו אותה שנה שתקעתם בר"ה. וכדאי' בר"ה די"ז כל שנה שאין מריעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה. וע"ע משכ"כ בפ' אמור בזה:
כל מלאכה. כל שהוא מלאכה כשעור שנתנו חכמים. (משא"כ בשביעי ש"פ בפ' ראה כתיב לא תעשה מלאכה. דשם עיקר הכונה כמו שיבואר שם ברצות ה'. שיהא פנוי להיות עצור לפני ה'. ומש"ה אין לעשות מלאכה המטרדת ולא קאי המקרא במלאכה כ"ש):

פסוק יא
חטאת. ולא כתיב לכפר עליכם כמו ברגלים. משום דכל העבירות מתכפרין ע"י קרבנות היום. ולא באה חטאת מוסף אלא בשביל טומאת מו"ק:

פסוק יב
לחודש השביעי. כאן לא כתיב הזה. ונתבאר בסדר אמור משום דפרי החג הוא בשביל שבעים אומות כפרש"י סוכה דנ"ה והוא ממדרש איכה :
וחגתם חג לה' שבעת ימים. לפי קבלת חז"ל אינו אלא להשלמה. וכמו בחג המצות. אבל מכ"מ אין המקרא יוצא מ"פ שמנהג ישראל הי' להביא חגיגה בכל יום. וביחוד

היו רגילים להביא תודה כמו שאמר עמוס ד' וקטר מחמץ תודה וגו' כי כן אהבתם בני ישראל וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם וגו'. הרי שהיו אוהבים להביא לפני ה' בחג תודות כדי שיהי' בזה לחמי תודה ולהשפיע עי"ז ברכה על גשמי השנה. ויותר מזה נתבאר בסדר אמור. וכמו בחג השבועות לעצור טללים רעים ורוחות רעות הי' המצוה להביא שלמי צבור ולחמי חמץ. כך בסכות לכל יחיד. אלא בסכות בא בשביל גשם. וזה הי' בא לכל יחיד לפי מעשיו כדאי' בתענית ד"ט מטר בשביל יחיד. משא"כ טל ורוח כל הארץ שוה. ע"כ בא בק"צ:

פסוק לה

עצרת תהיה לכם. לפי קבלת חז"ל אתי לג"ש עצרת עצרת לתשלומין. ולפי הפשט הי' זה היום יותר לכם מכל מועדות שהי' בהם קרבנות חגיגה וראי' שעיקרם לגבוה. משא"כ בש"ע לא הקריבו עפ"י רוב כי אם שלמי שמחה. דעיקר ההקרבה כדי לשמוח בבשר שלמים. והוי כעין הקרבת שלמים במדבר כמש"כ בס' ויקרא י"ז ה'. מש"ה כתיב עצרת תהי' לכם. בשביל אכילה לשמחה. ומשמעות עצרת לפי הפשט שיהא עצור לפני ה'. להשריש בלבו תכלית היותו בירושלים לשמוע הרבה תורה ומוסר כל ז'. ועי' ס' דברים ט"ז ח':

פסוק לט

לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם וגו'. העולה והשלמים שבאין לראיה וחגיגה אע"ג שהמה חובה מכ"מ אפשר להרבות בנו"נ וכולן קרבין ביו"ט לשם חובה כדאי' בחגיגה ד"ח הפריש עשר בהמות לחגיגתו הקריב חמש ביו"ט ראשון כו'. והיינו נדריכם ונדבותיכם לעולותיכם וגו'. או **לנסכיכם**. דאפשר להרבות מנחות ונסכים יותר מהחוב להביא לכבש נסכי פר כדאי' במנחות:
ולשלמיכם. היינו הוספה לשלמי חגיגה כמש"כ:

פרק ל

פסוק א

ויאמר משה אל ב"י וגו'. הלכות מועדים הי' משה רבינו מפרש לכל ישראל. יותר מכל פרשיות שבתורה הן המרומז בשנוים הנפלאים. אשר בכל מוסף בלשון אחר. ובל"ס לא דבר ריק הוא. או עפ"י סודות התורה. או הנלמד ע"י חקים ומשפטים להלכה. וכ"ז נכלל במשמעות אמירה כמש"כ ריש ס' ויקרא. והנה בס' אמור סיים וידבר משה את מועדי ה' אל ב"י. ופירשנו עפ"י הגמרא שנכלל בזה שני ענינים. שקרא משה הפרשה

ברגל. וגם פירש בכל מועד לב"י הלכות ואגדות השייך לפי מועדים. אבל זה לא הי' אלא במועדות דפי אמור שנאמר בתחלת ארבעים שנה. ומשה הי' מתנהג כן כל משך ארבעים שנה. משא"כ פרשת מוספין לא נאמרה עד שנת הארבעים לאחר החג. ומשה מת לפני הפסח. וא"כ לא הגיעה שעה לקרוא בצבור פ' מוספין. ע"כ לא כתיב כאן אלא ויאמר משה וגו' ככל אשר צוה ה' את משה. לא בא אלא להורותם כונת המועדים. כי המה עיקל גדול למוסר והנהגה:

פסוק ב

אל ראשי המטות. באשר נדרים מצוה להעשות בע"כ כדאי' בר"ה ד"ו אזהרה לב"ד שיעשוך. אלא דשם מיירי בנדרי מצוה. וכאן מיירי בנדרי רשות. מכ"מ ודאי אם ידוע שנדר אזהרה להעשות אותו. כמו שכופין ע"כ המצות אלא שיחד הכתוב בנדרים יותר מבכל המצות. היינו משום שדרך לידור בעת צרה. ואח"כ תהות מצויה ומיקל לעצמו. כמבואר בס' קהלת ה' אל תתן את פיך וגו' מש"ה הזהיר הכתוב גם שם. גם כאן הזהיר לראשי המטות שישגיחו כ"כ על זה. ולכפות בכחם להקים נדרם:

פסוק ג

איש כי ידור נדר לה'. ידוע דמופלא סמוך לאיש ג"כ יכול לנדור. ורק הנ"מ דאיש אע"ג שאינו יודע לשם מי הוא נודר מכ"מ הוי נדר. והיינו דדייק הכתוב איש כי ידור. הוי **נדר לה'**. אפי' אינו יודע טיב הענין. משא"כ מופלא סמוך לאיש בעינן שידע כי כן. והיינו דכתיב גבי ערכין איש כי יפליא נדר. היינו שיפרש הנדר לה'. וא"כ מתפרש האי כי יפליא למעלה ולמטה. כמו איש כי יפליא. כי יפליא נדר. מופלא סמוך לאיש דוקא אם יפליא נדר:

או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו. שבועת בטוי אינו כמו קרבן לה'. אלא מיתסר נפשי' על חפצא. משי"ה בנדר יכול לאסור ככרו על אחרים. משא"כ שבועה אינו רק לאסור על נפשו. ומשי"ה לא כתיב מופלא סמוך לאיש גבי שבועה. שהרי מסיק בנדה דמי"ו דמופלא ס"ל שהקדיש ואכל הוא אינו לוקה אלא אכלו אחרים לוקין וזה א"א בשבועה. כמש"כ התוס' שם בד"ה כגון:

פסוק ו

כל נדריה. באב כתיב זה הלשון גם בהפרה. משא"כ בבעל לא כתיב כל נדריה אלא בהקמה ולא בהפרה. היינו משום דבעל אינו מיפר אלא מה שבינו לבינה או נדרי ע"נ דמפורש להלן מקרא י"ד. אבל האב מיפר כל נדריה וכמש"כ הרמב"ם ז"ל. ובאמת כל נדרי הבת המה בינו לבינה שאין זה כבוד לאב כדתנן ר"פ ר"א פותחין לו בכבוד או"א

ומכש"כ בת. והא דתני' בספרי היקש אב לבעל מה הבעל אינו אלא בנדרים שבינו לבינה כך אב כו' אינו אלא בארוסה שצריכים דעת שניהם. והארוס ודאי אינו יכול להפר אלא מה שבינו לבינה או ע"נ. וס"ד דמה שאינו כן נשאר הרשות לאב. מש"ה תני שאין להאב ג"כ רשות. ובחיבורי הע"ש שאלתא קל"ו הראיתי לדעת הכרח מסוגית הגמ' כדעת הרמב"ם. מש"ה כתיב באב דאם יחוש לכבודו בטלו כל נדריה:

וה' יסלח לה כי הניא וגו'. פי' אחר שהניא. אבל לא למה שעברה קודם הפרה. דאב מיגז גייז להבא (פיי הטור עה"ת):

פסוק ח

ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה. אין הלשון מדויק. ובת"י אי' וביומא דשמע יתכוין לקיומי והוי כמו דכתיב וביום שמעו החריש לה. אבל הרמב"ם פי"ב בה"נ הי"ז פירש ושמע איש ביום שמעו הא למדת שאחר שהפר האב ושמע הארוס ה"ז מיפר ביום שמוע האב. וכל לשון שאינו מדויק יש בו שתי משמעות בפשט:

פסוק ט

יניא אותה והפר וגו'. באב כתיב יניא אותה לחוד. בבעל נשואה כתיב ואם הפר יפיר. ובארוס כתיב יניא והפר. והענין דהפרת נדרים בשני אופנים כמש"כ הרמב"ם ז"ל. א' שאומר מובטל ליכי ואיני רוצה בנדרך. ואז תעשה כמו שתרצה רק שיהא בלי נדר. וזה מיקרי הניא בלשון תורה. ומכ"מ צ"ל מופר ליכי מש"ה מיקרי זה הלשון בלשון חכמים הפרה כמבואר בלשון הרמב"ם ז"ל. והב' שכופה אותה לבטל דבריה ולעשות ההיפך. וזהו הפרה בל"ת. ודרך האב שאינו חושש לקיום רצונה אלא שלא תהא נדרנית כי גנאי הוא לו. אבל הבעל בנדרים שיש בהם ע"נ ובינו לבינה מקפיד על שמירת הדברים שנדרה. וכופה אותה שלא לנהוג כלל כפי שנדרה לעשות בדברים שבינו לבינה או לענות נפשה. מש"ה כתיב הפרה. וע"ע להלן מקרא ט"ז שמבואר דכך הכונה. והנה הבעל דאשתו ברשותו ממש. כופה אותה כמשמעו. משא"כ ארוס אין אשתו ברשותו. ואינו יכול אלא לומר שאינו רוצה בנדרה. אבל היא אסורה לנהוג בנדרה. משום שאין זה רצונו. ויהי' בזה העדר שלום בינו לבינה. מש"ה יניא אותה והפר וגו'. במה שהוא יניא אותה. ממילא והפר וגו'. שתעשה להיפך ממה שנדרה:

פסוק יא

בשבועה. באב לא כתיב בפירוש בשבועה. רק בבעל. וכן בארוסה כתיב מבטא שפתיה ומבטא היינו שבועה כדאי' במס' שבועות ד"כ. והיינו דאע"ג שהאב יכול להפר שבועה ג"כ. מכ"מ מצוה שלא יפר כדי שלא יהי' הזכרת ש"ש לבטלה והוי כמו התרת נדרים

שהוא מצוה ולא כן שבועה כמבואר ביו"ד סי' ר"ג ואע"ג דלא דמי התרת חכם שעוקר מעיקרו להפרה שמיגז גייז. מכ"מ טוב שלא לבטל מה שנקרא ש"ש על הדיבור. משא"כ בעל שנדרי שבינו לבינה או ע"נ נוגע להקמת שלום בית. ע"כ רשאי להפר לכתחלה אפי' שבועה:

פסוק יג

כל מוצא שפתיה. בכל לשון היותר טוב ומועיל. אפי' בשם. מכ"מ לא יקום:

פסוק טז

ואם הפר יפר וגו'. היינו שיכריחנה לנהוג היתר. ע"כ ונשא את עונה. אבל אם הוא מניא אותה לחוד. אינה רשאה לשמוע לו. ואם מבטלת הנדר. העון חל על ראשה:

פסוק יז

בנעוריה בית אביה. בכלל שארי זכותים שיש לאב על נעוריה. יש גם זה הזכות:

פרק לא

פסוק ב

נקם וגו' אחר תאסף אל עמיך. ברבה נתבאר הטעם שתלה הקב"ה בזה משום ישמח צדיק כי חזה נקם וגו'. ורצה הקב"ה להנות את משה. אכן יש להסביר עוד טעם אחר כי במקום שנענשו בשביל החטא צריך השתדלות רב להנצל בשעת הסכנה מן העונש. ומלחמת עי יוכיח. שגם אחר שנתרצה הקב"ה ליהושע וצוה אותו לילך למלחמה והבטיחו שיעשה לעי ולמלכה כאשר עשה ליריחו. מכ"מ אמר ה' שישים לו אורב לעיר מאחריה. והרי אין לפניו ית' מעצור להושיע גם בלא עצה זו. אלא משום שהי' מקום החטא ע"כ הוא מסוכן עכ"פ לכמה יחידים שיהיו ניזוקים בשעת הסכנה. מש"ה היה נצרך לעצה ותחבולה. כך באותו מעשה שמעשה פעור קטרג הרבה. וזה החטא מקטרג תמיד כדאי' במדרש והובא בתוס' מס' סוטה ספ"א בכל שנה ושנה בשעה שחטאו ישראל בבנות מואב באותו פרק בית פעור עולה למעלה כדי להזכיר עון וכשהוא רואה קבר של משה חוזר ושוקע כו' ע"כ היו בסכנה שלא יהיו כמה יחידים ניזוקים. מש"ה היה נצרך שיהי' דווקא בחייו של משה רבינו ותפלתו הי' מגין הרבה. ומש"ה הזהירו הקב"ה שיהא בחיי משה:

פסוק ג

ויהיו על מדין וגו'. אחר שהבין משה רבינו דבעינן לצרף זכיות. הוסיף מדילי' עצות להגין בעידן ריתחא. וכמו שעשה יהושע ששם שתי פעמים אורב. ע"כ אמר משה

שיחלצו מתחלה לשם מדין. ויהי המצוה לשמה מתחלת המעשה. וכל מה שמקדימין לעשות לשמה זכותה רב כעין עובדא דר"ח שהקדים לצוד טביא לשם מצוה כדי שיצליחו התינוקות יותר כדאי' בפ' הפועלין. כך צוה משה שבהחלצם למלחמה יהי' בשביל מדין כדי לתת נקמת ה' במדין:

פסוק ד

לכל מטות ישראל. גם בזה הפליא משה רבינו עצה להרבות זכות שנים עשר שבטי יה. וכדי שיזכו כל השבטים בה:

פסוק ה

וימסרו מאלפי ישראל. היינו בשליחותם. ויהי' בזה זכות מרובים שעושים מצוה וכל שהרבים יותר עדיף:

פסוק ו

וישלח אותם משה. הלכו בשליחותו. ושלוחו של אדם כמותו. ובזה הלך זכות משה עמם:

הכהן לצבא. אלו הי' הפי' ששלחו לצבא. הוא מיותר שהרי כתיב אלף למטה לצבא. אלא ה"פ פינחס הי' כהן לצבא. היינו כהן משוח מלחמה. ומש"ה לא הלך משה או אלעזר. משום שהי' מצוה של פינחס. שעשו אותו למשוח מלחמה:

וכלי הקדש. זה הארון או הציץ כדתני בתוספתא דסוטה. ולא נתבאר למאי לקח פינחס מתחלה כלים הללו. אבל כבר ביארנו לעיל י' ט' דא"א להשתמש בחצוצרות התרועה אלא במקום שיש השם הקודש יע"ש:

וחצוצרות התרועה. לקול תרועה ותפלה. וכבר ביארנו בס' שמות י"ד ט"ו דאפי' במקום שהבטיח הקב"ה שיצליחו במלחמה. מכ"מ היה נצרך לתפלה וכן עשה יהושע במלחמת יריחו דכתיב ביהושע ו' כ' וירע העם ועוד מבואר שם יפה. ומכש"כ כאן שפירש משה שנצרכים לעצה מפני המקטרג:

פסוק ז

כאשר צוה וגו'. כמבואר בת"י שהצרו רק על ג' רוחות ולא מד' רוחות וזה הי' בקבלה למשה וכמש"כ כ"פ משמעות צוה ה'. וכ"כ הרמב"ם הל' מלכים פ"ו בפירושא דהאי קרא ע"ש:

פסוק ח

ואת מלכי מדין. כבר נתבאר בפ' בלק שחמשה נשיאי מדין היו מלכי מואב חליפות לחודש. וכדומה. והי' לכולם כתר מלכות:

הרגו על חלליהם. על חללי מדין. שעיקר מה שהגיע למדין צרה זו. בא באשמת המלכים שעשו בשביל מואב. משה"ה הרגו אותם על חללי מדין כאומר אתם נושאים עון חללים אלו:

הרגו בחרב. כדין עונש בן נח בסייף כדאי' בסנהדרין פ' ד' מיתות. וכל מדין והמלכים שהיו בעלי מלחמה נהרגו כפי המזדמן במלחמה. אבל בלעם לא נלחם ודנו אותו במשפט ב"נ שח"מ בסייף:

פסוק ט

ואת כל בהמתם. לבד מקניהם. היינו חיות שהי' בני תרבות ויבואר עוד להלן ל':

פסוק י

במושבותם. במדין עצמה. לאפוקי אם הי' להם עיר במואב וכדומה. לא נתגרו כ"כ ללכת גם לשם:

פסוק יא

ואת כל המלקוח באדם. נקרא אדם ג"כ מלקוח. ובמקרא הסמוך כתב את השבי ואת המלקוח. היינו האדם נקרא שבי והבהמה מלקוח. ובמקרא כ"ו כתיב עוד באדם ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה. והענין דמשמעות מלקוח הוא כת"א דברתא. פי' מה שמנהיגים בע"כ. והשורש הוא לקח והמ"ם הוא במשקל משכן וכדומה. והנה בשעה שישבו עוד במדין הי' להם לחוש שמא יברחו השבי של האדם. ע"כ הושיבו אותם במאסר. ומש"ה נקראו שבי משא"כ הבהמה הלכו לדעת ישראל במקום שהובילום. משה"ה נקראו מלקוח. ובשעה שלקחו את השלל והוליכו למקום המחנה. נקראו גם האדם מלקוח. שהרי הוליכום לדעת ישראל המנהיגים. ובשעה שבאו אצל משה שוב הכניסו אותם לבית הסוהר עד שיראו מה לעשות עמם. משה"ה חזרו ונקראו שבי. ואת הבהמה מלקוח. ואחר שהרגו הגדולים שבהם. ולא נשתיירו כי אם הטף בנשים. שוב לא חשו שמא יברחו. ע"כ הלכו חפשי ונקראו מלקוח השבי. שהוציאום מהשבי והלכו אחר דעת המנהיגים:

פסוק יב

אל ערבות מואב. פי' לא נכנסו למחנה ממש. אלא סמוך היינו לערבות מואב וגו' וע' משי"כ להלן נ"ג בענין השלל:

פסוק יג
ויצאו וגו'. לחלוק להם כבוד כדאי' במדרשים וכנהוג עוד היום לחלוק כבוד להשבים ממלחמה. אכן אין המלך בעצמו נוהג כבוד לעבדיו. וזהו שאמרו חז"ל להודיעך ענותנותו של משה כו':

פסוק יד
על פקודי החיל. ולא על פינחס. משום הכבוד. וכשם שלא נתקצף משה על אהרן במעשה שעיר החטאת. אלא על בניו. ה"נ לא קצף כי אם על השרים שתחתיו:

פסוק טו
החייתם כל נקבה. לפי התי"א הוא ה"א התמיה ומבנין פיעל. ולפי הפשט ההי"א מבנין הפעיל וכמו לשון החיו לכם. וכן תיבת החייתם כמו שהי' כתוב ההי"א בסגול והיו"ד בצירי"ה. ונכון לומר שנכלל בזו התיבה ונקודותיה שני הבנינים כמש"כ כ"פ. וע' בס' בראשית בפסוק זה ינחמנו:

פסוק טז
הן הנה וגו'. שהיו שלוחים להמעל בדבר פעור. אבל המשלחים היו האנשים ע"כ נענשו יותר:
למסר מעל וגו'. פי' לקשור מעל. שנתקשרו לפעור כמש"כ בפ' בלק. שנית. **ותהי המגפה**. שרק ע"י ע"ז פעור של מדין נענשו:

פסוק יז
וכל אשה יודעת איש למשכב זכר. גם היא נשואה וגם מיודעת לו למשכב שכבר נבעלה ממנו. וא"כ יש עליהם עון א"א בב"נ:

פסוק יח
וכל הטף בנשים וגו' החיו לכם. אפי' לאישות. משא"כ מי שכבר נבעלו אפי' בזנות אינן ראויות להיות לנשים לישראל. זהו לפי הפשט. ובגמ' יבמות פירשו חז"ל באי"א:

פסוק יט
מחוץ למחנה. אע"ג דט"מ מותר ליכנס למחנה ישראל. מכ"מ הרי ראוי להזהר שלא לטמא את חבירו והמון ט"מ כזה א"א להזהר בם ע"כ צוה משה שישבו חוץ למחנה ישראל. והראב"ע כ' בעבור הכבוד השוכן בתוכם. נראה דעתו דאז במדבר היו מוזהרים ט"מ ליכנס למחנה ישראל ג"כ. וכן ביארנו בפ' נשא. ומכ"מ לצורך ענין היו נכנסים גם אז. כמו שבאו טמאי מת לצעוק על הפסח. והכי אי' בפסחים דס"ז דמת מותר ליכנס למחנה לוי' מדכתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו. עמו במחיצתו ומשה לוי הי'.

ובזבחים ד"ס אי' דבשעת מסעות זבים ומצורעים מותרים ליכנס. מבואר דט"מ היו מותרים אפי' בשעת חני'. אלא זה הי' רק באיזה צורך. אבל בל"ז לא נכנסו אז אפי' ט"מ: **אתם ושביכם**. אע"ג שבשעת הרג רב היו גוים ולא נטמאו. ועתה שנתגיירו שוב אין כאן מת וחלל. מכ"מ ודאי נוגעים בחרב שהוא כחלל. מש"ה טעונים הזאה גו"ז. ומכאן מוכח דלא כהרמב"ן פ' חקת שכ' דנוגע בחרב אינו טעון הזאה כלל. אלא ודאי טעון גו"ז רק שאין כהן מוזהר ע"ז ואין הנזיר מגלח עליה:

פסוק כא

הבאים למלחמה. ממלחמה מיבעי כמו לעיל י"ד הבאים מצבא המלחמה. אכן ודאי כלי מדין לא היו מן הדין בהגעלה שהרי לא היו בני יומן. ואע"ג שכ' בסה"ת שהי' אז ג"כ גזרה משום ב"י. מכ"מ ודאי אם הי' מצוה מפורשת כפי הנראה מפשט הכתוב איך נאמר שאינו אלא מדרבנן וגזירה. ותו ק' הא שהזהיר וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים. ופרש"י טבילה. והרי בל"ז נצטוו לטבול מפני הטומאה. אלא עיקר הצווי של אלעזר הי' לדורות לאנשים הבאים למלחמה. שהמה אינם מוזהרים כלל מטומאה ולאכול בטהרה כדתני' בספרי פ' תצא כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע שומע אני בטהרות ובטומאות כו' ת"ל דבר רע כו'. מכ"מ מאכילת איסור בשעה שבטוחים מן הסכנה ודאי מוזהרים. [והא דתני' שם בספרי שומע אני כו' ובמעשרות. משמע שרשאים בטבל. אבל אין הכונה שרשאים לאכול טבל ממש. אלא שאינם מוזהרים להשמר כ"כ. והיינו שהקילו חז"ל בדמאי ליוצאי מלחמה והיינו אכסני']. ואמר אלעזר הכהן לאנשי הצבא הבאים מכאן ולהבא למלחמה כל הפרשה. ומכ"מ מרומז כאן חומרא דאינן ב"י ג"כ כמש"כ בסה"מ. דלמאי הזהירם כאן אם לא שרצון אלעזר הי' שיעשו גם המה בכלי מדין הכי אע"ג שאינו מעיקר הדין:

אשר צוה ה' את משה. פירשו חז"ל ברבה פ' שמיני. וכ"ה בעירובין דס"ג א'. דדייק אלעזר את משה צוה ולי לא צוה. שלא יהו סבורים שהקב"ה דבר אליו פרשה זו. והיינו מאמר החכם מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. דכח התורה ניתן לכם ואני מקבל מכם:

פסוק כב

אך וגו'. הדרש ידוע. ולפי דברינו ה"ק אע"ג שפרשה שהזהיר משה על טומאה גם על הבגדים וכדומה אינו אלא להשבים ממלחמה ולא להבאים למלחמה. אך את הזהב וגו' מוזהרים גם הבאים למלחמה:

פסוק כג

וטהר. פי' בגמרא טבילה וכדברינו דאע"ג שעדיין לא נטהרו מטומאה מכ"מ טעונין טבילה מחמת איסור כלי נכרים:

אך במי נדה יתחטא. אע"ג שליבנן. לא נעשו כלי חדשה שלא יהיו טעונין הזאה גו"ז לאחר שישובו מן המלחמה:

תעבירו במים. פרש"י טבילה. והא שלא נזכר שטיפה. היינו דממילא הוא כן שהרי א"א טבילה בלי שטיפה משום חציצה. ושארי ק' הרמב"ן בזה מיושב בהע"ש סי' קל"ז ובביאור הספרי בעז"ה:

פסוק כד

וכבסתם בגדיכם ביום השביעי. שב אלעזר לדיני טומאה שהזהיר משה להשבים ממלחמה שלא ישובו למחנה עד שיטהרו בהזאת גו"ז. בא אלעזר והזהיר שאפי' יטהרו בעצמם בהזאת גו"ז. עוד לא ישובו אל המחנה עד שיכבסו בגדיהם ביום השביעי משעה שנטמאו הבגדים. היינו אם נגעו הבגדים באדם ט"מ אחר יום שנגע במת ונטהר האדם קודם הכלי שנגע בו. ישבו חוץ למחנה עד שיטהרו הבגדים ביום השביעי לטומאתם. ואע"ג שאין מטמאים אדם טומאת שבעה מכ"מ הרי מטמאים ט"ע וגם אוכלים ומשקין. ומזה למדו בספרי דאדם ט"מ מטמא כלים שיהיו ג"כ ט"מ טומאת ז'. והיינו מדכתיב ביום השביעי דפירושו של הבגדים. דא"א לומר ביום השביעי של האדם. וא"כ אינו מוכח דאדם מטמא כלים טומאת שבעה. דאפשר שאינו אלא טומאת ערב. אבל א"כ ביום השביעי למ"ל. אלא ע"כ ביום השביעי של טומאת הבגדים. וכבר ביארנו בפ' חקת י"ט י"ט הישוב על מה דכתיב שם וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו. דמשמעו בו ביום שנטהר האדם. דשם מיירי בבגדים שלבש ביום שנטמא ושבע לה טומאה ושוב אין הבגדים מוסיפים טומאה במה שנוגעים באדם גם אח"כ. וכאן מיירי בבגדים שלבשו אחר שבאו ממלחמה. מש"ה היו הבגדים טמאים שבעה מיום שנטמאו באדם. כ"ז לפי הספרי. וא"ת ותחורון. היינו כביסה ולא טבילה. והזהיר אלעזר שינקו הבגדים מדם ולא יקצו בהם נפש האנשים אשר במחנה. וי"מ ויחוורון היינו כביסה משום חציצה ואח"כ וטהרתם. היינו טבילה:

פסוק כו

ראש מלקוח השבי. נתבאר לעיל י"א:

פסוק כז

היוצאים לצבא. אע"ג שלא נלחמו אלא שמרו את הכלים. הרי הם כתופשי מלחמה. וכמאמר דוד (שמואל א ל':כ"ד) כי כחלק היוצא למלחמה וכחלק היושב על הכלים וגו':

פסוק כח

והרמת מכס לה'. קודם נתינה לכהן. ירים מתחלה לה' מכס. וע' בסמוך:

פסוק כט

ממחציתם תקחו. הוא מיותר. שהרי מדבר בזה המחצות של אנשי מלחמה. אלא משום דכתיב להלן ל"ב יתר הבז. מבואר שהי' לבד הבז שהובא אל משה. הרבה שבזזו איש לו מבהמות שבבתים וכמש"כ הספורנו שם. וס"ד דגם מזה יתנו מכס. מש"ה פי' דוקא ממחצית של הביזה שנותנים ממנה לישראל תקחו:

ונתתה לאלעזר הכהן תרומת ה'. אחרי שכבר הורם מכס לה' יתן לאלעזר חלק גבוה. ומש"ה כתיב כאן תחלה לאלעזר ואח"כ תרומת ה'. ולא כמו במעשה במקרא מ"א. משום דכאן העיקר הוא הנתינה. שהרי כבר הורם. וע"ע להלן:

פסוק ל

מכל הבהמה. היינו שארי חיות כמש"כ לעיל ט'. ומשום שלא הגיע המחצית לחמש מאות. מש"ה לא ניתן מהם לאלעזר. וע' מש"כ בס' בראשית ל"ד כ"ג:

שומרי משמרת משכן ה'. כבר נתבאר לעיל א' נ"ג משמעות זה הלשון. שהם שומרים מה שהי' משכן ה' משמר בישראל. היינו שהיו עוסקים בתורה. וכמש"כ בס' דברים י' מקרא ח'. שבעה"י ניתן ללוים כח פלפולה ש"ת וכדאי' במס' יבמות דפ"ו דבתחלה ושוטרים הלוים לפניכם. והמה מורים ומדריכים את ישראל ושומרים את ישראל מכל ריב וכל נגע כמו שהי' משכן ה' שהי' בו שכינת ה' משמר לישראל. **ונכתב** פרשה זו שהי' לשעה. בתורה. ללמדנו לדורות. שמי שהולך למלחמה ונדרש לתפלה שלא יקרנו רעה ועונש בשעת הסכנה. ה"ז צריך למי שעוסק בעבודה ותפלתו זכה ביותר. מש"ה צוה הקב"ה ליתן מחלק אנשי הצבא לכה"ג שהוא המכפר על ב"י ועוסק בעבודה. עוד זאת פירש הכתוב שלא משום שכרו ומלוי צרכיו ניתן לו. אלא מחויבים ליתן מחלקם מכס לה'. וחלק גבוה ניתן לקדוש ה' העומד לפניו. משא"כ היושבים במנוחה בביתם המה יש להם להפריש מהטוב שמגיע להם חלק לשומרי תורה ועמליה. שבזכות ת"ח המה נשמרים מכל רע ובהם המה מודרכים בהליכות עולם. ע"כ יש להם להפריש כמו מעשר מתבואת הארץ שהוא חול וניתן ללוים. כך ראוי להפריש חלק מכל הטוב לעמלי תורה:

פסוק לא
ויעש משה וגו'. שעמד על המספר. אע"ג שלא הי' כבוד משה ואלעזר לעסוק בכאלה. אבל כאשר צוה ה' נעשה מ"ע לשעה זו:

פסוק מא
ויתן משה את מכס תרומת ה' לאלעזר הכהן כאשר צוה וגו'. פי' הכתוב כאשר צוה בקבלה. משום דלפי המדובר הי' מתחלה להרים מכס לה'. ואחר שקנאו ה'. יהי' ניתן לכהן תרומת ה'. אבל באמת אינו כן אלא הכל כאחד. דהמכס תרומת ה' ניתן לכהן. בזה שניתן לכהן הוא המכס שקנאו ה'. ומזה למדנו בכ"מ שהדין קנאו לה' ונתנו לכהנים. ומש"ה כתיב תחלה תרומת ה' ואח"כ לאלעזר. שעיקר המצוה הי' התרומה. ובנתינה זו קיים גם התרומה:

פסוק מז
ויתן אותם ללוים וגו' כאשר צוה ה'. היאך לחלקם ללוים. הי' אז קבלה למשה ע"ז:

פסוק מח
אשר לאלפי הצבא. בכל אלף יש הרבה פקודים. אבל לא קרבו כי אם **שרי האלפים ושרי המאות**. שהמה אנשים גדולים והמה נשאו את ראש וגו'. ולא כתיב שרי האלפים והמאות כמו להלן נ"ד. משום שקרבו כולם ולא ע"י שלוחם א' בשביל כולם. אלא כל השרים נגשו למשה:

פסוק מט
עבדיך נשאו וגו'. מש"ה עלינו להודות לה' בשביל הרבים:

פסוק נ
ונקרב את קרבן ה'. מכבר הקדשנו לגבוה הכלים הללו:
לכפר על נפשותינו לפני ה'. לעשות מהם כלי שרת למזבח. וזה הי' מבוקשם באשר כלים הללו גורמים הרהור רע והרי הם כאתנן זונה שפסולים למזבח כדאי' בתמורה ד"ל דאפי' ריקועין אסור מאתנן. מש"ה הוצרכו להסכמת משה רבינו:

פסוק נא
כל כלי מעשה. שלמים שהי' ראוי להשתמש בם. ולא שבורים. כדאי' בתמורה ד"ז דבע"מ זילא מילתא. אפי' להקדיש לדמי עולה ונסכים:

פסוק נב
ויהי וגו' מאת שרי האלפים ומאת שרי המאות. בשעה שקיבל משה לא נשקל. שהרי לא נודע כמה יחסר לאחר הצירוף. וגם הי' בהם אבנים. ע"כ השיב משה להם. והמה צירפו

ונעשה חתיכה אחת של ששה וגו'. והנה בשעת לקיחה ראה משה שמקבל רק משרי האלפים ושרי המאות אבל אחר הצירוף הי' אפשר לחשוב שנכנס בהם מאנשי הצבא. משי"ה פירש הכתוב שלא הי' בזה אלא מאת שרי האלפים ושרי המאות. והמה השתדלו כל א' בעצמו לצרף את שלו. משי"ה כתיב שרי האלפים ושרי המאות כמש"כ לעיל:

פסוק נג

בזזו איש לו. טעם שלא נתקבל מהפחותים היינו משום שהמה בזזו התכשיטין איש לו. א"כ בשעת ביזה והסרה מן האשה הי' בזה גם הרהור עבירה. א"כ הגיע להם בעבירה כמו אתנן זונה. משא"כ השרים הגדולים שלא בזזו בעצמם אלא ניתן חלקם מבעלי הצבא. ולא הגיע להם ע"י עבירה:

פסוק נד

ויקח משה וגו'. אחר שנצרף הובא שנית למשה. ולא באו אז כולם. אלא אחד בשביל כולם ובידו החתיכה. משי"ה כתיב מאת שרי האלפים והמאות:

ויביאו אותו וגו'. לעשות כלי שרת וזכרון לב"י:

פרק לב

פסוק א

ולבני גד עצום מאד. לבני ראובן היה מקנה רב. אבל לבני גד היה עצום מאד. ע"כ נכנסו בעובי הקורה יותר מב"ר כמבואר בפרשה שהיו המה ראשי המדברים:

פסוק ב

ויבאו. למקום אהל מועד ישיבת משה וראשי העדה:

פסוק ד

ולעבדיך מקנה. והפסיקו מלדבר. מוכח שהי' בקשה ביחוד ע"ד המקנה לבד. מה שהסכים משה. אלא שלא נתפרש בתורה. שלא נשארו אלו הדברים. כי הוסיפו לבקש הארץ לאחוזה. ובזה יובן להלן מקרא ט"ז:

פסוק ה

לעבדיך לאחזה. שאם לא הי' ניתן עה"י לב"ר וב"ג. הי' מתחלק א"י ל"ב חלקים. וכל שבט הי' לו איזה חלק בעה"י בשביל מרעה. והמה בקשו שתתחלק עה"י אך להם. וא"כ אין להם לילך עתה עוד למלחמה:

פסוק ו
האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה. זה עולה נגד ישראל. שיהא לכם ארץ שכבר נכבשת ע"י כולם. והמה יסכנו עצמם למלחמה:

פסוק ז
ולמה תניאון וגו'. הוא מחשבת עון בינם לאביהם שבשמים. כי המה ישראל יאמרו שלא מחמת המקנה אתם חפצים בכך. אלא משום שאתם יראים ממלחמת כנען. או שאין אתם חפצים בהשגחת ה' שהיא חזקה בא"י כמו שביארנו בפ' שלח בתשובת יהושע וכלב ושעל כן נקראת התורה תורת אלהי הארץ. ובזה תניאון גם לבבם:

פסוק ט
ויעלו עד נחל אשכול. בפ' שלח כתיב להיפך ויעלו ויתורו את הארץ ואח"כ ויעלו בנגב וגו' וכבר נתבאר שם. שהביאה הי' תחלה לנחל אשכול שהי' בדרום א"י סמוך לעלייתם. אלא שם הקדים הכתוב העלאת כל המרגלים שנפוצו זה בכה וזה בכה. ואח"כ סיפר הליכת כלב וחבירו בפרטות. וכאן סיפר משה כפי שהי' האמת. וע"ע בס' דברים א' כ"ד:

פסוק יא
כי לא מלאו אחרי. ובמקרא הסמוך כתיב בלשון אחר כי מלאו אחרי ה'. ולא אחרי. ובשני הכתובים הללו כתי' מלאו בלי דגש בלמ"ד. ולא כן בפ' שלח כתיב ועבדי כלב וגו' וימלא אחרי. בא הלמד בדגש וכמשפט בנין החזק. ואין דבר ריק בתורה. ומתחלה יש לבאר משמעות מלוי אחרי ה'. והענין כמו שאמר יעקב אבינו האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו. ופליגי ברבה ר"י ור"ל ח"א כנשיא שהוא מהלך והזקנים לפניו. וחד א' כרועה שהוא מהלך וצאנו לפניו. מ"ד כנשיא הוא צריך לכבודנו. ומ"ד כרועה אנחנו צריכים לכבודו. פי' למ"ד כנשיא פי' אשר התהלכו אבותי לפניו לפרסם אלהותו ולמלא כבודו בארץ. שזהו תכלית הרצון. והמשל לנשיא. דבמה שהזקנים הולכים לפני נשיא הכל רואים ומתבוננים שהוא נשיא עליהם. ומ"ד כרועה פי' אשר התהלכו אבותי לפניו. להתפרנס בהשגחתו ולא בטבע והשגחת שר ומזל. וכונה זו עצמה ישנה בלשון להתהלך אחרי ה'. אם להגדיל כבודו. ה"ז כנשיא שהולך בראש והזקנים אחריו [והוא לפי מנהג המקום והזמן אם יהי' הנשיא הולך בראש. או להיפך. וכבר מצינו כיב"ז שנוי' בהלכות ד"א כמו דתני' במס' ד"א דנשיא נכנס לבה"מ ראשון ויוצא אחרון. ויש לזה רמז בפסוק יחזקאל מ"ו. והנשיא בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו. וכהיום ידוע הד"א לעולם הנשיא ראשון. וכן בזה בימי יעקב אבינו הי' דרך הכבוד שהזקנים הולכים לפני הנשיא. ובימי משה רבינו היה להיפך כמבואר בפ' קרח וילכו אחריו זקני ישראל]. וכן להיפך

שיהא מושגח ממנו יתי שייך הלשון להלוך אחרי ה' כמו והענן הולך לפניהם. **מעתה** נבין שנוי הפסוקים דחטא אותו הדור הי' גדול באשר לא רצו להלוך אחרי השגחתו. כמי שפירשנו בפ' שלח. וע"ז מתפרש כי לא מלאו אחרי לא מלאו כוונת ורצון ה' להלוך אחר השגחתו. להיפך כלב ויהושע. ל"מ שרצו להלוך אחריו. אלא גם מלאו אחרי ה'. היינו פרסמו לרבים להלוך אחרי ה'. וכי טוב הוא כן. כמו שאמרו שם טובה הארץ מאד מאד. ופירשנו שטובתה היא במה שא"א להיות באי"י אם לא בהשגחתו יתי"ש וזהו לטובה גדולה יעוין שם. וא"כ משמעות כי מלאו אחרי ה'. לפרסם לרבים להלוך אחרי ה'. מש"ה כתיב בל"א. דמשמעו שהם אמרו כך. שיש לילך אחרי ה'. והנה שם בפסוק ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי. אין הכונה לענין פרסום השגחתו יתי"ש דבזה לא הי' כלב מיוחד יותר מיהושע. אלא מה שהי' מהלך עד חברון בלי פחד לראות את בני הענק. ומשום שהכניס עצמו תחת השגחתו יתי"ש כמו שפירשנו שם. והיינו וימלא אחרי היינו הוא בפי"ע. ומש"ה בא הלמד בדגש וכמשפט בנין החזק. באשר הכניס עצמו בכוון במקום שאינו בטוח כדי להיות נסמך על השגחתו:

פסוק יג

ויחר אף ה' וגו'. עוד הפעם ויחר וגו'. דבאמת היו שתי גזרות במעשה מרגלים. הא' שימותו אותו הדור. וזה הי' בשבועה חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם וגו' ובאותה שבועה היה המאמר וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי אותם וגו'. וא"א לשנות עוד. אבל הי' עוד גזרה ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה וגו'. וזה אפשר שישתנה להאריך עוד זמן. ולא חש משה שישתנה ח"ו אלא מפני חרון אף השני וינעם במדבר ארבעים שנה. ואולי ח"ו יסף עוד להניחו במדבר עד אשר יאשמו ויקבלו ברצון השגחתו יתי"ש עליהם:

פסוק טז

גדרת צאן נבנה למקננו. כמבוקשנו הראשון:

וערים לטפנו. המבוקש השני. והיינו שהקדימו צורך הצאן לצורך הטף:

פסוק יז

לפני בני ישראל. הוסר הטענה הראשונה של משה איך ימצאו לב שהם יבאו למלחמה ואנחנו נשב. הרי אנו הולכים חושים למלחמה. וגם הטענה השני' שיאמרו שאנו יראים. ואין אנחנו סומכים על השגחתו יתי"ש. אדרבה בשעה שנלך חושים. **וישב טפנו בערי המבצר**. הרי אין אנו יראים לעזוב את הבנים וסומכים אנחנו על השגחתו יתי' עליהם. ואם שלא רצו לסמוך על נס ולהניחם בערי הפרזי. זה כבר נתרצה הקב"ה שיהיו בזו

המדרגה. אבל מכ"מ הרי סמוכים עליו. דבלא השגחה פרטית ממנו יתי לא יועיל ערי מבצר כאשר אין איש להלחם ג"כ:

פסוק יח

לא נשוב וגו'. עוד יש לכל השבטים לטעון. מה שאנו זוכים קודם להם בנחלה. שהרי בשני החילוק אינם יכולים לעשות מאומה לצורך חלקם ונחלתם כל עוד לא נתברר החילוק. ואנו כבר מבוררת בידנו. ע"כ נבטיח כי לא נשוב אל בתינו וגו'. לא אחר הכיבוש לחוד. אלא אחר החילוק:

פסוק יט

כי לא ננחל וגו'. כי הראשון משמעו דהא. וכי השני משמעו אם. אם תחליט שבאה נחלתנו וגו':

פסוק כ

אם תעשון וגו'. הוסיף להם משה שני דברים. חדא אמר כאשר **תחלצו וגו'**. אזי

פסוק כא

ועבר לכם כל חלוץ וגו'. לא שילכו כמה חלוצי מלחמה וגו'. וכמה ישארו בבית. לא כן אלא כל חלוץ כו'. שנית אמר להם

פסוק כב

ונכבשה הארץ לפני ה'. זה שאמרתם לא נשוב אל בתינו עד התנחל ב"י איש נחלתו. היינו חילוק הארץ לא יהא משום להתנקות מתרעומות ישראל לחוד כמשמעות הלשון. אלא כל עוד שלא נתחלקה הארץ לא נכבשה:

לפני ה'. כי קדושת הארץ תלוי' הרבה בחילוק ובברור כל אחד על נחלתו. כידוע שבזה תלי' דיני יובל ועוד כמה דינים שאין נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג. והרי זה עיקר רצון ה' שתהא הארץ מיושבת בקדושתה לפניו. ואז תהי' הנהגתו והשגחתו ביחוד עליה. ובזה תהיו נקיים גם מה' גם מישראל. והוסיף עוד משה לכונה זו נ"מ למעשה. **והיתה הארץ הזאת לאחזה לפני ה'**. גם הארץ הזאת עה"י. אע"ג שבאמת קיל קדושתה מגליל ויהודה מכ"מ תהי' הארץ לאחזה לפני ה'. בקבלת השגחתו יתי' וכל מנהגי א"י כמו בעשרת השבטים:

פסוק כג

ואם לא תעשון כן. שתהיה אחוזתכם לפני ה':

הנה חטאתם לה'. כבר יצאתם ידי חובתכם לישראל. אבל חטאתם לה'. שהרי הוא חפץ שגם אתם תהיו תחת השגחתו כמו עשרה שבטים שבא"י:

ודעו חטאתכם וגו'. תזכרו מה שאתם עלולים לחטוא אפי' יעשו כמו שהם מצווים. כאשר כן באמת סרו תחלה מה' בע"ז. וגם גלו תחלה לעשרת השבטים. והיינו משום שקדושת הארץ הועילה הרבה מעה"י. וע"ע מש"כ בס' דברים ג':

פסוק כד

בנו לכם וגו'. מכ"מ מה ששייך לזה הדור אני סומך שלא תשנו מהבטחתכם ע"כ בנו לכם וגו' ומסתמא **והיוצא מפיכם תעשו**:

פסוק כה

ויאמר וגו'. כתיב בלשון יחיד משום כאשר הוסיף דבר גדול שלא יניחו שום חלוץ בעה"י. לא הבטיחו כרגע. עד שנתיישבו באסיפה שלהם. והוחלט אצלם להסכים וגם מנו להם אז ראש. אחר שנתחלקו מעשרת השבטים. ועליהם להחל הישוב מעתה. ואחר שמנו להם הראש. הלך הראש למשה וסנהדרין ודבר בשביל כולם. כי עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה:

פסוק כו

טפנו נשינו וגו'. באשר הוצרך לפרש אשר כל חלוץ צבא ילך. היה אפשר לחשוב שייראו לעזוב הטף ונשים כאן בעה"י בלי שום מגין. אלא יקחו הטף ונשים עמם עד אשר ישובו גם המה. מש"ה חזרו ופירשו. כ"כ בטחונם חזק בה'. כי מכ"מ אנו עוזבים טפנו ונשינו וגו':

פסוק כז

ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא וגו'. זהו עיקר ההבטחה השני' לפי דבר משה:
לפני ה'. זהו ההבטחה על דבר משה שיהי' הכל לפני ה':

פסוק ל

ואם לא יעברו חלוצים אתכם. הן לא ירא משה שמא לא יעברו כלל. כי לא ינוחו אותם עשרת השבטים המרובים לעבור על הבטחתם. ויקחו אותם בע"כ. אך אולי לא יהיו חלוצים. וזה א"א אלא ברצון ובחשק הלב. [וכ"כ התוס' קדושין דס"א ב'] אזי **ונאחזו בתוככם בארץ כנען**. לפי הפשט האי בארץ כנען הוא בא למעט דוקא בא"כ. לא תניחו אותם לשוב לעה"י כלל. כי כבר פירשנו שאם לא היה נעשה כן. הי' עה"י מתחלק לי"ב חלקים. והיה שבט ראובן וגד נוטלים ג"כ איזה חלק בעה"י. אבל מפני הקנס התנה משה שאם לא יעברו חלוצים. אזי ונאחזו בתוככם רק בארץ כנען. ובעה"י לא יטלו חלק כלל. משום שהיה להם יפוי כח אם יעברו. מש"ה אם לא יקיימו. הפסידו חלקם שמה. כ"ז הוא פשטא דקרא. אבל בגמ' שם מפרשי בתוככם הוא בעה"י וכן בארץ כנען. ולמדו

מדלא כתיב ונאחזו בארץ כנען לחוד. אלא בתוככם הוא בעה"י. ובארץ כנען פליגי שם למאי כתיב יע"ש:

פסוק לא

ויענו. כאשר במעמד כולם דבר משה לאלעזר ויהושע. ע"כ ענו כולם בהסכמה אחת להוציא עצמם מחשד דברים שבלב:

פסוק לב

נחנו נעבור חלוצים. בלי שום ערמה ומרמה אלא בחשק וברצון:

פסוק לג

ולחצי שבט מנשה וגו'. המה לא ביקשו כמבואר בירו' ביכורים פ"א. אלא משה ביקש מהם כמבואר הטעם בס' דברים ג' ט"ז:

הארץ לעריה בגבולות ערי הארץ סביב. דכל עיר יש לה חלק ארץ ידוע דשייך לה. וחלק משה הגבולין לפי הערים. וממילא נגררו השדות לפי הערים. ולא דקדק כ"כ שיהיה חלק האדמה שוה בשוה. כמו שהיה באי"י. אלא דקדק שיהיו שוין חילוק הערים. והוא מחמת שהיה ארץ רבה לפי ערך שני שבטים ומחצה ע"כ לא דקדק כ"כ בנחלות השדות:

פסוק לח

מוסבת שם. כפרש"י שהסבו לנבו ובעל מעון שם אחר מחמת שהי' בשם ע"ז. ומכ"מ לא נתפרש השם. באשר באמת הא שאסור להזכיר בשם ע"ז אינו אלא בע"ז שאינה כתובה בתורה כדאי' בסנהדרין דס"ג ב' דכל ע"ז הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה. לכן עד שלא נחתמה התורה ולא ידעו אם יהיו נזכרים בתורה הסבו שמן. ואח"כ כאשר נחתמה וראו שנזכרו חזרו לשמן הראשון:

ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו. צירפו שמות הבונים לשמות הערים שמכבר. כמו שנקרא אבן בוהן בן ראובן (יהושע ט"ו:ו') וכיב"ז היו כמה ערים בעה"י. ואח"כ נשתקע כמה שמות:

פסוק מא

ויקרא אתהן. בכלל נקראו חות יאיר. אבל בפרט היה לכל אחד שם בפ"ע כמבואר בס' שופטים דבכלל חות יאיר היתה עיר א' ושמה קמון:

פסוק מב

ויקרא לה נבח. בלי מפיק. משום שהי' ראוי לכתוב ויקרא להן. דגם עיר קנת וגם בנותיה נקראו על שם נבח. ומכ"מ נשאר שם קנת בפרט כמו שהי' וכן שמות הבנות. ובאשר העיר קנת היתה העיקר כתיב לה. ומשום שנכללו הבנות כתיב בלי מפיק ה"א כאלו

כתיב להן. ונוכל עוד לומר דהנו"ן של נבח קאי על סוף התיבה של לה. והוי כאלו כתיב להן נבח. וזה מצוי במקרא גם באותיות גם בתיבות כמש"כ כ"פ:

פרק לג

פסוק א

אלה מסעי וגו'. אריכות וכפל לשון שני המקראות הללו. הוא משום שהיו המסעות נחלקים. ממצרים עד קדש ברנע היו נוסעים לתכלית ביאה לא"י. והי' התכלית. המסע כדי להתקרב לא"י מקדש ברנע שהיה מעשה מרגלים ונגזר שיהיו מתעכבים ארבעים שנה וגם יהיו נודדים ממקום למקום מטעם שביארנו בפ' שלח ובפ' דברים. וא"כ היו מסעות אלו התכלית היציאה ממקום למקום. ואחר שבאו לקדש שבמדבר צין לארץ אדום החלו להתקרב לא"י לכנוס ולירש. חזר תכלית הנסיעה להיות קרוב לא"י. ע"כ כתב כאן ג' פעמים אלה מסעי וגו' לצבאותם היינו לתכליתם כמו שביארנו בס' שמות י"ב נ"א. זהו חלק הראשון. וזה היה ראוי להכתב בספר:

פסוק ב

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם. זהו חלק השני. שהעיקר היה היציאה ממקום שישבו וילכו נודדים. וא"כ לא היה ראוי להכתב אלא משום שהיה **על פי ה'**. או שנכתב על פי ה'. לאיזה תכלית נעלם ממנו. ויתגלה לעת קץ ב"ב:

ואלה מסעיהם למוצאיהם. זהו חלק השלישי שהיה התכלית המסע כדי שיתקרבו לא"י. וזהו תכלית יציאה מארץ מצרים. והיינו למוצאיהם:

פסוק ג

בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון. כפל לשון. ללמדנו שגם החודש גרם לדבר. וגם היום הזה עשה ה' להיות גורם לזה. ומזה אנו למדים שהחודש עצמו הוא עת טוב לישראל:

ביד רמה לעיני כל מצרים. גלוי לכל שהמה בני חורין ושלא ישובו להשתעבד עוד. וע' ס' שמות י"ד ח':

פסוק ד

ומצרים מקברים וגו'. לפי שבאמת לא נודע למצרים שבדעתם שלא לשוב להשתעבד להם. שהרי ע"מ כן השאילום. ומש"ה רדפו אחריהם כשנודע להם. וכמו שביארנו בס' שמות דרק פרעה המלך גרשם כלה ויצאו מדעתו לחירות. אבל לא מדעת המון עם

מצרים. וא"כ האיך יצאו ביד רמה לעיני כל מצרים. ע"כ ביאר הכתוב ומצרים מקברים וגו'. היו עסוקים בדבר צער:

וגם באלהיהם עשה ה' שפטים. ע"כ היו נדהמים ומבוהלים מאד. ולא פנו לראות מה שנגד עינם:

פסוק ו

אשר בקצה המדבר. בפ' בשלח כתיב באתם בקצה המדבר. להודיע שמשם החל ה' להסב אותם דרך המדבר. וכאן בא הכתוב להודיע באיזה אתם. דאפשר שהיה עוד עיר ששמה אתם. מש"ה מודיע דחנו באתם אשר בקצה המדבר:

פסוק ז

וישב על פי החירות. ולא כתיב וישובו. שכל ישראל לא ראו את פי החירות וחנייתם היה לפני פי החירות ולא על פי החירות כמש"כ בס' שמות י"ד ב' וט'. וכאן קאי וישב על משה או על הענן שמוליכם כמש"כ הראב"ע. הוליכם דרך על פי החירות. אבל ישראל לא ראו אותו והלכו הלאה עד שבאו לפני מגדול והוא רחוק מעט מפי החירות:

פסוק לח

בחדש החמישי באחד לחדש. לא הודיע הכתוב לא במיתת משה ולא במיתת מרים החודש והיום כי אם במיתת אהרן. ללמדנו שאותו החודש גרם להיות לשטן לגדולת עבודת המשכן שהיה ע"י אהרן הכהן הראש. ומזה סימן לדורות דבחודש אב יהא נחרב בהמ"ק:

פסוק לט

במתו בהר ההר. האי בהר ההר מיותר. ונראה כלפי דכתיב בס' דברים י' ו' ובנ"י נסעו מבארת בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וגו' וביארנו דחכמת הוראה שבו מתה עמו יע"ש באורך. ומודיע הכתוב כאן דמיתה זו נמשכת איזה ימים אחר מיתת גופו. וא"כ בן שלש וגו' היה במותו בהר ההר. ולא במותו במוסרה. דאז היה בן קכ"ד:

פסוק מ

וישמע הכנעני וגו'. גם זה השמועה עוררה את הכנעני להתחזק וללחום עם ישראל. בשמעם כי אחד מראשי מנהיגי ישראל מת. ובמחנה ההולכת למלחמה הוא חסרון הניכר לבלבל ולהרוס הסדר. והרי הוא כספינה בלי קברניטא. מש"ה מצאו לבבם ללחום עם ישראל. לבד הסיבה שמבואר בפ' חקת ששמע כי בא ישראל דרך האתרים כמו שביארנו במקומו:

פסוק נא

כי אתם עוברים את הירדן וגו'. אבל כ"ז שלא עברו את הירדן לא"י לא הוזהרו להאביד ע"ז בעה"י. דאזהרה זו היא משום קדושת הארץ. ואין עה"י מתקדש אלא אחר שנתקדש א"י כמו לענין ערי מקלט שאינן קולטות עד שיהיו נגמר גם בא"י משום דערי מקלט תלוי בקדושת הארץ בזמן שהיובל נוהג. ויובל תלוי בזמן שכל ישראל על אדמתם וע' להלן ל"ה י' ומש"ה לא הוזהרו לבער ע"ז מעה"י עד שיטהרו מא"י:

פסוק נב

והורשתם. שורש רש משמע דבר וחילופו כמו הרבה שרשים שמשמעם כך. וכאן הפי' שתגרשו ותסירום מירושתם. וכך הוא ת"א:

ואבדתם את כל משכיתם. היינו רצפת אבנים. והנה יש מהם מחובר מעיקרו שאינם נאסרים. אבל מכ"מ הזהיר הכתוב לאבדם שלא יהיו ניכרין מקום שעבדו ע"ז. ואחר שתלשן מותרין בהנאה כדאיתא בע"ז דמ"ו דאבני הר שנדלדלו ואין יד אדם תופסת בו אינו נאסר:

ואת כל צלמי מסכתם תאבדו. חזר וכתב מצות אבוד. משום שאין זה האבוד דומה להראשון. שאין האיבוד שם אלא עקירה ממקומם ומכ"מ מותרין בהנאה. משא"כ צלמי מסכתם אסור לגמרי. וגם לא מהני ביטול כדין אשרה דמשה. ואין לזה תקנה אלא באבוד מן העולם:

ואת כל במותם. שאין בהם משום ע"ז. שלא נעבדו אלא שהיה קיבוץ לעובדים ע"ז. מכ"מ. **תשמידו**. שלא יהא זכר לע"ז בא"י:

פסוק נג

והורשתם. כאן הפי' מלשון ירושה וכ"כ הרמב"ן:

וישבתם בה. דרשו בקידושין דכ"ו במה תורישו בישיבה. וע' נוס' הגמ' בשאלתות פ' ויחי:

כי לכם וגו'. טעם הוא האיך נקנית כולה בישיבה. והרי הזוכה מהפקר בעי חזקה בכל שדה בפ"ע. מש"ה פירש הכתוב שאינו כהפקר. אלא. **כי לכם נתתי וגו'**. ומתנה כמכירה ונתן מעות היא לדעת הר"ח בתוס' קידושין דכ"ז ב'. והכי דעת הרמב"ם וש"ע. אפי' לדעת הפוסקים דמתנה אינו כמתן מעות. מכ"מ מתנת הקב"ה לישראל ודאי דומה למכר במ"מ. ופי' **לכם** היינו לאותו הדור שהם יכוונו **לרשת אותה**:

ועדיין ראוי הי' להיות סדר הפסוק וישבתם בארץ וירשתם אותה כי לכם וגו'. אלא למדנו עוד דבעינן שידעו בשעת ישיבה שקונין בזה ולא ישיבה בעלמא. והוי כדאי' ביבמות

דנ"ב בעודר בנכסי הגר וכסבור שלו היא לא קני. והי"נ אי ישבו שלא לשם ירושה לא קנו. אלא והורשתם את הארץ וישבתם בה:

פסוק נד

והתנחלתם את הארץ בגורל. דאע"ג שקנו אותה בכלל ירושה מכ"מ לא זכו כל א' בנחלתו אלא עד שהפילו גורל כדין חלוקת אחים כדאי' בב"ב דק"ו ב':

למשפחותיכם. כל שבט נתחלק לכמה משפחות בפ"ע:

לרב תרבו וגו'. למשפחה שיש בה הרבה אנשים תתנו מחוז שיש בו הרבה חלקים:

אל אשר יצא לו שמה הגורל. חזר ושנה הכתוב דלא כחלוקת אחים שאפשר לחלוק בלי גורל. משא"כ הארץ דוקא בגורל ומ"ה כל משפט איש באחוזה שלו:

למטות אבותיכם תתנחלו. הגורל לא מהני אלא במקום שבטו ולא בשבט אחר. משא"כ משפחה אינו לעיכובא. והרי יש אנשים שאין להם משפחה מיוחדת:

פסוק נה

לשכים בעיניכם. היינו עין הדעת. דטבע א"י מפתה לע"ז כמבואר במדרש שה"ש עה"פ רחצתי את רגלי איככה אטנפם. שאותו מקום משיאני לע"ז :

ולצנינם בצדיכם. היינו עונש באשר חטא ישראל בע"ז מטמא את הארץ יותר מגוים. משי"ה המה ישלטו בכם:

וצררו וגו'. מתחלה יצרו לכם. ואח"כ.

פסוק נו

והיה כאשר דמיתי לעשות להם. לגרשם לגמרי מא"י:

כן אעשה לכם. שתהיו גולים ממנה לגמרי:

פרק לד

פסוק ב

צו את ב"י. לשון זרוז. באשר הנ"מ בין א"י לחו"ל הרבה בדיני תו"מ שלא יתרמו מזע"ז ועוד הרבה דינים. מש"ה נדרש לזרוז לדעת בצמצום עד כמה נמשכה קדושת א"י להלכותיה ולא יותר. וע' מש"כ בס' בראשית ב' ט"ז ובס' ויקרא ריש פ' צו:

אל הארץ כנען. הלשון אינו מדויק. וכבר נדחק הראב"ע. ונראה שבא המקרא ללמדנו דגבולות האלה הוא דוקא בביאה זו שביאתם אל ארץ כנען. אבל כאשר יבואו בשניה ובשלישית שלא תהיה א"י נקראת ארץ כנען. יהיו הגבולין באי"א:

פסוק ג
ממדבר צן על ידי אדום. פרש"י שהיה מואב יושב בדרומה של א"י והלכו כל דרומה של מואב עד סופו. וכבר הראינו לדעת בפ' חקת דא"א לומר כן. אלא ארץ מואב כולה במזרח א"י. ואדום היה במקצוע דרומית מזרחית של א"י:

פסוק ה
נחלה מצרים. בת"י פי' יאור והוא הנילוס. והוא פלא. וע' מש"כ בס' אבן ספיר שאינו אלא קרן ממנו וע"ש באורך:

פסוק ו
הים הגדול וגבול. פרש"י הנסין שבתוך הים. והוא כרבנן בגיטין ד"ח. וע' מש"כ בס' דברים ג' ט"ז:

פסוק ז
תתאו לכם הר ההר. אין זה הר ההר שמת שם אהרן. שזה היה בדרומה של א"י וזה בצפונה של א"י:

פסוק ט
ויצא הגבול זפרונה. ת"י ויפוק תחומא לקרן זכותא. והוא קרן הפוך דכתיב באיוב. והיינו צבע זאפראן בלע"ז:

פסוק יג
אשר צוה ה' וגו'. כאן החליט הקב"ה לרצון ב"ג וב"ר. ולא תלה עוד בתנאי. וגם המה הוכרחו להקים תנאם וע' מש"כ בס' דברים ג' י"ח:

פסוק יד
כי לקחו וגו'. ואינם יכולין עוד לחזור מרצונם. דכבר לקחו:
וחצי שבט מנשה לקחו נחלתם. כאן לא כתיב לבית אבותם. שלא לקחו כי אם לפי גבורתם. וע"ע מש"כ בס' דברים ג' ט"ז בארוכה בזה. וגם שהיו בהם הרבה משבט יהודה כמש"כ שם:

פסוק טו
שני המטות וגו'. גם בני תשעת המטות אין יכולין לערער על ב"ג וב"ר שרב חלקם הרבה מחלק תשעת המטות. מכ"מ אין להם לערער. שהרי **לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה**. ואין ערוך לחלק א"י שמעבר הירדן מערבה. גם ברוחניות גם בגשמיות. ובאדר"נ תני' מתחלה אמרו דגן ביהודה ותבן בגליל ומוץ בעה"י ונכלל בזה המשל עיקר חיות הגוף והנפש גם שניהם:

פסוק יז
אשר ינחלו לכם. המה נוחלים. ומידם יגיע לכלל כל שבט. והנ"מ בזה הוא כדאי' בגיטין פרק ד' הוקש ראשים לאבות מה אבות מנחילין את הבנים מה שירצו כך ראשים. ע"כ ניתן להם הנחלה לעשות כדעתם. ואע"ג שגם המה נצטוו לעשות דוקא ע"י הגורל ושאר כללי החלוקה. מכ"מ האיך אפשר שלא יפול איזה ספק בשומא וכדומה. מש"ה ניתן להראשים כח אבות ושוב לא היה חשש גזל בזה. ואמר הכתוב שאלעזר ויהושע נחלו וחלקו לתשעת שבטים על דעתם במקום שנפל ספק. ואח"כ כל ראש השבט נחל לעצמו. לעשות הוא וב"ד בפרטי המשפחות והיחידים על דעתם. והיינו דכתיב.

פסוק יח
ונשיא אחד וגו' תקחו לנחול את הארץ. פי' הכתוב שאין חובה לעשות נשיא ממש לכל דבר. אלא רק לנחול את הארץ חובה לעשות נשיא:

פסוק יט
ואלה שמות האנשים. חשב המקרא לפי גדולת האנשים בערכן. לא לפי חשיבות השבטים. וכמש"כ ריש פ' שלח במנין המרגלים. כי כך דרך המקרא:
למטה יהודה כלב בן יפונה. ולא כתיב נשיא. משום שלא היה נשיא שבטו אלא נבחר לחלוקת הארץ לבד. משא"כ במקום דכתיב נשיא היה נשיא שבטו לגמרי לכל דבר:
והנה בכל השבטים כתיב בני לבד מיהודה ובנימין. ואמר גיסי הה"ג מי יחיאל מיכל הלוי נ"י וכך העלה בני הה"ג מ' חיים נ"י משום דעיקר תועלת הנשיאים היה משום שבאו לחוב גם לקטנים כדאי' בקדושין ריש פרק ב' ובכ"מ. ובכלל החוב היה קורבא ורוחקא מירושלים כדאי' בב"ב דקכ"ב א' ובפרשב"ם. מש"ה בכל השבטים כתיב בני ללמד דאע"ג שהיו הרבה קטנים היו יכולין לחוב. משא"כ ביהודה ובנימין שהיו בכלל קרובים לירושלים:

פסוק כט
לנחל את ב"י. המה יתנו מידם לכל יחיד:

פרק לה

פסוק ב
צו את ב"י. לשון זרוז משום שיש כאן חסרון וגרוע בנחלת השבטים:
תתנו ללוים. מיותר והיינו דלא נימא שאין החיוב ליתן ללוים אלא המגרש שהיה כבר לעיר. אבל אם לא היה מגרש א"צ ליתן מש"ה פי' הכתוב תתנו ללוים החיוב לעשות

מגרש בשבילם. [ולא תקשה מהא דב"ב דכ"ד ב' מקשה על הא דמפרש עולא טעם המשנה דמרחיקין את האילן מן העיר עשרים וחמש אמה משום נוי העיר ותיפוק לי' משום שאין שדה מגרש כו'. ומאי מקשה נימא דמיירי אפי' בעיר שאין שם מגרש. הא ל"ק דע"כ מיירי שאין אותם כ"ה אמה זרוע. דאלו היה זרוע אין בזה נוי העיר יותר מאילנות וע"כ מיירי שהוא פנוי וא"כ ה"ז מגרש כמה שהוא. ואסור לשנות]:

פסוק ג

והיו הערים להם לשבת. שאין להם רשות להחליף ולעשות מעיר מגרש. אלא דוקא לשבת. כדתנן שלהי מס' ערכין:

ומגרשיהם. שני המגרשות שיבואר במקרא ד' ה':

יהיו לבהמתם ולרכושם. זהו המגרש של אלף אמה כמו שיבואר. **ולכל חיתם**. זהו מגרש של אלפים אמה דתנן במס' סוטה פ"ה דבא לשדות וכרמים. ואע"ג שהיה להם תבואות שדה וכרם מתרומה ומעשר. מכ"מ נצרך למאכל הפירות בשעה שהמה חיים. היינו מיד אחר תלישתו ממקור גידולו. וזה נקרא חי בדבר שאין בו רוח חיים. כמו מים חיים. ובאשר תו"מ ניתן אחר דיגון שכבר נתייבש ואינו חי. מש"ה ניתן להם זה המגרש שיהא להם פירות בחיתם. ומסתמא היו רשאים לזרוע שם גם ירקות גנה שעיקר מאכלם הוא מיד אחר תלישתן וזהו בכלל **חיתם** :

פסוק ד

אלף אמה סביב. בהיקף שלם. שמה היה לבהמתם ולרכושם. היינו אוצרות ודיר לבהמה. ונכללו בעיבורה של עיר או איברה של עיר כידוע מס' עירובין ר"פ כיצד מעברין:

פסוק ה

ומדתם מחוץ לעיר. אינו מקיר העיר כמו מקרא הקודם. אלא מחוץ לעיבורה של עיר. כמו לענין תחומי שבת שנמדד מחוץ לאוצרות וכדומה:

את פאת קדמה. משמע שאינו סביב בהיקף אלא רק נגד כל צד. וכ"כ הרמב"ן ז"ל ובא"א ממש"כ. וזה היה לכל חיתם. כמש"כ:

פסוק ו

ועליהם תתנו. ועוד תתנו מיבעי'. אלא ללמד דארבעים ושתים עיר היו קולטות כמו שש ערי מקלט. אלא שהיה איזה נ"מ ביניהם כדאי' במכות פרק ב'. נמצאו הני עירות באו לעזור לצורך שש הערים הללו. מש"ה כתיב עליהם:

פסוק ח

מאת הרב תרבו. באמת היה מכל השבטים ד' עיר לכל אחד. ורק מיהודה ושמעון לא נשתוו. מיהודה היה שמנה עיר. ומשמעון עיר אחת. והיינו מאת הרב תרבו וגו':

איש כפי נחלתו וגו'. היינו הנשיא אשר מתחלה ינחול לעצמו:

יתן מעריו ללוים. עוד קודם שיחלק למשפחות שבשבטו. למען ידע איך לחלק למשפחות. משא"כ אם יותן למשפחות תחלה. יהיה בלבול במשפחות אם יוקח אח"כ מאיזה משפחה עיר. מש"ה כתיב **איש** ולא כתיב **המטה**:

פסוק י

כי אתם עוברים אה"י וגו' לעיל בפרשה של והורשתם כתיב ג"כ עוברים. ובפ' גבולין כתיב כי אתם באים. והכל בדיוק דבפ' והורשתם הוזהרו מיד שעברו אה"י וההחילו להלחם שידעו שעליהם מוטלת המצוה להוריש את כל יושבי הארץ. וא"כ לא יתנהגו כמו שהדין כצרים על עיר להשאיר צד אחד פתוח כדי מי שירצה לברוח יברח וכדתני בספרי פ' כי תצור אל עיר וכמו שעשו במלחמת מדין כמש"כ שם ל"א ז' משא"כ במלחמת הכנעני. וכן איבוד ע"ז היה החיוב מיד. משא"כ לדעת גבולי א"י לא היה הצורך לדעת עד שכבשו הרבה מעיקר ישוב א"י. מש"ה כתיב כי אתם באים שהוא אחר כבוש וחלוק שנתחייבו בתו"מ אבל לפני זה אע"ג שנתחייבו בחלה. מכ"מ אינו מצוי כ"כ להביא עיסת חו"ל להפריש על עיסת א"י:

מעתה כאן בפרשת ערי מקלט שלא הוקבעו עד שכבשו וחלקו. היה ראוי לכתוב ג"כ כי אתם באים ולא עוברים. ונראה דמכאן יצא הדרש במס' בכורות דנ"ה ארצה ארצה כנען ולא הירדן ארצה כנען. אלא שיש בזה מחלוקת ע"ש. ולפי הפשט משמעות והקריתם דבסמוך היינו לשון הזימון על להבא ולא לשון קריאה והקדש כלשון דכתיב בס' יהושע כי ויקדישו את קדש בגליל. והזמנה זו היא קודם שבאו להקדיש. והוא משום שלא בנקל היה למצוא עיר המסוגל לערי מקלט בכל התנאים שצריכים לזה. שיהא דוקא בשלוש הארץ. ובפרטים המבואר במס' מכות פ"ב. לכן היתה המצוה שמתחלה עוד שלא הגיעו להקדיש לשום לב ולהזמין ערים שיהיו מסוגלים לכך אח"כ. מש"ה כתיב כי אתם עוברים. דמתחלת העברה היתה המצוה להזמין בדרך הילוכם כאשר יזדמן איזה עיר להקדיש אח"כ :

פסוק יא

רוצח מכה נפש בשגגה. דמכה נפש משמע חבורה בעלמא. כדאי' בסנהדרין פ' הנחנקין דמכה נפש קאי על אב דחייב על חבורה. וא"כ הייתי ס"ד דחייב גלות מש"ה כתיב

רוצח מכה נפש. דוקא רוצח. וכ"ה בספרי. והכי צ"ל במכות ד"ח רוצח מכה נפש פרט למכה אביו. ולא כפרש"י שם:

פסוק יב

ולא ימות הרוצח עד עמדו וגו'. לפי הדרש במכות די"ב קאי על הנהרג עפ"י סנהדרין. אבל לפי הפשט לא נזכר בכל הפרשה אלא הנהרג ביד גואל הדם. ובאופן שאין התראה וכדומה. שאין ביד ב"ד להרגו. אלא שניתן ביד גואל הדם וכאשר יבואר עוד בפרשה. ופי' הכתוב שלא ימות ביד גואל הדם עד עמדו וגו'. דמתחלה בא הרוצח לעיר מקלט ושם חוקרים ב"ד אם ראוי להשאר שם וינצל או לא וכדכתיב להלן כ"ד ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם. והכי אי' במכות ד"י מתחלה אחד שוגג ואחד מזיד וגו'. ואפי' רבי אינו חולק אלא על מזיד ודאי. אבל שוגג לכ"ע גולה ושופטין אותו האיך היה השוגג:

פסוק יג

אשר תתנו. לשון תתנו אינו מדויק ולמי נותנים אותם. והכי מיבעי אשר תפרישו או תקדישו או תבדילו. אלא כמו שהיו כל ערי הלוים נקראים נתינה ממש. שיצא מרשות השבטים ללוים. כך ערי המקלט אפי' אי לא היו נותנים ללוים כמו שהיה לבסוף. לא הי' אותו השבט משתמש בהם כמו בכל עריהם. שהרי אסור לעשות בהם ענינים שמרגיל את גואל הדם לשם. היינו שימצא איש נכרי להגיד לשואליו כי הולך הוא לאיזה ענין לאותה עיר. וכדאי' במס' מכות ד"י אין פורשין בה מצודות כו' כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצוי' שם. ול"ד דברים אלו וה"ה כל כיב"ז וע"ע בסמוך. ולפי זה היו ערים אלו ניתנים מהשבטים לטובת הרוצחים בשגגה. מש"ה כתיב תתנו:

פסוק יד

ערי מקלט תהיינה. בשמם וענינם לא יהיו רק ערי מקלט. ולא עוד עסק אחר אשר יהיה ראוי להקרא את העיר ע"ז העסק. וכמו דכתיב ביהושע כ"א ויתנו ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון את הערים האלה אשר יקראו אתהן בשם. פירושו. שהופרשו לאיזה ענינים. שנקראו העיירות ע"ש אותם הענינים. כמו לחכמה וכדומה. ונמסרו לשבט לוי באשר המה היו פנוים מעסק פרנסה לשמור אותו ענין שבעיר. ומזהיר הכתוב שערי מקלט אלו לא יהיה בהם שום עסק שיהיו יכולים להקרא ע"ז העסק כי אם בשם ערי מקלט:

פסוק טז

מות יומת הרוצח. היינו שלא עפ"י ב"ד. שאין מדבר ע"י התראה דא"כ אין נ"מ באיזה דבר שהמית. שהרי העדים ראו וידעו בברור שקם עליו להכותו נפש. אלא מיירי בלי

התראה ואין ידיעה ברורה אם היה בשוגג או במזיד. ובזה האופן מפרש המקרא דבאלו האופנים יש לדון מענין ההריגה איך היה. ועל כן. **גואל הדם הוא ימית את הרוצח וגו'**. זהו פשוטו ש"מ:

פסוק כ

בשנאה. שידוע היה שהוא שונאו. וגם. **יהדפנו**. ובזה ניכר שמצד שנאה הקדומה הדפו בשאט נפש:

פסוק כא

או באיבה. איבה אינו אלא בלב ואינו ידוע לזולתו. כמש"כ לעיל י" ט'. אך באשר **הכהו בידו**. ניכר שהיתה איבה טמונה בלבו. אף שלא נודע קודם לזה שהוא שונאו:

פסוק כב

ואם בפתע בלא איבה הדפו. שניכר לכל שהיה בפתע. אז אפי' היה ידוע לכל שהוא שונא לו. אבל הדיפה זו היתה בלא איבה שלא מצד שנאה שבלב. וניכר אופן ההדפה:

פסוק כג

והוא לא אויב לו. בלב. וניכר הוא במה שאין נראה אחר המעשה שהוא שמח בדבר: **ולא מבקש רעתו**. עד כה לא היה ידוע בכך שמבקש רעתו. דבל"ז אין הוכחה ממה שאינו שמח אחר מותו. אבל כאשר אינו מבקש רעתו עד כה יש לתלות בשגגה:

פסוק כד

ושפטו העדה. באשר ענינים כאלה המה אומדנות. ע"כ יחקרו העדה היאך הענין נוטה:

פסוק כה

והצילו העדה. יותר תהי דעתם נוטה להציל ממות. ומזה למדנו להציל מעונש ב"ד. בק"ו מכאן שהב"ד לא יעשו מאומה רק גואל הדם. ומכש"כ אם הב"ד יצאו להרוג. שיש להציל כל האפשר:

פסוק כט

לחקת משפט. אע"ג דבאמת אינו חקת משפט. אחר שאין הורגים במצות ב"ד. מכ"מ הזהירה תורה לעשות בזה כמו בחקת משפט:

פסוק ל

לפי עדים. לערך העדים. אם רבו העדים שאומדין שהיו בשנאה וכדומה מוסרים לגואל הדם דאע"ג שכלל גדול הוא תרי כמאה ומאה כתרי מכ"מ במקום שאינו אלא אומדנא אינו כן כדאי' ביומא דפ"ג דלענין אומדנא בתר דעות אזלינן. [ואע"ג דאי' התם דבנפשות אינו כן. זה אינו אלא בבאים זה אחר זה. אבל כשהם ביחד הולכים לעולם בתר רוב

באומדנא כדעת שאלתות דר"א פ' שמות סי' ל"ח ולא עדיפי מדייני. וע' מש"כ בהע"ש שם]:

ועד אחד לא יענה. אחר שאין זה אלא אומדנא ס"ד דגם דעת יחידי מועיל כמו דמועיל עד א' לשבועה ע"כ הזהיר הכתוב דמכ"מ עד אחד לא יענה מאומה בזה. ומש"ה כתיב בלשון לא יענה ולא כתיב לא יעיד או לא יקום [ומזה יצא הדרש בסנהדרין דל"ג ב' דמיירי באמירת זכות וחובה דאי לענין עדות כמשמעו לא יקום מיבעי. אבל לפי הפשט הוא כמש"כ דהוא לענין אומדנא]:

פסוק לד

ולא תטמא את הארץ וגו'. מתחלה הזהיר הכתוב על מזיד. וכאן הזהיר הכתוב על רציחה בהוראת היתר. שמכ"מ הוא מטמא את הארץ. וטומאה א' בשוגג וא' במזיד מטמא. ה"נ רציחה בכל אופן מטמא את הארץ. ומפרש והולך **אשר אתם יושבים בה**. ללמד שטומאה זו גורמת שלא תשבו בה. וכדתנן במס' אבות ובשבת פרק ב' דש"ד גורם לגלות את ישראל:

אשר אני שוכן בתוכה. ללמד שש"ד גורם שלא אשכון בארץ מפני הטומאה וכדאי' שם: **כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל**. פרש"י אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם. ובאמת לשון זה נשנה בת"כ פ' אחרי עה"פ השוכן אתם בתוך טומאותם והובא ביומא ד' נ"ז. אלא שבספרי דורש זה גם מזה המקרא. ומפרש כי אני ה' שוכן בתוך ב"י. היינו בא"י קודם שיגלו. אע"ג שהם נטמאים מחמת ש"ד. מיהו עוד תניא בספרי רנ"א חביבים ישראל שכ"מ שגלו שכינה עמהם. ומביא הרבה קראי ובסוף הביא מקרא זה כי אני ה' וגו'. ואינו מובן האיך מוכח מפרשה זו הכי. והרי כאן מיירי בא"י. אבל הענין דהמקרא נותן טעם על שני דברים הקודמים. שטומאה זו מגלה את ישראל מא"י ומגלה את השכינה. ולכאורה בשלמא גלות השכינה מובן בטעמו. דהשכינה אינה יכולה להיות במקום טומאה. אבל גלות ישראל אמאי והלא העון בעצמו אינו חמור כ"כ שהרי מיירי ברציחה בהוראת היתר. וא"כ אמאי יהיו ישראל גולים משום טומאת הארץ. ע"כ מבאר הכתוב הטעם כי אני ה' שוכן בתוך ב"י. אין שכינתי בעולם רק בקרב ישראל. ומאחר שלא אוכל לשכון כבוד בא"י מפני הטומאה. ומוכרח אני להיות גולה לחו"ל. מוכרח אני להמשיך עיקר ישיבה ישראל אחרי. כדי שאהיה אשכון בקרבם בחו"ל. וממילא למדנו שהשכינה היא בקרב ישראל אפי' בחו"ל :

פרק לו

פסוק א

ראשי אבות לבני ישראל. כמו שאמרו בגיטין דף ל"ו איתקיש ראשים לאבות מה אבות מנחילין כפי מה שירצו כך ראשים. ושע"כ המה בכחם לתת עצה לדבר אפי' שלא ע"פ דין. [וצ"ע מה שלא הביאו בגמ' הראי' מכאן]:

פסוק ב

בגורל לבני ישראל. מזה יש להבין דדבר קדושה יש בנחלת א"י ולא כחלוקת אחים שאינו בהכרח שיהיה בגורל. אלא אפשר להיות בהסכמת אחים ורצונם. משא"כ א"י. ודבר זה שיש בה קדושה הוא נוגע לטענתם כאשר יבואר:

ואדני צוה בה' לתת וגו'. צווי הראשון לא הי' שיעשה משה בעצמו. אלא שיצוה את יהושע ואלעזר כשיבואו לא"י. אבל צווי השני היה למשה בעצמו. כדכתיב בפרשה של בנ"צ נתן תתן להם וגו'. וכדאיתא בירושלמי גיטין פ"ז לענין ב"ג וב"ר שהיתה הארץ לפניהם והם מחזיקין מעכשיו. לפיכך כפל משה התנאים בב"ג ובב"ר בלשון שאם לא יקיימו יטלו אותם מידם. הרי דמה שנתן משה לב"ג וב"ר היתה נתינה ממש מעתה. וכן חלק בנ"צ היה מכבר נתון מיד משה. מש"ה כתיב בצווי הראשון את אדני צוה ה' ובצווי השני ואדני צוה בה':

פסוק ג

ונוסף וגו' ומגורל נחלתנו יגרע. עיקר טענה זו של ונוסף וגו' אינו מובן. ואין להם לצעוק על ההוספה של שבט אחר. כי אם גרעון שבטם. וגם כפל טענת הגרעון מיותר. אלא באו מטעם שני דברים. חדא גרעון הגשמי. שנית כי ידוע דקדושת א"י תליא בישיבת ישראל על מקומם דוקא. ומש"ה משגלו ש"ר וב"ג בטלו יובלות וכמה מצות. וא"כ כאשר יהי' נוסף על נחלת המטה ויגרע נחלתנו שבאה לנו מקדושת הגורל. הרי יזיק לכלל קדושת הארץ שרצה הקב"ה לקבוע ע"י גורל דוקא מזה הטעם כמו שהקדימו. והיינו שדייקו גם בזה ומגורל נחלתנו יגרע ולא אמרו ומנחלתנו:

פסוק ד

ואם יהיה היובל לבני ישראל. היינו שהוסיפו עוד להזכיר את היובל. שאחר שגם ביובל תהי' נשאר הוספה זו. והגרעון הזה. הרי לא יהיה קדושת היובל בשלמות:

פסוק ה

כן מטה בני יוסף דוברים. טענתם צודקת. ואע"ג שמכ"מ לא הועיל טענה זו אלא לאותו הדור. היינו משום שלא תפקע קדושת א"י אחר שכבר הוקבע בשלמות משום איזה מיעוט וכן לא תפקע היובל בשביל זה. אבל בתחלת כניסה וקביעת הקדושה ראוי להיות ע"צ היותר טוב. על כן באותו הדור הטענה צודקת:

פסוק ו

לטוב בעיניהם תהיינה לנשים. כבר נתבאר בפ' פינחס דבנ"צ הותרו להעביר נחלה. מלשון דכתיב והעברת את נחלת אביהן להן. והא דכתיב אך למשפחת וגו'. אינו אלא עצה כדאי' בפ' יש נוחלין. ונתבאר לעיל שמפני חשיבותן הרשה המקום להעביר נחלה. והרי הם כמו נשים שכבר הולידו משבט אחר והם יורשות ומעבירות נחלה כמבואר בסמוך. ובשביל מיעוט כזה לא יזיק לקביעת קדושת הארץ. אך בעצה שלא יהיו נראות כחשובות מכל בנות שבטן. ע"כ יתנהגו כמו כולן. שאסורות להעביר נחלה באותו הדור. ומזה נלמד עצה בהרבה ענינים. ועצת ה' תקום לכל אדם:

פסוק ז

ידבקו בני ישראל. לא כנחלה שבחו"ל שאין האדם מדובק לנחלתו אלא קרוב לה. אבל באי"י איש בנחלת אבותיו ידבקו בי"י. כי כך עלה במחשבה וימודד ארץ להיות נחלה זו לאותו האיש וזרעו:

פסוק ח

וכל בת ירשת נחלה. וכל אשה מיבעי. ללמד דאם כבר יש לה בן מאישה הראשון והוא יסוב נחלה בע"כ. רשאה היא להנשא לשבט אחר. כיון דבל"ז תסוב נחלתה. מש"ה דוקא בת שמשמעה כי היא איננה אם וכדאי' בסנהדרין דס"ט בן ולא אב. ה"נ בת ולא אם : **ממטות בני ישראל**. כבר פירשו בגמ' ב"ב דקי"א משני מטות. היינו מאב ומאם. וזהו עיקר מקרא זה מוסף על מקרא הקודם שכתיב ולא תסב נחלה וגו' אלא בשביל איזה בה יורשת שני מטות וא"כ יש ספק להיכן תנשא אם למשפחת אביה או אמה. והעלה המקרא. **לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה**. ואע"ג שתסוב נחלת אמה. ומפרש הטעם שיקרה נחלת אביה מנחלת אמה:

למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבותיו. שני אבות שיש לו. היינו אבי אביו ואבי אמו. דבני בנות הרי הם כבנים והנכד יורשו. וא"כ אע"ג שבע"כ מיסב ירושת אמו מצד האם. מכ"מ נחלתה מצד האב לא די שאינו מיסב אלא עוד קם על נחלת אביו. אחר דבני בנות הרי הם כבנים. משא"כ אם תנשא למשפחת אמה ויהא הבן יורש את אם אמו.

אינו מקיים בזה ירושת אבות דאב אם אמו אינו כאביו דלא מצינו שיהא בן בת הבת כבן שהרי אפי' בן בן הבן לא מצינו שיהא כבן. ואיפליג דרי. וא"כ מיסב נחלת אבי אמו בלי ירושת אבותיו:

פסוק ט

ולא תסב נחלה וגו' כי איש בנחלתו וגו'. אם אשה משבט יוסף ויש לה נחלה והיא נשואה מכבר לאיש משבט יהודה. ולאיש בנים זכרים. והולידו בת שהיא יורשת את האם. ולא את האב. וא"כ אותה הבת שהיא באמת נחשבת על שבט יהודה ונחלתה בשבט יוסף לבד. מכ"מ הדין שתנשא לאיש משבט יהודה ממטה אביה. דאין בזה הסבת נחלה. שהרי כבר הוסבה נחלה זו במיתת האם להבת שהיא משבט יהודה והיא עומדת על נחלתה בשבט יוסף. והיינו דכתיב. **כי איש בנחלתו ידבקו וגו'**. אע"ג שאינו נחלת אבותיו. מכ"מ הרי היא נחלתו. ודוקא בת יורשת מאביה אסורה להנשא לא' משבט אחר. שהרי עד כה לא הוסבה הנחלה. אבל כשהיא יורשת האם כבר הוסבה נחלת האם בידה ובנה יעמוד על נחלתה אפי' בשבט אחר:

פסוק י

כאשר צוה ה' את משה כן עשו בנות צלפחד. אם כפשוטו הוא מיותר שהרי כתיב ותהיינה וגו'. וכקושית הגמ' בסנהדרין דמ"ב ב' עשיה בהדיא כתיבא וב"י עשו וגו'. ה"נ קשה להיפך אחר שכתוב ותהיינה וגו' לבני דודיהן וגו' ה"ז כאשר צוה ה'. אלא צוה משמעו ד"ק כמש"כ כ"פ. דמשום דלשון משפחת מטה אביהם. משמעו דוקא ממשפחה אחת שעמהן מצד האב. ולא רק מאותו שבט. ובאמת אינו קפידא אלא שלא יסוב נחלה ממטה אל מטה ולא ממשפחה למשפחה באותו שבט. [והא דכתיב במקרא ח' לאחד ממשפחת מטה אביה. אין הפי' לאחד לאיש אחד. דא"כ הוא מיותר. והיה ראוי לכתוב למשפחת וגו' כמו הלשון במקרא ו' אך למשפחת וגו'. אלא פי' לאחד ממשפחת. אחד מהמשפחות של מטה אביה] אבל בלשון הכתוב בבנ"צ כתיב אך למשפחת מטה וגו' היה במשמע דוקא משפחתם ממטה אביהם. והי' ס"ד דבעשה מוזהרין שארי בנות אפי' על המשפחה. וממילא היו הנה ג"כ בעצת ה' לעשות כן. וא"כ היו מוכרחים להנשא לבני דודיהן. אבל בקבלה היה שאין הקפידא אלא על השבט מאיזה משפחה שיהא ולא דוקא ממשפחתן:

כן עשו בנות צלפחד. היינו שנדברו להנשא גם ממשפחה אחרת כפי הקבלה. אבל לבסוף.

פסוק יא

ותהיינה וגו' לבני דודיהן. והיינו לא משום דבר ה'. אלא משום שלא נישאו אלא להגון להם. והיינו דאי' בב"ב דק"ט ב' צדקניות שלא נישאו אלא להגון להם :

פסוק יב

ממשפחת בני וגו'. לא משום משפחת אביהן. אלא משום משפחות בני מנשה:
ותהי נחלתן על מטה משפחת אביהן. לא על משפחת מטה אביהן אלא על מטה משפחת אביהן. ע"ז הקפידו מצד דבר ה':

פסוק יג

והמשפטים. בסוף ספר ויקרא לא כתיב אלא אלה המצות. ולא כתיב והמשפטים אע"ג שגם בס' ויקרא כתיב הרבה ד"מ. אלא משפטים משמע כאן חקירות היוצא מי"ג מדות כדאי' בסנהדרין דפ"ז בבאור הכתוב כי יפלא ממך דבר למשפט. ובהר סיני עוד לא ניתן דרך החקירות אלא למשה ולזרעו כדאי' בנדרים דל"ח. ורק בערבות מואב הואיל משה באר התורה כולה עפ"י דרך הפלפול והחקירות כאשר יבואר ריש ס' דברים. מש"ה כאן שנאמרו בערבות מואב כתיב והמשפטים. דכבר צוה ה' גם על המצות וגם על המשפטים. והיינו דכתיב כאן **ביד משה אל בני ישראל**. דלשון ביד משה משמעו דברי קבלה שלא נדבר עמו פא"פ אלא בשפע סיעתא דשמיא. כמש"כ כ"פ. וע"ע מש"כ בס' ויקרא סוף התוכחה אלה החקים והמשפטים וגו' ביד משה: